

Міністерство освіти і науки України
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Рада аспірантів та молодих вчених
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Рада молодих вчених при Чернігівській ОДА

МОЛОДЬ І СУЧАСНІ ТРЕНДИ НАУКОВОЇ ДУМКИ

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

01 БЕРЕЗНЯ 2024 РОКУ

Ніжин

УДК 001.2(043.2)

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя
Протокол № 12 від 28.03.2024 р.

Упорядник:

Івахно Н. О. – доктор філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література), учителька української мови та літератури, англійської мови Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради.

Молодь і сучасні тренди наукової думки: збірник тез доповідей Всеукраїнської мультидисциплінарної науково-практичної інтернет-конференції, 01 березня 2024 року / упоряд. Н. О. Івахно. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 300 с.

У збірнику вміщено тези доповідей Всеукраїнської мультидисциплінарної науково-практичної інтернет-конференції «Молодь і сучасні тренди наукової думки», підготовлені до друку аспірантами та молодими вченими різних спеціальностей.

Публікації присвячено сучасним напрямам розвитку біологічних, природничо-математичних наук, права, історії та політології, актуальним питанням освітніх, педагогічних та психологічних наук, сучасним трендам мовознавчої, літературознавчої та культурологічної думки.

Відповідальність за зміст публікацій несуть автори.

УДК 001.2(043.2)

© Автори тез, 2024

© НДУ ім. М. Гоголя, 2024

ЗМІСТ

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ.....	8
Богдан О.В. Застосування сучасних біопрепаратів в технології вирощування та захисту різних агрокультур	8
Гавій Т.А. Роль оксидативного стресу в розвитку артеріальної гіпертензії.....	15
Долженко Ю.В. Craniometric characteristics of men from Chernihiv in the 17 th – 19 th cent.	21
Іваницька Ю.А. Особливості використання методу еритроцитарних гістограм для аналізу показників стану крові людини	26
Івасенко А.Ю., Переходько К.М. Центральна гемодинаміка та набута короткозорість	31
Козлова Д.С. Пошук генетичних маркерів формування дефіциту вітаміну D..	34
Манжай Ю.А. Вплив афлубіну на системний імунітет людини та деякі біохімічні показники крові при фізичних навантаженнях	39
Мачужак А.А. Антибактеріальна терапія на основі синергізму. Огляд літератури.....	42
Мохонь Л.І. Роль оксидативного стресу в патогенезі акне	49
Переходько К.М., Івасенко А.Ю. Загальні біохімічні показники при набутій короткозорості слабого ступеню	55_Тос162635897
Стрельцова В.В. Ефективність обробки інформації першою та другою сигнальними системами на фоні набутої короткозорості слабого ступеня	58
Сутормін Д.О. Слина як один із діагностичних факторів патологічних процесів	61
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ПРАВА	65
Білан О.В. Правові засади «декомунізації» в Україні	65
Горда Д.А. Дослідження давньоруських археологічних старожитностей	

Чернігівщини істориками ХІХ-поч. ХХ ст. «Ніжинський скарб давньоруських срібників 1852 р.».....	70
Добкевич А.Р. Трансформація партійної системи України.....	74
Жеба Є.О. Роль формування правової компетентності майбутніх викладачів..	79
Жугров Д.В. Розвиток демографічної думки в Україні у ХVІІІ-ХІХ ст.....	82
Ісаєнко А.А. Соціально-економічний статус ніжинських греків у ХІХ столітті.....	86
Кравченко Є.А. Формування незалежних профспілок в Україні у добу перебудови	90
Кривуца А.В. Азійсько-тихоокеанський щит: роль США у протидії загрозам світової демократії	93
Кришун І.І. Волонтерство та соціально відповідальні проекти як інструмент політичної мобілізації	99
Лях В.М. Фактори впливу на рівень підтримки місцевої влади в умовах війни в Україні	103
Мигда Є.В. Медіа як арена політичної боротьби: стратегії маніпуляції та контрпропаганди у сучасному інформаційному просторі	108
Науменко А.М. Бречицький Андроніцький монастир на теренах Киселівської сотні Чернігівського полку.....	112
Опанасенко О.А. Довіра виборця до влади як пересічної особистості.....	117
Пішта А.Я. Перелом в політиці гласності та демократизації на Київщині в роки перебудови	122
Приходько С.О. Проблеми охорони археологічної спадщини в Україні: постановка питання	126
Роздобудько С.С. Внесок Зенона Когута у дослідження української еліти ІІ половини ХVІІІ століття.....	132
Чаленко А.В. Історія жіночої освіти в Ніжинській вищій школі (1943–1964 рр.)	136
Щербина А.П. Історія волонтерської діяльності в Україні.....	143

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК.....	149
Ding Junbo Digital literacy as a component of the future teacher's professional readiness	149
Zou Ruowei The structure of research competence of managers in the field of education.....	153
Андрейча С.Ю. Форми надання допомоги, особам що постраждали від домашнього насильства в соціальній роботі України	157
Баглай І.В. Музеї, як об'єкт соціального виховання молоді	164
Божок В.В. Віктимна поведінка підлітків як соціально-педагогічна проблема.....	167
Вишневський С.А. Розвиток пізнавальної активності підлітків	171
Горошко О.Л. Педагогічні технології підтримки освіти в Україні в умовах обмежень	173
Данилов В.В. Соціально-педагогічна робота з обдарованою дитиною в умовах закладу позашкільної освіти	178
Демчишин В.В. Соціальна адаптація внутрішньо-переміщених осіб в умовах повномасштабної війни в Україні.....	182
Денисюк С.О., Левандовський М.Ю. Теоретичні засади тьюторингу як механізму реалізації соціального супроводу студентів вразливих категорій... ..	186
Забаровська С.М. Емоційна компетентність як предиктор психологічного благополуччя особистості	192
Клименко Л.В. Педагогічні засади формування усвідомленого батьківства у ЗВО.....	197
Коргун В.В. Фізичне виховання підлітків засобами туристично-краєзнавчої діяльності.....	201
Кужиль С.В. Гуртки, як основні форми виховання у закладах позашкільної освіти.....	205
Кунгурцева О.А. Самотність людей як соціальна проблема	210
Ліпатнікова І.С. Становлення позашкільної освіти в Україні: історичні	

передумови.....	213
Лук'яненко Ю.М. Особливості педагогічного впливу на формування особистості старшого чоловічого сиблінга (СББ) у неповній родині	217
Лю Сіхуей Роль позашкільної мистецької освіти у соціокультурному просторі України	223
Ніжинець С.С. Особливості змісту особистісного компонента організаційної культури керівника оркестру	228
Опришко С.В. Вплив музичного мистецтва на розвиток дитини з особливими освітніми потребами	231
Пей Ян Розвиток освітньо-виховного потенціалу закладу позашкільної освіти в умовах інтеграції в європейський освітній простір	235
Ролік В.А. Післядипломна підготовка вчителів до формування компетентності підприємливості та фінансова грамотність в учнів загальноосвітньої школи..	240
Рязанцев В.В. Зміст і структура проектно-конструкторських компетентностей майбутніх фахівців галузевого машинобудування	245
Суханов І.В. Робота з неповнолітніми правопорушниками у системі пробації.....	248
Фу Хун Структура дискурсивної компетентності майбутніх менеджерів освіти.....	252
Чжу Лін Програмування оздоровчих занять фізичної культури для студентів.....	256
Шаблій Р.А. Патріотичне виховання засобами туристично-краєзнавчої роботи	262
ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН	267
Huang Libin Experience of China's participation in international educational monitoring projects.....	267
Lin Yajia Current issues of educational science in China	271
Горошко Г.О. Індикатори якості повітря.....	274
Хоменков Д.В. Вплив домішки кремнію на оптичні властивості тонких плівок	

на основі оксиду гафнію	277
СУЧАСНІ ТРЕНДИ МОВОЗНАВЧОЇ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТАКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ	283
Івахно Н.О. Вивчення власних назв на матеріалі художніх текстів для 10-11 класів.....	283
Кармазін С.С. Тематична та жанрова специфіка газетної публіцистики періоду перебудови (1985-1990 р.)	285
Оверчук О.Б. Мовна політика в Україні: сучасний стан і проблеми	288
Сапегін М.Л. Аналіз культурних та правових аспектів у формуванні демократичного суспільства в Україні.....	292
Чичкан С.М. Пошуки нових принципів та методів аналізу літературних творів XIX ст. на прикладі творчості Надії Кибальчич	296

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Богдан Олександр Валерійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

Лобань Лариса Олексіївна – кандидатка біологічних наук доцентка кафедри біології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ БІОПРЕПАРАТІВ В ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ РІЗНИХ АГРОКУЛЬТУР

В Україні спостерігається зростаючий інтерес до біопрепаратів для рослинництва, що визначається їхньою популярністю серед виробників. Ця популярність обумовлена значною економією в порівнянні з агрохімікатами, а також їхньою екологічною безпечністю та різноаспектним позитивним впливом на рослини. Використання комплексних екологічних біопрепаратів сприяє покращенню якості рослинницької продукції та стабілізації функціонування агроecosystem [2].

Раціональним вважається використання метаболічних біопрепаратів для захисту рослин, зокрема таких, як Верко, Віолар, Фітовіт із мікробними біоінсектицидами, які базуються на бацилах і псевдомонадах, а також продуктах їхнього метаболізму. Ці біопрепарати спрямовані на ефективний захист рослин від широкого спектру фітопатогенів, таких як шкідники, комахи, гриби і бактерії. Серед них можна виділити такі препарати, як Гаупсин (на основі штамів *Pseudomonas aureofaciens* УКМ В-111 і УКМ В-306), Споразин (на основі штамів *Bacillus subtilis* і *Pseudomonas aureofaciens*), Інсектурин (на основі штамів *Bacillus thuringiensis* та *Pseudomonas chlororaphis* subsp. *aureofaciens*). Спільне використання біопрепаратів і хімічних засобів в

інтегрованих схемах захисту рослин має додаткові переваги, такі як підвищення захисного ефекту від патогенів, збільшення врожаю та зменшення негативного впливу хімікатів на нецільові об'єкти, зокрема на корисну мікробіоту ґрунту [10, 6].

Схема застосування сучасних біопрепаратів в поєднанні з хімічними засобами під час вирощування гібриду соняшника НК Конді в Черкаській області під час посушливих умов у 2018 році призвела до досягнення урожайності на рівні 35 ц/га, що перевищує технологію вирощування за загальноприйнятою технологією на 13% (рис. 1) [9, 1].

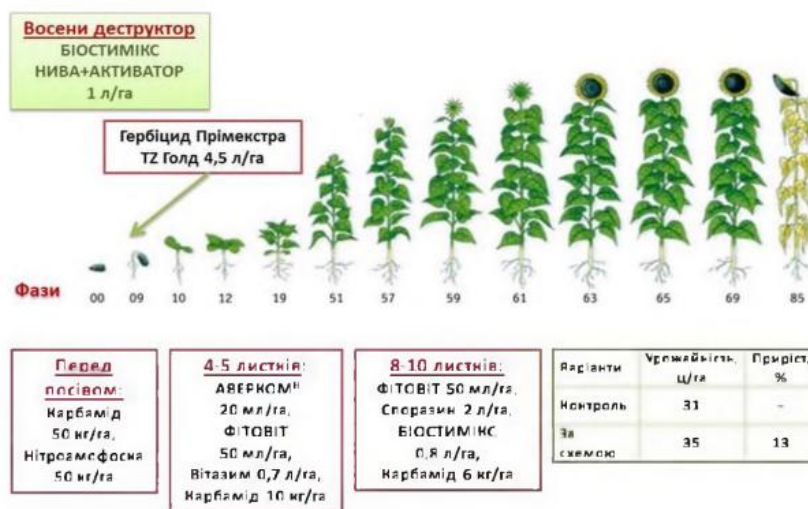

Рис. 1. Вирощування соняшника гібриду НК Конді за застосування новітніх біопрепаратів із пестицидами у посушливих умовах у 2018 р. (Черкаська обл.).

Водночас спостерігалось зменшення витрат на хімічні засоби захисту та добрива в 1,8 рази [9, 1].

Згідно з представленою на рисунку схемою використання передових біопрепаратів у поєднанні з пестицидами під час вирощування кукурудзи гібриду ДКС-4082 в Черкаській області в умовах посушливості у 2018 році, вдалося досягти урожайності 100 ц/га для зрідженої на 20% кукурудзи (рис. 2) [9, 1].

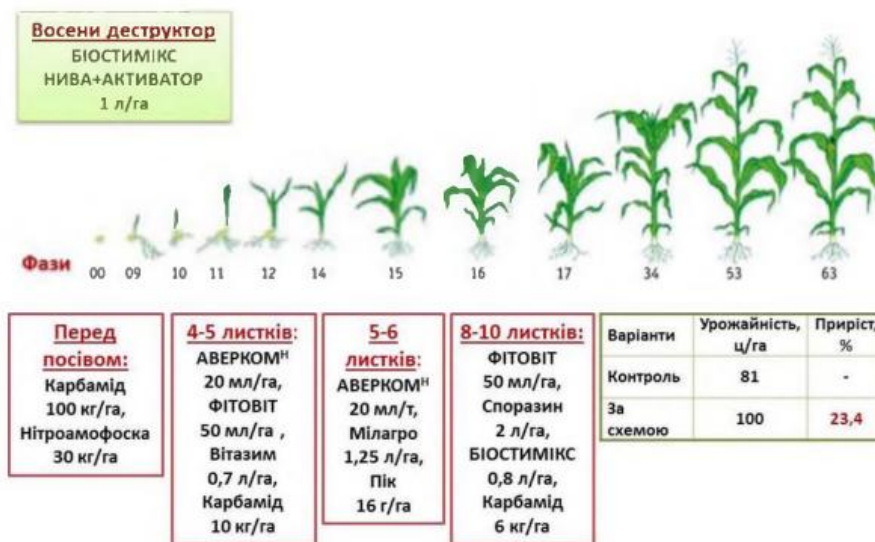

Рис. 2. Вирощування кукурудзи гібриду ДКС-4082 за застосування новітніх біопрепаратів із пестицидами у посушливих умовах у 2018 р.

(Черкаська обл.).

Це перевищило результати, отримані за загальноприйнятою технологією вирощування, на 23,4%. Важливо відзначити, що при такому підході витрати на засоби захисту рослин і добрива значно зменшились - на 1,4 рази [9].

Навчально-науково-практичним центром Миколаївського національного аграрного університету було проведено експеримент для визначення впливу біопрепаратів на врожайність зерна озимої пшениці. За результатами обробки рослин біопрепаратом «Органік-Баланс», урожайність зерна різних сортів збільшилася на 0,07-0,24 т/га при вирощуванні на богарі та на 0,05-0,09 т/га при зрошенні, порівняно з контрольним варіантом. Обробка рослин комбінованим препаратом «Органік-Баланс+Ліпосам» призвела до ще більшого підвищення урожайності на 0,11-0,27 т/га при вирощуванні на богарі та на 0,05-0,14 т/га при зрошенні. Найвища врожайність зерна (4,04-7,03 т/га) зафіксована при зрошенні в умовах обробки рослин біопрепаратами «Азотофіт+Ліпосам», перевищуючи результати без зрошення на 0,21-0,51 т/га. (рис. 3) [3, 4]

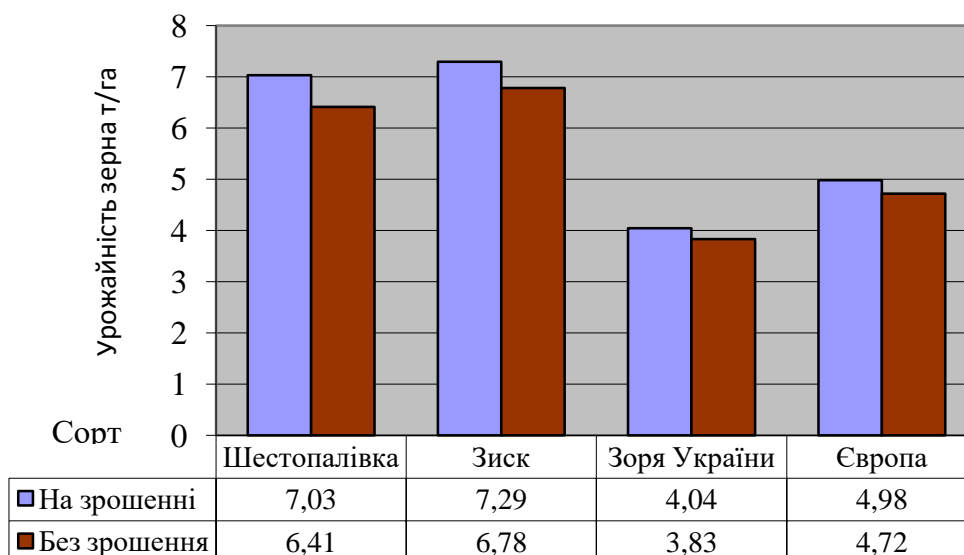

Рис. 3. Вплив обробки рослин біопрепаратами «Азотофіт+Ліпосам» на урожайність зерна сортів пшениці озимої залежно від умов зволоження, середнє за 2018-2019 рр., т/га.

У результаті дослідження було встановлено, що для досягнення найкращих результатів у вирощуванні озимої пшениці на південному заході України, особливу увагу слід приділяти обробці рослин біопрепаратом «Азотофіт» (0,4 л/га) у поєднанні з біоприлипачем «Ліпосам» (0,2 л/га) при зрошенні [7].

Дослідження, проведені Миколаївським національним аграрним університетом, підтвердили, що різні фактори значущо впливають на врожайність зерна ячменю ярого. За результатами досліджень, оптимальним виявився варіант, де рослини піддавались сумісному позакореновому підживленню препаратами «Органік-Баланс» та «Ліпосам». Врожайність зерна у цьому випадку складала 3,51 т/га, що перевищує показники неодобреного контролю на 0,71 т/га або 25,4% (табл. 1) [8].

Таблиця 1.

Урожайність ячменю ярого залежно від біопрепаратів і умов зволоження, т/га

Позакореневе підживлення посівів	Умови зволоження	
	без зрошення	на зрошення

Контроль	2,56	3,03
Гуміфренд	2,91	3,42
Гуміфренд + Ліпосам	3,05	3,59
Азотофіт	3,11	3,63
Азотофіт + Ліпосам	3,17	3,69
Органік-Баланс	3,22	3,73
Органік-Баланс + Ліпосам	3,25	3,77

Додатково, дослідження вказують на позитивний вплив біопрепаратів «Азотофіт» та «Азотофіт + Ліпосам» на урожайність зерна ячменю ярого. За умов зрошення, ці препарати призвели до збільшення врожайності на 20,4-22,5%, формуючи результати у середньому на рівні 3,37-3,43 т/га, що є суттєвим покращенням порівняно з контрольним варіантом [5].

Важливим аспектом є визначення ролі зволоження в формуванні врожайності ячменю ярого. Дослідження підтвердили, що рослини, вирощені за умов зрошення та використання препарату поліміксобактерин, мають вищу урожайність (3,55 т/га), порівняно з варіантами без зрошення (3,04 т/га), що свідчить про важливість водозабезпечення для покращення врожайності (рис 4) [11].

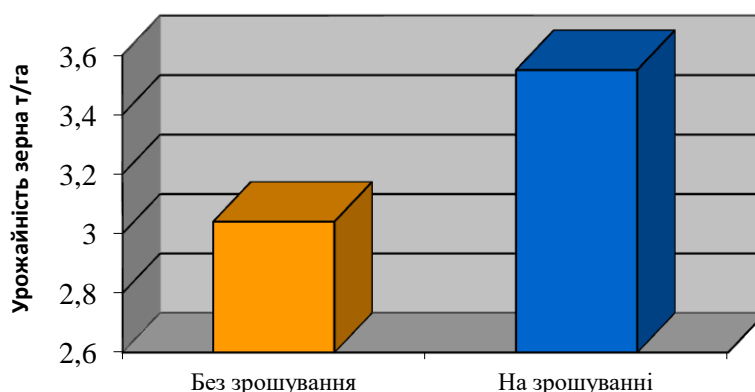

Рис. 4. Урожайність ячменю ярого залежно від умов зволоження, т/га (середнє за 2018-2019 рр. та по фактору позакореневого підживлення).

Отже, на основі опрацьованих матеріалів можна зазначити, що на зрошуваних землях Південного Степу України застосування біопрепарату

Азотофіт разом із біоприлипачем Ліпосам для обробки рослин пшениці озимої сприяє підвищенню врожайності зерна (3,55 т/га); при вирощуванні гібриду соняшника НК Конді в посушливих умовах Черкаської області у 2018 році використання сучасних біопрепаратів разом з хімічними засобами призвело до значного підвищення урожайності на рівні 35 ц/га.; застосування передових біопрепаратів у поєднанні з пестицидами при вирощуванні кукурудзи гібриду ДКС-4082 в подібних умовах призвело до значного зростання урожайності (100 ц/га).

Також важливо відзначити, що для забезпечення оптимального росту та врожайності ячменю ярого на зрошуваних землях рекомендовано використовувати позакореневе підживлення препаратом Органік-Баланс у поєднанні з біоприлипачем Ліпосам. Ця комбінація сприяє досягненню урожайності на рівні 3,77 т/га.

Зважаючи на все зазначене вище слід констатувати, що впровадження біопрепаратів при вирощуванні агрокультур на території України сприятиме не лише підвищенню врожайності, але й збереженню природних ресурсів для сталого розвитку сільського господарства.

Список використаних джерел:

1. Білявська Л. О. Новітні інноваційні мікробні біотехнології для перехідного періоду до органічного виробництва. *Органічне виробництво і продовольча безпека: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 2019 р.* Житомир, 2019. С. 16–20.

2. Біопрепарати – альтернативний захист сільськогосподарських культур від хвороб та шкідників в органічному землеробстві: публікація. URL: <http://btu-center.com/publication/detail.php?id=4857> (дата звернення: 09.02.2024).

3. Вожегова Р., Заєць С., Коваленко О. Пізня сівба пшениці. *The Ukrainian Farmer.* 2014. URL: <https://agrotimes.ua/article/piznya-sivbapshenici/> (дата звернення: 09.02.2024).

4. Гамаюнова В. В., Смірнова І. В. Динаміка наростання надземної біомаси рослин сортів пшениці озимої залежно від фону живлення. *Вісник ЖНАЕУ*. 2015. № 2. С. 178-182.

5. Гамаюнова В.В., Касаткіна Т.О., Кувшинова А.О. Значення регуляторів росту в підвищенні врожайності зерна сортів ячменю ярого і озимого на півдні України. *Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку : матеріали V Міжнарод. наук.-прак. конф., м. Київ, 7 червня 2019 р.* Київ, 2019. С. 178-180.

6. Іутинська Г.О. Мікробні біотехнології для реалізації нової глобальної програми забезпечення сталого розвитку агросфери України. *Агроекологічний журнал*. 2017. № 2. С.149 -155

7. Методика польових і лабораторних досліджень на зрошуваних землях / за ред. Р.А. Вожегової. Херсон: Грінь Д.С., 2014. 286 с.

8. Методика польового дослідження (Зрошуване землеробство): навчальний посібник. / Ушкаренко В.О., Вожегова Р.А., Голобородько С.П., Коковіхін С.В. Херсон: Грінь Д.С., 2014. 448 с.

9. Методологія і практика використання мікробних препаратів у технологіях вирощування сільськогосподарських культур: навч. посіб. / Волкогон В. В. та ін. Київ: Аграрна наука, 2011. 156 с.

10. Мікробні препарати для рослинництва: Методичні рекомендації / Г. О.Іутинська та ін. Київ: ІМВ НАЛҮ, 2017. 82 с.

11. Ященко Л. А. Продуктивність ячменю ярого за використання препарату поліміксобактерин. *Молодий вчений*. 2015. № 7. С. 30-32.

Гавій Тетяна Анатоліївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

Кучменко Олена Борисівна – докторка біологічних наук, професорка, завідувачка кафедри біології

РОЛЬ ОКСИДАТИВНОГО СТРЕСУ В РОЗВИТКУ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ

На сьогоднішній час захворювання серцево-судинної системи посідають перше місце за смертністю. В список цих захворювань входить раптова серцева смерть, стенокардії, атеросклероз, артеріальна гіпертензія, інфаркт міокарда тощо. У сучасному світі артеріальна гіпертензія (АГ) є одним із найпоширеніших захворювань серцево-судинної системи та набуває характеру епідемії [1].

До факторів розвитку артеріальної гіпертензії належать наступні:

- старший вік, обтяжена спадковість, чоловіча стать, куріння;
- порушення жирового, водного та сольового обміну, атеросклероз;
- стрес, гіподинамія, споживання певних продуктів (копчене м'ясо, смажена олія та тваринні жири) [1].

В результаті ці всі причини призводять до порушення фізіологічних процесів і утворення нестабільних та високоактивних хімічних молекул, відомих як активні форми кисню (АФК). До них належать: супероксидні радикали (O_2^-), пероксид водню (H_2O_2), гідроксильні радикали ($-OH$), синглетний кисень та інші. Вони в основному утворюються як побічні продукти метаболізму в мітохондріях, як за фізіологічних, так і за патологічних умов [2].

Підвищене утворення АФК, збільшення рівня продуктів вільнорадикального перекисного окислення ліпідів і зниження активності антиоксидантних систем організму спостерігається за розвитку АГ. В організмі

артеріальний тиск (АТ) регулюється нервовою та ендокринною системами, обміном речовин у першу чергу в судинах і міокарді. Рівень артеріального тиску залежить від роботи серця, загального периферичного тону судин, об'єму крові, її електролітного складу та в'язкості [3].

Утворення АФК в основному залежить від ферментативних і неферментативних реакцій. Синтез АФК у ферментативних реакціях відбуваються в дихальному ланцюзі, синтезі простагландинів, фагоцитозі та системі цитохрому Р450. Неферментативні реакції можуть спричинити утворення вільних радикалів, наприклад, коли кисень реагує з органічними сполуками або під час мітохондріального дихання [4, 5].

Надлишок вільних радикалів та оксидантів спричиняє явище, відоме як оксидативний стрес. Це стан, за якого порушується рівновага прооксидантної та антиоксидантної систем у клітині. Це шкідливий процес, який може негативно впливати на деякі клітинні структури, такі як мембрани, ліпіди, білки, ліпопротеїди та ДНК. Оксидативний стрес виникає, коли існує дисбаланс між утворенням вільних радикалів і нездатністю клітин їх виводити. Наприклад, надлишок гідроксильних радикалів і пероксинітриду може спричинити перекисне окислення ліпідів, пошкоджуючи, таким чином, клітинні мембрани та ліпопротеїни. Це, в свою чергу, призведе до утворення малонового діальдегіду (МДА) та кон'югованих дієнових сполук, які, як відомо, є цитотоксичними. Будучи ланцюговим процесом, перекисне окислення ліпідів поширюється дуже швидко, впливаючи на велику кількість ліпідних молекул. Білки також можуть бути пошкоджені за умов розвитку оксидативного стресу, зазнаючи конформаційних модифікацій, які можуть спричинити втрату або погіршення їхньої ферментативної активності [6-8].

Також доведено, що хворі на АГ мають підвищений рівень перекису водню в плазмі крові. Значне підвищення показника було відзначено в пацієнтів з АГ, у яких ця патологія спостерігалася в сім'ї. Крім того, в пацієнтів із генетичною схильністю до розвитку АГ, але з нормальними показниками рівня АТ вміст перекису водню в крові був значно вищим, аніж у пацієнтів без

спадковості щодо АГ. Отже, при АГ структурні та функціональні зміни можуть бути зумовлені порушенням регуляції фізіологічних процесів, які виникають при утворенні АФК в усіх видах клітин. Надлишкове утворення супероксидного радикала ендотелієм, який є фізіологічним антагоністом окису азоту (NO), може призвести до вазоконстрикції. Тобто, при АГ та високому АТ підвищується синтез NO як відповідь на механічні фактори: напруження зсуву, розтягнення судинної стінки, що є визначенням його компенсаторного значення [9].

Оксидативний стрес діє переважно як тригер атеросклерозу. Добре відомо, що утворення атеросклеротичної бляшки є результатом раннього запалення ендотелію, яке, в свою чергу, призводить до генерації АФК макрофагами. Потім циркулюючі ЛПНЩ окислюються активними формами кисню, що призводить до утворення пінистих клітин і накопичення ліпідів. В результаті цього утворюється атеросклеротична бляшка. Всі ці фактори впливають на розвиток АГ [10].

На противагу вільнорадикальним процесам в організмі існує антиоксидантна система (АОС), представлена в першу чергу системою антиоксидантних ферментів. Антиоксиданти здатні протидіяти оксидативному стресу та пом'якшувати його вплив на здоров'я людини [11-13].

У результаті сполученого функціонування систем генерації АФК і антиокисного захисту, а також мембранних систем транспорту різних типів окислювачів і відновників, у клітині встановлюється певний окисно-відновний баланс або редокс-стан.

Основними антиоксидантними ферментами, що забезпечують підтримання редокс-стану, є супероксиддисмутаза (СОД), аскорбатпероксидаза (АПО), каталаза та глутатіон-пероксидаза. Разом з аскорбіновою кислотою та глутатіоном ці ферменти забезпечують ефективний механізм детоксикації АФК [13].

Супероксиддисмутаза є ключовим ферментом антиоксидантного захисту та перша виступає проти АФК. Таку функцію СОД пов'язують з тим, що цей

фермент зменшує ймовірність утворення гідроксильних радикалів, синглетного кисню, які через високу реакційну здатність не можуть бути видалені білковими каталізаторами [12].

У системі антиоксидантного захисту важливу роль відіграють також низькомолекулярні антиоксиданти неензиматичної природи, такі як аскорбат, глутатіон і токоферол. Вони є своєрідними редокс-буферами, які взаємодіють з численними клітинними компонентами та є кофакторами.

Аскорбінова кислота має здатність взаємодіяти з радикальними АФК, синглетним киснем і пероксидом водню. Захисний ефект аскорбінової кислоти полягає в тому, що проміжні радикали і молекули, що утворюються при її окисленні, хімічно менш активні в порівнянні з АФК. Відновлена форма аскорбату здатна як безпосередньо взаємодіяти з АФК, так і брати участь у відновленні інших низькомолекулярних антиоксидантів (токоферолу, глутатіону) у ферментативних та неферментативних реакціях [14].

Відновлений глутатіон (GSH) - це трипептид, що складається з глютамінової кислоти, цистеїну та гліцину. Більшість глутатіону в організмі здорових людей і тварин знаходиться у формі відновленого глутатіону [14]. Глутатіон слугує основним внутрішньоклітинним тіол-дисульфідним окисно-відновним буфером. GSH має легко окислювану сульфгідрильну групу, яка захищає від пошкодження окислювачами як за допомогою ферментативних, так і неферментативних механізмів. [14].

Тривалий оксидативний стрес і зниження антиоксидантного захисту пов'язані з окисненням і виснаженням пулу GSH, що спостерігається у пацієнтів з АГ порівняно зі здоровими людьми [13, 14].

Глутатіонтрансфераза (GST) бере участь у другій фазі детоксикації, каталізуючи дезактивацію ряду шкідливих сполук, що вимагає відновленого глутатіону як кофактора, який незворотно витрачається.

Надмірне вироблення прооксидантів супроводжується активацією глутатінової системи захисту і значним підвищенням рівня відновленого глутатіону та активності глутатіонредуктази для захисту білків і мембранних

ліпідів від окислення [13, 15].

Одним із компонентів антиоксидантного захисту клітин людини виступає каталаза – ензим класу оксидоредуктаз, який локалізований переважно в пероксисомах і цитозолі.

Каталаза - фермент, що складається з чотирьох ідентичних субодиниць та проявляє дві активності: каталазну та пероксидазну. При високих концентраціях H_2O_2 його основна функція полягає в тому, щоб брати участь у його розщепленні на воду і кисень (каталазна активність). І навпаки, за низької концентрації H_2O_2 переважає пероксидазна активність каталази, субстратами якої є сполуки, що мають природу донорів гідрогену, наприклад, етанол, метанол, фенол та інші [15].

Низька активність каталази в крові спостерігається у пацієнтів з атеросклерозом та цукровим діабетом, що свідчить про довготривалий окислювальний стрес у клітинах організму цих осіб [13,14].

Для оцінювання оптимальної захисної спроможності організму необхідно комплексно вивчати компоненти антиоксидантної системи з огляду на їхню можливість діяти у взаємодії або протистояти один одному, підсилюючи ефекти захисту або пошкодження клітин залежно від конкретних патологічних станів. Знання механізмів захисної дії антиоксидантних систем захисту організму на різні ланки патологічного процесу дає можливість цілеспрямованого пошуку, скринінгу, розробки та впровадження максимально ефективних фармакологічних препаратів з антиоксидантною дією.

Список використаних джерел:

1. Що таке артеріальна гіпертензія: причини та симптоми. URL: <https://www.phc.org.ua/news/scho-take-arterialna-gipertenziya-prichini-ta-simptomi>
2. Valko M., Leibfritz D., Moncol J. et al. Free radicals and antioxidants in normal physiological functions and human disease . *Int. J. Biochem. Cell. Biol.* 2007. V. 39. P. 44-84.

3. Чекман І.С., Дацюк Н.О., Лук'янова О.М., Загородній М.І. Роль перекисного окислення ліпідів у патогенезі артеріальної гіпертензії. *Ліки України*. 2008. № 6 (122). С. 76-81.
4. Губський Ю.І. Юршенко Н.Н.. Антиоксиданти: сучасне уявлення, перспективи створення . *Укр. біохім. журн.* 2003. № 3. С. 112-128.
5. Ковальова О.М., Пасієшвілі Т.М. Біологічне та медичне значення антиоксидантної системи захисту організму людини. *Медицина сьогодні і завтра*. 2021. № 90(1). С. 21-32.
6. Durackova Z. Some current insights into oxidative stress. *Physiol. Res.* 2010. V. 59. P. 459-469.
7. Fisher-Wellman K., Bell H.K., Bloomer R.J. Oxidative stress and antioxidant defense mechanisms linked to exercise during cardiopulmonary and metabolic disorders. *Oxid. Med. Cell. Longev.* 2009. V. 2. P. 43-51.
8. Lobo V., Phatak A., Chandra N. Free radicals and functional foods: impact on human health . *Pharmacol. Rev.* 2010. V. 4. P. 118-126.
9. Черська М., Кухарчук Х., Гайова О. Вплив ресвератролу на оксидативний стрес як одну з мішеней терапії в пацієнтів із високим серцево-судинним ризиком. URL: <https://neurocardiologist.info/ua/blog/vpliv-resveratrolu-na-oksidativniy-stres/>
10. Трохимович А.А, Кишко М.М., Сливка Я.І., Ганич О.Т.. Вільнорадикальне окислення і антиоксидантна система в серцево-судинній патології. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Медицина»*. 2011. № 2 (41). С. 361-364.
11. Choe E., Min D.B. Mechanisms of antioxidants in the oxidation of foods. *Comp. Rev. Food Sci. Food Saf.* 2009. V. 8. P. 345-358.
12. Durackova Z. Oxidants, antioxidants and oxidative stress. *Mitochondrial Polumbryk M., Ivanov S., Polumbryk O. Antioxidants in food systems. Mechanism of action . Ukr. J. Food Sci.* 2013. V. 1. P. 15-40.
13. *Medicine / ed. A. Gvordjakova. N.Y.: Springer, 2008. P. 19-54.*

14. Role of glutathione metabolism and glutathione-related antioxidant defense systems in hypertension. *Postepy Hig Med Dosw*, 2006.

15. Капущак Ж., Савчук О., Стравський Я. Перекисне окиснення ліпідів в організмі тварин і людей та роль антиоксидантів у зниженні рівня продуктів перекисного окиснення ліпідів. *Věda a perspektivy*. 2023. № 5(24). С. 208-218.

*Долженко Юрій Володимирович – здобувач
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя, II курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія*

CRANIOMETRIC CHARACTERISTICS OF MEN FROM CHERNIHIV IN THE 17TH – 19TH CENT.

The results of anthropological studies on the population of the city of Chernihiv from the 17th to the 19th cent. remain poorly represented in scientific publications. The proposed study is based on the examination of the morphology of skulls of Chernihiv residents using craniometry. It allows forming an understanding of the distinctive anthropological features of the inhabitants of the city of Chernihiv and, in general, Chernihiv-Siverian land and Ukraine in the 17th – 19th cent., and also provides necessary information to compare them with the features of rural and other urban residents of Chernihiv-Siverian land.

The aim of the work is to introduce new material into scientific circulation, selectively describe individual skulls, and provide a general characterization of men from Chernihiv in the 17th – 19th cent. based on craniometric data.

The male series from the city of Chernihiv currently consists of 21 skulls and fragments from the 17th to the 19th cent. and three from the Chernihiv Yeletsky Monastery under the code CHEM [2–7]. It should be characterized accordingly.

To characterize the skulls and fragments from Chernihiv, the method of observation was applied. The skulls were measured using standard cranial

methodology. Tables with limits of average feature sizes compiled by G. F. Debets were used to assess measurement features. Age was determined comprehensively based on skull features, cranial sutures, and teeth [see more: 1, p. 48].

The skull from the 18th – 19th cent. from burial 55 excavated by V. Skorokhod in 2021 on Yeletska Street, 7a (male, 50–60 years old).

The maximum cranial length was small (bordering very small categories), while the maximum cranial breadth was moderate. According to the cranial index, it was brachycranial (81.4). The basion-bregma height was moderate (bordering small categories). The height-length index (76.7) indicates a high cranial cavity (hypsicrania), while the height-breadth index (94.3) indicates a moderately high skull (metriocrania). The porion-bregma height was small in absolute terms (111.1), and the cranial base length was moderate, bordering small categories of sizes. The horizontal circumference through the craniometric point of ophryon was small by world standards. The forehead was well sloped. The frontal bone was moderately wide in the frontal plane (bordering small categories) and narrow in the dorsal part. The occiput was narrow (103.0 mm).

The face was mesognathic, moderately wide in absolute terms (132.0 mm), and very low (63.3 mm), hence, according to the Kollman's upper facial index (48.0), it was wide (mezene). The facial profile was sharp both at the upper (133.5°) and middle (119.0°) levels. The alveolar profile angle was large (82.0°), bordering very large categories. The orbits were narrow and very low; the index (74.6) indicates that they were generally low (chameconchia). The nose was of small height (bordering very small categories) and moderate width. The relative nasal breadth (52.1) indicates that it was wide (chamerine), the lower edge of the piriform aperture had nasofrontal depressions (fossa). The simotic index was large (50.0), as was the dacryal index. The nasal protrusion angle was very large (38.0°). The nasal spine was moderately developed (4 points). The depth of the canine fossa was small.

The skull from the 18th – 19th cent. from burial 61 excavated by V. Skorokhod in 2021 on Yeletska Street, 7a (male, 30–40 years old).

The maximum cranial length was very large, and the maximum cranial breadth

was moderate (bordering large categories). According to the cranial index, it was dolichocranic (73.5). The basion-bregma height was very large. The height-length index (72.4) indicates a moderately high cranial cavity (orthocrania), and the height-breadth index (98.6) indicates a high skull (acrocrania). The porion-bregma height was large in absolute terms (118.6), and the cranial base length was very large. The horizontal circumference through ophryon was very large by world standards. The forehead was weakly sloped. The frontal bone was wide in the frontal plane and narrow in the dorsal part. The occiput was moderately wide (108.0 mm). The nasal protrusion angle was very small (18.0°).

The skull from the 18th – 19th cent. from burial 96 excavated by V. Skorokhod in 2021 on Yeletska Street, 7a (male, 25–30 years old).

The maximum cranial length was small, and the maximum cranial breadth was large. According to the cranial index, it was brachycranial (84.4). The basion-bregma height was large. The height-length index (80.5) indicates a high cranial cavity (hypsocrania), and the height-breadth index (95.4) indicates a moderately high skull (metriocrania). The porion-bregma height was small in absolute terms (112.7), bordering moderate categories. The cranial base length was small. The horizontal circumference through ophryon was moderate by world standards. The forehead was weakly sloped. The frontal bone was moderately wide in the frontal plane (bordering large categories) and wide in the dorsal part. The occiput was very wide (117.0 mm), bordering large categories.

The face was prognathic, wide in absolute terms (138.2 mm), and very low (57.5 mm), hence, according to the Kollman's upper facial index (41.6), it was wide (euriene). The facial profile was moderate both at the upper (140.2°) and middle (135.0°) levels. The alveolar profile angle was very small (51.0°).

The orbits were moderately wide and low; the index (76.2) indicates that they were moderately high overall (mesoconchia). The nose was very low in height and width. The relative nasal breadth (55.0) indicates that it was wide (platyrrhine), the lower edge of the piriform aperture had nasofrontal depressions (fossa) in 44.4% of cases. The simotic index was small (25.0), and the dacryal index was moderate. The

nasal protrusion angle was small (23.0°). The nasal spine was moderately developed (4 points). The depth of the canine fossa was very large.

The skull from the 18th – 19th cent. from burial 66 excavated by V. Skorokhod in 2021 on Yeletska Street, 7a (male, 40–50 years old).

The maximum cranial length was very small, and the maximum cranial breadth was large. According to the cranial index, it was distinctly brachycranial (88.1). The basion-bregma height was average. The height-length index (79.2) indicates a high cranial cavity (hypsicrania), and the height-breadth index (89.9) indicates a low skull (tapeynocrania). The porion-bregma height was average in absolute terms (113.4). The cranial base length was very small (bordering small categories). The horizontal circumference through ophryon was moderate by world standards. The forehead was moderately sloped. The frontal bone was moderately wide both in the frontal plane and in the dorsal part (bordering large categories). The occiput was very wide (117.0 mm), bordering large categories.

Thus, overall, the investigated men from Chernihiv had a mesocranic skull (79.8), characterized by moderate length and width. The porion-bregma height in absolute terms was moderate, as was the length of its base. The basion-bregma height was average. The height-length index (74.9) indicates a moderately high cranial cavity (orthocrania), and the height-breadth index (93.3) indicates a moderately high skull (metriocrania). The horizontal circumference through ophryon was large by world standards. The forehead was moderately sloped. The frontal bone was moderately wide in both the frontal and dorsal parts (bordering large categories). The occiput was moderately wide (bordering large categories).

The face was mesognathic, moderately wide in absolute terms (135.1 mm), and low (65.6 mm), hence, according to the Kollman's upper facial index (48.6), it was wide (euriene). The facial profile was sharp. The nasomalar angle was very small (135.8°), indicating a strongly profiled face at the level of the orbits. The zygomaxillary angle (124.9°) overall also falls into very small categories, indicating a strongly profiled face at the level of the anterior nasal spine (spina nasalis anterior) as well as at the middle (124.9°) level. The alveolar profile angle was moderate (76.9°).

The orbits were narrow and very low; the orbital index (76.6) indicates that they were moderately high (mesoconchia). The nose was very low in height (bordering moderate categories) and width. The relative nasal breadth (48.7) indicates that it was moderately wide (mesorhine), and the lower edge of the piriform aperture had nasofrontal depressions (fossa) in 44.4% of cases. The simotic index was moderate (45.7), and the dacrial index was large. The nasal protrusion angle was large (30.3°). The nasal spine was moderately developed (3.7 points). The depth of the canine fossa was average. Overall, the male group belongs to the large Europoid race.

References:

1. Долженко Ю. В. Антропологічна структура жіночого населення Чернігово-Сіверщини XVII–XIX ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія біологія.* 2022. Вип. 53. С. 46–60.
<https://doi.org/10.24144/1998-6475.2022.53.46-60>
2. Казаков А.Л., Жаров Г.В., Коваленко В.П. Звіт про охоронні археологічні дослідження на території Чернігівського посаду у 1998 р. *Науковий архів ІА НАН України.* № 1998/16. 201 с.
3. Сита Л. Нові археологічні дослідження Чернігівщини-2020 рік, 2021. URL: <http://surl.li/qpnwb>
4. Скороход В. М., Моця О. П., Жигола В. С., Ситий Ю. М., Рижий В. В. 2021/без номеру. Звіт про археологічні дослідження по вул. Єлецька, 7-А у м. Чернігів у 2021 р. Том 1, 245 с. Науковий архів ІА НАН України. Ф. експедицій, 2021/рукопис.
5. Черненко О., Луценко, Р. Некрополь XI – середини XX століття Спасо-Преображенського собору в Чернігові). *Opus mixtum.* № 11. Київ, 2023. С. 183–196.
6. Черненко О. Є., Іоаннісян О. М., Новик Т. Г., Зиков П. Л., Торшин Є. М., Йолшин Д. Д. 2012 б. Звіт про науково-рятивні археологічні дослідження Спасо-Преображенського собору в Чернігові, 2. Науковий архів ІА НАН України. Ф. експедицій.
7. Черненко О. Є., Іоаннісян О. М., Новик Т. Г. 2013. Звіт про науково-

рятівні археологічні дослідження Спасо-Преображенського собору в Чернігові в 2013 р. Науковий архів ІА НАН України. Фонд експедицій. Б/н.

Іваницька Юлія Анатоліївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ЕРИТРОЦИТАРНИХ ГІСТОГРАМ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПОКАЗНИКІВ СТАНУ КРОВІ ЛЮДИНИ

Актуальність використання методу гістограм для вивчення стану крові людини полягає в тому, що даний метод надає можливості: оцінити відповідність цифрових даних графічним; забезпечити контроль достовірності результатів; виявити помилкові результати та їх потенційні причини; визначити необхідність мікроскопії мазка крові. Гістограми, одержані на основі гематологічного аналізатора, дозволяють графічно представити залежність значення кількості клітин крові від їх розміру (рис.1).

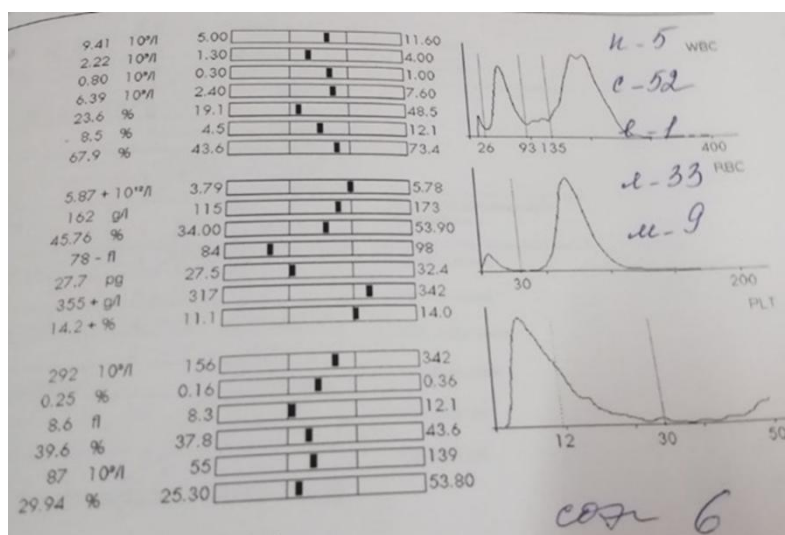

Рис.1. Гематологічні гістограми, одержані на основі аналізатора BC-600 MINDRAY (фото з матеріалів архіву комунального підприємства «Олександрівська клінічна лікарня міста Києва»)

Гематологічні гістограми також відображають розподіл значень для

еритроцитів RBC (еритроцитарна гістограма), лейкоцитів WBC (лейкоцитарна гістограма), рівня абсолютного вмісту тромбоцитів PLT (тромбоцитарна гістограма). У здорової людини кількість еритроцитів знаходиться в межах норми, а вміст гемоглобіну може бути на нижній межі норми або зниженим, що відображає нормальну проліферативну активність кісткового мозку. Еритроцитарна гістограма в нормі визначається референтними значеннями таких гематологічних показників: кількості еритроцитів RBC, рівня гемоглобіну HGB, рівня гематокриту HCT, середнього об'єму еритроцитів MCV, середнього вмісту гемоглобіну в еритроциті MCH, середнього вмісту гемоглобіну в еритроцитарній масі MCHC, значення ширини розподілу червоних клітин (рівень неоднорідності) RDW. При збільшенні значень RDW еритроцитарна гістограма дещо розширюється і починає зсуватися вліво. При порушенні гемоглобіноутворення відбувається зниження MCV, MCH, MCHC, збільшення RDW. Еритроцитарна гістограма істотно розширюється і значно зсувається вліво. При появі в крові популяції нормальних і молодих форм (поліхромафілов) RDW буде зростати, основа еритроцитарної гістограми зсунеться вправо, а сама крива буде мати два піки, один з яких утвориться в області мікроеритроцитів, а інший – в зоні макроеритроцитів [1]. Еритроцитарна гістограма дозволяє відображати динаміку гематологічних показників: поступово піки на еритроцитарній гістограмі стираються, основа її звужується і гістограма приймає нормальну форму. Зміни гематологічних показників корелюють з рівнем основних показників обміну заліза (вмістом сироваткового заліза, феритину, загальною залізовв'язуючою здатністю). Метод гематологічних гістограм дозволяє швидко і з більш високою точністю, ніж при мануальних методах, оцінити стан кровотворної системи, визначити напрямок подальшого дослідження, оцінити динаміку змін стану крові в процесі проведеної терапії [1]. Типова гістограма розподілу еритроцитів за обсягами може містити невеликий пік на правому крилі розподілу еритроцитів в ділянці 110...150 фл, що не має діагностичного значення. У нормі розподіл еритроцитів має симетричну купольну форму.

Коефіцієнт варіації відносної ширини розподілу еритроцитів за об'ємом (RDW-CV), відхилення об'єму еритроцита SD від середнього значення, знаходиться в діапазоні (11,5 – 14,5)%. На ширину розподілу RDW-CV впливає середній об'єм еритроцитів MCV. При мікроцитозі та макроцитозі спостерігається збільшення RDW-CV. Значення розподілу RDW-CV менш чутливе до присутності невеликої популяції мікроцитів, макроцитів або ретикулоцитів. Краще відображає загальні зміни в розмірі еритроцитів в макроцитарній або мікроцитарній анемії.

Стандартне відхилення відносної ширини розподілу еритроцитів за об'ємом (RDW- SD) становить (42 ± 5) фл. Значення RDW-SD не залежить від середнього об'єму еритроцитів MCV. Вимірювання ширини розподілу RDW-CV відбувається автоматично на рівні 20% від піка кривої. При цьому висота піку кривої приймається за 100%. Клінічно значуще значення для RDW-SD більше 60 фл. Наявність додаткового максимуму свідчить про гетерогенність популяції клітин. Ширина RDW-SD стосується нижньої частини кривої розподілу еритроцитів за об'ємом, тому є більш чутливим показником при наявності невеликої популяції макроцитів та буде змінюватися при високому ретикулоцитозі. Під час аналізу гематологічних гістограм, одержаних на основі використання гематологічного аналізатора BC-600 MINDRAY, важливо враховувати наявність можливих похибок вимірювання – псевдопідвищень та псевдознижень. Причинами псевдопідвищення рівня MCV можуть бути: холодові аглютиніни (усувається зберіганням і аналізом проби при температурі $+37^{\circ}C$); діабетичний кетоацидоз (рівень MCV може бути помилково завищений внаслідок гіперосмолярності плазми); гіпернатріємія; високий лейкоцитоз (більше $50 \cdot 10^9$ л) тривале зберігання крові (більше 8 годин); ретикулоцитоз; макротромбоцитоз. Причиною псевдозниження рівня MCV може бути підвищений вміст фрагментів еритроцитів в крові (коагулопатія споживання, механічний гемоліз тощо). Серед причин псевдонормальних значень можна виділити наступні: мікросфероцитарна гемолітична анемія (мікросфероцити мають діаметр менше норми, в той час як їх діаметр може бути в межах норми);

виражений анізоцитоз, коли в крові присутні мікро- та макроцити (MCV, будучи середнім показником об'єму всієї популяції клітин, залишається в межах норми).

Гетерогенність популяції еритроцитів також супроводжується збільшенням параметра RDWs. Виражена асиметрія контуру також вказує на гетерогенність популяції еритроцитів (анізоцитоз). Ця гістограма свідчить про наявність як мікроцитів, так і макроцитів. Гістограми RBC надають можливість уточнення зон популяцій еритроцитів: пік гістограми в діапазоні від 14 до 60 фл, зона підрахунку до 200 фл. За результатами досліджень авторів [2], кількість клітин крові розраховують за числом імпульсів.

Автор [3, с.138] вказує на те, що тромбоцити (невеликі за розмірами клітини) генерують електричні імпульси низької амплітуди, а порівняно великі клітини (еритроцити) – імпульси високої амплітуди. Виділивши на гістограмі зону об'єму клітин відповідним еритроцитам, підсумовують дані по усіх каналах, отримуючи значення кількості еритроцитів RBC. Згідно досліджень авторів [4], оскільки еритроцити і тромбоцити в нормі суттєво відрізняються один від одного за обсягом, гістограми їх розподілу за обсягом практично не перекриваються, що і дозволяє робити підрахунок цих параметрів з одного розведення в одній вимірювальній камері. Однак, в ряді випадків спостерігається часткове перекриття гістограм, що може свідчити або про неправильне взяття проби, або про патологію крові. При аналізі гістограм необхідно враховувати такі особливості: крива гістограми має знаходитися між лініями значень дискримінаторів RL та RU, починатися з базової лінії та закінчуватися на ній; нижній дискримінатор RL не фіксований і може змінюватися у межах (25 – 75) фл; верхній дискримінатор RU не фіксований і може змінюватися у межах (200 – 250) фл; пік кривої має знаходитися в межах нормального діапазону MCV (80 – 100) фл.

Ділянка малих об'ємів гістограми (35 – 90 фл) формується лімфоцитами, гранулоцити розташовані у ділянці великих об'ємів (120 – 400 фл) гістограми, а між ними міститься зона так званих «середніх лейкоцитів» (90 – 120 фл), у яку

потрапляють моноцити, базофіли, еозинофіли і плазматичні клітини [2, с. 439]. Згідно досліджень автора [5], при аналізі еритроцитарних гістограм необхідно враховувати випадки відхилення від норми. Причинами мультиплетності піку еритроцитарної гістограми можуть бути: еритроцитарний анізоцитоз, мегобластна анемія, залізодефіцитна анемія, переливання крові.

Таким чином, метод еритроцитарних гістограм має такі особливості використання для аналізу крові людини: передбачає врахування ряду референтних показників; дозволяє відображати динаміку їх змін; потребує виявлення причин псевдопідвищення та псевдозниження одержаних значень для формування відповідних висновків.

Список використаних джерел:

1. Інтерпретація показників гематологічного аналізатора. Еритроцитарні індекси. URL: <http://surl.li/ooeul> (дата звернення: 03.12.2023).

2. Lippi G., Cadamuro J., von Meyer A., Simundic A. M. European Federation of Clinical Chemistry and Laboratory Medicine (EFLM). Working Group for Preanalytical Phase (WG-PRE). Practical recommendations for managing hemolyzed samples in clinical chemistry testing. Clinical chemistry and laboratory medicine. 2018. Vol. 56, № 5. P. 718–727.

3. De la Salle B. Pre- and postanalytical errors in haematology. International journal of laboratory hematology. 2019. № 41 Suppl 1, P.170–176.

4. Pollard Y., Watts M.J., Grant D. et al. Use of the haemopoietic progenitor cell count of the SYSMEX SE-9500 to refine apheresis timing of peripheral blood stem cells. Br. J. Haematol, 1999, Vol. 106, p. 538 – 544.

5. Інтерпретація значень показників RDW-SD та RDW-CV у діагностиці анізоцитозу. URL: <http://surl.li/lxgqu> (дата звернення: 02.01.2024).

Івасенко Артур Юрійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія;

Переходько Костянтин Миколайович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

Шейко Віталій Ілліч – доктор біологічних наук, професор кафедри біології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ЦЕНТРАЛЬНА ГЕМОДИНАМІКА ТА НАБУТА КОРОТКОЗОРИСТЬ

Короткозорість або міопія характеризується кращим баченням об'єктів на близькій відстані та розмитим баченням далеких об'єктів через фокусування зображення перед сітківкою [1]. Короткозорість переважно розглядається як дефект зору, який виникає в процесі адаптації до розглядання дрібних предметів з короткої відстані тривалий час [2].

Еволюційна теорія акцентує увагу на тому, що першочергово, у ході еволюції, око людини повинно було бути пристосованим для роботи на великих відстанях, а зростання випадків короткозорості можуть бути пов'язані з адаптацією до змінених умов життя, де важливішим фактором стає гостре бачення на близькій відстані внаслідок поширення комп'ютерів, мобільних телефонів, ігрових приставок та інтенсифікація візуальних навантажень. Адаптація до близької роботи асоціюється з підвищеним часом, який проведений за читанням або користуванням електронними пристроями, що спонукає око «пристосовуватись» до частих візуальних завдань на короткій відстані, потенційно змінюючи форму очного яблука та сприяючи розвитку короткозорості [3].

Адаптацією називають процес пристосування живих організмів до специфічних умов існування, що забезпечує не лише нормальну життєдіяльність організму, а й збереження достатнього рівня працездатності у нових, у тому числі й соціальних, умовах існування [4]. Стан адаптації

характеризується фізіологічними, біохімічними і морфологічними зрушеннями, що виникають на різних рівнях організації від організменного до молекулярного. На рівні цілісного організму проявом адаптаційної перебудови є удосконалення функціонування нервових і гуморальних регуляторних механізмів [5, 6].

Показники центральної гемодинаміки, які є недостатньо вивченими при адаптаційних реакціях, які проявляються в формуванні набутої короткозорості, можуть бути додатковими інформаційними характеристиками, пов'язаними зі станом здоров'я загалом і одним з аспектів, які слід враховувати при розгляді цієї проблеми. Зміни в центральній гемодинаміці при короткозорості можуть створювати навантаження на кровоносну систему та викликати серцеві ускладнення, такі як серцева недостатність, аритмія тощо.

Метою нашого дослідження було вивчення особливостей показників центральної гемодинаміки у осіб з набутою короткозорістю.

На підставі аналізу даних, які були отримані в ході дослідження, що характеризують стан центральної гемодинаміки, у групи людей з набутою короткозорістю спостерігалася тенденція до зменшення показників систолічного об'єму крові, збільшення хвилинного об'єму крові. Також у цієї групи були зафіксовані вищі значення частоти серцевих скорочень, артеріального систолічного, діастолічного тиску та пульсового тиску у порівнянні з практично здоровими людьми. Порівняння показників центральної гемодинаміки між групою осіб з набутою короткозорістю та контрольною групою, виражене через відсоткову різницю між абсолютними показниками обох груп (де показники контрольної групи прийняті за 100%), представлено на Рис. 1.

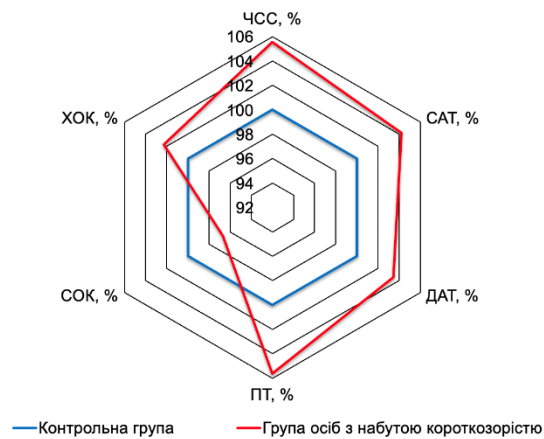

Рис. 1. Відносні зміни показників центральної гемодинаміки у осіб з набутою короткозорістю у порівнянні з контрольною групою

Ці результати можуть свідчити про адаптивну компенсаторну реакцію у людей з короткозорістю, яка має на меті збільшення серцевого викиду та артеріального тиску для забезпечення адекватного кровопостачання органу зору. Можливо, така реакція є відображенням стресових відповідей організму, що впливають на різні фізіологічні системи, включаючи параметри гемодинаміки і обумовлені впливом короткозорості. Також було встановлено, що індекс Кердо у людей з короткозорістю має вище значення, ніж у групи з нормальним зором, хоча в обох групах індекс вказував на врівноваженість симпатичних та парасимпатичних впливів. Різниця у показниках індексу Кердо свідчить про збільшену чутливість або адаптаційні зміни, що впливають на функціонування симпатичної та парасимпатичної нервових систем.

Список використаних джерел:

1. Офтальмологія: підручник / Г.Д. Жабосдов, Р.Л. Скрипник, О.А. Кіча та ін. Київ: ВСВ «Медицина», 2018. С. 46.
2. Kolesnyk Yu., Sheiko V., Dereka T. Comparison of Indicators of cellular and humoral immunity in acquired myopia and high degree. *Zdravotnicke listy*. 2020. № 8(4). P. 36-42.
3. Martinez-Albert N., Bueno-Gimeno I., Gene-Sampedro A. Risk Factors for Myopia: A Review. *J Clin Med*. 2023 Sep 19; 12(18):6062. doi: 10.3390/jcm12186062.
4. Сухан В.С. Адаптація й акліматизація. Кліматопатичні реакції та

десинхронози. Біологічні ритми. Кліматопротілактика: метод. рекомендації. Ужгород: УжНУ, 2012. С. 4.

5. Поручинська Т.Ф., Пасичнюк І.Ф., Поручинський А.І. Екологічна фізіологія людини: навч. посіб. Луцьк: ВНУ ім. Л. Українки, 2021. С. 54.

6. Колесник Ю. І., Шейко В. І. Зміни показників гуморального імунітету в умовах короткозорості набутої форми різного ступеню. *Вісник проблем біології і медицини*. 2018. № 4(2). С. 383-386.

Козлова Дарина Сергіївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, І курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

ПОШУК ГЕНЕТИЧНИХ МАРКЕРІВ ФОРМУВАННЯ ДЕФІЦИТУ ВІТАМІНУ D

Більш як 1,2 мільярда років тому еукаріоти почали синтезувати стерини та виробляти вітамін D під впливом ультрафіолетового випромінювання В спектру (УФ-В). Еволюційний розвиток системи вітаміну D включає високоафінний рецептор до вітаміну D (VDR, Vitamin D Receptor), який взаємодіє з біологічно активною формою вітаміну D₃, 1,25(OH)₂D₃, і бере участь в регуляції експресії генів, відповідальних за різні біологічні процеси, такі як метаболізм кальцію та фосфору, імунітет і енергетичний обмін. Використання вітаміну D як головного регулятора кальцієвого гомеостазу стало особливо важливим для *Homo sapiens* під час міграції по всіх континентах та адаптації до різних кліматичних умов, включаючи регіони з низьким рівнем УФ-В.

Вітамін D виконує важливі функції у метаболізмі кальцію та здоров'ї кісток, а також має різноманітні позаскелетні функції, включаючи регулювання клітинної проліферації та імуномодуляцію. Взаємодія вітаміну D з VDR в різних тканинах та генетичні поліморфізми VDR можуть впливати на експресію

генів, що асоціюються з різними захворюваннями та метаболічними ускладненнями. Дефіцит вітаміну D став глобальною проблемою, що впливає на здоров'я, особливо через зміни в способі життя людини, культури харчування, що, в свою чергу, призводить до загального зниження порогового рівня екзогенного надходження вітаміну D з раціоном та ендогенного його виробництва [1-3].

За даними статистики у понад 80 % населення України спостерігається дефіцит вітаміну D, при цьому групу ризику складають вагітні жінки [4-6].

Враховуючи зв'язок між клітинним метаболізмом та імунітетом, нутрігеноміка вітаміну D виявляє широкий спектр фізіологічного та клінічного впливу, підкреслюючи важливість індивідуалізованого харчування та додаткового прийому вітаміну D для підтримки здоров'я та профілактики захворювань, пов'язаних зі старінням та запальними процесами [7]. Низький рівень 25-гідроксивітаміну D у сироватці крові асоційований з підвищеним ризиком розвитку різних захворювань, таких як ревматоїдний артрит, діабет 1 типу, респіраторні інфекції та ін. З метою досягнення оптимальної користі від вітаміну D та для підтримки балансу роботи органів і систем рекомендується підтримувати рівень 25(OH)D в сироватці крові на рівні не менше 30 нг/мл (75 нмоль/л) [8, 9].

Використання знань у біохімії та ендокринології сприяло встановленню оптимальних параметрів концентрації вітаміну D, а розвиток генетики дозволив враховувати генетичні фактори, які відіграють ключову роль у підтримці гомеостазу. На сьогодні відомо, що генетичні зміни, які впливають на метаболізм вітаміну D, можуть мати вирішальне значення, зокрема гену VDR, який локалізований в хромосомі 12 в локусі q13q14 та його поліморфізмам ApaI, TaqI, BsmI та FokI. Виявлено прогностичне значення одонуклеотидного поліморфізму FokI (rs2228570) та BsmI (rs1544410) у розвитку раку молочної залози, а на чутливість пацієнтів до лікування впливають генотипи tt, bb та aa поліморфізмів TagI, BsmI і ApaI відповідно [10]. Поліморфізм VDR ApaI, VDR FokI, VDR TaqI пов'язані з більшим ризиком розвитку синдрому полікістозних

яєчників [11]. З ризиком розвитку гіпертензивних розладів вагітності асоціюють поліморфізм VDR ApaI та VDR BsmI [12]. Дослідження на популяції польських жінок показало, що алель VDR BsmI A може відігравати значну роль у механізмах розвитку прееклампсії та може виступати фактором ризику розвитку загрозового ускладнення вагітності [13].

Поліморфізм гена VDR може впливати на реакцію організму відповідно до дотацій вітаміну D. Існують докази того, що варіантний алель поліморфізму TaqI та генотип FF генетичного варіанту FokI можуть бути пов'язані з кращою відповіддю на добавки вітаміну D [14].

Транспорт вітаміну D в організмі відбувається за допомогою вітамін D зв'язуючого білку (VDBP, Vitamin D-Binding Protein). Найбільш поширеними поліморфізмами в гені VDBP є rs4588 і rs7041, які розташовані в екзоні 11 домену III гена VDBP. Багато досліджень показали, що VDBP і рівень вітаміну D є біомаркерами багатьох захворювань пов'язаних із ожирінням, діабетом, синдромом полікістозних яєчників та ін. Низькі рівні експресії VDBP за наявності алеля rs7041 «G» були пов'язані зі зниженням мінеральної щільності кісткової тканини, тоді як rs4588 «A» був пов'язаний із зниженням рівня 25(OH)D і підвищеним ризиком переломів кісток. При ожирінні алель rs4588 «C» був пов'язаний із нижчими рівнями 25(OH)D та вищими показниками індексу маси тіла серед жінок. Наявність алелів rs4588 «T» і rs7041 «C» асоціюється із зростанням ризику розвитку синдрому полікістозних яєчників серед жінок, які мали дефіцит вітаміну D [15]. Поліморфізм гена VDBP може бути суттєвим фактором ризику розвитку багатьох захворювань, включаючи онкологічні захворювання [16].

Таким чином, генетичні зміни в генах VDR та VDBP можуть впливати на метаболізм вітаміну D та ризику розвитку різних захворювань. Проте необхідні додаткові дослідження, спрямовані на вивчення можливого впливу одиночних нуклеотидних поліморфізмів, а також змін у структурі зв'язуючого білка та їхнього впливу на формування дефіциту вітаміну D в українській популяції жінок.

Список використаних джерел:

1. Carlberg C. Vitamin D in the Context of Evolution. *Nutrients*. 2022 Jul 22;14(15):3018. DOI: <https://doi.org/10.3390/nu14153018>.
2. Carlberg C. Genomic signaling of vitamin D. *Steroids*. 2023 Oct;198:109271. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.steroids.2023.109271>.
3. Voltan G, Cannito M, Ferrarese M, Ceccato F, Camozzi V. Vitamin D: An Overview of Gene Regulation, Ranging from Metabolism to Genomic Effects. *Genes (Basel)*. 2023 Aug 25;14(9):1691. DOI: <https://doi.org/10.3390/genes14091691>.
4. Поворознюк, В. В. Дефіцит та недостатність вітаміну D у жителів України. *БІЛЬ. СУГЛОБИ. ХРЕБЕТ*. 4 (04) 2011. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/27747>.
5. Козлова Д.С., Кучменко О.Б., Мхітарян Л.С. Динаміка вмісту вітаміну D під час вагітності в залежності від віку жінки. *Наукові записки. Біологічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2023. (1). С. 69-80. DOI: <https://doi.org/10.31654/2786-8478-2023-BN-1-69-80>.
6. Бойчук А.В., Якимчук Ю.Б., Буднік Т.О., Рябоконт М.О., & Якимчук О.М. Клініко-лабораторні особливості обстеження вагітних жінок із різним рівнем вітаміну D. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*. 2023. (1), С. 85-89. DOI: <https://doi.org/10.11603/24116-4944.2023.1.13945>.
7. Carlberg C. Nutrigenomics of Vitamin D. *Nutrients*. 2019 Mar 21;11(3):676. DOI: <https://doi.org/10.3390/nu11030676>.
8. Charoenngam N, Holick MF. Immunologic Effects of Vitamin D on Human Health and Disease. *Nutrients*. 2020 Jul 15;12(7):2097. DOI: <https://doi.org/10.3390/nu12072097>.
9. Antony Dhanapal, A. C. T., & Vimalaswaran, K. S. Vitamin D supplementation and immune-related markers: an update from nutrigenetic and nutrigenomic studies. *The British Journal of Nutrition*, 2022. 128(8), 1459–1469. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007114522002392>
10. Sukhan, D. S., H. P. Liudkevych, Y. O. Botanevych, Y. V. Lysytska, N. V. Haidukov, V. A. Melnyk, and T. M. Velykotskyi. Influence of VDR Gene

Polymorphisms on the Development and Course of Breast Cancer. *Reports of Vinnytsia National Medical University*, 2021. Vol. 25, no. 4, Nov. pp. 663-7, DOI: [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2021-25\(4\)-27](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2021-25(4)-27)

11. Shahmoradi A, Aghaei A, Ghaderi K, Jafar Rezaei M, Azarnezhad A. A meta-analysis of the association of ApaI, BsmI, FokI, and TaqI polymorphisms in the vitamin D receptor gene with the risk of polycystic ovary syndrome in the Eastern Mediterranean Regional Office population. *Int J Reprod Biomed*. 2022 Jul 6;20(6):433-446. DOI: <https://doi.org/10.18502/ijrm.v20i6.11439>

12. Guo Y, Zhang Y, Tang X, Liu X, Xu H. Association between *Vitamin D receptor (VDR)* gene polymorphisms and hypertensive disorders of pregnancy: a systematic review and meta-analysis. *PeerJ*. 2023 Apr 25;11:e15181. DOI: <https://doi.org/10.7717/peerj.15181>

13. Magiełda-Stola J, Kurzawińska G, Ożarowski M, Karpiński TM, Drews K, Seremak-Mrozikiewicz A. The Significance of *VDR* Genetic Polymorphisms in the Etiology of Preeclampsia in Pregnant Polish Women. *Diagnostics*. 2021; 11(9):1698. DOI: <https://doi.org/10.3390/diagnostics11091698>

14. Usategui-Martín R, De Luis-Román D-A, Fernández-Gómez JM, Ruiz-Mambrilla M, Pérez-Castrillón J-L. Vitamin D Receptor (*VDR*) Gene Polymorphisms Modify the Response to Vitamin D Supplementation: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Nutrients*. 2022; 14(2):360. DOI: <https://doi.org/10.3390/nu14020360>

15. Rozmus D, Płomiński J, Augustyn K, Cieślińska A. rs7041 and rs4588 Polymorphisms in Vitamin D Binding Protein Gene (*VDBP*) and the Risk of Diseases. *International journal of molecular sciences*. 2022. Jan 15;23(2):933. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijms23020933>

16. Rozmus D, Ciesielska A, Płomiński J, Grzybowski R, Fiedorowicz E, Kordulewska N, Savelkoul H, Kostyra E, Cieślińska A. Vitamin D Binding Protein (*VDBP*) and Its Gene Polymorphisms—The Risk of Malignant Tumors and Other Diseases. *International Journal of Molecular Sciences*. 2020. 21(21):7822. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijms21217822>

Манжсай Юлія Анатоліївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

ВПЛИВ АФЛУБІНУ НА СИСТЕМНИЙ ІМУНІТЕТ ЛЮДИНИ ТА ДЕЯКІ БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ ПРИ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ

Роками постає питання впливу та взаємозв'язку між фізичними навантаженнями та імунітетом. Ще більш гостро це питання звучить в спорті високих досягнень. Поруч з активними фізичними навантаженнями в великому спорті стоїть і психоемоційне навантаження на організм спортсменів. Відомо, що фізичні навантаження позитивно впливають на загальний стан організму людини. Але на протилежність цьому інтенсивні фізичні навантаження поряд з психоемоційним перенапруженням можуть провокувати супресію імунної системи.

На даний момент як в межах нашої країни так і за кордоном вивчені лише окремі аспекти даного питання які не дають повної відповіді та розуміння бо імунну систему не можна розділити на окремі незалежні складові ланцюга. Також повноцінним дослідженням та аналізу результатів перешкоджає той факт що пригнічення окремих проявів з боку імунної відповіді не завжди радикальним чином відображається на підсумковій резистентності організму.

Досягнення в великому спорті можна порівняти з роботою сапера що не дозволяє помилок і прорахунків. Саме для цього необхідний пошук речовин та препаратів які дозволять підтримку гомеостазу у людей задіяних у спорті високих досягнень що дозволить не втрачати отримані результати після перенесених вірусних захворювань що найчастіше вражають організм людини.

Імунна система людини та можливості її відповіді на різноманітні фактори та чинники остаточно не вивчена тому радикальні втручання в роботу

імунної системи можуть бути небезпечними. Для більш м'якої дії на організм людини доцільно використання препаратів в складі яких містяться рослинні компоненти. До групи таких препаратів належить препарат Афлубін який в своєму складі містить натуральні тваринні, рослинні та мінеральні речовини. Під час вживання даного препарату здійснюється комплексний вплив на імунну систему шляхом імуномодельюючої, дезінтоксикаційної і м'якої жарознижувальної дії, що полегшує перебіг вірусних захворювань під час лікування та як один із засобів профілактики. Протипоказання до даного препарату включають в себе лише алергічні реакції на один із компонентів препарату.

Мета дослідження: обґрунтування доцільності вживання афлубіну з боку патофізіологічних процесів під час коригування функціональних показників гомеостазу: системного імунітету та деяких біохімічних показників крові.

Предмет дослідження – показники системного імунітету та біохімічного статусу організму спортсменів різного рівня підготовки ігрових видів спорту.

Список використаних джерел:

1. Кошова О. Ю., Чікіткіна В. В., Юдкевич Т. К., Лебединець І. О., Шевченко Л. О., Шаповалова О. В. Імуномодулятори рослинного походження: перспективи застосування в клініці. *Від експериментальної та клінічної патофізіології до досягнень сучасної медицини і фармації: збірник тез за матеріалами V науково-практичної конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю.* Харків, 2023. URL:

<https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/31140/1/170-172.pdf>

2. Левон М. Імунологічна реактивність, як критерій оцінки здоров'я спортсменів. *Збірник тез 88 Міжнародна наукова конференція молодих учених, аспірантів і студентів "Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті".* Київ, 2022: НУХТ. Ч.1. URL: http://ir.library.nmu.com/bitstream/123456789/2999/1/%D0%9D%D0%A3%D0%A5%D0%A2_2022_%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BD.pdf

3. Мирошник Н.С. Особливості імунного та гормонального статусу, мікроциркуляції крові спортсменів при тренуваннях різної інтенсивності. *Сучасні підходи до впровадження науки у практику. Анотації XV Міжнародної науково-практичної конференції*. Сан-Франциско, 2021. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/05/XV-Conference-Modern-approaches-to-the-introduction-of-science-into-practice.pdf#page=46>

4. Матвієнко А. О., Дронова А. О. Аспекти досліджень з розробки лікарських засобів для застосування в терапії імунodefіциту та стресових станів. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «YOUTH PHARMACY SCIENCE»*. Харків, 2021. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/31572/1/68-70.pdf>

5. Л.М. Гуніна, С.Ю. Штриголь, Д.В. В. Бондарев Фармакологічні та нутріціологічні аспекти фізичної та психічної працездатності в екстремальних умовах професійної діяльності: загальні принципи та особливості. *Український журнал з медицини, біології та спорту*. 2019. Т. 4, № 3. С. 5-12.

6. Богуцька, О. Є. Дискусія навколо гомеопатичних методів лікування. *Технологічні та біофармацевтичні аспекти створення лікарських препаратів різної направленості дії: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції*. Харків, 2017. С. 41. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/14417>

7. Казімірко Н. К., Шанько В. М., Мовчан Т. Л., Ступницька Н. С. Вплив фізичних навантажень на імунний, метаболічний та мікробіологічний статус спортсменів та корекція порушень, які розвиваються // *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2016. № 1(1).

8. Андрейчин М., Москалюк В. Противірусна терапія хворих на гострі респіраторні інфекції. *Журнал “Інфекційні хвороби”*. Тернопіль. 2007. № 2. С. 74-76

9. Andrographolide: A Herbal-Chemosynthetic Approach for Enhancing Immunity, Combating Viral Infections, and Its Implication on Human Health. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34834128/>

10. Gentiana: A review on phytochemistry, pharmacology and molecular mechanism. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32931880/>

11. Phytochemical characterization and anti-inflammatory activity of a water extract of *Gentiana purpurea* roots. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36220509/>

Мачужак Анна Анатоліївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

Кучменко Олена Борисівна – докторка біологічних наук, професорка, завідувачка кафедри біології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

АНТИБАКТЕРІАЛЬНА ТЕРАПІЯ НА ОСНОВІ СИНЕРГІЗМУ.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Актуальність. Щороку в Європі наявний рівень поширення резистентних до багатьох протимікробних препаратів мікроорганізмів є причиною 25 тис. летальних випадків. На разі актуальною є проблема стійкості до антибіотиків і поява штамів бактерій із множинною стійкістю, які поширені в лікарнях і ризикують запобігти глобальному контролю над інфекційними захворюваннями. Після ретельного вивчення явищ і механізмів, що роблять певні бактерії стійкими до специфічних антибіотиків, які спочатку були ефективними при лікуванні інфекцій, спричинених тими ж патогенами, аналізуються можливі стратегії подолання резистентності до антибіотиків.

Мета. Дослідити розвиток стратегій подолання антибіотикорезистентності, зокрема використання синергічної дії антибіотиків, у сучасному світі й акцентувати увагу на головних проблемах.

Першовідкривач пеніциліну Олександр Флемінг у грудні 1945 року під час

свої промови з врученням Нобелівської премії з медицини звернув увагу на ризик неминучості явища стійкості до антибіотиків, яке вже спостерігалось в лабораторіях: «Неважно зробити мікроби стійкими до пеніциліну в лабораторії, піддаючи їх концентраціям, недостатнім для їх знищення... існує небезпека, що необізнана людина може легко отримати недостатню дозу і, піддаючи свої мікроби не смертельній кількості препарату, зробити їх стійкими» (А. Флемінг, Пеніцилін, Нобелівська лекція, 11 грудня 1945 р.). Прогнози Флемінга виправдалися: неправильне використання, іноді реальне зловживання антибіотиками, прискорюють розвиток і поширення бактерій, стійких до них.

Розглядаючи пеніцилін як приклад, якщо бактерії піддаються «несмертельним рівням» антибіотика, вони можуть використовувати його як сигнальний засіб із регуляторними функціями. Бактерії можуть вивільняти ферменти β -лактамази, які гідролізують амідний зв'язок чотиричленного β -лактамного кільця, що призводить до інактивації β -лактамного антибіотика.

Крім того, слід зазначити, що потенційне поширення резистентних мікроорганізмів також негативно впливає на здоров'я суб'єктів, які не піддаються безпосередньому впливові певних антибіотиків. Зіткнувшись із цим сценарієм, який уже не є науковою фантастикою, а реальністю, існує нагальна потреба в нових антибактеріальних активних інгредієнтах, щоб забезпечити ефективне лікування інфекцій, стійких до традиційних антибіотиків.

В останні роки обізнаність щодо проблеми антибіотикорезистентності зростає, в тому числі в політичному полі: у 2017 році країни G20 вирішили активізувати глобальну співпрацю з цього питання, щоб стимулювати дослідження та розробки антимікробних молекул, також починаючи з існуючих антибіотиків [1].

Класичні методи, такі як тестування фенотипічної чутливості клінічного ізоляту до антибіотиків на основі мінімальних інгібуючих концентрацій (МІК) і клінічних контрольних точок, залишаються золотим стандартом для *in vitro* прогнозування стійкості до антибіотиків, але багато факторів можуть впливати на результати, отримані для даного ізоляту. Це може призвести до хибно-

позитивного або хибно-негативного результату. МІК визначається як найнижча концентрація антибіотика, здатна пригнічувати ріст бактеріального ізоляту *in vitro*, тоді як контрольні точки використовуються для прогнозування клінічних результатів лікування антибіотиками *in vivo*. Деякі механізми резистентності можуть бути пропущені, оскільки їх нелегко виявити фенотипово *in vitro*. Натомість вони потребують додаткового молекулярного тестування. Крім того, результати класичних тестів на резистентність можуть бути недоступні швидко, особливо для вибагливих бактерій, таких як *M. tuberculosis*. Застосування ПЛР у реальному часі для швидкого скринінгу та виявлення поширених генів стійкості до антибіотиків, таких як *mecA* або *ndm1* (які забезпечують стійкість до метициліну у *S. aureus* та карбапенему в бактерій родини Enterobacteriaceae відповідно) був революційним. ДНК-мікрочипи є ще однією новою технологією, яка може виявити за один крок багато генів резистентності в грамнегативних і грампозитивних бактеріях. Однак мікрочипи дорогі (~300 євро за Мб для мікрочипів проти 15 євро за Мб для високопродуктивного секвенування генома) і можуть виявляти лише відомі гени. MALDI-TOF MS також можна використовувати клінічно для швидкого фенотипового виявлення резистентності до антибіотиків, особливо активності β -лактамази. Наприклад, можна виявити карбапенемазну активність у бактерій родини Enterobacteriaceae, *Pseudomonas aeruginosa* та *Acinetobacter baumannii* шляхом ідентифікації сполук карбапенему та продуктів їх розпаду методом MALDI-TOF MS лише за 1–4 години та з високою чутливістю та специфічністю. Однією з головних переваг цього методу є те, що будь-яка ферментативна активність, пов'язана зі стійкістю до антибіотиків, може бути виявлена, навіть якщо збудник продукує фермент невідомий, і це може призвести до відкриття нових детермінант стійкості до антибіотиків [2, 3].

Однією з найважливіших функцій клінічної мікробіологічної лабораторії є надання прогнозованої інформації щодо використання антимікробних препаратів для лікування інфекційних захворювань. Методи, за допомогою яких лабораторія оцінює сприйнятливість, високо стандартизовані та відтворювані,

особливо з огляду на те, що тестуються біологічні системи [4]. Тестування синергії проводиться за допомогою складних методів тестування чутливості, які враховують комбінації протимікробних засобів і вимірюють їх сукупну ефективність. Метою синергічного тестування є оцінка взаємодії протимікробних комбінацій *in vitro*, щоб визначити, чи є ефект двох протимікробних препаратів більшим, ніж сума їх індивідуальних дій. Антимікробні комбінації можуть діяти адитивно, коли кумулятивний антимікробний ефект є просто сумою двох протимікробних препаратів, що діють разом, або вони можуть діяти синергетично, коли комбінована активність є більшою, ніж сума їх активності при окремому застосуванні. І навпаки, ці методи також здатні ідентифікувати комбінації, які є антагоністичними. Існує чотири основні методи, за допомогою яких можна оцінити синергію *in vitro*: метод шахової дошки, багатокомбінований бактерицидний антимікробний тест, Etest і аналізи на кривій ураження від часу [5].

Жан-Луї Вінсент разом з іншими дослідниками провели у вересні 2017 року обсерваційне 24-годинне точкове дослідження поширеності з лонгітудним спостереженням в 1150 центрах у 88 країнах. Результати нашоухують на роздуми: серед 15202 включених пацієнтів (середній вік 61,1 року; 9181 чоловіки (60,4 %)) дані про інфекцію були доступні для 15165 (99,8 %); 8135 (54 %) мали підозрювану або підтверджену інфекцію, включаючи 1760 (22 %) з інфекцією, отриманою у відділенні інтенсивної терапії. Загалом 10640 пацієнтів (70 %) отримали принаймні 1 антибіотик. Частка пацієнтів із підозрюваною або підтвердженою інфекцією коливалася від 43 % (141/328) в Австралазії до 60 % (1892/3150) в Азії та на Близькому Сході. Серед 8135 пацієнтів із підозрюваною або доведеною інфекцією 5259 (65 %) мали принаймні 1 позитивний мікробіологічний посів; грамнегативні мікроорганізми були виявлені у 67 % цих пацієнтів (n = 3540), грампозитивні мікроорганізми – у 37 % (n = 1946), грибкові мікроорганізми – у 16 % (n = 864). Рівень внутрішньолікарняної смертності становив 30 % (2404/7936) у пацієнтів із підозрюваною або доведеною інфекцією. Дослідники прийшли до висновків, що у світовій вибірці

пацієнтів, які були госпіталізовані до відділень інтенсивної терапії у вересні 2017 року, поширеність підозрюваної або підтвердженої інфекції була високою, зі значним ризиком смертності в лікарні [6].

Пошук нових протимікробних агентів і стратегій, заснованих на синергічних комбінаціях, є важливим для боротьби з інфекціями, викликаними множинною стійкістю до ліків. Це дослідження було розроблено для визначення *in vitro* синергії різних протимікробних препаратів проти грамнегативних клінічних ізолятів із широкою лікарською стійкістю (XDR). Описове перехресне дослідження проводилося в Центрі трансплантації органів людини (Непал) протягом п'яти місяців. Клінічні ізоляти перевіряли на їх стійкість до ліків, включаючи виробництво бета-лактамази розширеного спектру (ESBL-) і метало-бета-лактамази (MBL-). Ізоляти XDR були додатково перевірені на антимікробну синергію, і результати були інтерпретовані як синергічні, індиферентні або антагоністичні, що визначають фракційну інгібуючу концентрацію антибіотиків. Із загальної кількості 1155 клінічних зразків 308 показали значне зростання. *Escherichia coli* була найпоширенішим ізолятом (n = 142), за яким слідували *Klebsiella pneumoniae*, комплекс *Acinetobacter calcoaceticus baumannii*, *Pseudomonas aeruginosa* та інші бактерії. Колістин, поліміксин В і тайгециклін були антибіотиками, ефективними в більшості ізолятів множинної стійкості до ліків порівняно з карбапенемами. Комбінація антибіотиків – меропенему та колістину показала найвищу частку «синергії» серед усіх XDR *E. coli*, тоді як комбінація амікацину та колістину показала синергічний ефект у XDR *K. pneumoniae* [7].

Коли два або більше антибіотиків поєднуються та застосовуються одночасно для лікування інфекції, можливі три відповіді:

– «антагоністичний ефект», коли ефективність комбінації менша, ніж комбінована ефективність кожного антибіотика, або навіть менша, ніж більш активний одиничний агент;

– «адитивний ефект», де ефективність комбінації антибіотиків приблизно дорівнює сумарній ефективності кожного антибіотика окремо;

– «синергетичний ефект», коли антибіотики, які застосовуються, працюють разом, щоб створити ефект, більш потужний, ніж комбінована ефективність кожного антибіотика, застосованого окремо [8, 9].

Комбінована терапія зазвичай використовується, враховуючи можливість синергічного ефекту, незважаючи на невеликі лабораторні рекомендації щодо ефективності цього підходу. Комбінована терапія також може бути кращим варіантом, ніж монотерапія високими дозами, оскільки вона також зменшує токсичність дози для пацієнта [10].

Крім того, діагностика резистентності до антибіотиків може бути вдосконалена для виявлення та інтерпретації моделей резистентності за допомогою автоматизованих внутрішньолaboratorних досліджень антибіограм. Це дозволяє виявити незвичайні фенотипи або нові кластери штамів із подібним профілем у клінічних ізолятах. Такий інструмент може покращити діагностику, моніторинг і характеристику стійкості до антибіотиків.

Висновки. Поширеність мультирезистентної флори зростає. Тому однією зі стратегій подолання антибіотикорезистентності може бути використання синергічної дії антибіотиків. Комбінованій терапії часто надають перевагу монотерапії для лікування мультирезистентних штамів, оскільки одночасне застосування кількох антибіотиків із синергетичною дією дозволяє фактично уникнути антибіотикорезистентності, розширити антимікробний спектр і зменшити побічні ефекти терапії.

Список використаних джерел:

1. Marco Terreni, Marina Taccani, and Massimo Pregnolato, Carlotta Granchi, Academic Editor New Antibiotics for Multidrug-Resistant Bacterial Strains: Latest Research Developments and Future Perspectives *Molecules*. 2021 May; 26(9): 2671. Published online 2021 May 2. doi: 10.3390/molecules26092671: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8125338/>
2. Heather JL Brooks corresponding author. Modern microbiology – a quiet revolution with many benefits. *Australas Med J*. 2013; 6(7): 378–381. Published

online 2013 Jul 31. doi: 10.4066/AMJ.2013.1830:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3737761/>

3. Pierre-Edouard Fournier, Michel Drancourt, Philippe Colson, Jean-Marc Rolain, Bernard La Scola, and Didier Raoult corresponding author. Modern clinical microbiology: new challenges and solutions. *Nat Rev Microbiol.* 2013; 11(8): 574–585. Published online 2013 Jul 16. doi: 10.1038/nrmicro3068:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7097238/>

4. CLSI. 2014. Performance standards for antimicrobial susceptibility testing; 24th informational supplement. CLSI document M100-S24 Clinical and Laboratory Standards Institute, Wayne, PA.

5. Doern CD. When does 2 plus 2 equal 5? A review of antimicrobial synergy testing. *J Clin Microbiol.* 2014 Dec; 52(12):4124-8. doi: 10.1128/JCM.01121-14. Epub 2014 Jun 11. PMID: 24920779; PMCID: PMC4313275.

6. Vincent JL, Sakr Y, Singer M, Martin-Loeches I, Machado FR, Marshall JC, Finfer S, Pelosi P, Brazzi L, Aditjaningsih D, Timsit JF, Du B, Wittebole X, Máca J, Kannan S, Gorordo-Delsol LA, De Waele JJ, Mehta Y, Bonten MJM, Khanna AK, Kollef M, Human M, Angus DC; EPIC III Investigators. Prevalence and Outcomes of Infection Among Patients in Intensive Care Units in 2017. *JAMA.* 2020 Apr 21;323(15):1478-1487. doi: 10.1001/jama.2020.2717. PMID: 32207816; PMCID: PMC7093816.

7. Karki R, Lamichhane S, Basnet BB, Dahal A, Awal BK, Mishra SK. In vitro Antimicrobial Synergy Testing of Extensively Drug-Resistant Clinical Isolates at an Organ Transplant Center in Nepal. *Infect Drug Resist.* 2021 Apr 30;14:1669-1677. doi: 10.2147/IDR.S309531. PMID: 33958879; PMCID: PMC8096450.

8. Tallarida RJ. Quantitative methods for assessing drug synergism. *Genes Cancer.* 2011; 2(11):1003–1008. doi: 10.1177/1947601912440575.

9. Gunnison JB, Shevky MC, Bruff JA, Coleman VR, Jawetz E. Studies on antibiotic synergism and antagonism: the effect in vitro of combinations of antibiotics on bacteria of varying resistance to single antibiotics. *J Bacteriol.* 1953; 66(2):150–158. doi: 10.1128/JB.66.2.150-158.1953

10. Eliopoulos GM, Moellering JRC. Antibiotic synergism and antimicrobial combinations in clinical infections. Rev Infect Dis. 1982;4(2):282–293. doi: 10.1093/clinids/4.2.282

Мохонь Людмила Іванівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

Кучменко Олена Борисівна – докторка біологічних наук, професорка, завідувачка кафедри біології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

РОЛЬ ОКСИДАТИВНОГО СТРЕСУ В ПАТОГЕНЕЗІ АКНЕ

Вугрова хвороба – це хронічне запальне захворювання шкіри волосисто-сального відділу. Його патогенез є багатофакторним і включає поєднання чотирьох основних процесів: зміни кератинізації, збільшення вироблення шкірного сала, колонізації *Cutibacterium acnes* і запалення [1, 2]. Актуальним на сьогодні є вивчення ролі оксидативного стресу при запальних захворюваннях шкіри, таких як псоріаз, вітіліго або атопічний дерматит. Проте участь оксидативного стресу у патогенезі акне менш досліджена. Тому метою нашого дослідження було проаналізувати існуючі дані щодо механізмів участі оксидативного стресу в патогенезі акне.

Вугрова хвороба – це поширене запальне захворювання шкіри, яке вражає більшість людей віком від 12 до 25 років. Воно проявляється у двох формах: класичне акне, яке зазвичай з'являється у віці 14 років, і акне з пізнім початком, яке виникає приблизно у віці 30 років. Хоча жінки більш схильні до акне, у чоловіків частіше розвиваються важкі форми [1].

Як відомо, активні форми кисню (H_2O_2 , OH^\cdot , O_2^- та інші) можуть впливати на структуру макромолекул (нуклеїнових кислот, ліпідів, білків тощо),

мембранних структур, процеси утворення колагену та функціонування мітохондрій. Крім того, такі активні форми кисню як H_2O_2 , $\text{OH}\cdot$, O_2^- , NO генеруються кератиноцитами і, по суті, усіма клітинними компонентами шкіри у відповідь на сигнали від медіаторів, гормонів росту, забруднюючих речовин, ультрафіолетового випромінювання, цитокінів, харчових добавок, косметики, фармацевтичних засобів і інших подразників. В шкірі функціонує антиоксидантна система, як ферментна так і неферментна. До антиоксидантних ферментів відносять глутатіонпероксидазу, каталазу, глутатіон S-трансферазу, глутатіонредуктазу і супероксиддисмутазу [2, 5, 6]. До ендогенних неферментних антиоксидантів відносять глутатіон, коензим Q_{10} , селен, α -ліпоєву кислоту тощо. Крім того, до організму антиоксиданти також можуть надходити екзогенно разом з їжею (наприклад, поліфеноли, лікопін, ресвератрол, екстракт виноградних кісточок, куркумін, пікногенол, силімарин, ізофлавоної сої, гранат, зелений чай, прополіс, сквален та ін.) [2]. Епідерміс має більш високий рівень антиоксидантів, ніж дермальний шар. Антиоксидантна система часто диспергована у градієнтній формі, при цьому зростаючі кількості спостерігаються в глибших шарах рогового шару.

Cutibacterium acnes, що викликає акне, індукує вироблення хемотаксичних білків, які призводять до агрегації нейтрофілів. Внаслідок цього порушується фолікулярний епітелій, що супроводжується вивільненням прозапальних молекул, включаючи лізосомну протеазу. В результаті фагоцитозу відбувається нарощування активованими нейтрофілами активних форм кисню, зокрема $\cdot\text{H}_2\text{O}_2$, $\text{OH}\cdot$, O_2^- , NO , в місцях запалення, які здатні пошкоджувати макромолекули та мембранні структури навіть в здорових тканинах [2, 4].

Сквален, важливий компонент шкірного сала людини, захищає зовнішній шар шкіри від окислювального пошкодження, тоді як проміжні продукти його окиснення спричиняють комедогенні реакції та містяться у значній кількості як в закритих, так і у відкритих комедонах. Шкіра особливо чутлива до окисного пошкодження. Ендогенні генератори активних форм кисню в шкірі включають процеси аутоокиснення та ферментативного окиснення [2]. Серед інших ліпідів,

які можуть відігравати роль в утворенні комедонів, продукти перекисного окислення ліпідів набули все більшого інтересу. Продемонстровано, що велика кількість ліпідних пероксидів може бути залучена до запальних змін у комедонах. Зокрема, було виявлено, що в ділянках запалення міститься більша кількість продуктів ліпопероксидації, NF-κB та IL-1α порівняно із ділянками, де не спостерігається запалення [2].

Ряд наукових досліджень демонструє зв'язок між окисненням шкірного сала та прогресуванням акне. Враховуючи той факт, що сквален, разом із похідними воску, є типовим продуктом сальної секреції, продукти окиснення сквалену можуть відігравати важливу роль в патобіохімії акне. По суті, похідні воску та сквален містяться у великих кількостях в шкірному салі, але відсутні серед ліпідів на поверхні епідермісу. Шлях біосинтезу ефірів воску необхідний для існування сальних залоз. Дигліцерид-ацилтрансферази (DGAT) є важливими ферментами, які залучені до себогенезу. DGAT1 каталізує синтез компонентів воску, тоді як DGAT2 каталізує синтез триацилгліцеролів [2]. В результаті окиснення ліпідів на поверхні шкіри дорослої людини внаслідок розвитку окислативного стресу утворюється сквален моногідропероксид як основний побічний продукт. Було ідентифіковано різні ізоформи моногідропероксиду сквалену. Крім того, можливе також подальше окислення моногідропероксиду сквалену. В дослідженнях *in vivo* та в культурах клітин шкіри показано, що продукти окиснення сквалену мають негативний вплив. Зокрема, в кератиноцитах вони можуть проявляти цитотоксичність, викликати гістологічні аномалії та імуносупресію [2, 4].

Зміни в структурі шкірного сала, спричинені ліпопероксидацією та аномальним розподілом жирних кислот, впливають на ріст і розвиток кератиноцитів. Продукти перекисного окислення ліпідів також можуть індукувати утворення прозапальних цитокінів і стимуляцію рецепторів, активованих проліфератором пероксисом (PPAR). PPAR є ядерними факторами транскрипції, які беруть участь як у регуляції ліпідного обміну, так і в запальних процесах. Інгібування активації NF-κB і стимуляція катаболізму

прозапальних ейкозаноїдів сприяють регуляції сигнальних шляхів. Серед багатьох ізоформ саме PPAR γ і PPAR α відіграють найважливішу роль у фізіології себоцитів. Очевидно, PPAR α пов'язаний з β -окисленням насичених жирів і катаболізмом ліпідів, тоді як активація PPAR γ пов'язана з адипогенезом і накопиченням ліпідів. Крім того, лейкотрієн B₄ і 15-гідрокси-ейкозатетраєнова кислота, метаболіти ейкозаноїдів, утворених із арахідонової кислоти, є лігандами PPAR γ і PPAR α [2]. 5-ліпоксигеназа та інші білки, залучені до їх синтезу, експресуються у великих кількостях в уражених акне ділянках шкіри. Крім того, в цих ділянках має місце гіперекспресія IL-8 та IL-6. 5-ліпоксигеназа бере участь у патогенезі хронічних запальних захворювань шкіри, що характеризуються гіперпроліферацією кератиноцитів [1, 2, 4].

Волосисто-сальна одиницю, очевидно, не є специфічним середовищем існування *Cutibacterium acnes*, якби не відбувалося окиснення шкірного сала за розвитку запалення. Крім того, в результаті окиснення шкірного сала змінюється напруга кисню у фолікулі, створюючи мікроаерофільний стан, необхідний для життєдіяльності *Cutibacterium acnes*. Отже, оксидативний стрес і запалення можуть створювати середовище для існування мікроорганізмів, що викликають акне [2].

Показано, що у пацієнтів з акне активність супероксиддисмутази і глутатіон-пероксидази у лейкоцитах нижча, в той час коли вміст ТБК-позитивних продуктів та МДА в сироватці крові підвищений порівняно із здоровими особами. В зразках тканин із уражених акне ділянок шкіри рівні каталази, супероксиддисмутази, МДА і відновленого глутатіону підвищені. В той же час в плазмі крові пацієнтів з акне спостерігається зниження вмісту вітамінів А і Е. Шкірне сало в уражених акне ділянках шкіри містить підвищену кількість продуктів окиснення сквалену, що призводить до зниження рівнів відновленого глутатіону та вітаміну D. Крім того, рівень вітаміну А, цинку та вітаміну Е в плазмі крові є значно знижений у пацієнтів з акне, і також спостерігався негативний і значний зв'язок між рівнями цинку, вітаміну Е та тяжкістю акне [1, 2, 4, 7].

Cutibacterium acnes виробляє порфірин у сальних залозах, сприяючи генерації $\text{OH}\cdot$, O_2^- під дією видимого світла. Сквален, який концентрується в сальних залозах, здатен пригнічувати перекисне окислення інших ліпідних і білкових структур шкіри; отже, окислення сквалену посилює розвиток вугрової хвороби [2, 4].

Кількість вітаміну Е та сквалену в сальних залозах достатня для захисту життєво важливих ліпідів, ДНК і білків від шкідливих наслідків впливу світла. Крім того, пероксид бензоїлу та фотодинамічна терапія є перспективними варіантами лікування вугрової хвороби завдяки їх ефективній дії на *Cutibacterium acnes* і сальні клітини [2].

Патофізіологія акне є складним процесом, який визначається кількома факторами із залученням запалення та гормональної регуляції. Гормони наднирників, підшлункової залози та яєчників, разом із запаленням та стресом можуть призводити до окиснення компонентів шкірного сала, таким чином потенційно впливаючи на розвиток акне [1, 2, 4, 7].

На сьогодні активно вивчається взаємозв'язок між мережею мікроРНК і оксидативним стресом за розвитку багатьох патологічних процесів. Продемонстровано, що активні форми кисню індують експресію та функції мікроРНК-21, при цьому активація NF- κ B є одним із механізмів опосередкованої активними формами кисню індукції мікроРНК-21 [3]. мікроРНК-21 активно експресується у клітинах ссавців і бере участь у патогенезі різних типів раку, залучена до апоптозу як у тканинах серця, так і в легенях за умов активної індукції процесів окислення, відіграє важливу роль у розвитку діабетичної кардіоміопатії, пов'язаній із розвитком окислювального стресу. Активація експресії мікроРНК-21 спостерігається за розвитку псоріазу, atopічного дерматиту, а також у пацієнтів із важким перебігом акне [3].

Отже, активні форми кисню можуть брати участь в патогенезі вугрової хвороби через участь в сигнальних шляхах, опосередкованих TLR, PPAR, mTOR, та функціонуванні вродженої імунної системи, що призводить до розвитку запалення через вплив на продукцію прозапальних цитокінів, а саме

IL-1, IL-8 і TNF- α [1, 4, 7]. Оксидативний стрес може відігравати важливу роль в патогенезі акне, тому розуміння механізмів його розвитку за цієї патології може стати теоретичним підґрунтям для розробки нових методів лікування.

Список використаних джерел:

1. Popa G. L., Mitran C. I., Mitran M. I., Tampa M., Matei C., Popa M. I., Georgescu S. R. Markers of Oxidative Stress in Patients with Acne: A Literature Review. *Life*, 2023, 13, 1433. doi: 10.3390/life13071433
2. Bungau A. F., Radu A. F., Bungau S. G., Vesa C. M., Tit D. M., Endres L. M. Oxidative stress and metabolic syndrome in acne vulgaris: Pathogenetic connections and potential role of dietary supplements and phytochemicals. *Biomed Pharmacother*, 2023, 164, 115003. doi: 10.1016/j.biopha.2023.115003
3. Caliş B., Yerlikaya F. H., Ataseven A., Temiz S. A. Onmaz D. E. Oxidative Stress-Related miRNAs in Patients with Severe Acne Vulgaris. *Indian J Dermatol.*, 2022, 67(6), 657–661. doi: 10.4103/ijd.ijd_467_22
4. Kardeh I., Moein S. A., Namazi M. R., Kardeh B. Evidence for the Important Role of Oxidative Stress in the Pathogenesis of Acne. *GMJ.*, 2019, 8, e1291. doi:10.31661/gmj.v0i0.1291
5. Balık Z. B., Balık A. R., Oğuz E. F., Erel Ö., Tunca M. Evaluation of Thiol Disulfide Homeostasis and Ischemia-Modified Albumin Levels as an Indicator of Oxidative Stress in Acne Vulgaris. *Dermatol Pract Concept.*, 2023, 13(4), e2023280. doi: 10.5826/dpc.1304a280
6. Georgescu S. R., Mitran C. I., Mitran M. I., Matei C., Popa G. L., Erel O., Tampa M. ThiolDisulfide Homeostasis in Skin Diseases. *J. Clin. Med.* 2022, 11, 1507. doi: 10.3390/jcm11061507
7. Md Jaffri J. Reactive oxygen species and antioxidant system in selected skin disorders. *Malays J Med Sci.*, 2023, 30(1), 7–20. doi: 10.21315/mjms2023.30.1.2

Переходько Костянтин Миколайович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія;

Івасенко Артур Юрійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія

Шейко Віталій Ілліч – доктор біологічних наук, професор кафедри біології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ЗАГАЛЬНІ БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ПРИ НАБУТІЙ КОРОТКОЗОРОСТІ СЛАБОГО СТУПЕНЮ

Прогнозується, що до 2050 року 50% населення світу страждатиме від короткозорості. Висока розповсюдженість набутої короткозорості являє собою значну соціальну та медично-біологічну проблему [1]. Короткозорість розглядають як адаптаційну реакцію до постійного розглядання дрібних предметів на короткій відстані. Сучасні дослідження встановили, що набута короткозорість різного ступеня супроводжується імунологічними порушеннями, різного ступеня, та позитивними змінами у нейродинамічних показників, але в межах референтних значень, при цьому, займаючи верхню межу, зміни в показниках психофізіологічних функцій також мали позитивний характер [2].

Враховуючи все вище викладене, метою нашого дослідження стало вивчення біохімічних показників периферійної крові у людей, що страждають на набуту короткозорість слабого ступеня.

Дослідження проводилося на групі волонтерів 80 осіб: із них контрольна група (практично здорові люди) 40 осіб, дослідна група (люди, що страждали на набуту короткозорість слабого ступеня) 40 осіб.

Робота виконувалась у відповідності до біоетичних норм з дотриманням відповідних принципів Гельсінської декларації прав людини, Конвенції ради Європи про права людини і біомедицини та відповідних законів України [4,5]. Всі волонтери дали письмову згоду на участь у дослідженні.

Для біохімічних досліджень використовували загальноприйняті методи: досліджували загальний білок, холестерин, тригліцериди, ліпопротеїди високої та низької щільності [6].

Аналіз отриманих результатів показав, що у людей з набутою короткозорістю слабкого ступеня у порівнянні з практично здоровими людьми, спостерігалось збільшення загального холестерину на 2,5 %, тригліцериду на 3,0 %, холестерину ліпопротеїдів високої щільності на 3,23 %, загального білку на 0,86 %.

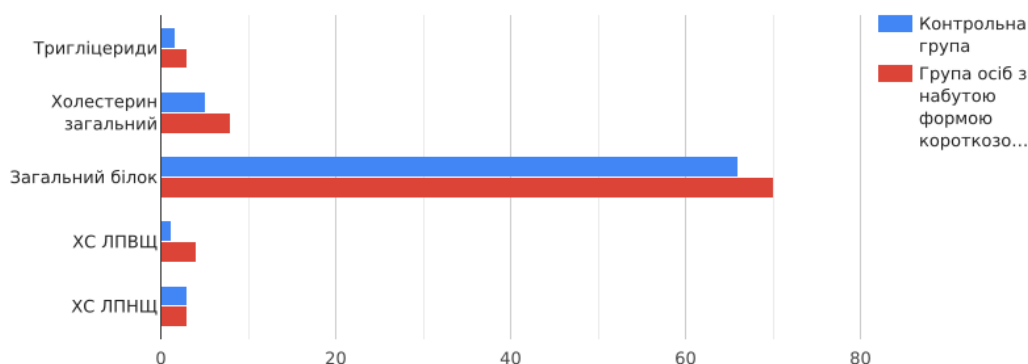

Рис. 1. Відносні зміни біохімічних показників у контрольній групі та групи осіб з набутою короткозорістю слабкого ступеня.

Також слід зазначити, що рівень холестерину ліпопротеїдів низької щільності мав тенденцію до зменшення у порівнянні з контрольною групою на 4,5 %.

Таким чином у людей з набутою короткозорістю слабкого ступеня виявлено збільшення загального холестерину, білку, тригліцеридів, ліпопротеїдів високої щільності та зменшення ліпопротеїдів низької щільності.

Список використаних джерел:

1. Biomechanical analysis of ocular diseases and its in vitro study methods: REVIEW, Open Access / Yali Zhao, Guohuang Hu, Yuwei Yan та ін . Republic of China: Zhao et al. "BioMedical Engineering OnLine", The Fourth Hospital of Changsha, Affiliated Changsha Hospital of Hunan Normal University, Changasha 410006, Hunan, People's Republic of China 2022. С. 1-2.
2. Колесник Ю. І., Шейко В. І. Зміни показників гуморального імунітету в умовах короткозорості набутої форми різного ступенем. *Вісник проблем біології та медицини* . 2018. № 4 (2). С. 381-386.
3. Kolesnyk Yu., Sheiko V., Dereka T. Comparison of Indicators of cellular and humoral immunity in acquired myopia and high degree. *Zdravotnicke listy*. 2020. № 8(4). Р. 36-42.
4. Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження». Документ 990_005, редакція від 01.10.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_005 (дата звернення: 18.02.2024).
5. Загальна декларація про біоетику та права людини. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури: відділ етики науки і технології: сектор соціальних і гуманітарних наук. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180r.pdf>. (дата звернення: 20.09.2023).
6. Кривенко В.І., Качан І.С., Пахомова С.П. та ін. Клінічна оцінка лабораторних досліджень в кардіології та ревматології: навч. посіб. Запоріжжя: ЗДМУ, 2018. С. 6.
7. Martinez-Albert N., Bueno- Gimeno I., Gene- Sampedro A. Risk Factors for Myopia: A Review. *J Clin Med*. 2023 Sep 19; 12 (18): 6062. doi: 10.3390/jcm12186062.

*Стрельцова Валерія Віталіївна – здобувачка
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя, II курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ПЕРШОЮ ТА ДРУГОЮ СИГНАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ НА ФОНІ НАБУТОЇ КОРОТКОЗОРОСТІ СЛАБКОГО СТУПЕНЯ

Сучасне суспільство характеризується як інформаційно-кібернетичне, з великою кількістю інформаційних подразників, що надходять до сенсорних систем людського організму. Головну роль у сприйнятті цих сигналів відіграє зорова система, яка обробляє і сприймає більшість інформації. Такий надмір навантаження може призводити до фізіологічних та морфологічних порушень в роботі очей, зокрема до короткозорості. З медико-біологічної точки зору, короткозорість може бути розглянута як адаптаційна реакція на перегляд дрібних предметів з близької відстані протягом тривалого часу.

Мета нашого дослідження спрямована на вивчення нейродинамічних функцій та сприйняття подразників у людей з набутою короткозорістю слабкого ступеня, зокрема в контексті адресації подразників до різних сигнальних систем. У дослідженні взяли участь дві групи: контрольна група з практично здоровими людьми та група людей з набутою короткозорістю слабкого ступеня.

Для отримання інформації про нейродинамічні властивості ми використовували методику М. В. Макаренка [6; 7; 8]. За даною методикою досліджували латентні періоди сенсомоторних реакцій різної складності: проста сенсомоторна реакція (ПСМР), реакція вибору 1 із 3 подразників (РВ1-3), реакція вибору 2 із 3 (РВ2-3). Фігури використовуються, як подразник адресований до I сигнальної системи, а слова – як подразник адресований для II сигнальної системи. Функціональну рухливість нервових процесів (ФРНП) визначали шляхом найвищого темпу диференціювання позитивних та

гальмівних подразників при мінімальній експозиції їх пред'явлення в режимі «зворотного зв'язку». Рівень функціональної рухливості визначався часом, який необхідний для виконання тесту, чим менший час проходження тесту тим вищий рівень функціональної рухливості і навпаки. Для уникнення суб'єктивного фактору тестування стану нейродинамічних властивостей проводилося тричі, кращій результат використовували для статистичної обробки.

Статистичну обробку результатів проводили на ЕОМ за пакетом програм Microsoft Excel – 97.

Робота виконувалась у відповідності до біоетичних норм з дотриманням відповідних принципів Гельсінської декларації прав людини, Конвенції ради Європи про права людини і біомедицини та відповідних законів України. Всі волонтери дали письмову згоду на участь у дослідженні [2; 3].

Це дослідження характеризує роботу ЦНС та ФРНП у людей що страждають на набуту короткозорість слабого ступеня при диференціюванні та обробці подразників до I та II сигнальної систем.

Ми виявили тенденцію до скорочення латентних періодів реакції мозкових потенціалів у короткозорих людей при представленні подразників до різних сигнальних систем. Первинний аналіз показав, що реакція на подразники, що адресуються різним сигнальним системам, у короткозорих людей є ефективнішою, що підтверджується результатами вимірювань. ЛПРВ в середньому менші на 2 мс у короткозорих у порівнянні з фактично здоровими людьми.

Також було виявлено значне покращення показників функціональної рухливості нервових процесів при обробці подразників, спрямованих до різних сигнальних систем, у короткозорих людей порівняно з практично здоровими. Так, ФРНП у осіб із набутою короткозорістю була вища в середньому на 5%. Різниця ФРНП відповідно до подразників, адресованих I та II сигнальним системам складала близько 0,1%.

Отримані нами результати вказують на те, що при короткозорості

відбувається підвищення ФРНП та зменшення ЛПРВ. Ми пов'язуємо ці результати здебільшого з тим, що короткозорість змушує нервову систему використовувати адаптаційні механізми, для нормального функціонування в суспільстві та підтримки безпеки гомеостазу від зовнішніх подразників.

Список використаних джерел:

1. Вікова фізіологія: Підручник / П.Д. Плахтій, Н.В. Рубановська, Д.П. Плахтій, В.А. Колодій; за ред. П.Д. Плахтія. Львів: Видавництво «Новий Світ-2000», 2020. 340 с.

2. Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження». Документ 990_005, редакція від 01.10.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_005

3. Загальна декларація про біоетику та права людини. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури: відділ етики науки і технології: сектор соціальних і гуманітарних наук. 2005 жов 19; 12 с. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180r.pdf>

4. Колесник Ю.І., Шейко В.І. Показники уваги осіб з набутою короткозорістю слабкого та високого ступеню на фоні процесів гальмування. *Молодий вчений*. 2018; 2(54):1-5.

5. Коцан І.Я. Вікова фізіологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.Я. Коцан, С.Є. Швайко, О.Р. Дмитроца; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк: Вежа-Друк, 2013. 376 с.

6. Макаренко М.В., Лизогуб В.С., Кожемяко Т.В., Черненко Н.П. Вікові особливості швидкості обробки інформації у осіб з різним рівнем функціональної рухливості нервових процесів. *Фізіол. журн*. 2011;57(1):88-93.

7. Макаренко М.В., Панченко В.М. Сенсомоторна реактивність у людей з різними властивостями основних нервових процесів. *Вісник нац. ун-ту оборони України*. 2012;4(29):188-193.

8. Макаренко М. В. Основи професійного відбору військових спеціалістів та методики вивчення індивідуальних психофізіологічних відмінностей між

людьми. Київ: Ін-т фізіології ім. О.О. Богомольця НАН України; 2006. 395 с.

9. Моїсеєнко Р.О, Голубчиков М.В, Михальчук В.М, та ін. Офтальмологічна допомога в Україні за 2014-2017 роки (аналітично-статистичний довідник). Київ. 2018. 314 с.

10. Статистичні дані системи МОЗ. Центр медичної статистики МОЗ України. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdan.html>

11. Тяжка О. В., Казакова Л. М., Васюкова М. М., та ін. Стан здоров'я учнів середнього шкільного віку однієї з гімназій м. Києва. *Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина*. 2015;1(5):19-23. DOI:10.24061/2413-4260.V.1.15.2015.3.

12. Шейко В. І., Колеснік (Куш) Ю. І. Біологічний вплив комп'ютера та його складників, як фактор погіршення здоров'я людини та міопізації ока. Publishing House "Baltija Publishing", 2021, С. 91-114.

13. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2017 рік. Київ: ДУ «УІСД МОЗ України»; 2018. 458 с.

Сутормін Денис Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 091 Біологія та біохімія;

Шейко Віталій Ілліч – доктор біологічних наук, професор кафедри біології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

СЛИНА ЯК ОДИН ІЗ ДІАГНОСТИЧНИХ ФАКТОРІВ ПАТОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Накопичення даних досліджень слини в різних напрямках наукової діяльності дало змогу розглядати слину як діагностично-ціннісну складову, а в деяких випадках як прогностичну. Аналіз слини має ряд переваг:

неінвазивність, просте зберігання та транспортування, безстресовою методикою та участю досліджуваної особи в постачанні зразків, знижений ризик інфекції, економічна ефективність [1, 2, 9].

Слина – це рідина, яка містить широкий набір білків, ДНК, мРНК, мікроРНК, метаболіти та мікробіоту [7]. Враховуючи вищевикладене дослідження слини слід розглядати, як один із інформативних факторів для біології та медицини, а саме дослідження: геному (геноміка), РНК (транскриптоміка), профітів метаболітів (метаболоміка), білків (протеоміка) та мікробної популяції (мікробіоміка) [7, 8, 9].

На сучасному етапі йде процес створення бази даних що характеризує та перелічує біомаркери метаболоміки (The Human Metabolome Database). База біомаркерів метаболоміки є у вільному доступі у всесвітній мережі інтернет [8, 3]. Спираючись на літературні джерела слід звернути увагу що, метаболоміка слини дає змогу диференціювати червоний плоский лишай та рак порожнини рота [5].

Метаболоміка слини має також практичне значення для спортивної медицини, визначення лактату, який опосередковано характеризує фізичні навантаження спортсменів та їх рівень майстерності. Крім лактату в слині можна визначати креатин, інозит, цитрат та ін., що характеризує ефективність тренувального процесу [5].

Протеоміка досліджує білки слини, в тому числі тих які є продуктами мікробіому порожнини рота (альфа-амілази, статерин, Р-В-пептид, гістатини, цистатини слини, муцини та інші) [8]. Дослідження в протеоміки спрямовані на пошук і характеристику нових пептидів і білків, які виявляють біологічну активність на рівні залоз або інших тканинно-органних утворень. Завдяки протеоміки можна чітко диференціювати біомаркерів плоскоклітинного раку порожнини рота [6, 9, 10].

Серед інших досліджень слини прогностичним є дослідження на наявність С-реактивного білку. Кількісні характеристики даного біомаркеру у слині

мають кореляцію з рівнями у зразках сироватки крові та системним запаленням, забезпечуючи майбутню оцінку різних запальних станів [4].

Отже, слина як біологічна рідина представляє собою діагностичну цінність для медико-біологічної науки, слід зазначити що забір є неінвазивним та безстресовим методом.

Список використаних джерел:

1. Шейко В. І, Сутормін Д. О. Мікрокристалізація слини як маркерний показник фізіологічних та патофізіологічних процесів. *Наукові записки. Біологічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2023. № 2. С. 76-83. DOI 10.31654/2786-8478-2023-BN-2-76-83

2. Сутормін Д. О., Шейко В. І. Особливості мікрокристалізації слини на фоні різних фізіологічних та патофізіологічних процесів. XV International scientific and practical conference «Distance education as the main problem young people». Madrid, Spain, 2023. С. 33-36. DOI 10.46299/ISG.2023.2.15

3. Dame Z. T., Aziat F., Mandal R., Krishnamurthy R., Bouatra S., Borzouie S., Guo A. C., Sajed T., Deng L., Lin, H. et al. The human saliva metabolome. *Metabolomics*. 2015. Vol.11. P. 1864–1883. DOI 10.1007/s11306-015-0840-5

4. Dongiovanni P., Meroni M., Casati S. et al. Salivary biomarkers: novel noninvasive tools to diagnose chronic inflammation. *Int J Oral Sci*, 2023. № 15. P. 1-12. DOI: 10.1038/s41368-023-00231-6

5. Gardner A., Carpenter G., So P.W. Salivary metabolomics: From diagnostic biomarker discovery to investigating biological function. *Metabolites*. 2020. № 10, P. 1-23. DOI: 10.3390/metabo10020047

6. Rapado-González Ó., Martínez-Reglero C., Salgado-Barreira Á., Takkouche B., López-López R., Suárez-Cunqueiro M. M., Muínelo-Romay L. Salivary biomarkers for cancer diagnosis: a meta-analysis. *Annals of Medicine*. 2020. №52(3-4). P. 131-144. DOI: 10.1080/07853890.2020.1730431

7. Rapado-González O., A. Álvarez-Castro, Majem B., Álvarez-Castro A., Díaz-Peña R., Abalo A., Suárez-Cabrera L., Gil-Moreno A., Santamaría A., López-López

R., Muínelo-Romay L., Suarez-Cunqueiro M. M. A novel saliva-based miRNA signature for colorectal cancer diagnosis. *J Clin Med.*, 2019. №8. P. 1-13.

8. Goldoni R., Scolaro A., Boccalari E., Dolci C., Scarano A., Inchingolo F., Ravazzani P., Muti P., Tartaglia G. Malignancies and Biosensors: A Focus on Oral Cancer Detection through Salivary Biomarkers. *Biosensors*. 2021. №11(10). P. 1-27. DOI: 10.3390/bios11100396

9. Umapathy V.R., Natarajan P.M., Swamikannu B. Review Insights on Salivary Proteomics Biomarkers in Oral Cancer Detection and Diagnosis. *Molecules*. 2023. №28(13). P. 1-13. DOI: 10.3390/molecules28135283

10. Yangyang C., Mengying Y., Jia Z., Hangkun Z. Developments in diagnostic applications of saliva in human organ diseases. *Medicine in Novel Technology and Devices*. 2022. Vol. 13. P. 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.medntd.2022.100115>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ПРАВА

Білан Олександр Володимирович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 052 Політологія

ПРАВОВІ ЗАСАДИ «ДЕКОМУНІЗАЦІЇ» В УКРАЇНІ

Історія переконливо доводить, що процес «декомунізації» пройшли усі демократичні країни, які постраждали від тоталітарних режимів. Саме політика національної пам'яті, частиною якої є «декомунізація», стала одним із базових елементів демократичної трансформації.

Процеси посткомуністичних трансформацій у країнах Центральної та Східної Європи тривають близько двадцяти років. За цей історично короткий період у демократичних країнах відбуваються значні політичні та економічні зміни, які впливають на процес «декомунізації» та викликають зацікавленість вчених різних соціальних наук, і перш за все політологів. У цьому контексті дослідження процесів «декомунізації» є актуальною науково-практичною задачею, що привертає увагу не лише науковців, але й викликає інтерес і активно обговорюється у різних верствах соціуму.

Темі «декомунізації» присвячені роботи таких науковців: А.О. Гриценко [1], І.Л. Дрогушевська [2], М.Ю. Рябчук [8], К.Є. Терещенко [9].

Метою даної роботи є дослідження процесу «декомунізації» в Україні та його правові засади.

В науковій літературі не існує єдиного визначення сутності поняття «декомунізація». Дослідивши твердження вчених та нормативно-правових актів щодо визначення «декомунізація», можна сказати, що це власне нормальний історичний процес, зазвичай, у його складових виділяється засудження комуністичного режиму, заборона публічного використання символіки цього

режиму, зміна назв об'єктів місцевої топоніміки, населених пунктів, районів, областей, підприємств та організацій. Провідну роль у здійсненні декомунізації здійснив Український інститут національної пам'яті (УІНП) як провідна державна установа, покликана надавати всебічну фахову оцінку теорії і практиці комунізму в історії України ХХ–ХХІ століття.

Указом президента В. Ющенка в 2006 році УІНП був заснований як орган виконавчої влади, а у 2010-2014 роках за каденції В. Януковича інститут реорганізовано в науково-дослідну установу. Проте у березні 2014 р. УІНП знову став центральним органом виконавчої влади. Відтоді діяльність інституту спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра культури. Головою УІНП у 2014–2019 роках був В. В'ятрович, в своїй роботі пропагував відкритість архівів, зокрема радянських органів держбезпеки.

Як зазначається в положенні, яким УІНП керується у своїй роботі, інституція реалізує державну політику «у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу» [3]. Маючи обмежений бюджет та штат працівників, у 2014–2019 роках інститут здійснював вагомому нормотворчу роботу, брав участь у проведенні державних заходів інформаційного характеру з відзначення пам'ятних днів та річниць, щодо популяризації історії України та ін. Із метою міжнародної співпраці УІНП приєднався до Європейської платформи пам'яті й сумління, налагодив взаємодію зі схожими закладами в інших країнах. Це означає, що Україна проводить політику декомунізації як складову загальноєвропейського процесу боротьби із тоталітарним минулим у Центральній та Східній Європі.

Процес декомунізації вперше став гостро на території України після перемоги Помаранчевої революції у 2004 році і, здавалося що, засудження радянського минулого було питанням часу, але зазнало невдачі. На початку 2014 року після Революції гідності питання декомунізації стало актуальним як ніколи. По суті процес декомунізації є зміною людьми своїх традиційних поглядів та внесенням в історію нових поглядів. Україна обрала шлях євроінтеграції і цим вирішила остаточно розпрощатися зі своїм радянським

минулим. На початку 2014 року в Україні активісти масово почали зносити пам'ятники В. Леніна, тим самим оголошуючи процес декомунізації. Уряд, у свою чергу, не міг допустити, щоб знесення пам'ятників і перейменування вулиць проходило незаконно, для цього було розроблено законопроект, який передбачав відмову України від радянської минулого.

На засіданні Верховної Ради України 9 квітня 2015 року було прийнято чотири закони про декомунізацію. А саме:

1. Закон 314- VIII «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» [4] – концептуально базується на уявленні про Україну як окуповану іншими державами, передусім Радянською Росією і, відповідно, боротьба проти неї розглядається як справедливою та законною.

2. Закон № 315-VIII «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945» [5] – відокремлює українське відзначення трагічних подій Другої світової війни від радянського нарративу «Великої Вітчизняної війни» та всіх відповідних міфів і пропагандистських стереотипів.

3. Закон № 316-VIII «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» [6] – передбачає публічний доступ усіх документів до 1991 року. Це рішення дуже важливе не лише з практичного погляду (особливо в контексті дедалі жорсткішого цензурування архівів у Російській Федерації), а й із погляду символічного. Воно виразно сигналізує бажане інституційне відмежування українських спецслужб від радянських.

4. Закон № 317-VIII) «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» [7] – передбачає заборону на території України радянської символіки, засуджується комуністичний режим, що відкриває архіви КДБ. Заборона не поширюється на використання символіки тоталітарних режимів у експозиціях музеїв, тематичних виставках, матеріалах освітнього та наукового характеру, що не стосується процесу наукової діяльності, поширюється на оригінали бойових прапорів, державних нагород, ювілейних медалей, якими

були нагороджені особи до 1991 року та упродовж 1991-2015 років у зв'язку з річницями Другої світової війни, а також документи, що підтверджують ці нагородження. Крім того, заборона не поширюється на підручники, матеріали наукового та освітнього характеру, що використовуються в навчальному процесі, предмети мистецтва, створені після набрання чинності цим законом, якщо такі не призводять до пропаганді комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років та нацистського тоталітарного режиму. Закон передбачає відкритість доступу до архівних документів, зокрема документів колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних із політичними репресіями, Голодомором 1932-1933 років в Україні, іншими злочинами, скоєними представниками комуністичного або нацистського тоталітарних режимів, а держава забезпечуватиме можливість вивчення та доступ до архівних документів та інформації, що в них

Отже, прийняті закони про декомунізацію можуть змінити країну, а разом і свідомість людей, але за умови, що люди теж забажають змін. Цілком можливо, що закони про ліквідацію комуністичного минулого дадуть потужний поштовх для проведення масштабних реформ та перетворення України на європейську державу.

Список використаних джерел:

1. Гриценко О.А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище: монографія. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. 320 с.

2. Дрогушевська І.Л. Декомунізація топонімії: концепція повернення історичних назв на карту України. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2017. № 26. С. 22-27.

3. Деякі питання Українського інституту національної пам'яті: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 р. № 684. *Офіційний вісник України*. 2014. №98. С. 11.

4. Про правовий статус та вшанування борців за незалежність України у ХХ столітті: Закон України від 09.04.2015 р. № 314-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-19> (дата звернення: 12.02.2024).

5. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років: Закон України від 9.04.2015 р. № 315-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/315-19> (дата звернення: 13.02.2024).

6. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917—1991 років: Закон України від 9.04.2015 р. № 316-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/316-19> (дата звернення: 13.02.2024).

7. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9.04.2015 р. № 317-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 13.02.2024).

8. Рябчук М.Ю. Декомунізація чи деколонізація? Що показали політичні дискусії з приводу «декомунізаційних» законів? *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2016. № 2. С. 104-117.

9. Терещенко К.Є. Процес реалізації державної політики відновлення історичної пам'яті в Україні. *Закарпатські правові читання*. 2017. № 1. С. 56-60.

Горда Дмитро Анатолійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 032 Історія та археологія

ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ СТАРОЖИТНОСТЕЙ ЧЕРНІГІВЩИНИ ІСТОРИКАМИ ХІХ-ПОЧ. ХХ СТ. «НІЖИНСЬКИЙ СКАРБ ДАВНЬОРУСЬКИХ СРІБНИКІВ 1852 Р.»

Серед багатьох археологічних знахідок, що відносяться до періоду Київської Русі, виявлених на території Чернігівщини, одне з найвизначніших місць належить Ніжинському (Магерському) скарбу давньоруських срібних монет. Скарб, виявлений наприкінці травня 1852 р. місцевим селянином, містив близько 200 срібників Володимира Великого та Святополка Володимировича, одразу став науковою сенсацією. Практично одночасно з моментом його знахідки, він почав обзаводитися власною історіографією, яка з роками тільки збільшувалась. На сьогоднішній день, список публікацій, що присвячені йому, нараховує вже понад півтори сотні назв [1, с. 207].

Умовно в історіографії проблеми можна виділити три основні періоди досліджень: дореволюційний, радянський та пострадянський (після 1991 р., коли в силу певних політичних причин інтерес до проблем власного монетного карбування на українських землях, знову відновився). На нашу думку, такий поділ має право на своє існування, адже в його основі лежить не лише простий хронологічний розподіл наукових публікацій по періодах їх написання та видання, а й істотна зміна підходів та наукових концепцій до проблематики вивчення, дослідження, систематизації та атрибуції монет.

Перший період (хронологічно - від моменту знахідки скарбу до перших десятиліть ХХ ст.) характеризується появою значної кількості різноманітних публікацій (наукові розвідки, повідомлення у періодичній пресі, статті, каталоги, епістолярні свідчення, наукові дослідження). У них перші дослідники

скарбу намагалися з'ясувати кількісний вміст скарбу (після знахідки місцеві чиновники розпродували монети всім бажаючим) та робили перші спроби його систематизації. До цього періоду слід віднести роботи корифеїв російської нумізматики Я. Волошинського та І.І. Толстого [2-3]. Перший у своїй роботі не тільки подає опис частини монет скарбу, а й пропонує їх класифікацію (хоч і помилкову, як з'ясувалося пізніше). Професор Ніжинського Ліцею М. Тулов, завдяки якому знахідка скарбу стала надбанням науковців, пропонує свій розподіл монет за власниками монетної регалії – “а) монети Володимира, б) монети іншого Володимира, в) монети Ярослава, г) монети Георгія, д) монети Гліба” [4, арк. 3 зв.]. Але як з'ясувалося пізніше, ця атрибуція теж виявилася помилковою. І.І Толстой вивчав склад Ніжинського скарбу вже у порівнянні з матеріалами іншого великого скарбу срібляників (Київський скарб 1876 р.). Він довів руське походження всіх розглянутих у своїй роботі монет та обґрунтував їх загальну систематизацію, а також їх датування межею X-XI ст. Толстой запропонував розподіл скарбу на окремі груп монет та запропонував хронологію їх карбування одних до інших [3, с. 27]. Подальші дослідження науковців цього періоду носили лише уточнюючий характер [5-7]. В цілому, варто констатувати, що дослідникам цього періоду вдалося зберегти скарб, як історичну пам'ятку, частково його описати та запропонувати його систематизацію (хоч і не вірну).

Новим етапом дослідження Ніжинського скарбу став період 50-80-х рр. ХХ ст. Він пов'язаний із появою робіт радянських істориків-нумізматів І.Г. Спаського та М.П. Сотнікової [1, 8-9]. Саме ці два дослідники провели кропітку роботу по виявленню всіх відомих монетних екземплярів, що належали до ніжинського скарбу, провели їх детальний опис, зважування та пробацію. На основі своїх досліджень, вони відкинули хибну думку про те, що скарб містив монети Ярослава Мудрого, та князів, що правили після нього. Їм вдалося дослідити всі типи срібляників Володимира Великого та Святополка Володимировича, хронологічно їх розподілити по окремим групам та довести, що прототипом руських срібних монет були візантійські міліарісії Василя II та

Костянтин VIII. I. Спаський у своїх дослідженнях приділив особливу увагу опису князівських знаків на монетах скарбу – тризубу та двозубу з хрестом. Саме він запропонував кілька версій трактування зображення тризуба. Беззаперечним виглядає його версія появи та значення карбування власних монет після прийняття Київською Русю християнства. Володимир Великий розпочав їх карбування з метою не лише укріплення нової релігії та посилення власної влади на “своїх” землях, а й підняття міжнародного авторитету Київської Русі в тогочасній Європі та християнському світі. На основі пробації та хімічних аналізів монетного металу, автори приводять до висновків, що монети карбувалися з “іноземного” металу. Тобто, давньоруські срібляники перекарбовувались з арабських дирхемів. А це дало їм підставу стверджувати що давньоруське монетне карбування було сильно залежним від нестачі сировини, й тому проводилось у незначних об’ємах та фрагментарно. “Радянський” період досліджень остаточно затвердив висновки про концепцію власного монетного карбування на Русі, яке проводилось князівською владою для вирішення внутрішньополітичних проблем та зміцнення міжнародного авторитету давньоруської держави. Карбування власних монет повинно було зміцнити не лише князівську владу, а й авторитет новообраної релігії. Карбування монет Святополком та Ярославом Володимировичами проводилось так би мовити “по інерції попереднього княжіння” та було згорнуте в силу об’єктивних причин (нестача сировини для подальшого карбування) [8, с. 26]

Видання третього періоду (доба незалежної України з 1991 р до нашого часу) носять лише констатуючий характер або присвячені окремим незначним проблемам уточнення або дослідження Ніжинського скарбу. Основна маса досліджень належить місцевим історикам-краєзнавцям і була опублікована у періодичних виданнях [10-13].

Підсумовуючи, слід наголосити, що знахідка на околицях м. Ніжина у 1852 р. скарбу давньоруських срібних монет стала одним з найбільших історичних відкриттів, що корінним чином змінило уявлення науковців на проблему економічних та товарно-грошових відносин у Київській Русі. Вивчення

матеріалів цього скарбу продовжується вже понад 150 років. Не дивлячись на його всебічне вивчення та сформований у наукових колах погляд на основні проблеми, що з ним пов'язані, скарб продовжує викликати інтерес дослідників та потребує свого подальшого детального вивчення.

Список використаних джерел:

1. Сотнікова М.П., Спаський І.Г. Тисячоліття давніх Монет Росії. Зведений каталог руських монет X-XI ст. Київ: "Мистецтво", 1983. 240 с.
2. Волошинський Я.Я. Опис давніх руських монет, що належать мінц-кабінету імп. Университету св. Владимира з найдених поблизу Нежина в травні місяці 1852 р. Київ, 1853. 14 с.
3. Толстий І.І. Давні руські монети X-XI ст. – К., 1893.
4. Відділ Державного Архіву Чернігівської області в місті Ніжині, ф. 1359, оп. 1, спр. 437. Краткое описание древних монет, найденных возле Нежина.
5. Чернев Н. Нотатки про давні руські монети. ВАИ, т. VII, Київ, 1888. 140 с.
6. Ільїн О. О. Топографія скарбів руських монет X –XI ст. Київ, 1924.
7. Орешніков А.В. Грошові знаки домонгольської Русії. Київ, 1936.
8. Сотнікова М.П. Ніжинський скарб срібників 1852р.р (реконструкція складу). *Нумізмати́ка и сфрагісти́ка*, т. IV, М., 1971. С. 15-41.
9. Сотнікова М.П., Спаський І.Г. Нумізмати́ка в Ермітажі. Огляд колекцій. Руські монети. *Нумізматичний збірник*. Київ, 1955.
10. Янін В. Л. Монетно-вагові системи до монгольської Русі. Київ: Мови слов'янських культур, 2009.
11. Морозов О. Ніжинський скарб давньоруських срібників 1852 р.: доля знахідки. *Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. (Серія «Ніжинознавчі студії», № 8)*. Вип. 11 (14). Київ, 2011.

12. Зозуля С.Ю. З історії надходження перших монет із Ніжинського (Магерського) скарбу 1852 р. до нумізматичної колекції Ермітажу. *Ніжин модерної доби*. Ніжин, 2014. С. 148-151.

13. Лейберов О. Витоки та становлення нумізматичної колекції Ніжинської Вищої школи (початок 30-х – середина 70-х років ХІХ століття). *Література та культура Полісся*, Т. 102. 2021, С. 29-48.

Добкевич Анна Романівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 052 Політологія

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Після проголошення незалежності партійна система України зазнала чималих реформ. Основним завданням було відійти від радянських наративів та адаптувати партійну систему України до європейських стандартів. Відтак політичні партії змінювалися ідеологічно, структурно, функціонально тощо.

Актуальність теми зумовлена важливістю досліджень тенденцій трансформації партійної системи України та, зокрема, вивчення ролі політичних партій у суспільно-політичному житті.

Серед науковців, які досліджували дану тематику можна виокремити дослідників українських партій – Стаценко О., Дунаєва Л., Примуш М., Копинець Ю. Розвиток партійної системи України досліджували Ярош О., Ковтун В., Бородай А., Агафонова В., Конончук С. тощо. Окреме місце у дослідженні трансформації політичних партій та їхнього місця у політичній системі нашої країни є проекти Українського центру економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова.

У становлення партійної системи України слід виокремити кілька етапів. *Перший етап* – становлення багатопартійності – припадає на 1991-1995 роки.

На цьому етапі реєструються перші політичні партії, громадські організації, рухи, формується державний апарат. Цей період характеризується різноманіттям партійних поглядів, більшість партій на цьому етапі недієздатні та мають штучний характер, це зумовлено тим, що партії створювалися завдяки громадським ініціативам та представниками бізнесу. Можливість створення багатьох партій посилила політичну невизначеність, політичний вектор країни так само не був визначеним.

Тоді за горизонтальною ознакою (ліві-центр-праві) переважали партії правого спрямування (Народний Рух України на чолі з В. Чорноволом, Українська націоналістична асамблея на чолі з Ю. Шухевичем, Українська республіканська партія на чолі з С. Хмарою тощо). Ліві партії були представлені комуністичними та соціалістичними політичними силами (Комуністична партія України на чолі з П. Симоненком, Соціалістична партія України на чолі з О. Морозом тощо). Серед центристів представники ліберальної течії (Демократична партія України на чолі з В. Яворівським, Партія праці на чолі з В. Ландиком та М. Азаровим, Ліберальна партія України на чолі з І. Маркуловим тощо) [1, с. 38-39].

Отже, даний етап формування партійної системи характеризувався атомізованістю та слабкістю, єдиною антисистемною партією була КПУ.

Другий етап – 1996-2004 роки – етап становлення поляризованого плюралізму. У цей час партії набули конституційного статусу, з'являються перші «владні» партії, відбулося посилення впливу бізнесових структур на партії (відбулося становлення контролю над іншими партіями, фінансування владних партій тощо). Загалом умови формування партійної системи були несприятливими, так як на той час форма правління була президентсько-парламентською, що стало негативним чинником для формування потужних партій [8, с. 20, 22].

Даний період характеризується високим рівнем динаміки створення партій, але майже всі вони не були ідеологічними. Це стало наслідком значної кількісної переваги центристських партій. У парламенті не було стабільного

складу фракцій, партій, що розкололися, знову об'єднувалися у парламенті, депутатські «перебіжки» також мали місце, переважно це відбувалося через тиск та домовленості з бізнесом. У ході державотворчого процесу, утворюється опозиція, а у виборах починають брати участь партії-«клони».

Необхідно зауважити, що на цьому етапі створюються «іменні» партійні блоки, які провокують зниження електоральної зацікавленості та поступову маргіналізацію.

Отже, під час другого етапу партійна система України стала виглядати як система поляризованого плюралізму; з'являються інші антисистемні партії; надалі переважають малі політичні партії; парламентські партії поділяються за критерієм «влада-опозиція», де провладним був центр, а ліві та праві виступали в ролі опозиції.

Третій етап – 2005-2012 роки – стабілізація системи, рух до системи з «партією-гегемоном». У цей період спостерігається тенденція до утворення двоблокової партійної системи (БЮТ та Партія регіонів), внаслідок внесення змін до Конституції України відбувається посилення ролі політичних партій [2, с. 155-156].

Третій етап характеризується створенням великої кількості нових партій та ідеологічною стабільністю вже існуючих партій. Президентська кампанія В. Ющенка 2004 р. мала великий ступінь впливу на трансформації у партійному середовищі. Пізніше боротьба Президента з Кабміном та парламентом щодо вдосконалення політичних механізмів сприяла персоніфікованому характеру виборів 2010 року. Після перемоги В. Януковича на виборах 2010 року фактично відбулися зміни у парламентсько-президентських відносинах, де президент є фактично сильною авторитарною стороною. Збільшується вплив бізнес-структур на владу, зростають рівні корумпованості.

Отже, даний етап характеризується змаганням двох основних політичних блоків; партійна система трансформується та стає наближеною до поміркованого плюралізму, а також до форми «двох з половиною партій»; після 2010 року система набула нових рис – «партія влади» сконцентрувала владу

навколо себе, прогресувала тенденція до партійної системи з «партією-гегемоном».

Четвертий етап – 2014-сьогодення – переформатування партійної системи. Найбільш складний етап, який розпочався разом з Революцією Гідності та триває і досі, партійна система почала активно видозмінюватися завдяки реформам, зовнішньому та внутрішньому впливам.

На політичну арену вийшли нові актори – великі партії, що спровокувало зниження електоральної підтримки «старих» партій. Нові партії характеризувалися нечіткістю ідеологічних позицій, «персоналістським» характером, перевагою у застосуванні медіа-технологій. Також почали утворюватися партії «з народу», тобто сили на основі представників громадянського суспільства. Відбулося значне зменшення представництва лівих партій, у парламенті вони відсутні [9, дата звернення: 13.02.2024].

Отже, сучасна партійна система України виглядає наближеною до поміркованого плюралізму з тенденцією до поляризації; парламентський партійний поділ відбувається по лінії «коаліція-опозиція»; значного впливу на формування партійної системи набувають суспільно-інституційні фактори; зростає роль популізму; відбувається взаємопроникнення партій і громадянських структур.

Тож, трансформація партійної системи України виглядає наступним чином: 1 етап – становлення багатопартійності (1991-1995 рр.), 2 етап – становлення поляризованого плюралізму (1996-2004 рр.), 3 етап – стабілізація системи, рух до системи з «партією-гегемоном» (2005-2012 рр.) та 4 етап – переформатування системи (2014 р. – наш час).

З огляду на ці етапи, можна виокремити динамічність характеру системи. На перших етапах партії будувалися на ідеологічних переконаннях, надалі вектор зрушився на суспільні критерії та ставлення до політичної верхівки. Політичні партії постійно видозмінювалися, утворювалися нові, існуючі розпадалися та утворювали політичні альянси. Отже, партійна система Україна пройшла шлях від атомізованої нестійкої системи через систему з керівною

партією до повернення до плюралістичної партійної системи.

Список використаних джерел:

1. Конончук С., Ярош О. Партійна система України: ідеологічний вимір. Київ: Укр. незалеж. центр політ. дослідж., 2010. 76 с.
2. Копинець Ю. Ю. Вплив сучасних тенденцій розвитку партійних систем країн Європейського Союзу на еволюцію та функціонування партійної системи України: doctoral dissertation. Ужгород, 2021. 269 с.
3. Коропатник М. Еволюція політичних партій в незалежній Україні (1991 – 2011 рр.). *Сіверянський літопис*. 2012. № 3-4. С. 134–145.
4. Малкіна Г. М. Взаємодія виборчої і партійної систем: світовий досвід та проблеми України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2004. 16 с.
5. Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжнар. науково-практ. конф. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 588 с.
6. Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. *Національна безпека і оборона*. 2010. № 5 (116). С. 2–31.
7. Телуха Є. В. Вплив виборчої системи на формування партійної системи та механізму політичної влади в Україні. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. 2010. № 16. С. 115–121.
8. Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки (кінець 1980-х – початок 2012 рр.): енциклопед. довід. / ред. К. М. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 588 с.
9. Romaniuk A. Peculiarities and trends of party membership transformation in political parties of Ukraine. *Visnyk of the Lviv University*. 2022. No. 43. P. 295–305. URL: <https://doi.org/10.30970/pps.2022.43.36> (date of access: 13.02.2024).

Жеба Євген Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Глухівського НПУ ім. О. Довженка, I курс, спеціальність 015 Професійна освіта;

Кухарчук Роман Павлович – кандидат педагогічних наук, доцент Глухівського НПУ ім. О. Довженка

РОЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

Постановка проблеми. Кожного дня актуальною є потреба пошуку ефективних правових інструментів для соціального та гуманітарного розвитку суспільства в Україні, зокрема через модернізацію освіти. У цьому процесі одну з ключових ролей відіграють викладачі, які повинні трансформувати систему освіти в напрямку засвоєння правового простору та його розвитку як інструменту громадянського суспільства. Головною метою громадянського суспільства є формування особистості з високим рівнем індивідуальної автономії та відповідною системою цінностей. У цьому контексті вчитель має відігравати провідну роль, сприяючи розвитку правової компетентності учнів та формуванню свідомих громадян.

Виклад основного матеріалу. Ряд вчених, такі як, І.Романов, О.Соломатін, Т.Почтар, О.Скакун, Ю.Калиновський, М.Цимбалюк, досліджують проблеми формування правової культури та правосвідомості майбутніх вчителів і визначають зміст правової освіти у вищих педагогічних навчальних закладах. За сучасними педагогічними уявленнями, особливо в контексті компетентнісного підходу, відзначається визнання компетенцій як необхідної частини, яка виступає універсальним показником успішної професійної діяльності фахівця. Дослідники, такі як В.Болотов, В.Сериков, Я.Кічук, М.Подберезький, вказують, що компетентнісний підхід акцентує увагу на готовності особистості до діяльності, фокусуючись на розв'язанні проблем та ефективності обраного шляху. Багато вчених, підкреслюють, що для майбутніх

учителів ключовими є компетентності, такі як інформаційна, комунікативна, правова та інші. Правову компетентність учителя розглядають як складне інтегративне утворення в цілісній структурі його особистості, яке включає правові та професійно-педагогічні знання, вміння та якості. Форми, методи та технології формування правової компетентності майбутніх учителів досліджуються в працях С.Гурина, А.Бойко, Я.Кічука, Д. Ключкової, О.Іваній. Загальний висновок полягає в тому, що існуючі правові дисципліни для майбутніх учителів не забезпечують повноцінний розвиток їхньої правової компетентності, яка вимагає врахування сучасних підходів та взаємодії різних компонентів.

Формування правової компетентності передбачає, що він освоює не просто окремі, відокремлені один від одного елементи правових знань, умінь та навичок, а володіє комплексною процедурою. Кожен напрям формування цієї компетентності містить в собі відповідну сукупність освітніх компонентів, які мають особистісно-діяльнісний характер. Навчальний компонент передбачає розвиток теоретичного аспекту правової компетентності, надаючи майбутньому вчителю загальні правові знання для успішного виконання професійних обов'язків та правового виховання учнів. Практичний компонент визначається набором професійних умінь і навичок, які визначають готовність педагога виконувати завдання правової діяльності. Особистісний компонент формує професійні і особистісні якості, такі як професійно-світоглядні, професійно-поведінкові та особистісно-значущі.

Засобами формування правової компетентності у майбутніх вчителів є правова освіта, правове виховання та соціалізація в правовому середовищі вищого навчального закладу. Процес формування цієї компетентності має два напрями: перший пов'язаний із спеціальними педагогічними умовами, які становлять систему професійної підготовки студентів, а другий - інформаційно-орієнтаційний і реалізується на всіх факультетах педагогічного вищого закладу.

Також варто виділити напрямок, який є одним з основних для формування правової компетентності майбутніх вчителів, він передбачає, що вчителі

повинні мати розвинену правосвідомість, знання прав людини та громадянина, основ національної правової системи й освітнього законодавства. Основні вимоги включають позитивне ставлення до правового навчання та виховання учнів і здатність вчителів застосовувати правові знання у своїй професійній діяльності.

Висновки. Таким чином, зазначена праця акцентує на важливості формування правової компетентності серед майбутніх вчителів як ключового елемента розвитку громадянського суспільства в Україні через модернізацію освіти. Виділені вчені досліджують проблеми правової культури та правосвідомості вчителів, зазначаючи важливість компетентісного підходу в освіті. Загальний висновок полягає в тому, що існуючі правові дисципліни для майбутніх вчителів не відповідають повноцінному розвитку їхньої правової компетентності, вимагаючи узгоджених підходів та взаємодії різних компонентів. Процес формування правової компетентності об'єднує навчальний, практичний і особистісний компоненти, а засобами досягнення цієї мети є права освіта, правове виховання та соціалізація в університетському правовому середовищі

Список використаних джерел:

1. Клочкова Д.М. Взаємозв'язок формування правової компетенції майбутнього вчителя з правовим вихованням особистості. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2011.С.168-174.

2. Іваній О.М. Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету: «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2012. С.18-20 с.

3. Розвиток громадянського суспільства в Україні /Укл. за участі Л. Шарм, І.Підлуської, Л.Кудінової, Г.Усатенко, Г.Соловій. Київ: «Фонд Європа ХХІ», 2002. С.57-59с.

4. Костенко О. О. Формування правової компетентності майбутніх учителів в теорії та практиці вищої школи. *Соціум. Комунікація: збірник наукових статей. Вип. 5 Серія «Історичні науки»*. С. 64.

5. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2010. С. 368.

Жугров Денис Володимирович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 032 Історія та археологія

РОЗВИТОК ДЕМОГРАФІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ У XVIII-XIX СТ.

Однією з галузей історіописання, яка залишалася довгий час не популярною в Україні, була історична демографія. Хоча, слід зауважити, що вітчизняні історики звернули на неї увагу ще в 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст. Однак, подальшого розвитку історико-демографічних досліджень в Україні, на відміну, наприклад, від країн Західної Європи, не відбулося. Цьому є декілька пояснень. По-перше, це ідеологічна спрямованість української радянської історіографії та її маргінальний статус в історичній науці СРСР. По-друге, антропоцентрична історія ніколи не була для неї пріоритетною. Крім того, теми, присвячені дослідженню локальних груп, без дослідження яких вивчати історико-демографічні проблеми не можливо, вважалися не значними, такими, що не відображають дії загальних «законів історії». Такий тенденційний підхід до цього напрямку історичної науки зумовлює актуальність обраної теми.

Метою дослідження є спроба схарактеризувати особливості розвитку історичної думки в Україні у XVIII—XIX ст.

Дана проблема знайшла своє відображення у працях окремих істориків. Серед них можна назвати роботи Ю. Волошина, О. Гладун, І. Сердюка, В. Романцов [1]. Перші ознаки зародження демографічної думки в Україні слід віднести до зламу XVII—XVIII століть. Її фундатором став перший

український державознавець і поет Климентій Зиновійв, котрий створив у віршованій формі енциклопедію життя українського народу того часу. В ній наявні спостереження суто демографічного характеру: К. Зиновійв відзначає такі демографічні парадокси, як неплідність, народження близнюків, народження дітей поза шлюбом, дітовбивство. Він засуджує ранні шлюби, які не були тоді дивиною [2].

Наприкінці 60-х років XVIII ст. було укладено описання земель донських казаків відомим українським істориком О. І. Ригельманом. Тут уперше було наведено загальну чисельність і становий склад чоловічого населення Донського краю, які доти залишалися невідомими. При визначенні чисельності станових груп, включаючи регулярні війська, козацтво, українців на Дону, О. І. Ригельман застосував принципи політичної арифметики, що було новиною у тогочасному державознавстві. Ревізія 1763—1764 рр. виявила, що демографічний потенціал України або не поступається за чисельністю, або переважає розміри населення багатьох держав Європи того часу. Українське державознавство переходить до більш ємного й багатого за соціально-економічним змістом поняття про "чисельність народу". Ревізія 1763—1764 років — важливий момент у становленні демографічної думки в Україні.

Для розвитку демографічної думки в Україні чимало зробив представник українського державознавства останньої чверті XVIII сторіччя, член-кореспондент Петербурзької академії наук Ф. І. Туманський. Він автор першої в Україні статистико-економічної та етнографічної анкети (1779 р.), яку було складено у зв'язку з проведенням топографічного описання краю під запроектований його розділ на намісництва. Важливим джерелом при її складанні була програма Генерального описання Лівобережної України П. О. Румянцева. З неї було запозичено пункти, які відображали соціально-демографічний зріз українського суспільства того часу. Відповідно до них передбачався реальний облік станового складу мешканців краю; статистичний поділ жителів на міських та сільських; їхній майновий стан, заняття та професії; найпростіші антропометричні спостереження [3, с. 27-29].

Зародження історико-демографічного вивчення народонаселення в Україні як наукового напрямку належить до першої половини XIX ст. Вдруге, після О. І. Ригельмана, в українській історіографії розв'язати проблему чисельності народонаселення для середини XVII I сторіччя спробував історик і статистик М. А. Маркевич, який сформулював гіпотезу про те, що "Хмельницький був главою народу, який налічував понад шість мільйонів душ". Йому ж належить праця про підсумки демографічного розвитку в XVII—XVII I сторіччях Лівобережної України й, зокрема, території майбутньої Полтавської губернії. М. А. Маркевич був першим українським істориком, який звернув увагу на вплив природного руху й міграції на темпи зростання населення в регіоні з історико-демографічних позицій. Заслуга М. А. Маркевича полягає в тому, що він у методичній площині точніше підійшов до тлумачення демографічної величини двору в українських переписах XVII — першої половини XVII I сторіччя, ніж це зробили згодом О. В. Яблоновський та М. Ф. ВладимирськийБуданов. М. А. Маркевича цілком слушно можна вважати фундатором історико-демографічного вивчення народонаселення України [4, с. 21].

Важливу роль у збиранні й публікаціях матеріалів із статистики населення відіграли губернські статистичні комітети, відкриті з другої половини 1830-х років, а також генеральний штаб, який здійснював військово-статистичні описи Росії, в тому числі дев'яти українських губерній. Центральний статистичний комітет Міністерства внутрішніх справ наприкінці 1850-х років розпочав складання й публікацію списків поселень, вступи до яких являли собою самостійні праці з дослідження населення в регіонах, у тім числі й в Україні [5].

Отже, історична демографія України залишається широким полем для досліджень. Дуже важливими є розширення джерельної бази, що дозволяє отримати нові статистичні дані для визначення кількісних характеристик різних груп суспільства, простежити демографічну динаміку, урбанізаційних та міграційних процесів населення тощо. На цій основі можна буде розпочати формально-кількісне моделювання демографічних явищ, створювати сімейно-

шлюбні моделі, типологізувати родині структури різних верств населення, вивчати масову демографічну поведінку.

Список використаних джерел:

1. Романцов В. О. Історична демографія України XVIII - початку XXI ст.: спецкурс для студ. вищ. навч. закл. Київ: Вид-во ім. О. Теліги. 2010. 160 с.; Левчук Н. М., Боряк Т. Г., Волошина О., Рудницький О. П., Ковбасюк А. Б. Втрати міського й сільського населення України внаслідок голодомору в 1932-1934 рр.: нові оцінки. *Український історичний журнал*. 2015. № 4. С. 84-112; Гладун О.М. Нариси з демографічної історії України XX століття: Монографія. НАН України, Ін-т демограф. та соціальн. НБ УДПУ дослідж. ім. М.В. Птухи. Київ, 2018. 224 с.; Волошин Ю. Населення домогосподарств і структура родин мешканців Полтави другої половини XVIII ст. (за матеріалами сповідних розписів). *СОЦІУМ. Альманах соціальної історії*. Випуск. 10. К.: Інститут історії України, 2013. С. 31-50.

2. Прибиткова І. М. З історії розвитку демографічної думки в Україні в XVIII—XIX ст. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9523975-8790-4205-a52f-d4dbce525db5/content>

3. Прибиткова І. М. Основи демографії: посібник для студентів гуманітарних та суспільних факультетів вищих навчальних закладах Київ: «Артек», 1995. С. 27-29.

4. Волошин Ю. Сучасні історико-демографічні дослідження ранньомодерного українського суспільства: методологічний дискурс. *III*. 2007. № 1. С. 21.

5. Ворончук Ірина Історична демографія України XVI – XVII ст.: стан та проблеми. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=170>

Ісаєнко Андрій Андрійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 032 Історія та археологія

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАТУС НІЖИНСЬКИХ ГРЕКІВ У XIX СТОЛІТТІ

Тема ніжинських греків є нерівномірно досліджена як в хронологічному, так і в тематичному аспектах. Як зазначав знаний дослідник теми Євген Чернухін, XIX століття в історії ніжинських греків є «темним століттям», в той час як попереднє XVIII століття ґрунтовно досліджено у роботах Костянтина Харламповича. Цей контраст посилюється і тим, що при дослідженні ніжинської грецької спільноти XVIII століття головний акцент робиться на їхньому економічному житті, а при висвітленні їхньої історії впродовж XIX століття фокус уваги дослідників зміщується на культурне життя. З цього можемо зробити висновок, що питання еволюції соціально-економічного статусу ніжинських греків впродовж XIX століття є одним із найменш досліджених в українській історіографії.

В XIX століття ніжинські греки вступили на максимальному піднесенні своєї економічної ролі як для Ніжина, так і для транзитної торгівлі Російської імперії. По-перше, вони користувалися цілою низкою привілеїв, які звільняли їх від податків, постою військових, паспортних та візових формальностей. По-друге, впродовж за понад століття вони накопичили значні капітали й фактично монополізували торгівлю «східним товаром» (перш за все шовк, спеції, бакалія). Саме через це на початку XIX століття спільнота ніжинських греків досягла максимуму своєї чисельності. Так, якщо у 1782 році ніжинських греків нараховувалося 765 осіб, то вже у 1795 році – 1043, у 1834 р. – 1791. Припускаємо, що головним джерелом приросту чисельності ніжинських греків були не стільки переселення купецької верстви, скільки грецьких повстанців, які тікали від переслідувань турків.

Свідченням заможності ніжинських греків на початку XIX століття було масштабне цегляне будівництво у грецькому кварталі Ніжина. Було завершено будівельні й відновлювальні роботи у церквах Всіх Святих (1805 рік) та Святої Трійці (30-ті роки XIX століття), будинку Ніжинського магістрату із торговельними рядами (до 20-х років XIX століття).

Проте, одночасно відбувалися зміни, які зумовили занепад економічного значення ніжинських греків. Впродовж 1806–1812 років Російська імперія відібрала у Молдавського князівства майже половину його територій і утворила Бессарабську область Новоросійського генерал-губернаторства. З одного боку, це вирішальним чином вплинуло на зміну географії торговельних шляхів. Донедавна важливі сухопутні шляхи із Османської Порти до Російської імперії, які проходили через митниці на Дністрі (Кам'янець-Подільський та Могилів-Подільський), почали стрімко занепадати. Натомість все більше активізувалася морська торгівля через Одесу. З іншого боку, в Молдавському князівстві занепадають впливи греків-фанаріотів, які належали до економічної еліти Османської Порти. А вони були давніми партнерами ніжинських греків в торгівлі «східним товаром».

Наступним відчутним ударом по елітарному економічному статусу ніжинських греків стало рішення Сенату Російської імперії від 1826 року про зрівняння ніжинських греків у правах із купцями II гільдії. Це означало, що обмежувалася їхня участь у великій оптовій торгівлі, яка була доступна лише купцям I гільдії. Також запроваджувалося загальне оподаткування.

Ще одним чинником погіршення соціально-економічного статусу ніжинських греків стає те, що впродовж 30–50-х років XIX століття Ніжин втрачає роль провідного центру ярмаркової торгівлі на Лівобережній Україні. Особливо давалося взнаки те, що у 1853 році з Ніжина до Ромен було перенесено найбільший Покровський ярмарок.

Взнаки давався і давній конфлікт між грецьким магістратом та міською думою. Ніжинські греки звикли до того, що вони були виведені за межі юрисдикції міських влад. Останні від цього зазнавали суттєвих економічних

збитків. Кульмінаційним моментом цього конфлікту стали 1858–1865 роки, коли ніжинські греки звернулися до Сенату із скаргою на міську владу за неправомірне використання відсотків із грецьких капіталів. В свою чергу міська влада звинувачувала ніжинський магістрат у корупційних діях. Цей конфлікт був використаний російським урядом для ліквідації грецького магістрату в 1872 році. Це відбулося майже одночасно із позбавленням привілеїв грецької громади Маріуполя.

Поступове погіршення політичної, юридичної та економічної ситуації для ніжинських греків зумовило низку процесів, які свідчили про те, що статус «ніжинський грек» втрачав ознаки елітарності.

По-перше, активізувалися процеси виїзду ніжинських греків за межі Ніжина. Наприклад, у нещодавно виявленому документі «Список грецьких ніжинських родин, що заносяться до міської обивательської книги» за 1846 рік згадується лише 90 домогосподарств 199 ніжинських греків (104 чоловіки та 95 жінок), які постійно проживали в Ніжині. Якщо порівняти цю кількість із загальною чисельністю ніжинських греків у 1834 році, то можемо зробити висновок, що в Ніжині їх проживало лише трохи більше 10%. Більшість ніжинських греків, користуючись привілеєм спрощеної процедури отримання паспорту, виїздили до більш потужних торговельних центрів – Санкт-Петербург, Москва, Київ, Одеса, Таганрог, Курськ, Бердичів.

По-друге, ці виїзди дуже часто супроводжувалися виходами із стану «ніжинських греків» до інших більш перспективних станів. Наприклад, декілька родин ніжинських греків (Мавроди, Кіпура) впродовж 10 – 40-х років ХІХ століття перейшли у стан «таганрозьких купців». Також були випадки переходу ніжинських греків у дворянський стан із подальшим набуттям землеволодінь. Дуже часто цьому передувала державна служба, військова або цивільна. Яскравою ілюстрацією цього процесу є стрімке зменшення ніжинських грецьких купців в Москві. У 30-х роках ХІХ століття їх нараховувалося тут 60–70 чоловік, а за десять років – лише 5–6. У 1850 році загальна чисельність ніжинських греків зменшилася до 1523 осіб.

У підсумку можемо стверджувати, що впродовж ХІХ століття через зміну політичної та економічної ситуації ніжинські греки втратили ознаки елітарного соціального прошарку. Вони втратили провідну роль у міжнародній торгівлі, а їхній головний осередок – Ніжин остаточно перетворився на повітове місце із відповідною економічною інфраструктурою. Результатом цих тенденцій стало те, що у 1872 році статус «ніжинський грек» було ліквідовано.

Список використаних джерел:

1. Гедьо А. Приватноправові акти ХVІІІ – ХІХ ст. як інформаційне джерело з історії ніжинської грецької громади. *Сіверянський літопис*. 2010. Вип.2/3. С.86–97.
2. Державний архів Чернігівської області, ф.101, оп.1, спр.1680 «Ревізькі сказки. 1834 рік».
3. Державний архів Чернігівської області, ф.101, оп.1, спр.1803 «Список грецьких ніжинських родин, що заносяться до міської обивательської книги. 1845 рік».
4. Морозов О. Греки в історії Ніжина. Фотоальбом. Ніжин, 2017. 104 с.
5. Федоров-Чеховський А. Акти ніжинського грецького братства. Київ, 1884. 84 с.
6. Харлампович К. Нариси з історії грецької колонії в Ніжині (ХVІІ–ХVІІІ ст.). До історії національних меншостей України. Ніжин, 2011. 380 с.
7. Чернухін Є. Грецьке ніжинське братство: історіографія та джерела. Київ, 1998. 98 с.

Кравченко Євгеній Анатолійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 032 Історія та археологія

ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ ПРОФСПЛОК В УКРАЇНІ У ДОБУ ПЕРЕБУДОВИ

На початковому етапі перебудови за оцінкою ЦК КПРС, перебудовчі процеси у профспілкових структурах розгортались “тірше, ніж у цілому”. З метою покращення ситуації були проведені масштабні кадрові перестановки - до жовтня 1986 р. замінено 55% голів республіканських профспілкових комітетів, третину складу обласних рад, а також половину обкомів профспілок. Однак ситуація фактично не змінилася. Аналіз діяльності профспілок республіки на початковому етапі реформ дозволив В.Щербицькому прийти до невтішного висновку: “Перебудова не наступила”.

У 1990 р. суспільно-політична ситуація в Україні кардинально змінилася: у Верховній Раді з'явилася легальна демократична опозиція, було ухвалено Декларацію про державний суверенітет України (липень 1990 р.), активно розгортався процес формування багатопартійності, у частині регіонів на місцевому рівні було визнано українську національну символіку, під впливом ліквідації "білих плям" історії розпочався процес змін суспільної свідомості, відбулася певна активізація народних мас.

За цих обставин активізував свою діяльність Рух, який розпочав активно налагоджувати співпрацю з робітничим рухом, особливо із шахтарськими колективами Донбасу. Особливістю діяльності робітничих організацій, які ще у 1989 р. стихійно виникли під гаслом захисту своїх економічних прав та поліпшення ситуації із споживчими товарами у роздрібній торгівлі, стала радикалізація та політизація вимог. Яскравим прикладом цих процесів став перший з'їзд шахтарів СРСР, що відбувся з 11 по 15 червня 1990 року у

Донецьку, на якому представники шахтарських колективів України склали 58 відсотків від загальної кількості делегатів. Делегати цього зібрання дійшли висновку, що вирішення соціально-економічних проблем можливе лише у результаті зміни політичного курсу країни. Намагаючись вплинути на владу, з'їзд прийняв рішення про організацію 11 липня 1990 р. одноденного політичного страйку. Незважаючи на протидію влади, цього дня з 251 шахти республіки цілком страйкували 110, частково —19. Крім того, страйкували робітники 130 заводів і фабрик не вугільних підприємств у 7 областях України.

Варто підкреслити, що впровадження ринкових відносин кардинально змінювало економічну ситуацію і вимагало нагальної перебудови діяльності профспілок, які мали захищати права робітників від сваволі адміністрації. У результаті, з одного боку, поглиблювалася недовіра до офіційних профспілок, які дедалі більше сприймалися як інструмент командно-адміністративної системи, з іншого - надавалися імпульси формуванню нових, альтернативних профспілкових організацій. Саме цими обставинами пояснюється те, що у вересні 1990 р. у Донецькій області діяли „Вільні профспілки трудящих” (1-1,5 тис. осіб); „Спілка трудящих Донбасу”, яка нараховувала 20 осередків у трудових колективах; було організовано „Союз робітників Горлівки”. Крім того, у цей час на багатьох підприємствах виникли осередки Солідарних профспілок України, які діяли вже не за галузевою, а за професійною ознакою та об'єднувалися на основі конфедерації.

Цілковито закономірно, що новостворені профспілкові об'єднання не мали значних ресурсів для впливу на ситуацію, були організаційно слабкими та маловідомими. Однак консолідаційні процеси дедалі більше набирали сили і вже 22-26 жовтня 1990 р. у Донецьку на II з'їзді шахтарів СРСР, який проголосив себе установчим з'їздом незалежної профспілки гірників (НПГ), утворилася перша масова, незалежна від державних структур профспілка, що була утворена представниками шахтарських колективів.

Стихійна ініціатива робітництва "знизу", виникнення альтернативних профспілок, які не лише створювалися та діяли поза впливом КПРС-КПУ, але

й відкрито боролися проти компартійних структур, вимагала швидкої та адекватної реакції від офіційних профспілок на основі офіційно проголошених принципів демократизації та гласності, яких далеко не завжди дотримувалися номенклатурні профспілкові боси. У результаті "вірус незалежності" дедалі більше і глибше почав проникати у робітничі маси - на зборах і конференціях, які відбувалися протягом 1989-1990 років, у офіційних (фактично одержавлених) профспілкових організаціях Дніпропетровської, Донецької, Львівської та Миколаївської областей дедалі більше почали звучати заклики до створення вільних, незалежних профспілок, інших самостійних організацій робітників; активніше використовувалася практика висунення альтернативних кандидатур (двох і більше) на керівні посади у профспілкових організаціях. Важливим етапом у процесі становлення незалежних профспілок України став XV позачерговий з'їзд профспілок України, що відбувся 4 – 7 жовтня 1990 р. у Києві. Його делегати незадовільно оцінили роботу Укрпрофради, яка склала свої повноваження. На цьому форумі було ухвалено Декларацію про утворення Федерації незалежних профспілок України (ФНПУ). У декларації підкреслювалося, що ФНПУ є самостійною у своїх діях у межах існуючих законів і незалежною від будь-яких державних, господарських органів, політичних і громадських об'єднань республіки, відкритою для професійних формувань трудівників, які визначають свої цілі та завдання. Декларацію підписали представники 49 республіканських галузевих та регіональних профспілкових об'єднань.

Рішення цього з'їзду суттєво вплинули на стратегію і тактику профспілкового руху. Характерними рисами трансформацій були: зміна місця і ролі профспілок у суспільстві; поступовий відхід від співпраці з КПУ, дотримання нейтралітету профспілок щодо політичних партій, рухів, об'єднань та організацій; співробітництво з політичними структурами лише з питань захисту інтересу людини праці; намагання позиціонувати профспілки в якості впливової та самостійної громадської структури.

Отже, у добу перебудови, одного боку, невміння/небажання офіційних

(одержавлених) профспілок вписатися у масштабні трансформаційні процеси, з іншого боку - впровадження ринкових відносин, що кардинально змінило економічну систему координат; поява на політичній сцені політичної опозиції; посилення робітничого руху, поглиблення процесів демократизації та гласності та ін. зумовили появу незалежних профспілок.

Список використаних джерел:

Бойко О. Д. 30 років незалежності України: у 2-х т. Т. 1. До 18 серпня 1991 року. Харків: Фоліо, 2021. С. 230.

Бойко О. Д. Україна в 1985 – 1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: Монографія. Київ, 2002. С.50.

Декларація про утворення Федерації незалежних профспілок України. *Профспілкова газета*. 1990. №15. жовтень.

Левчук К.І. Громадські організації України: створення та діяльність (1985-1996 рр.): Монографія. Вінниця: ПП "Едельвейс і К", 2009. С.135.

Русначенко А.М. Пробудження: робітничий рух в Україні в 1989-1993 роках. Київ: Вид. дім „КМ Academia”, 1995. С.100–101.

Кривуца Артем Віталійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 052 Політологія;

Кондратенко Олег Юрійович – доктор політичних наук, професор кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИЙ ЩИТ: РОЛЬ США У ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ СВІТОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) переживає стрімкий розвиток, перетворюючись на один із найважливіших центрів світового політичного та

економічного життя. Цей динамічний регіон, де розташовані такі потужні економіки як Китай, Японія, Південна Корея, стає все більш впливовим актором на глобальній арені. Однак зростання впливу авторитарних режимів, насамперед Китаю, кидає серйозний виклик демократичному порядку, який протягом десятиліть був основою глобальної стабільності. Китайська модель авторитарного капіталізму, де влада Комуністичної партії не обмежена демократичними інституціями, стає альтернативою західному ліберальному порядку. У цій складній ситуації США прагнуть зберегти свою гегемонію в АТР та протистояти авторитарному натиску. Вашингтон використовує різні інструменти, включаючи дипломатію, економічний вплив та військову міць, щоб стримати зростання впливу Китаю та інших авторитарних режимів.

У цій динамічній сфері демократія стикається з численними викликами та загрозами. Тут важливі відмітити зростання впливу Китаю, адже авторитарна модель розвитку, яку пропонує КНР, кидає виклик цінностям свободи та демократії. Китай використовує свою економічну та військову міць для тиску на сусідні країни, змушуючи їх йти на поступки у політичних та економічних питаннях. Китайська модель цензури та контролю над Інтернетом становить загрозу свободі слова та інформації.

Також, конфлікти у Південнокитайському морі, на Корейському півострові та в інших регіонах дестабілізують ситуацію та роблять демократичні країни більш вразливими. Зростання військової потужності Китаю та Росії посилює ризик військових конфліктів. Адже експансіоністська політика Росії прагне відновити вплив у Центральній Азії та на Далекому Сході, нехтуючи демократичними принципами. Росія використовує кібератаки та дезінформацію, подібно до отруйних стріл, щоб підірвати демократичні інститути та поширити свою владу. Поширення неонацизму та екстремізму дестабілізує суспільства, руйнуючи основи демократії. Зростання радикальних груп та ідей, мов бурхливий потік, несе ризик терористичних атак, спрямованих на дестабілізацію демократичних режимів. Також і кібербезпека та дезінформація ставлять під загрозу свободу слова та демократичні інститути.

Авторитарні режими, подібно до тіньових ляльководів, використовують кібервійну, щоб підірвати довіру до демократії та поширити пропаганду.

Міжнародні організації, такі як ООН, ОБСЄ, АСЕАН, ШОС та Форум АТЕС, стали невід'ємною частиною сучасного світу, активно сприяючи збереженню миру та забезпеченню безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (АТР). Своєю природою ці організації об'єднують країни з різних частин світу для спільного розв'язання глобальних проблем. Однією з ключових функцій цих організацій є співпраця у справах збереження навколишнього середовища. Зокрема, проблеми зміни клімату потребують спільних зусиль для зменшення викидів парникових газів та захисту екосистем. ООН і регіональні організації в АТР активно співпрацюють у впровадженні стратегій та проектів, спрямованих на збереження природних ресурсів та зменшення впливу людської діяльності на довкілля.

Крім того, проблеми торгівлі та транснаціональної злочинності стають предметом спільних зусиль між країнами регіону. Організації, такі як ОБСЄ та Форум АТЕС, забезпечують форум для обговорення та розробки стратегій боротьби з незаконною торгівлею, наркотиками та іншими формами транснаціональної злочинності. Узгодженість зусиль між регіональними організаціями та міжнародними установами грає важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку в АТР. Спільна робота у сфері екології, торгівлі та боротьби зі злочинністю визначає шлях до спільного процвітання та благополуччя для всіх країн регіону.

У сучасному геополітичному ландшафті кілька блоків і регіональних союзів взаємодіють для забезпечення стабільності та безпеки у світі. Серед цих блоків важливе місце займає АНЗЮС - альянс, який включає Австралію, Нову Зеландію та Сполучене Королівство. Кожна з цих країн вносить свій внесок у підтримання геополітичної стабільності та розвитку регіону. Поза Анзюс, Японія відіграє ключову роль як союзник Сполучених Штатів у підтримці стабільності в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Японія активно співпрацює з іншими країнами у рамках Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) та

Форуму Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (Форум АТЕС), сприяючи економічному зростанню та розвитку регіону.

Південна Корея, інший важливий гравець у регіоні, також вносить свій внесок у підтримку міжнародної стабільності. Країна активно залучена до співпраці з іншими азіатськими країнами для вирішення спільних проблем, таких як підтримка миру на Корейському півострові та розвиток регіональної економіки. Загалом, співпраця між АНЗЮС, Японією та Південною Кореєю відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Ці блоки та союзи не лише сприяють безпеці, але й спільно працюють над вирішенням глобальних викликів, зміцнюючи міжнародні відносини та сприяючи розвитку регіону.

Важливим та хвилюючим є зв'язок між Росією та Північною Кореєю у сучасному геополітичному контексті, який може викликати загадковість та стурбованість в регіональному вимірі. Деякі аналітики вбачають, що співпраця між цими країнами може впливати на стабільність та сприяти дестабілізації в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Росія і Північна Корея знаходять спільні інтереси у певних аспектах, що може бути причиною їхньої взаємодії. Зокрема, економічні та енергетичні питання можуть бути факторами, які підштовхують ці країни до співпраці. Росія може надавати підтримку Північній Кореї в енергетичній сфері та інших галузях, що дозволяє останній зменшити свою залежність від інших країн. Однак в той же час, співпраця між Росією та Північною Кореєю може викликати хвилювання в міжнародному співтоваристві, особливо в контексті ядерних збройних програм Північної Кореї та регіональної стабільності. Спільні військові вправи, які можуть відбуватися між Росією та Північною Кореєю, можуть розглядатися як чинник, що призводить до напруженості у сусідніх країнах.

У сучасному світі, Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) став ареною геополітичної конкуренції між світовими супердержавами: Сполученими Штатами, Китаєм та Росією. Ця боротьба за контроль над регіоном призводить

до формування нових блоків і альянсів, що стає чітко вираженим у створенні Транстихоокеанського партнерства (ТТП) та Шанхайської організації співпраці (ШОС).

Геополітична гра у регіоні виявляється через гонку озброєнь, торговельні війни та протистояння у сфері інформаційної безпеки. Спроби залучити країни до свого впливу, економічні блокади та дипломатичні маневри стають невід'ємною частиною стратегій цих наддержав. ТТП, як важливий інструмент економічної і політичної інтеграції, стає форумом для об'єднання країн проти домінування інших гравців у регіоні. З іншого боку, ШОС, заснована на ідеї міжрегіональної співпраці, стає платформою для узгоджених дій проти гегемонії великих держав.

У цьому контексті, торговельні війни та протистояння у сфері інформаційної безпеки стають елементами активної стратегії наддержав у забезпеченні власних інтересів у регіоні. Конкуренція за контроль над АТР обумовлює не лише економічні взаємовідносини, а й безпеку та вплив у міжнародній арені. Ця геополітична динаміка надає регіону ключового значення у світових подіях, а країнам АТР доводиться балансувати між власними національними інтересами та глобальним впливом наддержав.

США активно ведуть стратегічну гру в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), маючи на увазі підтримку своєї гегемонії. З одного боку, зміцнення військової присутності в регіоні через розгалужену мережу військових баз стає ключовим елементом стратегії, дозволяючи стримувати агресію авторитарних режимів. З іншого ж боку, створення торговельно-економічних і політичних альянсів виявляється ефективним інструментом для протистояння впливу Китаю в регіоні. Співпраця з демократичними країнами АТР дозволяє США консолідувати свій вплив та спільно реагувати на глобальні виклики. Також, зокрема через різні адміністрації, США прагнуть стимулювати демократичні реформи у третіх країнах регіону, надаючи допомогу та підтримку демократичним силам. Проте, стратегія може зазнати змін з приходом нового лідера, оскільки кожна адміністрація має власні підходи та пріоритети. Загалом,

США використовують комплексний підхід, який охоплює військову, економічну та політичну сфери, для забезпечення своєї стратегічної позиції в АТР.

Азійсько-Тихоокеанський регіон став не тільки свідком, але й основною ареною геополітичної конкуренції, в якій розгортається непередбачувана боротьба за визначення світового демократичного порядку. Світові лідери усвідомлюють важливість цього регіону і його впливу на геостратегічні та економічні відносини. Спеціально виділяється роль Сполучених Штатів у цьому контексті. Як символ і захисник вільного світу, США активно взаємодіє з країнами АТР для протидії авторитарному натиску та утримання демократії. Їхні стратегії включають посилення військової присутності, формування торговельно-економічних та політичних альянсів, а також підтримку демократичних реформ у регіоні. У вирішальний момент історії цього регіону, активна роль США виступає як гарантія стабільності та захисту демократичних цінностей. Зберігаючи свою ключову позицію, Сполучені Штати зміцнюють фундамент для розвитку геополітичної картини Азійсько-Тихоокеанського регіону в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Баранова Н. Східна Азія у доктринальних засадах тихоокеанської політики США (кінець 1990-х – 2000-і рр.). *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2002. Вип. 36. Ч.ІІ. С. 76–78

2. Головань О. О. Еволюція зовнішньої політики США на поч. ХХІ століття: Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2016. 202 с.

3. Головченко В. І. Американсько-китайські взаємини й формування поліцентричної системи міжнародних відносин / США і світ ХХІ століття. Колективна монографія пам'яті Є. Камінського. 2012. URL: <https://zavantag.com/docs/3635/index-476348.html#1076083>

4. Головченко В.І. Геополітичні й безпекові інтереси США в Східній Азії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*:

Міжнародні відносини. Вип. 43. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. С. 7-9.

5. Гончар Б., Гончар Ю. Концепція американського світового лідерства у зовнішній політиці Б. Обама // США і світ: XXI століття. Колективна монографія пам'яті Є. Камінського. Київ, 2012.

6. Погорська І., Лакішик Д. Зовнішня політика адміністрації Б. Обама в контексті американського глобального лідерства. *Проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 2. С. 179-192.

7. Городня Н. Азійсько-тихоокеанська політика адміністрації Б. Обама. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 6 (241). С. 17–24.

8. Городня Н. Еволюція політики США в Південно-Східній Азії в постбіполярний період. *Проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 2. С. 89-105.

Криушин Ігор Ігорович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, IV курс, спеціальність 052 Політологія

ВОЛОНТЕРСТВО ТА СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНІ ПРОЄКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ

Громадська активність виступає наслідком залучення та бажання суспільства брати активну участь у всіх сферах суспільного життя. Спостерігається тенденція до зростання ролі волонтерства та громадської активності у політичному житті суспільства.

Волонтерство є фундаментом громадянського суспільства та каталізатором суспільних змін. За даними опитувань, понад 60% українців визнають вирішальну роль волонтерів у політичних трансформаціях в Україні[4].

Як зазначає українська дослідниця І. Юрченко: «Волонтерство існує

суспільно корисна неоплачувана діяльність, яка є фактором формування духовних, морально-етичних, культурних, соціально-політичних та економічних цінностей і може приймати будь-які форми від традиційних установ допомоги до мобілізованої суспільно корисної праці під час криз чи стихійних лих, від проявів альтруїзму до структурованої організації волонтерського руху в міжнародному масштабі» [5].

Особливо потужним волонтерський рух став під час повномасштабної збройної агресії Росії проти України. Це зміцнило самоорганізаційний потенціал української спільноти та продемонструвало зразки громадянської відповідальності й солідарності.

Це сприяло соціальній відповідальності політичних партій набуває особливого значення. Їх активність у соціальній сфері має вплив на громадянське суспільство, сприяючи консолідації громад.

Завдяки активності волонтерів відбувається перетворення та модернізація громадянського суспільства. Волонтери також формують громадську думку, поширюють інформацію та заохочують суспільну активність що вилиється в формуванні мобілізаційного потенціалу.

Ініціативи регіональних осередків політичних партій, такі як організація волонтерських штабів, стають засобом політичної мобілізації та зміцнення довіри до політичних інституцій. Усвідомлення себе частиною спільноти та прагнення розв'язувати суспільні проблеми політичного характеру сприяє мотивації волонтерів та залученості в суспільно політичні процеси.

Регіональні громадські організації, зокрема волонтерські штаби, є агентами мобілізації громадян. Вони сприяють розв'язання нагальних проблем територіальних громад.

Серед таких організацій вирізняються волонтерські штаби, які об'єднують активну молодь. Волонтерські штаби виконують важливу роль у політичній мобілізації громадян, оскільки їх діяльність має виражений суспільно-політичний контекст. Прикладом може слугувати діяльність припартійної молодіжної організації «Солідарна молодь» політичної партії «Європейської

Солідарності». Вони для допомоги українцям, які вимушені були покинути рідні домівки через війну доставили речі, засоби гігієни та дитяче харчування назвавши проєкт «Шафа добра» [3].

Іншим напрямком успішної мобілізації можна розглянути роботу волонтерського штабу політичних партій для акумулювання та підтримки ініціатив щодо ресурсного забезпечення армії та підтримки ветеранів.

Такі штаби відіграють роль координаційних центрів для акумулювання та розподілу волонтерської допомоги. Зокрема, вони збирають інформацію про потреби військових в різних видах ресурсів – продуктах харчування, медикаментах, засобах гігієни, предметах екіпірування та одягу.

На основі зібраних даних волонтерські штаби організують закупівлю необхідних товарів, а також їх логістику та доставку безпосередньо до військових частин у зоні бойових дій. Кошти на це акумулюються з пожертвувань громадян та бізнесу.

Одним із прикладів є діяльність Всеукраїнського об'єднання політичної партії Батьківщина. Такі ініціативи демонструють солідарність і підтримку тих, хто захищає країну та сприяє консолідації суспільства навколо спільної мети - підтримки захисників країни. Сама ж політична партія знаходить відгук в підтримці своєї політичної сили серед військових які є ядром та прикладом для відданої діяльності на користь нашої держави Позитивний імідж політичної партії та викликає чітку асоціацію з захистом державності [1].

Крім матеріально-ресурсної підтримки армії, волонтерські штаби опікуються й наданням допомоги ветеранам та сім'ям загиблих. Це психологічна підтримка тощо. Займаючись цим напрямком, штаби можуть ініціювати та реалізовувати програми реабілітація, протезування, соціальної адаптації, психологічної підтримки та професійної реінтеграції ветеранів. Це не тільки сприяє покращенню якості життя ветеранів, але й відіграє важливу роль у зміцненні соціальної згуртованості та взаємодопомоги у суспільстві.

Ще одним важливим напрямком роботи регіональних осередків політичних партій в умовах війни стала інформаційно-пропагандистська

діяльність. Адже в умовах гібридної війни, розв'язаної Росією, одним з ключових фронтів є інформаційний. І від ефективності протидії російським фейкам та пропаганді значною мірою залежить стійкість українського суспільства та збереження підтримки України на міжнародній арені.

З огляду на це, більшість провідних політичних партій України створили спеціальні інформаційні штаби та мережі протидії дезінформації, які координуються їхніми регіональними осередками. Наприклад, партія “Слуга Народу” розкрила важливу для сьогодення тему – вплив цифрових технологій на сучасне суспільство та шляхи протидії поширенню дезінформації. На основі цих рекомендацій активісти у своїх регіонах стежать за поширенням неправдивих новин, спростовують їх, попереджають про можливі провокації та інформаційні вкиди противника [2].

Отже, розвиток волонтерських ініціатив регіональних осередків політичних партій демонструє їх соціальну відповідальність і їхню здатність адаптуватися до нових викликів. Ці ініціативи не лише сприяють підтримці постраждалих та відновленню місцевих громад, але й відкривають нові можливості для політичної мобілізації, активізації громадянського суспільства та поглиблення демократичних процесів в країні. У цьому контексті, подальше зміцнення взаємодії між політичними партіями, державними інституціями та громадянським суспільством буде ключовим фактором успіху в подоланні викликів воєнного часу та забезпеченні сталого розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Команда «Батьківщини» щодня підтримує військових. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QT8a-2DIRjc> (дата звернення: 16.02.2024)
2. Представники ЗеМолодіжки разом з іншою молоддю зібралися на Youth Summit, який організували Renew Europe. URL: <https://sluga-narodu.com/podaruy-dyvo-ditiam-khersonshchyny-zapratsiuvav-chat-bot/> (дата звернення: 16.02.2024)

3. «Солідарна молодь» привезла до Полтави допомогу для переселенців.
URL: <https://eurosolidarity.org/2022/06/20/solidarna-molod-pryvezla-do-poltavy-dopomogu-dlya-pereselencziv/> (дата звернення: 16.02.2024)

4. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html> (дата звернення: 16.02.2024)

5. Юрченко І. В. Становлення і розвиток волонтерського руху в Україні. 2019. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7318/1/Yurchenko_Oksana.pdf

Лях Владислав Михайлович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, III курс, спеціальність 052 Політологія

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ПІДТРИМКИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Основним досягненням реформи з децентралізації влади в Україні є надання більших повноважень органам місцевого самоврядування та ресурсів для забезпечення можливостей здійснення цих повноважень. Україна з 2014 року запроваджувала практики бюджетної децентралізації закріпивши за місцевими бюджетами податок на доходи фізичних осіб на рівні 60%, запровадження збору з роздрібного продажу підакцизних товарів, а завдяки державним субвенціям, підтримці за рахунок Державного фонду регіонального розвитку та міжнародних грантових програм громади почали якісно змінюватись відновлюючи свою інфраструктуру. Як наслідок рівень підтримки органів місцевого самоврядування зростає з кожним роком і за даним соціологічного опитування населення України стосовно довіри до судової та інших гілок влади, у 2021 році рівень довіри до органів місцевого

самоврядування в Україні був найвищим серед органів державної влади та складав 61%, рівень довіри до Президента складав 51%, а до Верховної Ради України лише 31% [3]. Однак, очевидно війна внесла свої корективи та рівень підтримки Президента стрімко збільшився, за даними дослідження IRI у вересні 2023 року він досяг 82%, але рівень підтримки місцевих органів влади продовжує зберігати стабільну підтримку на рівні 52% [1].

Більше того, місцеве політичне лідерство після проведення реформи з децентралізації влади стало справжнім феноменом на чергових місцевих виборах у 2020 році. Зростання рівня підтримки до міських голів спричинило формування регіональних політичних партій сконцентрованих довкола існуючих міських голів, яскравими прикладами тут може бути Політична партія «Пропозиція» утворена міським головою Дніпра Борисом Філатовим, політична партія «Рідний дім», політична партія «Блок Кернеса», політична партія «Єднання». Як наслідок вдруге міськими головами за результатами виборів 2020 року стали очільники 21 обласного центру з 24. Довге перебування при владі міських голів в обласних центрах та великих містах, формування ними власних політичних партій сформувало місцеві політичні еліти, які дедалі більше ставали незалежними від центральних органів влади. Це своєю чергою спричиняє конфлікти між очільниками міських рад та очільниками місцевих державних адміністрацій, які представляють центральну владу на місцях та призначаються указом Президента України. Причинами таких конфліктів можуть бути:

- конфлікт міського голови та офісу Президента, найяскравішим прикладом тут є конфлікт міського голови Києва та офісу Президента, який спричинив втрату впливу міського голови на голів районних адміністрацій Києва та колапсу в окремих критично важливих галузях розвитку міста;

- співпраця міських голів з опозиційними політичними силами та лідерами. Це стало причиною конфлікту між Чернігівським міським головою та Чернігівською військовою адміністрацією, а саме співпраця на місцевих

виборах міського голови Чернігова Владислава Атрошенка та міського голови Києва Віталія Кличка;

- боротьба за розподіл ресурсів та благ, переважно це стосується майна спільної власності громад (обласних та районних рад) – навчальні, культурні та освітні заклади;

- незавершеність реформування організації публічної влади на локальному рівні, що породжує конфлікти між представниками громад та районними радами у яких фактично відсутні повноваження, вплив та фінансові ресурси.

Як наслідок рівень підтримки та довіри до місцевої влади може зменшитися внаслідок формування образу неефективних управлінців в умовах війни, який активно підтримується Офісом Президента та самим Президентом. Деталі частіше з'являються повідомлення щодо недоцільних закупівель оголошених органами місцевого самоврядування. Однак дедалі очевиднішим є той факт, що ці інформаційні кампанії готували підґрунтя для прийняття змін Бюджетного кодексу України з метою повного скерування податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), який стягується із заробітних плат військових з місцевого у державний бюджет, раніше пропорція складала 79% - місцевий бюджет, 21% - державний бюджет [6]. Це напряду може вплинути на спроможність органів місцевого самоврядування реалізовувати свої повноваження та вплине на їх рівень підтримки. Особливо критичними зміни є для громад переважною частиною доходів яких було так зване «військове ПДФО», найбільш яскравим прикладом тут є Гончарівська та Деснянська громади Чернігівської області, у 2021 році «військове ПДФО» складало 41% загальних доходів Деснянської ОТГ та 70,9% доходів Гончарівської ОТГ [4].

Одним з факторів який позитивно впливає на рівень підтримки та довіри до міських голів та місцевої влади загалом є фінансова підтримка Збройних Сил України. Зокрема найменший рівень довіри мають міські голови з бюджетів міст яких виділяється найменша сума коштів у відсотковому співвідношенні до обсягу міського бюджету. Так міські голови Чернівців, Сум,

Ужгорода, Запоріжжя та Полтави згідно з результатами восьмого муніципального опитування, яке проводилося соціологічною групою рейтинг у травні 2023 року мають найменший рівень довіри, саме з бюджетів цих міських рад виділяється найменше коштів у відсотковому співвідношенні до загального обсягу бюджету: Суми – 3%, Ужгород – 3,5%, Полтава – 3,5%, Запоріжжя – 3,5% [7]. Це також підтверджується динамікою зміни схвалення діяльності цих міських голів. Так у 2021 році схвалювали діяльність міського голови Сум 47% мешканців, а у 2023 році лише 35%, міського голови Ужгорода – 41% у 2021 році та 33% у 2023 році, міського голови Полтави – 28% у 2021 році та 15% у 2023 році, міського голови Запоріжжя 54% у 2021 році та 17% у 2023 році [8].

В умовах війни та патерналістичних схильностях українського суспільства образ «політика 24/7» сприяє підвищенню довіри та підтримки населення. Тому публічність окремих місцевих лідерів та швидке їх реагування на ключові проблеми мають позитивний вплив на їх політичний імідж. Цим можна пояснити популярність голови Миколаївської обласної військової адміністрації Віталія Кіма, а також колишнього голови Луганської обласної військової адміністрації Сергія Гайдая.

Аналізуючи місцеве політичне лідерство упродовж останніх 10 років варто зазначити, що основною причиною зростання рівня довіри до органів місцевого самоврядування стала реформа з децентралізації влади та як наслідок надання ширших повноважень органам місцевого самоврядування. Проте дедалі більш очевиднішим стає факт прихованого протистояння місцевої та державної влади, а подекуди відвертої боротьби та застосування згубних практик рецентралізації. Але не зважаючи на це органи місцевого залишаються єдиним державним органом за виключенням Збройних Сил України, які мають стабільний рівень довіри та підтримки населення упродовж останніх 10 років.

Список використаних джерел:

1. Всеукраїнське опитування вересень 2023 Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. URL:

https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/final-ukr-23-ns.pdf

(дата

звернення: 11.02.2024).

2. Негуєвський І. Тенденції трансформації політичного лідерства в сучасній Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2021. № 35. С. 221–229

3. Опитування населення України стосовно довіри до судової та інших гілок влади, суддівської незалежності та підзвітності, сприйняття корупції та готовності повідомляти про її прояви. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/2021_Survey_Population_Report_UKR.pdf

(дата

звернення: 15.02.2024).

4. Оцінка (аудит) фінансових ресурсів бюджетів територіальних громад Чернігівської області в 2021 році.

URL: https://dfin.cg.gov.ua/web_docs/2142/2021/06/docs/%D0%9E%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%2001.06.21.pdf (дата звернення: 15.02.2024).

5. Про бюджет Деснянської ОТГ на 2021 рік.

URL: <https://otg.cn.ua/2021/02/08/news-gromady/news-desn/pro-byudzhzet-desnyanskoyi-otg-na-2021-rik/> (дата звернення: 15.02.2024).

6. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 08.11.2023 № 3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

7. Рейтинг міст за абсолютними і відносними показниками допомоги ЗСУ.

URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/regional-policy/2023-11-10/rejting-gorodov-po-absolyutnym-i-otnositelnyam-pokazatelyam-pomoschi-vsu/55029> (дата звернення: 15.02.2024).

8. Рейтинг міст України: восьме муніципальне опитування IRI. URL:

https://iri.org.ua/sites/default/files/editorfiles/Municipal%20poll%202023_infographics.pdf (дата звернення: 11.02.2024).

Мигда Євгеній Васильович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 052 Політологія;

Кондратенко Олег Юрійович – доктор політичних наук, професор кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

МЕДІА ЯК АРЕНА ПОЛІТИЧНОЇ БОРОТЬБИ: СТРАТЕГІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА КОНТРПРОПАГАНДИ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Актуальність дослідження, його теоретико-методологічне обґрунтування. Актуальність дослідження полягає в зростаючому впливі медіа на суспільну свідомість та політичні процеси в сучасному світі. Медіа не просто відображають реальність, але й активно формують громадську думку, впливаючи на сприйняття подій, осіб і політичних ідей. У контексті глобалізації та технологічного прогресу медійний простір стає ареною, на якій розгортається політична боротьба за владу та вплив. Стратегії маніпуляції громадською думкою та контрпропаганди стають ключовими інструментами в цій боротьбі, що підкреслює необхідність глибокого аналізу та розуміння цих процесів [8].

Теоретико-методологічне обґрунтування дослідження базується на політичній соціології, теорії комунікації та медіа-студіях. Для аналізу стратегій маніпуляції та контрпропаганди використовуються концепції агенди-сеттингу, фреймінгу, примінгу та інші комунікативні стратегії, які дозволяють з'ясувати, як медіа визначають, що є важливим, як події представляються та інтерпретуються для формування певних відношень та переконань у суспільстві [2]. Особливу увагу приділено критичному аналізу медіа як засобу політичної індоктринації та інструменту влади, що включає дослідження тактик

дезінформації, фальсифікації фактів та емоційного впливу на аудиторію.

Дослідження важливе для розуміння механізмів політичного впливу у сучасному інформаційному просторі та розробки ефективних стратегій медіаграмотності та критичного сприйняття інформації громадянами. Воно спрямоване на виявлення способів захисту демократичних цінностей та зміцнення інституційної довіри в умовах інформаційного перенасичення та маніпуляцій.

Мета дослідження полягає у аналізі стратегій маніпуляції та контрпропаганди у сучасному медійному просторі як інструментів політичної боротьби, виявленні механізмів впливу на громадську думку та розробці рекомендацій щодо підвищення медіаграмотності та критичного сприйняття інформації суспільством для захисту демократичних цінностей та зміцнення інституційної довіри.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Теоретичний аналіз проблеми медіа як арени політичної боротьби, а також стратегій маніпуляції та контрпропаганди у сучасному інформаційному просторі, виявив ряд ключових результатів. Медіа сьогодні виступають не лише як канали передачі інформації, але і як активні учасники політичної арени, де відбувається постійна боротьба за вплив на громадську думку та формування політичних переконань [8]. Ця боротьба проявляється через різноманітні стратегії маніпуляції та контрпропаганди, які використовуються для досягнення конкретних цілей у сучасному інформаційному просторі [7].

Стратегії маніпуляції в медіа можуть включати в себе різноманітні тактики, від вибіркового представлення фактів до поширення дезінформації, фейкових новин, а також використання емоційно заряджених повідомлень, що спонукають до певних емоційних реакцій аудиторії. Це робиться з метою вплинути на сприйняття подій, осіб або політик, змусити громадськість підтримати певні дії або ідеології [9].

Контрпропаганда, у свою чергу, є відповіддю на маніпулятивні дії, спрямована на викриття фальшивої інформації, надання об'єктивних фактів та

сприяння розвитку критичного мислення серед аудиторії. Вона включає розробку та використання засобів масової інформації для поширення достовірної інформації, зміцнення інституційної довіри та захисту демократичних цінностей [4].

У сучасному інформаційному просторі медіа-грамотність виступає як ключовий захист від маніпуляцій та дезінформації. Вона дозволяє громадянам розпізнавати маніпулятивні стратегії, критично оцінювати інформацію, з якою вони стикаються у медіа, та ухвалювати обґрунтовані рішення на основі об'єктивних даних [1].

Медіа, таким чином, є майданчиком для політичної боротьби, де стратегії маніпуляції та контрпропаганди відіграють вирішальну роль у формуванні громадської думки та політичних переконань. У цьому контексті критичне мислення та медіа-грамотність стають важливими інструментами для забезпечення демократичного діалогу та захисту від маніпуляцій у суспільстві.

Висновки та рекомендації. Отже, медіа в сучасному інформаційному просторі виступають не просто як посередники у передачі інформації, але і як активні учасники політичної арени, де відбувається постійна боротьба за владу та вплив на громадську думку та політичні переконання. Ця боротьба проявляється через різноманітні стратегії маніпуляції та контрпропаганди, які використовуються з метою вплинути на сприйняття подій, осіб або політичних ідей. Використання таких стратегій може мати як негативні, так і позитивні аспекти, залежно від цілей та контексту їх застосування.

Теоретичний аналіз виявив, що ключові комунікативні стратегії, такі як агенда-сеттинг, фреймінг, та примінг, відіграють важливу роль у формуванні громадської думки. Маніпулятивні техніки, які включають вибіркоче представлення інформації, використання емоційного заряду, дезінформацію та фальсифікацію фактів, можуть спотворювати реальність та впливати на політичні уподобання та рішення громадян. З іншого боку, контрпропаганда, спрямована на викриття маніпуляцій та поширення об'єктивної інформації, відіграє ключову роль у захисті демократичних цінностей та зміцненні

інституційної довіри. Розвиток медіаграмотності та критичного мислення серед населення є важливим засобом протидії маніпуляціям та забезпечення здорового інформаційного середовища [4].

На основі проведеного аналізу можна сформулювати наступні рекомендації для поліпшення інформаційного простору та зміцнення демократії:

1) Розробка та впровадження освітніх програм з медіаграмотності для різних вікових та соціальних груп населення, з метою підвищення критичного сприйняття медійної інформації.

2) Забезпечення прозорості та відкритості медійних джерел, включаючи зобов'язання до перевірки фактів та об'єктивного висвітлення подій.

3) Стимулювання медіа до використання етичних стандартів журналістики, що включає відмову від маніпулятивних технік та забезпечення балансу думок.

4) Підтримка незалежних медіа та журналістських розслідувань, що сприяє розкриттю необ'єктивної інформації та маніпуляцій.

5) Розробка та впровадження механізмів для моніторингу та протидії дезінформації та фальсифікації інформації в Інтернеті.

Тільки через спільні зусилля можна досягти прогресу в боротьбі з маніпуляціями та забезпечити здорове інформаційне середовище для розвитку демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Городенко Л. М. Засоби масової комунікації у контексті громадської думки: формування, функціонування, жанрові прийоми. URL: <http://disser.com.ua/content/242464.html> (Дата звернення: 10.10.2023).

2. Готько О. Соціальні Інтернет-мережі та віртуалізація суспільного життя. О. Готько, О. Чайковська, Н. Наливайко. *Молодь і ринок*. 2016. № 2. С. 94-98.

3. Електронні соціальні мережі як складник сучасних соціальних медіа. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 55. вип. 5. С. 42-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_55_5_6 (дата звернення: 13.02.2024).

4. Мальцева О. І. Кіберсоціалізація як особливий вид соціалізації особистості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2020. № 2. Ч.2. С.190-199.

5. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів: Монографія. За наук. редакцією Л.А.Найдьоновой, Н.І.Череповської. Київ. Міленіум, 2014. 348 с.

6. Підгорна Т.В. Педагогічна інформатика: монографія. Київ. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. 2017. 357 с.

7. Bozzola E., Spina G., Ruggiero M. Media devices in pre-school children: the recommendations of the Italian pediatric society. *Italian Journal of Pediatrics.* Vol. 44 (69). 2018. P.45-53. URL: <https://doi.org/10.1186/s13052-018-0508-7> (дата звернення: 13.02.2024).

8. Huber B., Highfield K., Kaufman J. Detailing the digital experience: Parent reports of children's media use in the home learning environment. *British Journal of Educational Technology.* Vol. 49(5), 2018. P. 34-43. URL : <https://doi.org/10.1111/bjet.12667> (дата звернення: 13.02.2024).

9. Pereira S., Fillol J., Moura B. Young people learning from digital media outside of school: *The informal meets the formal. Media Education Research Journal. Comunicar.* Vol. XXVII(58), 2019. P. 41-50. URL: <https://doi.org/10.3916/C58-2019-04> (дата звернення: 13.02.2024).

Науменко Андрій Миколайович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 032 Історія та археологія

БРЕЧИЦЬКИЙ АНДРОНИЦЬКИЙ МОНАСТИР НА ТЕРЕНАХ КИСЕЛІВСЬКОЇ СОТНІ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛКУ

В Українській козацькій державі православна церква мала великий авторитет, як духовне підґрунтя української нації. Протягом XVII – XVIII ст.

значно зростає кількість церков і меншою мірою, монастирів. Православні монастирі на Гетьманщині відомі як осередки духовного та економічного життя. Українське православне духовенство значно переважало освіченістю московське. Як наслідок, протягом існування Гетьманщини йшов цілеспрямований наступ московської влади на права української церкви. Що завершилося повною інкорпорацією останньої до російської церкви наприкінці XVIII ст.

На території нинішнього села Андроника Корюківського району, біля річки Бречиці, трохи більше століття, існував чоловічий монастир. Можна сказати, що це був єдиний монастир на землях Киселівської сотні Чернігівського полку. В історії він залишився як Бречицький Андроницький монастир. Друга частина його назви походить від імені першого настоятеля монастиря – ченця Андроника Василевича, який на землях села Тур'ї влаштував скит. Було це, орієнтовно, близько 1679 р., коли датується перший універсал чернігівського архієпископа Лазаря Барановича на землі нового монастиря. У 1684 р. Лазар Баранович затвердив Андроника ігуменом обителі [3, с. 149]. Меценатом монастиря виступила родина заможних березинських міщан Носенків [1, арк. 651].

У 1691 р. гетьман І. Мазепа закріпив універсалом монастирські земельні володіння, що потім також було підтверджено універсалами гетьманів І. Скоропадського (1709, 1714 рр.) та Д. Апостола (1732 р.). Монастирю належав ліс, відведений від сіл Михайлівка, Тур'я, Жуковичі, Чепелів, Буда [3, с. 149]. Наприкінці XVII ст., була поселена монастирська слобідка Андроницька (нині с. Соснівка). За Апостола було чітко визначено кордони монастирських володінь [1, арк. 647, 662].

У 1705 р. збудовано дерев'яну Троїцьку церкву, у 1713 р. перебудовано Благовіщенську церкву.

Після Андроника ігуменами були Михайло Лаговський, Зосима (зг. 1718 – 1726 р.), Васіян Макаревич (зг. 1736 р.), Пахомій, Іоан Дубинський (зг. 1730 – 1732 рр.), Герман Загоровський (зг. 1737 р.), Костянтин Усевич (зг. 1743 р.),

Сила Германовський, Йосип Манза [3, с. 149]. Одним з найвизначніших настоятелів був Іоан Дубинський (1680 – 1.09.1743). Він закінчив Києво-Могилянську академію, знав декілька мов. З 1737 р. Іоан – ігумен Домницького монастиря, а з 1739 до 1742 р. – єпископ Нижегородський і Алатирський [7]. Костянтин Усевич у 1746-1748 рр. очолював Кам'янський Свято-Успенський монастир [8].

Маємо реєстр з 16 ченців, що проживали у монастирі у 1718 р., причому вказано посади, які дехто з них обіймав. Очолював тоді обитель ієромонах Зосима [5, с. 63].

У 1767 р. на території монастиря знаходилися дві церкви, 2 ігуменські келії, 4 келії для ченців, 2 амбари, стайня, погріб. Неподалік монастирського подвір'я стояв господарчий двір, де разом в одній хаті проживали монастирські робітники та підсусідки, всього 5 дорослих осіб. Андроніцький монастир, як інші тогочасні монастирі, вів активну господарську діяльність. Монастирське землеволодіння включало рілля в межах села Городище Березинської сотні та села Низківка Синявської сотні на 370 днів [1, арк. 638-639]. З цього числа Андроніцький монастир використовував лише третину, а іншою землею самовільно розпоряджався Чернігівський Троїцький Іллінський монастир, оскільки за Гетьманщини найчастіше переважало право сильнішого. Також на Андроніцький монастир належали сінокоси у вищезгадуваних Березинській та Синявській сотнях [1, арк. 639]. У монастирському лісі, знаходилося 300 бортних дерев, на той час, переважно, без бджіл [1, арк. 639, 643-661].

Монастирі традиційно займалися винокурінням, переробляючи жито на горілку. Мала свою винокурню і Андроніцька обитель. Але на 1767 р. вона вже не працювала. Ще за ревізією 1732 р. монастир мав 2 шинки у Городищі та Стольному [6, с. 454-455].

Значним джерелом прибутку були млини. Ще 1 серпня 1684 р. товариш Киселівської сотні Андрій Тишкович, батько якого колись був киселівським сотником, продав обителі греблю, де раніше знаходився млин, на Бречиці під Наумівкою. У 1767 р. згадано 2 млини-вешняки на Бречиці [1, арк. 638, 644].

Монастирська слобідка, вона ж Андроницька, у 1730 р. налічувала 12 дворів, а у 1732 р. – 7 дворів підданих «нищих и весма убогих». Можна сказати, що Андроницький монастир був доволі небагатий, особливо в порівнянні з Чернігівським Троїцьким Іллінським монастирем [2, с. 124; 6, с. 425; 1, арк. 639-642].

На монастирських землях у Киселівської сотні, селилися і підсусідки. Так у 1732 р. у Жуковичах було 3 хати підсусідків, а у слободі Пантеліївській, було 2 хати підсусідків [6, с. 479].

Майбутнє село Андроники виникло зі слобідки при самому монастирі. Одна з перших згадок про це поселення відноситься до 1767 р. За описом 1781 р. на території монастиря знаходилося 2 церкви, 5 келій. Всі приміщення і надалі залишалися дерев'яними. На території монастиря стояв будинок ігумена з трьома кімнатами. При монастирі знаходилися пасіка і винокурня. За версту від монастиря у пуші на Бречиці знаходилася гребля з млином. Тут же стояли 2 двори з трьома хатами. Це і були майбутні Андроники. На монастир і далі належали слобода Андроницька з двома млинами, 1 двір посполитих і 2 млини у Жуковичах [1, с. 638; 4, с. 338].

У 1786 р. на землях колишньої Гетьманщини було проведено церковну реформу, що полягала у секуляризації (одержавленні) церковних маєтностей. Основні завдання реформи – це збільшення державного землеволодіння, перетворення духовенства на додаток до державного апарату, подальше нищення національних особливостей тощо. Всі маєтки Святійшого Синоду, монастирів, парафій та єпархіальних кафедр передавалися до державної Колегії економії. Монастирські селяни, передавалися також в управління колегії і надалі називалися “економічними селянами”. Більша частина монастирів, переважно невеликих, закривалася. На Гетьманщині ще у 1764 р. було 43 чоловічих та 18 жіночих монастирів, яким належало 72 834 ревільські душі. Після 1786 р. залишилося лише 20. Закрито було і Андроницький монастир. У подальшому монастир прийшов у запустіння, його будівлі не збереглися [9].

Список використаних джерел:

1. ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 638-662.
2. Генеральное следствие о маестностях Черниговского полка 1729 – 1730 гг. Н. Василенко. Чернигов, 1908. 196 с.;
3. Коваленко О. Невідомі сторінки наукової діяльності Федора Туманського. *Сіверянський літопис*. 2000. №5. С. 144-150.
4. Описание Новгород-Сіверського намісництва (1779 – 1781) / За ред. П. Федоренка. Київ: друк. ВУАН, 1931. 592 с.
5. Присяга Чернігівського полку 1718 р. / упоряд. І. Ситий, С. Горобець. – Чернігів: Десна Поліграф, 2011. 344 с.
6. Ревізія Чернігівського полку 1732 р. / уп. І. Ситий, С. Горобець. – Чернігів: Лозовий В., 2013. 720 с.
7. Иоанн Дубинский URL: <https:drevo-info.ru/articles>
8. Историческое повествование о Свято-Успенском Каменском монастыре. URL: <https: uspenie.info/историческое повествование о Свято-Успенском Каменском монастыре>.
9. Секуляризаційна реформа 1764 року URL: [http:uk.wikipedia.org/wiki/секуляризаційна реформа 1764 року](http:uk.wikipedia.org/wiki/секуляризаційна реформа 1764 року;).;
10. Церковно-вотчинное хозяйство и секуляризационная реформа в Левобережной Украине в 18 в. URL: <http: cheloveknauka.com/tserkovno-votchinnoe-hozyastvo-i-sekylyarizatsionnya-reforma-v-levoberezhnoy-ukraine-v-xviii-v>

Опанасенко Олег Анатолійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 052 Політологія

ДОВІРА ВИБОРЦЯ ДО ВЛАДИ ЯК ПЕРЕСІЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодні наша держава стоїть на шляху позитивних перетворень. Вивчення позитивного досвіду інших країни дозволить уникнути ряду помилок та здійснити перетворення швидше і якісніше. Комплексне планування реформ дозволить оцінити їх ефективність в цілому спрогнозувавши позитивні чи можливі негативні наслідки на роки вперед, що на мою думку дуже важливо. Активна позиція громадянського суспільства нагадує всім, що ми самі повинні спонукати змінам чи створювати їх, а не чекати поки це зробить хтось за нас. Наше майбутнє в наших руках і за нас ніхто нічого робити не буде.

Як підтверджує досвід посттоталітарних, авторитарних держав – становлення демократії процес тривалий і не в кожному випадку успішний. Україна також відноситься до держав з таким досвідом. Все залежить від готовності суспільства сприйняти та прийняти демократичні цінності і механізм їх впровадження та укорінення.

Складність демократичних перетворень у сучасній Україні пов'язана із відсутністю достатніх передумов для успішного їх здійснення, з слабкістю громадянського суспільства, відсутністю реальної багатопартійності, політичної апатії населення, різкої майнової поляризації суспільства. Серед інших причин нестійкості демократичної трансформації в Україні – це поверхневе засвоєння ціннісних і процедурних аспектів демократії всіма суб'єктами, які приймають участь в цьому демократичному процесі: державою, політичними елітами, партіями, громадянами.

Вважаю, що одні з ключових питань, які впливають на політичну участь громадян, формування демократично налаштованих настроїв та довіра до політичних еліт, як тих хто формує механізм та заходи переходу до

демократичних процесів – це робота судової системи, робота правоохоронної системи, якість та коректна достовірність інформації в ЗМІ, розвиток громадянського суспільства.

І що ми маємо в результаті – недовіра людей до влади різних рівнів, сумніви в роботі судів, сумніви до роботи правоохоронної системи, нездатність аналізувати та відокремлювати інформацію отриману від ЗМІ, недовіру до результатів виборчого процесу і як наслідок відмова брати участь в ньому великої кількості виборців.

Але, кожен з нас, все суспільство своїми діями, своїм відношенням і своїм мовчанням формує те на що здатна буде наважитись людина маючи певний вплив чи можливості. Все те, що можна і не можна, жагу до влади, грошей ми переймаємо зі свого оточення, з норм моралі суспільства.

Суд та правоохоронні органи – це одні з тих хто є уособленням тієї частини влади яка знаходиться якнайближче до народу.

Сьогоднішні реалії життя такі, що переважна частина суспільства не має довіри до діяльності правоохоронних органів та судів. Як на мене – це дуже жахлива ситуація. Органи, які мають бути захистом, опорою, тими де кожен зможе відстояти свою честь та знайти справедливість і захист викликають у людей недовіру, а інколи і відразу.

Але ж питання не тільки в них, а й в суспільстві.

Аксіологічний компонент завжди був присутній у судових рішеннях і досі зберігає свою актуальність. Судді використовують аксіологію здійснюючи правосуддя через те, що деякі норми права можуть бути неоднозначними і дають можливість суду розтлумачити їх крізь власну призму цінностей та норм моралі. [3, с. 67]

М.Салей: «Правова аксіологія є однією з важливих частин права, вона є галуззю філософії права, яка вирішує проблему правових цінностей, висвітлюючи рівним чином, на яких цінностях у першу чергу має базуватись право, за допомогою яких цінностей можна буде побудувати ідеальний тип права. Формування цінностей суспільства буде визначати проекцію її правової

системи» [2, с. 285].

Громадські активісти – це люди, які переконані, що відстоюють інтереси суспільства. Одні борються з корупцією, незаконними діями влади інші захищають безпритульних собак чи запобігають вирубуванню парків...

В залежності від ситуації участь громадськості може бути необхідною і результативною. Адже владі, задля того щоб оцінити свою роботу чи побачити альтернативні шляхи вирішення ситуації на неї потрібно поглянути з іншого боку.

Активна позиція громадянського суспільства нагадує всім, що ми самі повинні спонукати змінам чи створювати їх, а не чекати поки це зробить хтось за нас. Але чи завжди громадські діячі роблять щось безкорисно, заради громади.

Дуже часто характерною ознакою є те, що вони, як стверджують самі, краще за всіх знають як треба. Можливо воно не завжди так, але прикриваючись таким щитом вони впливають на людей заохочуючи їх до якихось дій, або просто формують певну точку зору.

От тільки ми забуваємо, що «в монети два боки», а зосереджувати свою увагу тільки на одному – це формувати однобоку думку, а можливо і упереджений погляд на дійсно важливі речі.

А деякі з них навмисно маніпулюють суспільством і змушують формувати вигідну їм точку зору. А самі на цьому піаряться, стають більш відомими і потім з активістів перетворюються на кандидатів та беруть участь у виборах. А от які погляди вони сповідують після того як обрались депутатами залежить від різних причин.

Книга Е.Бернейса «Пропаганда» вперше була видана майже 100 років тому, але зберігає актуальність і до тепер «невеликі групи людей, можуть змусити – і змушують – нас оцінювати предмет так, як вони того забажають». [1, с. 3].

Для запобігання такому впливу потрібно реалізовувати заходи щодо росту критичного мислення у людей, усвідомлення що майбутнє в їх руках та

головах.

Журналісти відіграють дуже важливу роль в поінформованості суспільства. Багато з них ризикуючи своїм здоров'ям, а іноді навіть життям ведуть розслідування щоб відкрити людям правду.

Але є і інший бік цієї професії чи точніше окремих її представників, коли журналісти, дуже часто, маніпулюють фактами розкриваючи правду, напівправду чи висувають припущення і використовують техніки маніпулювання слухачем.

Таким свідомим маніпулятором є заангажований журналіст, блогер, пропагандист в особі політичного оглядача, коментатор, представник прес служби певного зацікавленого відомства, тобто у кожному разі суб'єкт впливу, який формує свідомо сфальшовану реальність у масовій свідомості.

Несвідомим суб'єктом комунікаційного процесу є, по суті, його жертва – адресат, цільовий об'єкт впливу.

Свідомий суб'єкт комунікаційного впливу здатен пропускати інформацію через ряд фільтрів – дешифрувати, оцінювати, погоджуватись чи заперечувати, засвоювати чи відкидати через недовіру, незгоду, нерозуміння, відсутність інтересу. [4, с.106].

Хочемо ми того чи не хочемо, але на наше розуміння, нашу усвідомленість впливає не тільки наше бажання чи небажання, а й зовнішні фактори.

Перше – це те, що ми самі повинні виховувати в собі критичне та аналітичне мислення.

Друге – це те, що ми повинні навчитись вимагати від влади діяти чесно і справедливо по відношенню до всіх і кожного.

Третє – це наше розуміння і сприйняття того, що на виборах саме ми вирішуємо наше майбутнє, принаймні на певний період, і від нашого вибору багато чого залежить.

Ми повинні своїми діями сприяти позитивним змінами в суспільстві.

Ми повинні не тільки вимагати від влади змін, а усвідомити і прийняти те, що ми на них заслуговуємо. А вже потім в законний, демократичний спосіб

вимагати змін.

Суспільство має зрозуміти, що участь у виборах – це необхідність, шанс змінити життя на краще надавши кредит довіри тим, хто прагне врівноважити всі чинники впливу у суспільстві та не допустити неефективності та маніпуляції, чим дати поштовх для розвитку суспільства і держави.

Список використаних джерел:

1. Бернейс Е. Пропаганда. Київ: Сварог и К, 2020. С. 3

2. М.І.Салей Конституційна аксіологія як новітній напрям конституційно-правових досліджень. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 285-287.*

3. Нос Ю.С. Роль аксіологічного компоненту при реалізації судового розсуду в доктрині та практиці України. *Вісімдесяти економіко-правові дискусії серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції м. Львів, Україна; м. Ополе, Польща, 23-24 листопада 2023 року / Відповідальний за випуск У.О.Русенко, м. Тернопіль, 2023. С. 66-69.*

4. Ковтун Т.В. Вплив на масову свідомість: маніпуляції чи переконання? *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries» December 19-20, 2023, Vancouver, Canada. Printed: January 19, 2024, Batang and Courier New typefaces, С. 104-117.*

Піштя Андрій Ярославович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 032 Історія та археологія

ПЕРЕЛОМ В ПОЛІТИЦІ ГЛАСНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ НА КИЇВЩИНІ В РОКИ ПЕРЕБУДОВИ

Перелом у політиці демократизації та гласності в Україні, зокрема на Київщині відбувався під впливом декількох чинників:

1) Чорнобильська катастрофа, яка відбулася в квітні 1986 року, яка значно підвищила соціальну напругу і водночас зумовила активізацію населення.

Влада намагалася замовчувати деякі проблеми, пов'язані з однією з найбільших техногенних катастроф світу, але в подальшому всі проблеми вилізли назовні і суспільство переконалося, що варто знати правду. Чорнобильська катастрофа була тією подією, яка прискорила всі ті негативні процеси, які довго накопичувалися і в один момент проявили себе. Суспільство поступово приходило до думки, що зміни є невідворотними і необхідними.

2) «Оксамитові революції», які відбувалися в країнах Східної Європи, стали тим поворотним моментом, який прискорив та змінив життя суспільства назавжди, українські місцеві еліти усвідомили та поступово переймали досвід держав, де ці зміни відбувалися. Так, приклад, Румунії, Польщі показали соціуму, що можна досягти змін, це реально, головне йти до своєї мети.

Саме ці два чинника, на нашу думку, сприяли перелому в зміні політики демократизації та гласності на Київщині. Крім того, не варто забувати, що соціально-економічна ситуація в СРСР ставала лише гіршою тому –це призводило до наростання проблем у решті сферах, таких як духовна, політична. Процес перебудови в Україні, зокрема, на Київщині, має свої особливості, зокрема, те, що регіон був близьким географічно до столиці тому процеси, які відбуваються в регіоні безпосередньо мали зв'язок з подіями, які відбувалися в Києві. Перелом в політиці демократизації та гласності

відбувається саме на етапі, коли центр рушійних сил зміщується з центру до низу. Становище змінюється, коли загострюється соціально-економічна ситуація в цілому по державі, це впливає на ситуацію на Київщині. Особливо мала значення ХІХ партійна конференція, яка відбулася в Москві з 28 червня по 1 липня 1988 року, де було прийнято основні рішення стосовно політичного та національно життя в державі. Там, зокрема, було прийнято рішення про демократизацію, та початок проведення політики гласності. Також згідно з рішенням цієї конференції було вирішено створити двохрівневу систему органів влади, яка складалася із З'їзду народних депутатів та Верховної Ради. До Конституції СРСР 1977 року за рішенням конференції було вирішено внести зміни, де було затверджено, що відтепер новим представницьким органом влади є З'їзд народних депутатів СРСР. Тобто з кінця 1988 року й до кінця 1989 року були створені передумови для змін політичної системи на Київщині. Саме ці рішення були сприйняті місцевими партійними елітами як сигнал до змін перш за все в політичній структурі. Вказівки, які прийшли в регіон стосовно виборів насправді несли з собою чітку мету спробувати змінити політичну кон'юктуру. Але було зрозуміло, що в умовах тотального ідеологічного панування Комуністичної партії, справжні вибори провести не вдасться, попри те, що місцеві партійні еліти намагалися вдавати, що ці вибори будуть демократичними. Паралельно з питаннями змін в політичній сфері, з центру приходили вказівки в регіон стосовно соціально-економічних реформ, які на той час влада намагалася проводити. Сюди ми можемо віднести економічну реформу, суть якої полягала в переході підприємств на самоокупність. Досить серйозними були структурні проблеми в економіці, які часто в регіоні списувалися на те, що колективи працівників просто не встигали та неправильно собі розуміли суть реформи, і вважалося, що всі ті недоліки, які існували, а це великі економічні збитки від діяльності підприємств йдуть саме від нерозумінням та саботажем процесу перебудови з боку суспільства. По суті влада повторювала ті ж помилки, що й повторювало ще керівництво за часів Сталіна, коли здійснювалося управління економікою держави не на основі

чітких економічних показників та процесів, які відбувалися, а за рахунок політичних та ідеологічних цілей, які ставила влада перед собою. Досить серйозною проблемою була проблема, яка була пов'язана з житловим забезпеченням, зокрема, це забезпечення житлом сімей Київщини напередодні виборів, вже тоді почало входити в практику – забезпечити певну кількість людей певними соціальними благами, щоб здобути ті необхідні голоси на виборах, які скоро мають відбутися. До речі, ця практика сильно пов'язана саме з радянським минулим, яке полягала в наданні певних благ в обмін на політичну лояльність виборця до кандидата. Це можна пояснити відсутністю досвіду політичних виборів, а значить і відсутністю політичної культури та свідомості у виборців та кандидатів. Підвищується в цей час також увага до різних соціальних проблем, зокрема пов'язаних із забезпеченням нормальними умовами проживання, медициною, вирішенням транспортних та інших інфраструктурних проблем. Увага та акцент серед партійних еліт Київщини згідно з рішення зборів місцевих комуністів ставилася на активності та ширшій комунікації суспільства з владою. Саме в цей період влада активно починає змінювати підходи в контексті демократизації та гласності, які тепер акцентують свою увагу більше не на дисципліні та скаргах у сфері господарського функціонування держави, а більше на особистісному підході та в цілому думках людей. Активно влада прагне залучати тих, хто справді може вплинути на суспільну думку та по новому довести необхідність ідей та ідеалів, які несла з собою ЦК КПРС. Всі ці намагання місцевих еліт з волі центру по новому представити старе, на наше думку, не мало ніякого ні політичного, ні духовного, ні економічного, ні культурного сенсу, адже згідно з цих рішенням влада просто намагалася підмінити формою суть та зміст проблем. Прикладом цього є загальний образ переможця виборів, які має риси того, хто пропагує виключно дисципліну, якості сили, жорсткості, а не якісь нові ідеї, які прямо протилежні були б тій системі. Вибори, які в майбутньому мали пройти на Київщині, місцевими елітами сприймалися як щось таке, що є не особливо важливим, адже з центру приходили вказівки, про те, що люди мають перш за

все думати не про регіон, а про те, на скільки кандидат, за якого голосуєш є популярним та яку користь він принесе для всієї держави, тобто влада знову прагнула до централізму та не зовсім визнавала значення виборів для місцевого населення. Попри це були й позитивні зміни, які полягали в частковому наданні суспільству певних прав та свобод, зокрема, надавалася можливість вільно висловлювати думку та навіть можливість висловлювати незгоду на благо усієї держави в рамках регіону. Дуже важливим було ставлення партійно-державної номенклатури) та їхнє налаштування на зміни, місцеві еліти відверто негативно сприйняли процес перебудови, хоча офіційно вище керівництво підтримало початок суспільних трансформацій, але на практиці їх блокували, вважаючи, що перебудова не принесла ніякої користі.

Перелом в політиці демократизації та політиці гласності на Київщині відбувався у фарватері столичних подій Києва та звісно, що Москви. Рішення, які приймалися на партійних конференціях, неухильно виконувалися місцевою владою регіону. Значний вплив на перелом в політиці демократизації та гласності регіону мали соціально–економічні проблеми СРСР, які наростали ближче до кінця 80-х років, фактор Чорнобильської катастрофи теж прискорили антивладні настрої суспільства та створили передумови для початку змін у свідомості суспільства та влади та намітили перелом у політиці демократизації та гласності у 1989 році. Саме перелом 1989 року в деякій мірі вплине на подальшу зміни картини ситуації життя на Київщині.

Список використаних джерел:

1. В. В. Діденко, С.С. Коломієць "Історія України. Курс лекцій". Київ, 1999.
2. Бойко О.Д. Історія України у ХХ столітті. Ніжин, 1994. 353 с.
3. Бойко О. Україна у 1985–1991 рр.: Основні тенденції суспільно-політичного розвитку. Київ, 2002.
4. Литвин В. Україна: Від бюрократичної "перебудови" до народної революції. Київ, 2005.
5. Прокоп М. Напередодні незалежної України: Спостереження і висновки.

Львів, 1993.

6. Центральний державний архів громадських об'єднань та українці.

7. Алексеев Ю. та ін. Україна на зламі історичних епох. Київ, 2000.

Приходько Сергій Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 032 Історія та археологія

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Кожного року, завдяки новітнім технологіям та можливостям дослідження історичних пластів, об'єм археологічного матеріалу в світі та в Україні збільшується в рази. Об'єкти археологічної спадщини України, що мають статус пам'яток, складають вагому частку від загальної кількості пам'яток (наразі понад 65,5 тисяч з близько 140 тисяч) нерухомої спадщини України. Також нараховується понад 16800 об'єктів археології, що формально не є пам'ятками, але мають статус щойно виявлених. На сьогоднішній день, майже півтори тисячі міст і селищ та понад 8 тисяч сіл України мають цінні об'єкти культурно-історичної спадщини. Тільки на державному обліку перебуває понад 140 тисяч пам'яток, із них майже 49,8% – пам'ятки археології[1].

Застосування новітніх методів археологічних досліджень в перспективі значно збільшить цю кількість. Україна належить до країн з найбільшою кількістю археологічної спадщини у Європі яку доведеться дослідити в майбутньому.

Історія археології та охорона археологічних пам'яток має давнє коріння на території України, ще в 1630-х з ініціативи митрополита Київського Петра Могили були проведені розкопки на місці Десятинної церкви, а вже наприкінці 18 – на початку 19 ст., коли на півдні України розгорнулися розкопки

скіфських царських курганів, античних міст Причорномор'я, почалось систематичне вивчення археологічних пам'яток. Почали створюватись музеї у багатьох містах на базі виявлених археологічних артефактів. Була виявлена невідомі раніше трипільська культури (5–3 тис. до н. е.), полів поховань (2 ст. до н. е. – 5 ст. н. е.) та інші. Непереоціненний вклад в археологію зробили, Б. Фармаковський, В. Хвойка, І. Забелін, Д. Самоквасов ін.

З 1919, вперше археологічні дослідження проводяться за ініціативою та за державної підтримки, створюється Комісія з укладання археологічної карти України, яка уповноважена досліджувати пам'ятки старовини, та охороняти їх.

Були проведені масштабні розкопки палеолітичних стоянок Межиріч на Черкащині, Добраничівка на Київщині, Королеве на Закарпатті, що дало змогу з'ясувати час появи на нашій території перших людей, відтворити найдавніші житла, відстежити розвиток первісних знарядь праці, зробити певні висновки у сфері світоглядних уявлень найдавніших людей. Значне місце серед пам'яток неолітичної доби належить трипільській культурі. Увага також приділялась вивченню пам'яток бронзового віку лісостепової і степової зони України. Дослідження пам'яток доби раннього залізного віку позначене відкриттям багатих скіфських курганів (Мелітопольський курган, Бердянський, Огуз, Товста Могила, Гайманова Могила, Братолюбівський), розкопками городищ скіфського часу, у т. ч. найбільшого в Україні Більського городища площею понад 2 тис. га.

Традиційними вже стали розкопки античних пам'яток Північного Причорномор'я. Античні міста Ольвія та її округа, Тіра, Херсонес Таврійський, Пантікапей, залишки інших грецьких і римських поселень. Матеріали їхніх розкопок дали змогу висвітлити чимало важливих проблем, зокрема особливості грецької колонізації, характер взаємодії місцевого і прийшлого населення, історію містобудування та ін.

Об'єктами постійної уваги є були та залишаються пам'ятки часів Давньої Русі. Триваючи розкопки міст: Києва, Чернігова, Переяслава, Галича, Новгород-Сіверського, Білгороду, Василіва, Звенигородка та сільських

поселень, некрополів, тощо. Археологічні матеріали значно доповнили писемні джерела, допомогли повніше висвітлити проблеми походження й становлення Давньоруської держави, виникнення й розвитку міст, формування етнокультурної спільності тощо. Особливо важливі здобутки отримано багаторічними систематичними розкопками Києва. Систематичні розкопки дали сотні тисяч артефактів, котрі заповнили фонди Інституту археології, склали зібрання багатьох музеїв України. Сучасній розвиток археології за часів української держави є логічним продовженням розвитку археології за часів УРСР який характеризується обмеженим фінансуванням, наявністю «чорних копачів» та новими технологіями які стоять на озброєнні сучасних археологів, що були недоступні раніше.

Виходячи з вищенаведених обставин наразі загострилась проблема збереження вже виявлених археологічних пам'яток. Через недосконалість законодавства та завдяки військом діям за останні 2 роки в рази збільшилась кількість знищеної археологічної спадщини. За інформацією Міністерство культури та інформаційної політики станом на середину 2023 року внаслідок військових дій пошкоджено зокрема:

- 211 архітектурних пам'яток;
- 186 об'єктів архітектури й містобудування;
- 179 історичних пам'яток;
- 18 об'єктів історії монументального мистецтва;
- 17 об'єктів містобудування і монументального мистецтва;
- 16 пам'яток археології.

З них повністю зруйновано щонайменше 24 об'єкти, частково пошкоджено 523, а ступінь пошкодження ще 115 пам'яток потребує уточнення.

Наразі відомо про пошкодження або руйнування 84 пам'яток національного значення, 514 пам'яток місцевого значення, а також 66 щойно виявлених об'єктів культурної спадщини[2].

Крім того і до початку збройної агресії, Українська археологія отримувала невідновних втрат завдяки «чорним копачам». Точної статистики такої в

Україні не ведеться ,так як виходячи з факторів великої кількості археологічних пам'яток та недосконалості Українського законодавства це практично неможливо визначити. За інформацією Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України» в Україні вже на глибині до пів метра майже не залишилося металевих археологічних артефактів. Для значної кількості пам'яток це є глибина культурного шару, тобто металеві знахідки, які є головним джерелом інформації, там вибрані повністю. Така ситуація склалася внаслідок моди на металодетектори й безконтрольного їх продажу та доступності. Ця проблема має величезні масштаби. Розкопують навіть бульдозерами пам'ятки усіх епох, усіх археологічних культур і різновидів - кургани, поховання, городища тощо[3.ст.2-3].

Проблема збереження археологічної спадщини актуальна як ніколи та потребує розробки комплексних заходів спрямованих на збереження археологічної спадщини які будуть охоплювати організаційний, правовий та інституційний рівень.

У березні 2004 року Верховною Радою України ухвалено Закон України "Про охорону археологічної спадщини". Цей Закон регулює відносини, пов'язані з охороною археологічної спадщини України - невід'ємної частини культурної спадщини людства, вразливого і невідновлюваного джерела знань про історичне минуле нашої країни. Закон також визначає права та обов'язки дослідників-археологів, державних та наукових установ, міжнародне співробітництво щодо археологічної спадщини, подає науково обґрунтовану термінологію багатьох понять, таких як археологічні розкопки, розвідка, дослідження, наукова експертиза, пам'ятки археології тощо[4].

Зокрема до проблеми збереження відноситься:

- відсутність єдиної системи державного управління охороною культурної спадщини;
- обмеження повноважень органів охорони культурної спадщини;
- систему обліку об'єктів культурної спадщини в державі , яка до цього часу не змогла створити повноцінного інформаційного ресурсу культурної

спадщини та культурних цінностей;

- слабкість чинного законодавства у частині визначення відповідальності за порушення Закону «Про збереження культурної спадщини» та інших нормативних актів у цій сфері[5].

Необхідність врегулювання соціально-правових відносин у сфері збереження археологічної спадщини в нашій країні є вкрай терміною. Виникає потреба в прийнятті нових підзаконних актів та інструктивних матеріалів, що мають забезпечити захист археологічного надбання нашого народу.

Охорона археологічної спадщини, зокрема недопущення обігу археологічних предметів, добутих нелегальним шляхом, є не тільки шляхетною справою, а частиною міжнародних зобов'язань, взятих на себе Україною внаслідок рати-фікації низки міжнародних документів, зокрема ратифікована Україною Конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності».

Важливою проблемою в галузі збереження культурної спадщини є узгодження інтересів, пов'язаних з її охороною, та інтересів, пов'язаних із розвитком населених пунктів та економічною діяльністю, зокрема, будівництвом і землекористуванням. Створювати баланс між цими інтересами покликане законодавство у пам'яткоохоронній сфері, зокрема, базові закони «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», ратифікована Україною у 2003 р. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини, ратифікована у 2006 р. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи.

Відсутність настання реальної адміністративної або кримінальної відповідальності, говорить про неможливість держави, на даний час, організувати дієвий механізм охорони археологічної спадщини.

Збереження культурної спадщини є важливим напрямом гуманітарної політики держави. Водночас воно є тією цариною культурної діяльності, де

участь держави є найбільшою, а відповідальність – найвищою. Тому сучасна розподіленість функцій охорони культурної спадщини між різними органами виконавчої влади не виглядає виправданою, оскільки будь-яка ефективна діяльність потребує єдиного центру прийняття рішень, координації зусиль і контролю за наслідками їх реалізації, а також повноцінної управлінської вертикалі.

Список використаних джерел:

1. Матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України на тему «Збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей: аналіз, проблеми та пропозиції щодо їх врегулювання» URL: <https://kompkd.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75059.html>

2. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-cherez-rosiisku-ahresiiv-ukraini-postrazhdaly-872-pamiatky-kulturnoi-spadshchyny>

3. Верховна Рада України Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики. Доповідь «Стан збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей в Україні». URL: <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34270.pdf>

4. Закон України “Про охорону культурної спадщини”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

5. Національний інститут стратегічних досліджень. Охорона та збереження археологічних цінностей як ресурс розвитку й зміцнення української ідентичності (оглядова довідка) М.Б.Лелик 2017 р. Київ. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezhennya-kulturnoi>

Роздобудько Станіслав Сергійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 032 Історія та археологія

ВНЕСОК ЗЕНОНА КОГУТА У ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ II ПОЛОВИНИ XVIII СТОЛІТТЯ

Зенон-Євген Когут – видатний сучасний український вчений-історик, один із засновників напрямку дослідження української козацької еліти. Народився на Україні, проте більшу частину свого життя та кар'єри пов'язав із Сполученими Штатами Америки. В тому числі завдяки його працям історія України модерної доби була вписана у європейський контекст і стала відомою далеко за її межами.

У цій публікації, ми зосередимося на дослідницькому внеску Зенона Когута до вивчення української еліти другої половини XVIII століття. Проаналізувавши його, ми зможемо краще зрозуміти інтелектуальний вплив цього дослідника на історіографічний процес із вказаної проблематики.

У формуванні й представленні позиції автора в дослідженні української козацької еліти II половини XVIII століття ключова роль належить двом його працям. Першою є монографія «Російський централізм та українська автономія. Ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830 рр.». Англomовне видання цієї книги було у 1988 році. В 1996 році світ побачив український переклад цього дослідження. Другою є стаття «Українська еліта у XVIII столітті та її інтеграція в російське дворянство», яка вміщена у збірнику статей Зенона Когута «Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України». Цей збірник вийшов друком у 2004 році і вміщує в собі статті, які автор написав до 2002 року.

Суспільну, політичну і економічну поведінку козацької старшини, яка була основою тодішньої української еліти, Зенон Когут вписує у контекст більш широкої проблематики – повільної але послідовної інкорпорації Гетьманщини

до складу Російської імперії, починаючи від Березневих статей 1654 року. З одного боку, поглинання української державності було стратегічним завданням російської імперської верхівки. Гетьманщина була західним прикордонним регіоном із потужним економічним потенціалом. З іншого боку, це поглинання не можна було здійснити швидко і радикально. Періоди наступу на автономію Гетьманщини змінювалися періодами поступок. Ці коливання зумовлювалися перш за все прагненням російського імперського уряду використати військовий потенціал козацтва у війнах проти Речі Посполитої та Османської Порти.

Головними акторами у цьому доволі суперечливому і неоднозначному процесі ліквідації автономії Гетьманщини на думку Зенона Когута було дві сторони – російська імперська влада та козацька старшина.

Російську імперську владу на українських землях представляв Петро Румянцев, який у 1764 році отримав посаду генерал-губернатора Малоросії й здійснював фактичне керівництво II Малоросійською колегією (1764 – 1786 роки). У своїй діяльності він зосереджувався на реалізації реформ, які мали забезпечити повну інкорпорацію Гетьманщини й запровадження імперської адміністративної системи. Особливу роль при цьому він приділяв залученню представників козацьких старшинських родів на державну службу, причому не лише в Гетьманщині, а й в Російській імперії, а також їхній нобілітації в російське дворянство.

В свою чергу козацька старшина в цей період була доволі структурованим і привілейованим соціальним прошарком. За підрахунками Зенона Когута вона нараховувала близько 2 тис. осіб, які розподілилася на «бунчукових», «військових» та «значкових» товаришів. Останні посідали найнижчі щаблі старшинської ієрархії, були найбільш численними, а відтак були головним джерелом поповнення бюрократичного апарату.

Ця спільнота української політичної еліти формувалася за служилим принципом і була неоднорідною в плані самоідентифікації. Все більше переважала шляхетська (елітарна), а не козацька (демократична) ідея. Так само поглиблювалися протиріччя між традиціоналістами та асиміляторами.

Концепції шляхетської демократії в Гетьманщині суперечили централізаторській політиці Катерини II. Натомість в руслі її імперської політики була асиміляторська течія в середовищі української козацької (точніше шляхетської) еліти.

Петро Румянцев максимально заохочував розширення впливів саме прихильників асиміляторської течії. Серед її найбільш яскравих представників Зенон Когут називав Олександра Безбородька, Петра Заводовського, Дмитра Трощинського та Вікотра Кочубея. Вони отримували посади та землеволодіння, можливості формувати мережі впливу за зразком клієнтели античної доби.

Натомість із традиціоналістами російські урядові кола йшли на співпрацю вимушено і ситуативно. Як приклад такої взаємодії Зенон Когут розглядає випадок із Василем Капністом у 1788 році. В умовах загрози війни із Османською Портою та Швецією обговорювався запропонований ним проект відновлення автономного козацького війська. Проте, як тільки загроза війни минула, ця пропозиція була знята з повістки дня.

Відтак українська еліта була втягнена до орбіти урядової політики й поступово втрачала суб'єктність та асимілювалася. Серед головних чинників її асиміляції Зенон Когут називає наступні:

1. слабкість української політичної традиції та недостатня легітимність козацької старшини;
2. мовна, культурна та релігійна близькість із російською імперською культурою;
3. активне залучення до формування бюрократичного апарату Російської імперії.

Важливим є те, що, на відміну від інших етнічних елітарних спільнот, українська не уявляла якоїсь альтернативи служінню цареві, навіть коли царі не враховували їхні «права та вольності». Когут пропонує детальний набір причин і обставин, які сприяли інтеграції української шляхти до російського дворянства, та пояснює, чому цей процес був неминучим, оскільки він був зумовлений більш широкими соціальними та політичними обставинами.

Один із ключових висновків Зенона Когута проголошує, що асиміляція козацької старшини спричинила втрату українцями національного політичного представництва. В свою чергу це суттєвим чином вплинуло на динаміку українського національного руху в наступному ХІХ столітті, коли він залежав від формування нового лідерського класу – інтелігенції, яка зосереджувалася на культурних вимогах.

Тим не менш, Зенон Когут підкреслює, що незважаючи на асиміляцію, вплив козацької еліти на розвиток української ідентичності все ж був значним. Він наголошує, що успадковані від неї патріотичні ідеї, залишились важливою складовою національної свідомості, а автономія і місцевий патріотизм стали однією з підвалин для українського націоналізму в майбутнього. Література тієї доби зберегла ідею української або хоча б "малоросійської" вітчизни, створивши підґрунтя для національної історії та міфу.

Насамкінець зазначимо, що історіографічний спадок Зенона Когута відіграв важливу роль в дослідженні української еліти в ІІ половині ХVІІІ століття. Особливо відчутним цей вплив був в 90-х роках ХХ століття, коли до вказаної проблематики почали все більш активно звертатися українські науковці. Висловлені ним ідеї та тези залишаються в науковому обізі до сьогодні й визначають рамки і напрямки дослідження проблематики. Серед них на особливу увагу заслуговує його твердження про те, що залучення козацької старшини на державну службу Російської імперії стало найбільш ефективним інструментом її асиміляції.

Список використаних джерел:

1. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини. 1760. 1830. Київ, 1996. 317 с.

2. Когут З. Українська еліта у ХVІІІ столітті та її інтеграція в російське дворянство Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної і модерної історії України. Київ, 2004. С. 46–79.

3. Кравченко В. Зенон-Євген Когут: вибрані сторінки інтелектуальної біографії. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної і модерної історії України. Київ, 2004. С. 315–338.

4. Кравченко В. Когут Зенон. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова). Київ, 2007. Т. 4. С. 393.

5. Рябчук М. Кінець козацької Атлантиди: імперський централізм і українська автономія. URL: <https://exlibris.org.ua/riabczuk/r04.html/> (дата звернення: 17.02.2024).

6. Kohut Z. Post-Soviet Studies of the Cossack Elite: The Present State of Research and Future Tasks. Harvard Ukrainian Studies. 2015. Vol. 34. P. 373–384.

Чаленко Альона Володимирівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 032 Історія та археологія

ІСТОРІЯ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В НІЖИНСЬКІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ (1943–1964 РР.)

На сьогодні у вітчизняній історичній науці вивчення жіночої історії належить до найактуальніших та найновітніших напрямків історичних досліджень. Важливою складовою дослідження даного напрямку є питання формування та розвитку діяльності жінок у системі вищої освіти, особливо протягом періоду пізнього сталінізму та доби хрущовської лібералізації, коли відбулися кардинальні зміни ролі жінки у суспільстві, що призвели до рівноправ'я чоловіків і жінок у багатьох сферах суспільного життя.

У вітчизняній історіографії існує чимало публікацій і розвідок, які в тій чи іншій мірі дотичні до проблематики вищої жіночої освіти зазначеного періоду. Загальними для нашого дослідження послуговувалися праці Т. В. Васильчук [28], О. К. Зубаня [29], Л. А. Медвідь [30]. Історики у своїх працях дослідили розвиток

основних форм освіти в республіці в 1945–1952 рр. Вагомими дослідженнями регіонального характеру є монографія «Ніжинська вища школа: сторінки історії» [31] та двотомник «Ніжинська вища школа у спогадах студентів і викладачів» [32] авторів Григорія Васильовича та Олександра Григоровича Самойленків. Основні документальні матеріали було взято з особових справ студенток жінок-викладачок, що зберігаються в архіві Ніжинського державного університету ім. М. В. Гоголя.

Об'єктом дослідження є розвиток жіночої освіти в Ніжинському педагогічному інституті ім. М. В. Гоголя у добу пізнього сталінізму та періоду хрущовської лібералізації. У процесі наукової роботи було використано такі наукові методи: історико-генетичний, системний, порівняльний, статистичний, конкретно-пошуковий.

Мета статті полягає в тому, щоб об'єктивно і цілісно дослідити розвиток жіночої освіти в Ніжинській вищій школі, проаналізувати динаміку зростання представниць жіноцтва в студентському середовищі та кадровому складі закладу, з'ясувати їх етнічну приналежність, соціальне становище, вікові показники, а також відношення до них з боку більшовистської влади. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1943–1964 рр.

Мирне життя Ніжинського інституту було перерване Другою Світовою війною. 24 червня 1941 р. навчальний процес закладу призупинився. З 13 вересня 1941 р. по 15 вересня 1943 р. тривала німецька окупація Ніжина [31, с. 282].

Кінець 1943–1956 рр. в історії Радянського Союзу відзначився швидкими темпами розвитку та оптимізацією народного господарства й масовим культурним будівництвом, піднесенням освітнього рівня населення, відновлення діяльності освітньої системи республіки, визначенням основних напрямів її подальшого розвитку [28, с. 282]. Відродження вищих навчальних закладів розпочалося відразу після визволення українських територій від німецьких загарбників. У Ніжинському педагогічному інституті навчальний процес відновився 15 листопада 1943 року. Директором інституту обрали

доцента Дмитра Івановича Кузнецова (1902 –?). 301 студент і 20 викладачів розпочали свою навчально-наукову діяльність у складних умовах [31, с. 283–285].

У перших повоєнних навчальних роках в інституті навчалось близько 600 студентів. Відчувався значний недобір. Показовими в цьому плані є кількісні дані, наведені у монографії «Ніжинська вища школа: сторінки історії», які характеризують студентський колектив 1943/1944 н. р. Дівчат в цей період навчалось більше, ніж юнаків: жінок по пед. інституту – 867, по учит. інституту жінок – 344, а чоловіків по пед. інституту – 63, по учит. інституту – 8 [31, с. 291]. Різниця значна. Ситуація з набором студенток стала стабільною і покращилася тільки з другої половини 50-х років, коли після смерті Сталіна першим секретарем ЦК КПРС було обрано Микиту Хрущова, який поклав початок десталінізації. Це доводять дані, отримані автором на основі описів архівних документів Ніжинського державного університету ім. М. В. Гоголя, які характеризують жіночий студентський контингент з 1956 по 1964 рр. За даний період істотно збільшилася загальна кількість студенток. Багато з них навчалися на фізико-математичному, філологічному та факультеті англійської мови. Слухачки російського відділу філологічного факультету переважали по кількості студенток над українським відділом майже втричі, адже за часів Хрущова активно проводилася політика русифікації. Посаду ректора інституту тоді обіймав кандидат економічних наук, доцент Приходько Андрій Григорович (1905 – ?) [27].

При зарахуванні в лави студентства до Ніжинського вишу було присутнє дотримання класового принципу. Це доводить аналіз архівних документів. В особових справах студенток в графі «соціальне походження» в більшості випадків зазначалося, що вони були вихідцями з сімей робітників та селян. Діти службовців зустрічалися рідко [27, арк. 53]. Відбувалися зміни у національному складі студенток. При аналізі архівних документів та матеріалів автором було виявлено, що більшість з них за етнічною ознакою були українками, росіянками та євреями. Прибували вони з російських регіонів СРСР, здебільшого з

Московської, Ленінградської. Етнічні українки прибували з Київської, Вінницької, Полтавської, Харківської, але все таки переважала частина тих, хто приїздив з ближніх районів Чернігівщини та навколишніх сіл Ніжинщини [27, арк. 53].

Навчання в інституті проходило в складних умовах. Студентам не вистачало навіть столів та лав. Така ж ситуація була із навчальною літературою. Комсомол почав об'єднувати студентську молодь у бригади і поповнювати інститут власноруч зробленими меблями. Крім навчально-наукової діяльності студентки проводили значну позааудиторну роботу, брали участь в агітаційній передвиборчій кампанії до Верховної Ради СРСР, сільськогосподарських роботах, допомагали у відбудові міста [31, с. 284]. Аналіз архівних матеріалів свідчить, що кожна третя студентка в своїй анкеті вказувала, що вона була членом ВЛКСМ [27, арк. 60].

Ніжинський педагогічний інститут на той час відігравав роль важливого науково-освітнього осередку. З 1950 по 1954 рр. директором інституту працював кандидат економічних наук, доцент Приходько Андрій Григорович (1905 – ?). Утворювалися нові кафедри, поновлювалися факультети, зміцнилася матеріально-технічна база вишу. Поновлення факультетів, відкриття нових спеціальностей та збільшення кількості студентів зумовили потребу інституту у висококваліфікованих педагогічних кадрах. Після війни і до кінця періоду лібералізації жіночий викладацький контингент Ніжинського інституту формувався переважно з приїжджих з Харківської [8], Київської [2, 6, 20], Полтавської [12, 26], Кіровоградської [25], Черкаської областей [7]. Серед них були і місцеві – ніжинки [10, 15, 17, 19]. Саме починаючи з кінця 50-х років на роботу до інституту масово почали направляти жінок із Західної України: Тернопільської, Вінницької, Хмельницької областей; та російських регіонів - Мордовської АРСР [22], Мурманської, Московської, Смоленської, Ростовської, Воронежської [13], Челябінської областей. За етнічною приналежністю вони були українками, росіянками та євреями. Переважали діти робітників, службовців та селян. За віковими характеристиками жінкам було 25–50 років. Новоприбулі

педагоги в більшості мали дипломи київських вищих навчальних закладів [2, 6, 9, 20, 21–25], Дніпропетровського державного університету [12, 30], Мордовського державного педагогічного інституту [8], Молотовського державного інституту ім. М. О. Горького [6]. Частина з них мали дипломи і Ніжинського інституту народної освіти [1, 11, 15, 17].

Аналіз архівних джерел свідчить, що в більшості випадків жінки викладали дисципліни з педагогіки, філології, музики, біології. Але якщо провести паралель з 20–30 роками, коли жінки читали переважно гуманітарні дисципліни, то тепер вони вели і точні науки, такі як математика та фізика [33].

Однією з найважливіших складових в житті та діяльності представників науково-педагогічної інтелігенції була партійність. Так, наприклад, завідувачка кафедри зоології Євгенія Василівна двічі (у 1955 та 1959 роках) обиралася до Верховної Ради України IV та V скликань [31, с. 296]]. Також жінки-викадачки Ніжинського педагогічного інституту брали активну участь у громадському житті вузу та міста, систематично виступали перед населенням із пропагандою наукових знань [11, 17, 31; 31, с. 296].

Як протягом періоду сталінізму, так і за часи Хрущова педагогічна інтелігенція перебувала під особливим контролем тоталітарного режиму. Нова хвиля переслідувань не оминула і викладачок Ніжинського інституту. За ідеологічні «погрішності» були піддані критиці історик, кандидат історичних наук Білан Марія Іванівна та філолог Сладківська Надія Василівна. За антирадянську діяльність була арештована Леся Коцюба – доцент кафедри української мови та літератури, учасниця дисидентського руху в Україні [1; 31, с. 295].

Незважаючи на факти політичних утисків, колектив інституту продовжував проводити активну роботу з підготовки вчителів, яких потребувала післявоєнна школа. Тож не випадково, жіноцтво інституту відзначалося державою за високі досягнення в навчально-науковій сфері [11, арк.; 26, арк. 5]. Жінки-викладачки, окрім професійної діяльності, займалися й

активною позааудиторною роботою не тільки на рівні інституту, але й м. Ніжина [2, арк. 2, 4, 9; 8, арк. 12–14; 6, арк. 30; 20, арк. 111].

Отже, проаналізувавши архівні матеріали та наукову літературу, можемо констатувати, що період 1943–1964 рр. виявився дуже складним як для студентства і викладачів, так і для інституту загалом. Великі зусилля викладачів та студентів були спрямовані на відновлення роботи закладу. На перших порах відчувався значний недобір студентства. В аудиторіях тепер переважали дівчата, юнаків було мало. Ситуація з набором студенток стала стабільною і покращилася тільки з другої половини 50-х років, коли після смерті Сталіна першим секретарем ЦК КПРС було обрано Микиту Хрущова, який почав активно проводити політику русифікації. В Ніжинському інституті слухачки російського відділу філологічного факультету переважали по кількості студенток над українським відділом майже втричі. З кінця 50-х років на роботу до інституту масово почали направляти жінок з Західної України та російських регіонів.

Проте доба хрущовської лібералізації виявилася неоднозначною. З одного боку припинялися кампанії проти націоналізму, особливу увагу було приділено освітній галузі. А з іншої сторони, все було інакше. Виховання студентства, викладацька діяльність відбувалися в смислових і аксіологічних контекстах радянської ідеологічної системи. Не припинялися переслідування інакомислячих. Нова хвиля натисків не оминула і викладачок Ніжинського педагогічного інституту. Та попри на всі труднощі, Ніжинський педагогічний інститут на той час відігравав роль важливого науково-освітнього осередку.

Список використаних джерел:

1. Архів Ніжинського державного університету ім. М. В. Гоголя (АНДУ), м. Ніжин. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 1983. Арк. 57.
2. Ф. № 427. Оп. 1-л. Спр. 15. Арк. 27.
3. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 6065. Арк. 41.
4. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 7805. Арк. 59.
5. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 32. Арк. 24.

6. Ф. № 427. Оп. 1-л. Спр. 2309. Арк. 136.
7. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 4502. Арк. 37.
8. Ф. № 427. Оп. 1-л. Спр. 4001. Арк. 87.
9. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 3048. Арк. 59.
10. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 10173. Арк. 17.
11. Ф. № 427. Оп. 1-л. Спр. 1160. Арк. 124.
12. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 61. Арк. 12.
13. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 60. Арк. 17.
14. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 64. Арк. 34.
15. Ф. № 427. Оп. 1-л. Спр. 2897. Арк. 75.
16. Ф. № 427. Оп. 1-ос. Спр. 56. Арк. 174.
17. Ф. № 427. Оп. 1-л. Спр. 3453. Арк. 116.
18. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 8495. Арк. 77.
19. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 583. Арк. 25.
20. Ф. № 427. Оп. 10. Спр. 892. Арк. 230.
21. Ф. № 427. Оп. 1-л. Спр. 7655. Арк. 234.
22. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 10173. Арк. 17.
23. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 10173. Арк. 17.
24. Ф. № 427. Оп. 2-а. Спр. 6126. Арк. 46.
25. Ф. № 427. Оп. 1-о. Спр. 43422. Арк. 110.
26. Ф. № 427. Оп. 1-л. Спр. 177. Арк. 83.
27. Ф. № 427. Оп. № 1-л. Спр. 2011 «Контингент студентів Ніжинського педагогічного інституту за 1947–1948 навч. рік». Арк. 67.
28. Васильчук Т. В. Відновлення та розвиток системи вищої освіти в Україні (1943 – 1950 рр.). Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2007. 20 с.
29. Зубань О. К. Боротьба України за розвиток народної освіти і підготовку кадрів для народного господарства (1945–1952 рр.). Львів, 1967. 260 с.
30. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. Київ: Вікар, 2003. 335 с.

31. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин, 2005. 420 с.

32. Ніжинська вища школа у спогадах студентів і викладачів : мемуари : у 2 т. / упоряд.: Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Т. 2. 516 с.

33. Чаленко А. В. Від першої студентки-панянки О. Левковцевої до становлення жіночої освіти в Ніжинській вищій школі у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. *Історія науки і біографістика*. 2023. № 4. С. 288–313.

Щербина Анатолій Павлович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 032 Історія та археологія; викладач ВСП «Ніжинський фаховий коледж НУБіП України»;

Кривобок Олександр Павлович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ІСТОРІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Військова агресія проти України сильно підірвала психологічний стан різних груп населення. Особливо виділяються категорії людей, які потребують різних видів допомоги: військовослужбовці, які перебувають у зоні конфлікту; військовослужбовці та цивільні особи, що були у полоні; діти, яким не надається достатня увага батьків або які їх не мають; переміщені особи, пенсіонери, інваліди тощо.

Сучасні правові дослідження, проведені вченими, такими як О.А. Акімова, Т.Ф. Алексеєнко, З.П. Бондаренко, Л.В. Вандишева, О.П. Песоцька, приділяють велику увагу поняттю волонтерства. Різні аспекти волонтерської діяльності були досліджені у дисертаціях таких авторів, як З.П. Бондаренко, Т.Л. Лях, І.В. Юрченко, К.О. Сидоренко, В.Л. Голуб, М.А. Ольховського, В.С. Сірко

(2018) та інших. Такі наукові дослідження ставлять за мету вивчення та аналіз законодавчого та інституціонального визначення волонтерства в Україні.

Наукові дослідження та теоретичні концепції зазначених авторів стали фундаментом для розвитку як волонтерського руху, так і правового інституту волонтерства. Одночасно сучасні виклики, адаптація волонтерства до стандартів Європейського Союзу, ухвалення нових нормативно-правових актів та зміни у законодавстві щодо волонтерської діяльності потребують перегляду ряду аспектів у цій галузі.

Термін «волонтер» походить від латинського слова «voluntarius», що означає «добровільний, з власної волі». Слово «voluntaire» французького походження, вживалося на початку XVII століття і мало значення «той, хто пропонує себе для військової служби» [1]. В сучасному світі волонтерство майже не пов'язане з військовою службою. Ця форма діяльності розвивається, спрямовуючись на надання допомоги всім, хто її потребує.

Т.Л. Лях визначає волонтера як особу, яка добровільно надає допомогу людям за власним бажанням [5, с. 141]. Вона описує його діяльність як вираження власної волі у допомозі незахищеним економічно або соціально людям [6, с. 125]. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерство – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована та неприбуткова діяльність, яку здійснюють волонтери та волонтерські організації шляхом надання волонтерської допомоги [10].

В 1859 році виник волонтерський рух у світі. Французький письменник-журналіст Анрі Дюнан, побачивши жахливі військові події, запропонував створення організації Червоного Хреста для надання медичної допомоги пораненим бійцям на добровільних засадах [3, с. 276].

Український народ завжди був відомий своєю волонтерською діяльністю. Ще в епоху Київської Русі благодійність та волонтерство були важливими цінностями. Наприклад, княгиня Ольга заснувала першу лікарню у Києві, де жінки доглядали за хворими, а князь Володимир Статутом 996 року зобов'язав духовенство збирати десятину на утримання монастирів, церков та лікарень для

громадського блага [8]. Князь Ярослав Мудрий у своєму «Повчанні дітям» наголосив на обов'язках князя щодо бідних, закликаючи бути опікунами сиріт, захищати слабких та надавати допомогу хворим [9].

У період українського відродження відомі пожертви на створення братств, таких як Успенське (засноване у Львові у 1585 році), які поширилися на багато міст Галичини, Холмщини та Підляшшя. Відомими меценатами XIV–XVIII століть були родина Острозьких, Петро Конашевич-Сагайдачний, Петро Могила, Іван Мазепа, родина Розумовських, Григорій Галаган, Іван Скоропадський та Богдан Лепкий, які вкладали свої зусилля та кошти у розвиток релігійних та культурних ініціатив на користь України [2].

У XIX – на початку XX ст. благодійництво і меценатство стали розповсюдженим видом діяльності українських інтелігентів та промисловців, таких як Г. Галаган, М. Терещенко, Б. Ханенко, І. Харитоненко та інші.

На початку XX століття волонтерство визначилося як соціальне явище, і після закінчення Першої світової війни воно набуло масштабів у Франції, де здійснено перший значущий волонтерський проєкт. Французька та німецька молодь відновлювали ферми, що постраждали від війни, в областях найінтенсивніших бойових дій між німецькими та французькими військами. Також в той період був утворений Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS), який діяв під егідою ЮНЕСКО і мав свою штаб-квартиру у Парижі. 5 грудня 1985 року було встановлено Міжнародний день волонтера. 14 вересня 1990 року на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровільних зусиль був ухвалений статут волонтерського руху та прийнята Загальна декларація про волонтерську діяльність. В Декларації акцентувалося, що волонтерство – це добровільний вибір, який відображає особисті погляди та позиції, передбачає активну участь у громадському житті суспільства і виражається у суспільній діяльності через різноманітні асоціації.

В Україні історія розвитку волонтерства розпочалася понад століття тому. Першими волонтерами були представники Червоного Хреста, які добровільно

записувалися в сестри милосердя для надання допомоги у шпиталях та лікарнях для бідних.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг», в Україні було офіційно визнано та закріплено волонтерську діяльність на нормативно-правовому рівні. Прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року, № 3236-17 пов'язане з проведенням Євро-2012, чемпіонату Європи з футболу, який відбувався на території України.

У 2014 році під егідою Представництва Організації Об'єднаних Націй та за підтримки Програми «Волонтери ООН» у рамках проекту «Демократизація та права людини в Україні» проведено дослідження волонтерства та благодійності в країні. Зазначено, що Україна встановлює партнерські зв'язки на всіх рівнях суспільства для сприяння розвитку країни та підвищення її стійкості до криз та підтримки економічного зростання з метою покращення життя громадян. Волонтери, що діють у межах цієї програми, активно сприяють миротворчому процесу та розвитку українського населення, одночасно сповіщаючи про цю організацію та залучаючи фахівців різних галузей до волонтерської діяльності [4, с. 6].

У сучасному суспільстві українці визнають значущу роль волонтерського руху у суспільних процесах. Згідно з опитуванням, 62% респондентів вбачають, що зміни в політиці стають помітними завдяки активності волонтерів. Приблизно 85% відзначають, що волонтерський рух сприяє укріпленню миру, і 81% допускають, що він є необхідною складовою громадянського суспільства [7].

Дослідник О. Трубнікова визначає критерії волонтерства, які відрізняють його від інших форм добровільної діяльності:

- особиста ініціатива;
- соціально корисний характер роботи;
- відсутність очікувань фінансової винагороди у суб'єкта волонтерства;

- виконання діяльності у вільний час;
- відсутність прямого зв'язку з захистом особистих інтересів та вирішенням власних проблем;
- виразна працездатність;
- відсутність включення в ієрархічно-організаційну структуру конкретної установи [11, с. 208].

У сучасних умовах волонтерство стало необхідністю для кожного громадянина, оскільки як військовослужбовці, так і цивільне населення потребують не лише співчуття, але й практичної допомоги, психологічної та правової підтримки. Ця діяльність ґрунтується на принципах законності, добровільності, гуманності, рівності, а також безоплатності для волонтера та неприбутковості для організації.

Волонтери надають допомогу біженцям і тим, хто вимушено переселився з окупованих територій, сприяють матеріально-технічному забезпеченню військових, збирають кошти та продовольство, здійснюють закупівлю медичного обладнання та ліків для поранених і боєприпасів для військових тощо. Громадяни, у вільний від роботи час, плетуть маскувальні сітки, приєднуються до заготівлі консервів, вдома готують сухпайки, печуть домашню випічку та готують м'ясні продукти – все це є загальною підтримкою ЗСУ та тих, хто страждає від ворога.

Слід відзначити інший аспект волонтерської діяльності – надання безкоштовних послуг населенню у сфері психологічної допомоги та правової підтримки. Наприклад, більшість адвокатів надають безоплатну правову допомогу військовослужбовцям. Психологічна підтримка та консультування також є необхідними, щоб не лише захистити нашу націю від смертельних загроз, але і забезпечити збереження психічного здоров'я після переживань війни. Надання психологічної допомоги вкрай важливе у кризових ситуаціях.

Вивчення волонтерства в Україні свідчить про те, що це форма соціальної активності, яка охоплює фінансові, психологічні та правові аспекти і є добровільною участю у справах громадського значення. Волонтерство

представляє собою засіб колективної взаємодії та ефективний механізм вирішення актуальних соціальних проблем, базуючись на бажанні надавати допомогу. Невтомима діяльність українських волонтерів продовжується.

Список використаних джерел:

1. Volunteer online etymology dictionary: вебсайт. URL: www.etymonline.com/index.php?term=volunteer (дата звернення: 18.02.2024).
2. Антонович В.Б. Про Козацькі часи на Україні. Київ: Дніпро, 1991. 238 с.
3. Ванюшина О.Ф. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. Вип. 1 (44). С. 275–281.
4. Волонтерство в Україні: Загальнонаціональне дослідження. Київ. 2015. 32 с.
5. Лях Т.Л. Волонтерство як суспільний феномен. Проблеми педагогічних технологій. Луцьк: Волинський академічний дім, 2004. № 3–4. С. 139–144.
6. Лях Т.Л. Волонтерство. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І.Д. Зверевої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. С. 124–128.
7. Нагорнюк О. Волонтерство як практика громадянського суспільства. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/volonterstvo-iak-praktyka-hromadianskohosuspilstva> (дата звернення: 18.02.2024).
8. Нестор. Повість минулих літ. Вебсайт. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit01.htm#page> (дата звернення: 18.02.2024).
9. Повчання Володимира Мономаха / переклад В. Яременка. Вебсайт. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm> (дата звернення: 18.02.2024).
10. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 18.02.2024).
11. Трубнікова О. А. Волонтерство як форма соціальної активності особистості. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ, 2020. Т. 7, вип. 20. Ч. 2. С. 205–209.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

*Ding Junbo – здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя, I курс,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки*

DIGITAL LITERACY AS A COMPONENT OF THE FUTURE TEACHER'S PROFESSIONAL READINESS

Teachers' digital literacy is an important factor in promoting the development of digital education in the digital era, and it is also an important foundation for achieving high-quality development of education and creating high-quality and excellent talents. Therefore, under the background of education digitisation, the level of future teachers' digital literacy determines the level of teachers' informatisation, and institutions of higher education need to attach great importance to the cultivation of future teachers' digital literacy. Future teachers, as future educators, need to strengthen their digital awareness, cultivate their knowledge and application of digital technology, enhance their digital security and ethics, and promote their professional competence in the process of cultivation. How to enhance the level of digital literacy of future teachers is a real problem that needs to be solved urgently in higher education.

How to improve the ability of future teachers to teach subject matter knowledge using information technology in authentic contexts is one of the current challenges facing the training of future teachers in colleges and universities. 2005 Koehler and Mishra proposed the theory of Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) theory is widely used in the training of future teachers in China. Alexandra List used a qualitative approach to identify three concepts of digital literacy

development for pre-service teachers: digital natives, skills-based, and socio-cultural perspectives, and further identified uniquely emergent perspectives on digital literacy development in the students' responses, such as pre-service teacher's development of autonomy, technology-driven or project-based digital literacy development, etc [1]. The impact of cognitive beliefs (SEBs) and conceptions of teaching and learning (COTL) on pre-service teachers' digital literacy was explored in a study by Erhan Güneş; Eralp Bahçivan [2]. In *Future Ready Learning: Reimagining the Role of Technology in Education*, published in 2016, the Office of Educational Technology at the U.S. Department of Education suggests that educators need to develop the skills to optimise their teaching and learning environments using technology that engage in deep reflection on teaching and learning to innovate and iterate in the classroom. Subsequently the department in *Reimagining the Role of Technology in Education: 2017 National Education Technology Plan Update* also mandated the use of classroom technologies that drive instruction and increased efforts to develop the habits of pre-service and in-service teachers to use digital technologies to innovate education and teaching [3].

Xiao Dan, after drawing on a series of definitions of teachers' digital literacy, defines the connotation of "future teachers' digital literacy" as the ability of future teachers to retrieve, categorise, access, analyse, transform, store, export, communicate, produce and create numbers [4]. Guo Xing, on the basis of analysing the identity of "future teachers", believes that the digital literacy of future teachers should be considered on the one hand, the digital capabilities of future teachers as students, and on the other hand, future teachers need to have the ability to teach information technology in the work of teachers [5]. Yan Guangfen et al. summarised the EU's seven teacher digital literacy frameworks based on a number of factors including "digital teaching", "digital content creation", "digital communication and collaboration", "digital security", "digital assessment" and five core elements of teachers' digital literacy framework [6]. Yang Shuang et al. constructed a digital literacy framework for college teachers, including "digital technology use", "digital information management", "digital content creation", "digital community building",

"digital communication and collaboration", "digital security", and "digital assessment". community building", "digital security ability", and "digital literacy evaluation index system for university teachers with five dimensions and 18 indicators [7]. Hua Weifen explored the correlation between digital literacy and English independent learning ability from five dimensions: application skills, knowledge acquisition, sharing and communication, problem solving, and entertainment and relaxation. Zhao Xiaofeng and Sun Xianghui et al. start from the connotation and essence of digital literacy to analyse the current situation of digital literacy and the teaching of literature search class in colleges and universities. Sun Qingjie and Sun Ting et al. used qualitative coding software to code and analyse relevant research papers on the theme of digital literacy education in colleges and universities, and explored the development status and overall evolution of digital literacy education in colleges and universities. Zheng Xudong believes that teachers' digital literacy should be transformed into digital competence, so he constructed a framework that includes "digital technology competence", "digital teaching competence", "digital learning and innovation competence", The dimensions of "digital value and pursuit" and "basic personality traits" from the perspective of individual consciousness and internal personality are not found in frameworks that focus only on external factors such as digital technology [8]. Yu Huiju and Yang Junfeng et al. suggest from the perspective of learning from the Canadian digital literacy education framework that the government should specify a localised digital literacy education framework at a macro level [4]. Ping Yue believes that the power of the government and enterprises should be united to promote the development of digital literacy education, establish a comprehensive and complete legal system, strengthen the co-operation of enterprises, and enable colleges and universities to form an education system integrating industry, academia, and research [5]. Liu Qian proposes that at the university level, the digital literacy training environment for undergraduates should be created to promote the construction of digital campuses through subtle influence from the environment; at the student level, it is necessary to enhance the internal and external driving force of individual students' digital learning,

and to provide different digital education for students with different digital fundamentals [6]. Ling Zhengqiang proposes that library professionals and technicians should set up subject service groups to establish links with various disciplines and provide embedded services, and should establish an appropriate digital literacy education system through multi-party linkages.

At present, domestic and foreign research on the theme of "digital literacy" mainly involves the definition of the connotation of digital literacy and the construction of the evaluation index system, the study of the influencing factors of digital literacy, the study of subject education and digital literacy, and the study of countermeasures and suggestions for the improvement of digital literacy, etc. However, there is a relative gap in the research on the digital literacy of the group of future teachers, while the research on the connotation of digital literacy of future teachers and similar concepts such as digital competence of future teachers and digital competence of future teachers is confusing, and there is no clear conceptual connotation and evaluation indexes of digital literacy of future teachers.

References:

- 1.教育部关于发布《教师数字素养》教育行业标准的通知。 URL:
<https://baijiahao.baidu.com/s?id=1752594616914488790&wfr=spider&for=pc>.
- 2.教育部师范教育司组织编写,教师专业化的理论与实践(修订版)[M].北京:人民教育出版社. 2003. p.54.
3. Reimagining the role of technology in education: 2017 national education technology plan update [EB/OL]. U.S.Department of Education Office of Educational Technology. URL: <https://tech.ed.gov/files/2017/01/NETP17.pdf>.
- 4.蒋敏娟,翟云.数字化转型背景下的公民数字素养:框架、挑战与应对方略[J].电子政务,2022(01). p.54-65.
- 5.兰国帅,郭倩,张怡,孔雪柯,郭晓君.欧盟教育者数字素养框架:要点解读与启示[J].现代远程教育研究,2020. p.23-32.
- 6.李湘.师范生智能教育素养的内涵、构成及培育路径[J].现代教育技术,20

21. p. 5-12.

7.李忠阳,孙宁.数字素养教育与艺术教育融合研究[J].中国电化教. 2017. p. 131-134.

8.罗艺.大学生信息素养及其教育支持研究[D].华东师范大学,2021.

Zou Ruowei – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

THE STRUCTURE OF RESEARCH COMPETENCE OF MANAGERS IN THE FIELD OF EDUCATION

Modern society requires a creative head of an educational institution, capable of innovative activities, with an appropriate level of general scientific, theoretical and methodological training, with formed research competence as an integral characteristic of the individual.

The professional standard of higher education in the field 07 "Management and administration" of the specialty 073 "Management" emphasizes the need for the formation of specialists who are able to identify and solve complex problems and tasks in the field of management or during training, which are expressed in conducting research, implementing innovations and predicting uncertainty of conditions and requirements [7].

Among the foreign scientists who studied the problem of research competence of managers, it is worth mentioning Henry Mintzberg, Robert L. Katz, Daniel Goleman, Peter F. Drucker, and others. Their research is devoted to the development of management and leadership skills. V. Artemov [1], O. Bida [2], S. Grozan [5], S. Grabovskyi [3], O. Grechanyk [4], S. Mykus [6] and others considered the structure of the research competence of scientific personnel of higher education institutions .

In our opinion, the phenomenon of "research competence of future heads of

educational institutions" is a component of the system of their professional competence.

We, like most scientists, interpret research competence as a set of knowledge, skills, abilities, and qualities that are required to perform research activities.

According to S. Grozan, the components of research competence are motivational, communicative, technological, theoretical-methodological, reflective components [5].

V. Artemov attributes cognitive, praxeological, motivational, and reflexive-evaluative to the components of research competence of scientific workers of higher education institutions [1, p. 181].

O. Bida considers coordinating, communicative, motivation and stimulation of activity, organization of cognitive activity to be components of a specialist's research competence [2, p. 11].

The analysis of the works of scientists S. Grozan, V. Artemov, and O. Bida made it possible to come to the conclusion that the majority of researchers attribute cognitive and reflective components to the structure of research competence. The cognitive component involves the manager's ability to a certain way of knowing, and the reflective component - the ability to evaluate and self-assess the results of one's own scientific activity and the activities of others.

Agreeing with the opinions of scientists, we consider the structural components of the research competence of future managers in the field of education to be cognitive, operational and reflective.

The cognitive component of research competence involves knowledge of research methods (understanding of various research methodologies, methods of data collection and statistical analysis) and the ability to analyze and evaluate information. The manager must be able to effectively analyze research results, collect and evaluate data for informed decisions.

The active component of the manager's research competence involves his ability to analyze and formulate conclusions, mastering the tools of scientific research, the ability to critically evaluate the obtained results and defend his own point of view; is

characterized by the presence of a set of skills, qualities and abilities:

- skills and abilities of communication and cooperation, building relationships with researchers, scientists and other institutions for cooperation on research projects and exchange of knowledge; written and oral communication skills. The manager must be able to clearly express his opinion, communicate with subjects of the educational process and other interested parties regarding research results;

- critical thinking as the ability to critically evaluate evidence-based research, theory and practice;

- purposefulness and inquisitiveness, a high level of internal desire for new knowledge (the manager must have a clear goal and direction in his own activity); perseverance and determination (research often requires a lot of time and effort, so it is important to be patient and not lose motivation);

- creativity (ability to think outside the box and find new approaches to problem solving);

- systematicity (ability to organize one's work, consider algorithms to achieve the goal);

- objectivity (it is important to be objective in your research and not to be influenced by personal preferences or views);

- ability to comply with ethical standards, principles of academic integrity in research;

- ability to solve problems: identifying gaps in research, formulating research questions and developing effective strategies based on research results;

- the ability for continuous learning and self-education: readiness for continuous improvement of one's own knowledge and skills in the field of research, systematic professional development with the aim of becoming familiar with trends in the field of scientific research, methodologies and best practices;

- ability to plan research. The head of the institution must be able to correctly structure the research, determine the goals, tasks and methods necessary to achieve the goals;

- the ability to use various types of catalogs; to work with equipment during

research; to illustrate the obtained results with the help of tables, diagrams, drawings; to citations of scientific sources; to the preparation of the list of scientific sources and scientific research work in general.

The reflective component of the future head of an educational institution accumulates the ability to systematically analyze and evaluate his own actions and decisions in the context of educational activity, which allows the head to evaluate his effectiveness as an administrator-researcher, to identify the strengths and weaknesses of his work in order to outline the prospects of his own self-educational trajectory and plan a strategy its development. In research activities, this component plays a key role, as it helps the manager not only to analyze past actions, but also to make better decisions in the future, improve the quality of education, ensure effective management of the institution and promote the development of pedagogical processes. It is important for the head of an educational institution to constantly analyze his scientific work, monitor the reaction of employees, students and parents to such actions, as well as to be open to his own mistakes and shortcomings. Only through constant improvement and reflection can a manager achieve success in his scientific activity.

Therefore, taking into account the competence approach, the research competence of future managers in the field of education is their integral, integral characteristic, which is expressed in their readiness to take an active research position in relation to future activities, consists of the following components: cognitive, activity and reflexive.

References:

1. Artemov V.Yu., Lytvynenko N.I. The structure of research competence of scientific personnel of higher educational institutions with specific conditions of study. Collection of scientific works of the Military Institute of Taras Shevchenko Kyiv National University. 2018. No. 59. P.178-183.

2. Bida O. A. The essence and structure of research competence of future specialists. Scientific notes of the Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vinnichenko. Series: Pedagogical sciences. 2017. Issue 159. P.10-13.

3. Grabovsky S.V. Psychological approach in the formation of professional competence and professionalism of the teacher. Collection of scientific works of the Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. Ser.: Pedagogical. 2013. Issue 19. P. 210-212.

4. O. E. Grechanyk Formation of scientific and research competence of future managers of education / O. E. Grechanyk, O. V. Hryhorash. Trends in the development of modern science: the XXXI International Science Conference, Vancouver, June 22 – 25, 2021. Vancouver, 2021. Pp. 216–220.

5. Grozan S. Methodological approaches to determining the essence and content of the concept of "research competence". URL: <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/seksiia-5/3605-metodolohichni-pidkhodydovyznachennia-sutnosti-ta-zmistuponiattia-doslidnytska-kompetentnist> (date of application: 18.02.2024).

6. Mykus S.A. Research competence of future specialists as a category of pedagogy. Physical and mathematical education. 2019. Issue 2(20). Part 2. P. 61-65.

7. Standard of higher education in specialty 073 "Management". URL: <https://mon.gov.ua> > media > vishcha-osvita > (date of application: 09/30/2023).

Андрейча Сергій Юрійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 231 Соціальна робота

ФОРМИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ, ОСОБАМ ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми домашнього насильства в соціальній роботі є надзвичайно важлива в контексті сучасного українського суспільства з кількох причин: по-перше, домашнє насильство залишається серйозною соціальною

проблемою в Україні, впливаючи на життя тисяч громадян; по-друге, розуміння ефективних форм допомоги є важливим кроком у розв'язанні цієї проблеми; по-третє, останні роки відзначаються збільшеним рівнем свідомості щодо проблеми домашнього насильства в громадськості. Таке зростання уваги підкреслює необхідність подальшого вивчення та вдосконалення механізмів допомоги; по-четверте, соціальні працівники відіграють ключову роль у наданні підтримки жертвам домашнього насильства. Розуміння ефективних форм допомоги з їхнього боку є стратегічно важливим для покращення якості соціальних послуг; по-п'яте, зміни в законодавстві та внесення нових соціальних програм можуть вплинути на ефективність надання допомоги; по-шосте, порівняльний аналіз зарубіжного досвіду в галузі надання допомоги жертвам домашнього насильства може допомогти виокремити кращі практики та забезпечити покращення у вітчизняних програмах.

В багатьох європейських країнах ця проблема вже активно обговорюється та досліджується, тоді як в Україні цей процес тільки починається. Насильство тягне за собою довгострокові наслідки для здоров'я й благополуччя жінок і дітей та чоловіків, суттєво впливає на їхню здатність брати участь у житті громади й суспільства.

Слід відмітити, що дана проблема вже віднайшла своє розкриття у законодавчих актах сучасної України, зокрема Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [3], Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильств за ознакою статі» [7], «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» [9], «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» [8], наказах міністерств та інших нормативно-правових документах. Звичайно, що проблема домашнього насильства стала об'єктом уваги українських дослідників у соціально-педагогічній

сфері, зокрема Т.Алексєєнко, Т. Журавль [2], І.Зверєва [2], Н. Краснова [12], О.Кочемировська [4], І.Трубавіна, С. Харченко [12], Я.Юрків [12] та інш.

Аналізуючи зазначену актуальність можна констатувати, що базовою формою роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства виступає індивідуальне консультування. Соціальна послуга консультування (далі - соціальна послуга) – це комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї [5]. Саме така форма надання безпосередніх послуг особам, що постраждали від домашнього насильства може виступати ефективною та необхідною в соціальній роботі.

Згідно розробленого державного стандарту соціальної послуги консультування набуває різних видів, які використовуються в роботі з особами, що постраждали від домашнього насильства: групове консультування; дистанційне консультування; індивідуальне консультування; інформаційно-мотиваційне консультування; консультування в спеціальних установах; консультування за принципом «рівний-рівному»; консультування, орієнтоване на виконання завдання; короткотермінове консультування; кризове консультування; разове консультування; середьотривале консультування; сімейне консультування; тривале консультування; соціально-психологічне консультування [5].

Також при аналізі сучасних наукових досліджень, можемо зазначити, що до таких форм соціальної роботи з особами, що постраждали від домашнього насильства можна віднести й групову сімейну конференцію. Дана форма роботи має за мету втаємничення насильства шляхом залучення більшої кількості осіб, які мають інформацію про це [6, с.32]. Для поліпшення сімейної ситуації розширення кількості осіб, які є обізнаними у даній проблемі можуть вважатися ресурсом в роботі з ними. Метою зустрічей є захист усіх членів родини та покращення психоемоційного стану дітей [4].

В практиці соціальної роботи щодо осіб, які постраждали від домашнього

насильства з'являються нові форми роботи, зокрема це шелтери, «осередки безпеки», притулки, оселі тимчасового перебування, гарячі лінії та інш. Наприклад, притулок для постраждалих (шелтер) це не просто послуга безпечного розміщення, а це комплексний підхід до надання допомоги постраждалим і особам, яким загрожує насильство. Це форма надання допомоги, що дає можливість подолати наслідки вчиненого насильства й збільшує шанси уникнути повторних інцидентів [11, с.5].

Дієвою формою допомоги особам, що постраждали від домашнього насильства можна назвати гарячі лінії, що виступають як інструмент для виявлення випадків насильства та надання інформації про заклади та служби, куди можна звернутися. Забезпечення наявності і доступності гарячих ліній дозволяє швидко отримувати допомогу, проте це можливо лише при умові існування консультаційних центрів та притулків (наприклад, Національна дитяча «Гаряча лінія» Центру «ЛА СТРАДА-Україна», Національна «Гаряча лінія» з питань запобігання насильству).

Інша форма допомоги особам, що постраждали від домашнього насильства в практиці сучасної соціальної роботи виступають мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі. Для мобільних бригад характерний всебічний характер допомоги, яка включає в себе різноманітні види підтримки – юридичну, медичну, економічну, побутову та інші. Значна роль цієї допомоги відводиться саме соціально-психологічній підтримці, яка забезпечує екстрену соціально-психологічну допомогу. Така допомога включає розвиток навичок для проведення індивідуально-психологічного аналізу стану психосоматичного здоров'я осіб, які пережили складні або екстремальні життєві ситуації та розвиток навичок у наданні екстреної соціально-психологічної допомоги [9].

Важливу роль у роботі з особами, що постраждали від домашнього насильства виступають групи взаємної підтримки, або групи самопомоги. Вони представляють корисну форму постреабілітаційного супроводу для жертв насильства в сім'ї, зокрема. Групи самопомоги для осіб, що постраждали від

домашнього насильства, є формою підтримки та терапії, яка базується на принципах спільності та взаємодопомоги. Вони надають можливість постраждалим ділитися своїм досвідом, емоціями та взаємно підтримувати один одного. Групи самопомоги відіграють важливу роль у покращенні психо-емоційного стану та реабілітації тих, хто постраждав від домашнього насильства, сприяючи процесу відновлення та самопізнання жертвам домашнього насильства [1].

Важливу роль в сучасних умовах у роботі з особами, що стали жертвами домашнього насильства відіграє спеціалізована служба первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Дана служба утворюється з метою надання постраждалим особам, зазначеним вище, одноразових або періодичних консультацій. Ці консультації спрямовані на створення заходів реагування на випадки насильства, включаючи сексуальне та пов'язане із збройним конфліктом. Крім того, консультативна служба сприяє активному вирішенню проблем самими постраждалими особами, отримуючи при цьому підтримку від фахівців соціальних служб. Також служба направляє постраждалих осіб, якщо це необхідно, до відповідних суб'єктів, які реалізують заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, забезпечуючи інформуванням про можливості отримання послуг від інших суб'єктів у цій сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [10].

З проаналізованого можемо зазначити, що в сучасних умовах соціальної роботи надання допомоги особам, що постраждали від домашнього насильства відбувається в таких формах як: загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб (гарячі лінії, телефони довіри, шелтери, групові сімейні конференції, групи самопомоги, спеціалізована служба первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі), а також заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за

ознакою статі.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Н. Б. Групи самопомоги як додатковий ресурс соціальної підтримки людей з проблемами психічного здоров'я. *Наукові записки. Том 162. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота* <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7945ed15-0ea5-4a8a-9af8-2ed2f9959809/content> (дата звернення 13.02.2024 р.).

2. Журавель Т.В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей. *Соціальна педагогіка: навч. посібник* / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, Т. Г. Веретенко та ін.: Київ: Академвидав, 2013. С. 197–209.

3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 15.02.2024).

4. Кочемировська О.О., Христова Г.О. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / Наук. ред. О. Кочемировська / Заг. ред С. Павлиш. Київ: Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 228 с.

5. Наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> (дата звернення 11.02.2024).

6. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / Авт.: Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. / За заг. ред. Безпалько О. В. Київ: ТОВ «К.І.С.», 2010. 242 с.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильств за ознакою статі» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.02.2024 р.)

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.02.2024 р.).

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>] (дата звернення 15.02.2024 р.)

10. Постанова Кабінету міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 824 «Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-%D0%BF/print>] (дата звернення 15.02.2024 р.)

11. Притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства: алгоритм створення й забезпечення роботи. Метод. посіб./за заг. ред. Кочемировська О.О. Київ: ФОП Клименко, 2020. 80 с.

12. Харченко С. Я. Краснова Н.П., Юрків Я. І. Соціально-педагогічне консультування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 403 с.

Баглай Інна Валентинівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

МУЗЕЇ, ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Реалізація головної мети національної освіти і виховання учнівської молоді – це набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу. Культура будь-якого історичного періоду одночасно поєднує в собі систему цінностей морального та матеріального характеру, отриману від попередників, тобто спадщину минулого, та створену нею на цій основі власну, підпорядковану вимогам та поняттям сучасності.

Проблема оновлення змісту освіти, її модернізація засобами краєзнавства набуває особливої актуальності саме сьогодні, коли відбувається усвідомлення та переосмислення власної історії, національних особливостей. Адже в цей час зростає роль регіональних досліджень, здійснюється співвідношення загального і часткового, деталізація історичного процесу, вивчення специфічних чинників, котрі зумовлюють специфіку рідного краю, його своєрідність.

Серед факторів, що впливають на формування духовного життя країни, значне місце посідають музеї. Музеї стали соціокультурними осередками, у яких оберігають духовну і матеріальну спадщину громади, села, селища, міста. Як відомо, музеям по праву належить провідне місце серед установ культури, призначення яких полягає в акумулюванні, зберіганні і трансформації національної та світової історико-культурної спадщини.

Музеї мають величезний науково-дослідний і культурно-освітній потенціал, який складається із серійних наукових колекцій, а поступове їх збагачення і комплектування дозволяє удосконалювати якість освіти, проводити відповідну культурно-просвітню діяльність серед молоді. Поряд із традиційними формами роботи (екскурсії, лекції, гуртки, конференції), доцільно проводити інтерактивні уроки, рольові ігри, театральні вистави,

музейні свята, фестивалі, конкурси, олімпіади, зустрічі з цікавими людьми тощо.

Сьогодні музей – це не просто культурний, науковий чи мистецький заклад: виконуючи традиційні демонстраційні функції експонування, він водночас стає середовищем навчання, науковим, духовним і розвивальним осередком, центром організації освіти і дозвілля. Разом з тим новий поштовх для розвитку отримує й музейна педагогіка.

Практичне впровадження технології музейної педагогіки в освітній процес середньої школи та ЗВО має бути забезпечений педагогічними заходами (формами, методами та прийомами), адекватними цілісному особистісному розвитку школярів та студентів. У процесі використання музеїв є можливим застосування всіх традиційних форм, методів і прийомів, описаних у загальній педагогіці та в музейній педагогіці як науки, зокрема: музейна екскурсія; музейний урок, самостійна робота в музейному середовищі підготовка та захист дослідницьких проектів на базі музейних матеріалів, організація виставок та їх огляд; музейне свято, колекціонування тощо. Їх педагоги доповнюють різноманітними способами організації процесу спілкування: квести, інтерактивні екскурсії та заходи з інтерактивними елементами; театралізовані екскурсії, проекти, програми, тематичні цикли тощо.

Звернувшись до комп'ютерних технологій, можна не тільки довідатися про структуру експозиції, але й одержати довідку про будь-який експонат. Існують і програми, що доповнюють зміст експозиції. За допомогою довідкових програм відвідувач може побувати на віртуальній екскурсії, одержати при цьому той обсяг інформації, що йому потрібний. Програма, присвячена фондам музею, дозволяє заглянути в музейні сховища і познайомитися з найцікавішими музейними предметами.

Використання інтернет-ресурсів в освітньому процесі – вимога сучасності. До того ж зараз, коли майже щодня з'являються нові неймовірні додатки, це більш ніж реально. Сьогодні існує велика кількість комп'ютерних ігор на історичну тематику. Зв'язок з історією більшість із них має досить

умовний, за винятком певних зразків, створених спеціально з навчальними цілями.

Запровадження карантинних обмежень, змусили музейних співробітників до пошуку нових форм комунікації зі своїми потенційними відвідувачами. такими як:

- розміщення оцифрованих колекцій на онлайн-платформах (наприклад Pinterest) з відкритим доступом, що, крім звичайного ознайомлення, дає можливість відвідувачам створювати ремікси, колажі, вдаватися до різного роду переосмислень скарбів, що зберігають музеї;

- організація віртуальних екскурсій, зокрема із використанням Facebook або Instagram Live та Live Tweet, подкастів на YouTube тощо, що допомагає збільшити зацікавленість відвідувачів певними темами;

- залучення аудиторії в соціальних мережах шляхом створення хештегів для обговорення певних тем, надання можливості ділитися особистим досвідом на сторінках музеїв, колекцій тощо, створення вікторин та конкурсів як спосіб заохотити аудиторію до ознайомлення з колекціями та виставками музею, певного особистісного їх переосмислення.

У сучасному суспільстві, під впливом процесів глобалізації і технологічного розвитку, виникає новий простір для відвідування – віртуальний. Віртуальні екскурсії – це вид екскурсій без фізичного переміщення – переміщення, яке відбувається в уяві. Віртуальні екскурсії надають можливість відвідувати музеї, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології (комп'ютери, телефони тощо). У віртуальному світі зовнішнє відображення відбивається не тільки на екрані, а й у знаннях і досвіді. Адже відвідувачі віртуальної реальності можуть за допомогою аудіовізуальних способів спілкуватися з іншими онлайн-мандрівниками, пізнавати нову інформацію тощо.

Глобальна пандемія руйнівним чином вплинула на сектор культури як в Україні, так і в усьому світі: всі заклади культури було закрито, культурні заходи скасовано, а митців та глядацьку аудиторію обмежено соціальними

дистанціями й ізоляціями.

Список використаних джерел:

1. Караманов О.В. Педагогічна діяльність музеїв в сучасному освітньому просторі України, монографія. Львів: Видавництво «Сполом», 2020. 451 с.

2. Караманов О.В. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. №3. С.5-12.

3. Караманов О. Музейна педагогіка у взаємодії із закладами позашкільної освіти: потенціал і перспективи розвитку в сучасних умовах. *Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез*. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С.244-247.

4. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка: теорія, історія, практика: наук. метод. посібник. Київ: ТОВ «Праймдрук», 2011. 299 с.

Божок Валерій Васильович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 231 Соціальна робота

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Воєнні дії на території України та соціально-економічна нестабільність спричиняють напругу в суспільстві, у тому числі й у дитячому середовищі, що негативно позначається на соціалізації підростаючого покоління: збільшилася кількість дітей із порушеннями концентрації уваги, озлобленістю й агресією, переважна більшість із них відчують тривогу та страх.

Негативні чинники середовища досить часто відображаються в свідомості неповнолітнього через призму його особистісних якостей і негативно впливають на процес соціалізації і адаптації в суспільстві. Можливо саме тому в останні роки суттєво зріс інтерес науковців-педагогів, практичних психологів,

працівників соціально-педагогічних та позашкільних закладів, широкого загалу громадськості до проблемних питань дитинства: педагогічної та соціальної занедбаності дітей і підлітків, причин важковиховуваності та важконаучуваності тощо. Разом із тим необхідно констатувати, що сьогодні питання соціально-педагогічної роботи з віктимними дітьми - реальними або потенційними жертвами несприятливих умов соціалізації - розроблені недостатньо та, як результат, не вирішуються на належному рівні

Необхідно зазначити, що проблеми віктимної поведінки представлені як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Водночас питання віктимної поведінки підлітків, а особливо соціально-педагогічні засоби їх профілактики на сьогодні залишаються ще малодослідженими. Це пояснюється тим, що упродовж багатьох років віктимологічна проблематика розглядалася переважно в рамках кримінології та кримінальної психології, присвячені вивченню особливостей дітей, що стали жертвами. При тому, що побудовані вони переважно на судово-психіатричному матеріалі.

В останні роки з'явилася низка робіт українських дослідників, які досліджують психологічні аспекти формування і прояву віктимної поведінки підлітків. Серед них: О.Волянська, Н.Меленчук, К.Прокопенко, Л. Степаненко, В.Шевченко, А. Оганян, О. Хархан та ін.

На думку соціальних психологів, люди свідомо або несвідомо обирають соціальну роль жертви (установка на безпорадність, небажання змінювати власне становище без втручання ззовні, низька самооцінка, заляканість, засвоєння віктимних стереотипів з боку суспільства), постійно втягуються у різні криміногенні кризові ситуації з підсвідомою метою одержання підтримки, виправданості рольової позиції жертви.

Питання особливостей соціально-педагогічної роботи з віктимними дітьми та її окремі аспекти такої роботи розглядають у своїх дослідженнях вітчизняні науковці М. Вовканич, Л. Завацька, В. Нечитайло, С. Пальчевський, В. Ролінський, Л. Рень, О. Шишко та деякі інші науковці.

Особливої уваги у контексті соціально-педагогічної діяльності потребують

діти підліткового віку. Як відомо, підлітковий вік є перехідним у біологічному (статеве дозрівання і досягнення зрілості інших біологічних систем організму) та соціальному (зміна соціальних ролей, місця у системі соціальних стосунків) плані. Цей віковий період є важливою фазою у загальному процесі становлення особистості, оскільки у ході вироблення нової структури та складу діяльності дитини закладається базис усвідомленої поведінки, формується загальна спрямованість у формуванні моральних і соціальних установок.

Небезпека віктимності підлітків пов'язана з тим, що вони мають труднощі у взаємовідносинах з близькими людьми, поверховість почуттів, звичку жити за вказівкою, прояви грубого порушення дисципліни (провокативна поведінка, безвідповідальне ставлення до себе та оточуючих, необдуманість вчинків, недостатня зайнятість, що може спричинити крадіжки, бродяжництво та ін.). Віктимні учні повільно реагують на зауваження дорослих, менше гнучкі щодо позитивного та більше до негативного впливу довколишнього середовища, ризиковані, недостатньо критичні, мають низький рівень самоконтролю, складно засвоюють позитивний досвід поведінки і дій, позаяк не мали його у своєму житті. Такі підлітки є потенційними учасниками асоціальних угруповань, що є серйозною перешкодою для конструктивного розвитку суспільства.

Негативний вплив щодо формування віктимності здійснює звичне порушення фізичних та емоційних кордонів як наслідку насильства, перенесеного в дитинстві або в підлітковому віці, в результаті якого травматичний досвід набуває хронічного характеру. Образ тілесного Я у таких людей характеризується крихкістю кордонів, при цьому вони сприймаються як нестійкі та вразливі відносно будь-якого стороннього проникнення. Головним наслідком сексуальної травми у дитинстві є втрата базової довіри до себе та до світу, що віктимізує особистість.

Соціальними чинниками формування віктимної особистості у підлітковому віці за дослідженнями психологів та соціальних педагогів та ін. Є: аморальний спосіб життя батьків, погане матеріальне забезпечення сім'ї, безпритульність,

емоційна депривація дитини, незадовільні стосунки з однолітками, негативне ставлення вчителів, наявність фізичних або психічних дефектів. Вказані чинники обумовлюють формування неадекватної самооцінки, високий рівень тривожності та агресивності, емоційно-вольову нестійкість, що впливає на готовність стати жертвою насилля[2,3]

Психологічними чинниками формування віктимності та віктимної поведінки в підлітковому віці є: недостатня зрілість моральних переконань; підвищений егоцентризм; криза ідентичності; негативна або несформована Я-концепція; деперсоналізація та дереалізація у сприйманні себе та оточуючих; схильність до опору, протесту, боротьби проти авторитетів; недостатній рівень щодо можливості у подоланні труднощів; суперечливість та непередбачуваність характеру; прагнення нових, ризикованих відчуттів; неадекватне реагування та схильність перебільшувати важливість проблеми; загострене прагнення почуватись дорослим; підвищена тривожність з приводу пубертатних змін та прийняти власної сексуальності, що розвивається; прагнення до незалежності та відриву від сім'ї; гіпертрофовані поведінкові реакції: емансипації, групування, захоплення; переважання пасивних стратегій володіння собою у подоланні стресових ситуацій [4]

Таким чином, підлітковий період є сензитивним для формування особистісних рис, які можуть виступати чинниками, що підвищують віктимність поведінки підлітка. В основі таких чинників знаходяться емоційна нестабільність особистості цього вікового періоду, несформованість адекватного сприймання світу та свого місця в ньому, зокрема світу дорослих, нездатність контролювати та адекватно виражати власні переживання, асоціальна група однолітків, членом якої є підліток, деструктивні сімейні стосунки та стилі сімейного виховання.

Список використаних джерел:

1. Білоус В. П. Чинники віктимізації неповнолітніх в Україні *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 179-182.
2. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності Луганськ: вид-во

«Ноулідж», 2013. 175 с.

3.Літвінова О. В. Психологічні особливості підлітків з віктимною поведінкою *Проблеми загальної та педагогічної психології* 2015. №5. С. 45-50.

4.Попова Т. А. Соціально-педагогічний супровід підлітків з ризикованою поведінкою в умовах виховної системи школи. *Сучасні проблеми науки і освіти*. 2016. №5. С. 29-35.

5. Рень Л. В. Підліткова віктимність у соціально-педагогічному вимірі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 133. С. 177-180.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_133_44

Вишневський Сергій Анатолійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Підлітковий вік є періодом інтенсивного фізіологічного, психологічного та інтелектуального розвитку. Важливою складовою цього процесу є розвиток пізнавальної активності, яка сприяє не лише набуттю знань, але й формуванню критичного мислення, самостійності та творчих здібностей.

Пізнавальна активність підлітків – це процес активного осмислення інформації, пошуку нових знань та їх використання в різних сферах життя. Цей процес включає в себе не лише поглиблене вивчення навчального матеріалу, але й аналіз, узагальнення та застосування отриманих знань у практичній діяльності.

Пізнавальна активність виступає одним з найважливіших засобів підвищення ефективності навчальної діяльності. Аналіз наукових джерел показав, що єдиного підходу до трактування поняття «пізнавальна активність»

не існує. Деякі дослідники розглядають пізнавальну активність як якість діяльності, інші – як рису особистості, треті – і як якість діяльності, і як рису особистості в їх діалектичній єдності. Т. Алексеєнко під пізнавальною активністю розуміє складну систему властивостей суб'єкта, що інтегрує важливі якісні характеристики типового для нього прояву пізнавальної діяльності: «...Пізнавальна самостійність, пізнавальна ініціативність, а також повнота і мобільність знань, умінь і навичок у сфері реалізації цієї активності» [1]. В енциклопедії освіти пізнавальна активність трактується як «рису особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності, а також в її якості» [2, с. 678].

Розвиток пізнавальної активності підлітків залежить від численних факторів, серед яких можна виділити:

- стимулююче навчання (активні методи навчання, інтерактивність у процесі вивчення матеріалу, використання ігор допомагають залучити увагу підлітків та зробити навчання цікавим);

- саморозвиток (сприяння самостійному вивченню нового матеріалу, стимулювання самостійності у вирішенні навчальних завдань);

- позитивна мотивація (стимулювання інтересу до навчання через визнання досягнень, використання похвали та винагород);

- зручний освітній простір (створення комфортних умов для навчання, наявність доступної літератури, ресурсів та сучасних технологій).

Для ефективної активізації пізнавальної активності підлітків варто використовувати різноманітні методи. Серед сучасних методів можна виділити наступні:

- 1) метод проблемного навчання, який передбачає постановку перед підлітками конкретних завдань або проблем для вирішення, що стимулює їх активну пізнавальну діяльність;

2) метод проєктів, який передбачає організацію роботи над проєктами, які передбачають пошук, аналіз та представлення інформації.

3) метод групової роботи, який орієнтований на спільне вирішення завдань, обговорення тем та обмін думками сприяють розвитку критичного мислення та співпраці;

4) інтерактивні методи, які передбачають використання відео, аудіозаписів, інтерактивних інтернет-ресурсів для залучення уваги та активізації пізнавальної активності.

Таким чином, активізація пізнавальної активності підлітків є важливим аспектом їхнього навчання та розвитку. Застосування різноманітних методів та створення сприятливого навчального середовища сприяє не лише поглибленню знань, але й формуванню критичного мислення, самостійності та творчих здібностей, що є важливими вміннями для подальшого життя.

Список використаних джерел:

1. Алексеєнко Т. А. Формування пізнавальної активності студентів в умовах блокової організації навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1995. 25 с.

2. Енциклопедія освіти / В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

3. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. 2-е вид., доп. Харків: ОВС, 2000. 164 с.

Горошко Олександр Леонідович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНЬ

У сучасному світі, освіта стикається з різноманітними проблемами та обмеженнями, що можуть ускладнювати процес навчання та виховання.

Україна, як і багато інших країн, не є винятком щодо цього. Обмеження можуть бути різного типу, включаючи обмеження географічного, фінансового та соціального характеру. Це ставить перед освітянами нові завдання, зокрема, щодо забезпечення якості освіти, підтримки учнів та їх безпеки. Одним із важливих напрямів у роботі педагогів є використання освітніх технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних. Вони можуть допомогти урізноманітнити навчальний процес, зробити його більш цікавим і ефективним, а також забезпечити доступ до освіти для всіх учнів, незалежно від їхнього місця проживання.

Використання цифрової освіти, як одного з елементів педагогічних технологій є важливим інструментом для підтримки освітнього процесу. Військове вторгнення в Україну привело до значних пошкоджень цифрової інфраструктури, були зруйновані телекомунікаційні станції та оптоволоконні лінії інтернету. Розповсюдження дезінформації та численні кібератаки спрямованні на руйнування інституцій країни.

Один з чинників, який обмежує розвиток освіти в Україні, - це недостатнє фінансування, що призводить до відсутності необхідного обладнання, відсталості інфраструктури, недостатньої оплати педагогічного персоналу та інше. Ці обмеження створюють труднощі у забезпеченні якісної освіти. Недостатня наявність комп'ютерного обладнання, інтернет-з'єднання та програмного забезпечення обмежує можливості використання сучасних освітніх технологій.

В Україні існують обмеження, пов'язані з військовими подіями, що вимагають спеціальних заходів для забезпечення безпеки. Зокрема спеціальні сховища або укриття для захисту учнів, вчителів та інших працівників освітніх закладів у випадку загрози безпеки. Освітні заклади можуть потребувати систем автономного живлення для забезпечення неперервної роботи. Доцільним є наявність супутникового або мобільного інтернету для забезпечення зв'язку в освітніх закладах та впровадження систем оповіщення.

Освітні технології, які можна використовувати в умовах обмежень

Для забезпечення навчання, де доступ до технологій або фізична присутність обмежена, можна використовувати як традиційні так і новітні методи:

- Використовувати телевізійні програми для поширення освітніх матеріалів та спеціалізовані сайти де розміщені навчальні ресурси;
- Забезпечити можливість спілкування через месенджери, форуми, чати, онлайн конференції для отримання консультацій та пояснень;
- Використовувати ресурси громади, бібліотек, музеїв, спеціалізованих центрів для створення додаткових навчальних можливостей, що не вимагають технологічних засобів;
- Спільна робота у межах проектів, які можна координувати віддалено;
- Створення педагогічних пакетів з навчальними матеріалами та завданнями, призначених для самостійного вивчення;
- Проведення віртуальних уроків через відеоконференційні платформи, наприклад, Zoom, Skype, Jitsi Meet;
- Використовувати онлайн-платформи для дистанційного навчання, такі як Google Classroom, Microsoft Teams, або Moodle;
- Використовувати мобільні додатки для стимулювання навчання та забезпечення доступності навіть в умовах обмеженого зв'язку;
- Використання онлайн-лабораторій та симуляцій для виконання практичних вправ та експериментів.

Застосування різноманітних форматів та педагогічних стратегій робить навчання більш гнучким та доступним, створюючи можливості для здобуття освіти в найскладніших умовах. Це сприяє розширенню можливостей для отримання знань, навичок та розвитку, незалежно від фізичної присутності та обмеженої доступності до технологій.

Зважаючи на сучасні тенденції та технологічний прогрес, є кілька новітніх підходів та технологій в освіті, які можна використовувати в умовах обмежень:

- Використання систем штучного інтелекту для індивідуалізації навчання, адаптація навчальних матеріалів, використання автоматизації оцінювання;
- Впровадження технологій для відстеження академічних досягнень, використання спеціалізованого веб-браузера для безпечного проведення електронного оцінювання, який запобігає несанкціонованому використанню сторонніх ресурсів під час іспиту;
- Застосування розширеної та віртуальної реальності для набуття практичного досвіду, який може бути корисним у віддаленому навчанні;
- Поширення навчального матеріалу через онлайн-курси;
- Використовувати хмарні технології в освіті та спільну роботу над проектами;

Ці інновації можуть не лише зробити навчання більш доступним, а й створити стимулююче середовище для отримання навчального досвіду, знань та розвитку в будь-яких умовах, роблячи освіту більш інклюзивною та динамічною.

Переваги та недоліки використання освітніх технологій в умовах обмежень.

Освітні технології в сучасному світі стали невід'ємною частиною навчання та виховання. Однак виникають питання про недоліки які вони мають в умовах обмежень.

До недоліків використання освітніх технологій в критичних умовах можна віднести:

- Нерівномірний доступ до необхідного обладнання може створити нерівні умови для навчання;
- Технічні проблеми, відмова обладнання, перебої в роботі інтернет з'єднання вносять свої корективи;
- Забезпечення конфіденційності та інформація про публічні зустрічі можуть накладати проблеми;

- Залежність від технологій може привести до втрати навичок, соціальної ізоляції та зниження фізичної активності.

До переваг використання освітніх технологій в умовах обмежень є доступність до навчання, до інформації. Завдяки цим технологіям, студенти мають доступ до навчальних ресурсів з будь-якого місця де є інтернет, а саме:

- Необмежений доступ до навчальних відео матеріалів, онлайн-курсів та електронних підручників;
- Індивідуальне навчання, враховуючи потреби та особливості кожного студента;
- Інтерактивні засоби створюють можливості для активної взаємодії;
- Можливість робити спільні проекти, обмін ідеями, що важливо для колективного навчання.

Висновок. Використання освітніх технологій в умовах обмежень мають як переваги, так і недоліки. Забезпечують доступність навчання та інтерактивне сприйняття матеріалу та одночасно можуть створювати нерівні умови навчання, обмежувати соціальні взаємодії. Для подолання проблем потрібна тісна співпраця між всіма учасниками навчального процесу, починаючи від адміністрації навчальних закладів, викладачів та студентів і завершуючи громадськими організаціями. Вибір використання освітніх технологій повинен враховувати низьку факторів, від обсягу навчального матеріалу і наявності електронних джерел, до соціально-економічних та технічних обмежень. Зробивши комплексний аналіз цих факторів, можна приймати обґрунтовані рішення що до їх використання.

Список використаних джерел:

1. Ukraine upgrades digital education efforts - Atlantic Council URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-upgrades-digital-education-efforts/> (дата звернення: 10.01.2024)

2. Кириленко В., Кириленко Н., Крижановський А. Застосування ігрових технологій у процесі підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності.

Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems. 2023. №. 69. С. 43-55.

3. Маятіна Н., Лисенко Т., Дмитрієнко О. 2021. Сучасні моделі дистанційного навчання. *Український Педагогічний журнал*. 2 (Чер 2021), 84-95.

Данилов Віталій Валентинович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки;

Останіна Ніна Степанівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ОБДАРОВАНОЮ ДИТИНОЮ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Система позашкільної освіти виступає гарантом виявлення, підтримки і розвитку обдарованої учнівської молоді. У сучасної дитини не так вже й багато вільного часу, тож головне – використати його якомога ефективніше та наповнити соціально-ціннісною діяльністю. Дозвілля може бути духовно багатим чи примітивним, розвивати дитину чи робити її обмеженою – все залежить від батьків, оточення, педагога. Соціально - культурна цінність дозвілля полягає в тому, що: дитина отримує нову інформацію, збагачується інтелектуально; у дитини формується естетичний смак; за певних обставин виробляються навички культури поведінки; дитина має можливість задовольняти свої духовні потреби; від спілкування за уподобаннями піднімається настрій, знімається психічне напруження; дитина отримує задоволення від можливості самовираження.

Одне із завдань соціально-педагогічної діяльності у сфері вільного часу є робота з дітьми в умовах позашкільного закладу з метою заповнення їхнього дозвіллевого часу змістовно – організованою діяльністю, з метою формування пізнавальних інтересів кожної особистості, виявлення її творчих здібностей та розвитку обдарованості. Уміння педагога відкрити і підтримати своєрідну обдарованість дитини є важливою умовою її (дитини) подальшої соціалізації.

Позашкільний навчальний заклад сьогодні – це «складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння й навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту й організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань і стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів» [4]. До закладів естетичного виховання в сфері позашкільної освіти відносять художні, хореографічні, театральні, хорові, музичні школи тощо [3].

Дитяча музична школа займає особливе місце в складній структурі позашкільних навчальних закладів і належить до типу початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) – в українському законодавчому полі є «початковою ланкою спеціальної мистецької освіти». Головним завданням закладів початкової мистецької освіти є духовний, інтелектуальний та й фізичний розвиток особистості, реалізація здібностей і талантів кожної дитини, задоволенні її потреб у творчій самореалізації [3].

На сьогоднішній день мистецька освіта в Україні складається з трьох рівнів: початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади або школи естетичного виховання – позашкільна освіта, середні спеціалізовані мистецькі школи або школи-інтернати – загальна середня освіта та професійна підготовка, вищі навчальні заклади [4]. Ця багатоступенева система підготовки мистецьких кадрів по всій території України створює умови для послідовного формування особистості професійного митця. У складній структурі мистецької освіти

особливе місце займає початкова мистецька освіта.

Проблеми мистецької освіти є об'єктами дослідження кола вітчизняних науковців, таких як Г. Філіпчук, В. Давидов, Л. Пушкар та ін. У працях науковців розглянуто питання навчання й виховання, становлення, розвитку, функціонування та перспектив вітчизняної мистецької освіти. Також тут зазначається про вагомий роль мистецтва та мистецької освіти в удосконаленні особистості й формуванні духовного потенціалу дітей.

Проблема обдарованості цікавила думки вчених вже багато століть, тому аналізуючи теоретичні засади і дослідження вчених з цього питання, ми мали змогу спостерігати велику кількість суперечностей у визначенні теоретичних понять і термінів. Можна погодитися з визначенням того, що обдарованість – це, перш за все, – якісна своєрідність сполучення здібностей, які забезпечують успішність виконання діяльності.

Процес соціалізації обдарованої дитини в закладі позашкільної освіти об'єднує в собі її соціальну адаптацію та активність, самовираження і самореалізацію. Робота педагога закладу позашкільної освіти, який працює з обдарованими дітьми реалізується через наступні етапи: виявлення й розвиток обдарованих дітей; участь у реалізації освітнього середовища, яке сприяє розкриттю творчих здібностей обдарованої дитини; вивчення вікових та індивідуальних особливостей обдарованої дитини; робота з сім'єю, яка виховує обдаровану дитину; використання позашкільного освітнього середовища для навчання й розвитку обдарованих дітей.

Педагоги мистецьких закладів позашкільної освіти (а це школи мистецтв, музичні дитячі школи, хореографічні школи) будують свою роботу з формування творчої обдарованості дітей, виходячи зі структури музичної обдарованості:

➤ загальні здібності (усвідомлення процесів навколишнього світу за допомогою музики, емоційно-творче мислення; спроможності до уяви та імпровізації, образність);

- музичні здібності (музично-ритмічне почуття, музично-слухові уявлення; музична пам'ять, ладове почуття);
- когнітивні здібності (стійкий інтерес до навчальної діяльності, наполегливість, творче виконання завдань, висока результативність);
- художньо-виконавські здібності (емоційність, артистичність, віртуозність, оригінальність інтерпретації) [2].

Так, робота викладачів музичного класу дитячої музичної школи з формування обдарованості дітей передбачає постановку мети – як розвиток музичної обдарованості дітей класу; індивідуалізацію навчальних завдань, що відповідають потребам дитини; створення умов для участі музично обдарованих дітей у концертній діяльності, фестивалях, конкурсах, майстер-класах тощо.

Виходячи з вищезазначеного, формування музичної обдарованості дітей в мистецьких закладах позашкільної освіти здійснюється відповідно до встановленої структури обдарованості дитини, що, у свою чергу, сприяє оптимізації даного процесу. Мистецький позашкільний заклад – це сприятливий і значущий центр для формування музичної обдарованості дітей, так як у ньому закладаються основи освітньо-творчої стратегії, формуються навички продуктивної концертно-ілюстративної діяльності, також формується комплекс цінностей, якостей, потреб особистості дитини, що знаходяться в основі її творчого ставлення до дійсності.

Список використаних джерел:

1. Ветринська А. В. Українська хореографічна освіта ХХІ століття: сучасний стан та шляхи вдосконалення: *матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 14–15 квітня 2016 р.)* Київ, 2016. С. 17–23.
2. Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах / Л. М. Масол, Н. І. Ганусенко, О. А. Комаровська, С. А. Ничкало, О. І. Оніщенко, В. В. Рагозіна. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. Київ:

Педагогічна преса, 2004. № 10. С. 9–32.

3. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад / Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. за № 433. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF>.

4. Рудницька О. П. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / заг. ред. О. В. Михайличенко, ред. Г. Ю. Ніколаї. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. 255 с.

5. Типові навчальні плани початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів/ Наказ Міністерства культури України від 11 серпня 2015 року за № 588. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244941173&cat_id=244934070

Демчишин Віктор Васильович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 231 Соціальна робота;

Борисюк Світлана Олексіївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Особи, які переміщені в середині країни (згідно Керівних принципів УВКБ ООН з питання про переміщення осіб в середині країни), визначаються як люди чи групи людей, які вимушені були рятуватися втечею або покинути свої домівки чи місця проживання, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини чи стихійних

лих/техногенних катастроф, та які не перетнули міжнародно-визнаний державний кордон країни [2]. Внутрішньо переміщеною особою [4] є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Зазначені обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийнято відповідні рішення [4, с. 1]. Ця примітка є важливою для надання соціальних послуг ВПО без додаткових довідок, які витрачають час і обмежують екстрену допомогу.

Соціальна адаптація є складним процесом, що визначається об'єктивними (природне середовище, соціально-економічна структура, усталений порядок господарювання) та суб'єктивними (культурні особливості, менталітет, поведінка) чинниками. Цей процес передбачає пристосування осіб, які зазвичай є новоприбулими з інших спільнот, до соціальних умов життя в новому середовищі. У даному контексті соціальна адаптація включає такі важливі аспекти, як соціальне включення в життя суспільства, прийняття норм і цінностей цього суспільства (принаймні, уникнення створення конфліктних ситуацій). Це означає не лише прийняття новоприбулими соціальних умов, а й уміння взаємодіяти та інтегруватися в соціальні структури та систему цінностей нового середовища [4, с. 18–19].

Під час процесу соціальної адаптації індивід чи соціальна група проходять різні етапи. На етапі психологічної переорієнтації (зближення) формується

терпимість та продовжуються пошуки компромісу. Це початкова стадія, на якій індивід або соціальна група вже усвідомлюють, як потрібно взаємодіяти в новому соціальному середовищі, однак ще недостатньо готові повністю визнати і прийняти нову систему цінностей. На стадії толерантності (узгодженість) тривають пошуки подібностей, при цьому відбувається усвідомлення відмінностей. Індивід, соціальна група й нове середовище проявляють взаємну терпимість до системи цінностей один одного. На етапі акомодатії (уподібнення) долаються відмінності та формуються спільні погляди. Тут відбувається визнання та прийняття індивідом провідних елементів цінностей нового соціального середовища, при цьому зберігається визнання деяких цінностей індивіда або групи, які відмінні від тих, що притаманні новому соціальному середовищу. На стадії асиміляція (злиття) відбувається повне співпадіння систем цінностей індивіда, групи і соціального середовища. На цьому етапі, як правило, відбувається повне відтворення індивідом чи соціальною групою цінностей, норм та поведінкових моделей нового оточення. Первинна адаптація до нової ситуації полягає у виживанні та перебудові «старої» системи цінностей та норм відповідно до реальності. Це орієнтаційний етап, котрий спрямований передусім на ознайомлення адаптантів із соціальним середовищем. Подальший етап – персоналізація – представляє собою життєвий вибір на основі власних потреб і інтересів та самотності. Цей етап також можна охарактеризувати як оцінювальний. Він полягає у розрізненні соціального досвіду та способу життя на взаємовідхилений та взаємоприйнятний. Тут відбувається відбір можливих форм і способів діяльності відповідно до установок та ціннісних орієнтацій, які виникли у адаптанта раніше. Гетеропластична фаза – це етап, на якому суб'єкт прагне до змін умов у соціальному середовищі. Це може включати зусилля для зміни або модифікації елементів оточення з метою поліпшення умов адаптації. Автопластична фаза полягає у змінах внутрішнього світу суб'єкта. На цьому етапі відбуваються особисті внутрішні трансформації, такі як зміни в уявленнях, переконаннях, цінностях, а також у самому сприйнятті світу

навколо. Статична адаптація передбачає зовнішні зміни, такі як засвоєння нових звичаїв або адаптація до нових умов без значних внутрішніх трансформацій особистості. Динамічна адаптація, навпаки, передбачає суттєві зміни в особистості. Це не лише засвоєння нових умов, але й активна зміна особистісних якостей, уявлень, цінностей або поглядів з метою досягнення глибоких трансформацій у своєму сприйнятті світу [1, с. 184–185].

Соціальна адаптація ВПО в Україні вимагає уваги до різних аспектів, включаючи отримання житла, роботи, доступ до освіти та медичних послуг. Цей процес є складним через втрату стабільності та зміни усіх аспектів їхнього життя. Необхідно впроваджувати програми та стратегії підтримки для полегшення інтеграції ВПО у нові громади. Це може включати надання освіти, медичної та психологічної підтримки, а також можливостей для здобуття працевлаштування. У подальших дослідженнях варто звертати особливу увагу на вивчення специфічні потреби ВПО в Україні, оскільки вони можуть відрізнятися залежно від контексту переселення, зони конфлікту та соціокультурних особливостей. Важливо продовжувати широко залучати міжнародні та національні організації, урядові структури та громадські організації для спільної роботи з метою надання ефективної гуманітарної допомоги та підтримки ВПО. Дослідження з цієї теми може допомогти розробити імплементовані програми підтримки, які враховуватимуть потреби та особливості ВПО в Україні, сприяючи їхній соціальній адаптації та інтеграції в нове оточення.

Список використаних джерел:

1. Володько В. В. Ровенчак О. А. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2008. Вип. 2. С. 182–210
2. Внутрішньо-переміщені особи. URL: <http://www.refworld.org.ru/idps.html>
3. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ: Фенікс, 2012. 396 с.

4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014.

Денисюк Сергій Олександрович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 231 Соціальна робота;

Левандовський Михайло Юрійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки;

Качалова Тетяна Василівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЬЮТОРИНГУ ЯК МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СТУДЕНТІВ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ

Актуальність. Постановка проблеми. В останні роки в соціальній структурі населення країни спостерігається зростання кількості осіб з особливими освітніми потребами й недостатнім рівнем включення в освітнє та соціальне середовища. Створюючи можливості для соціального суспільного і особистісного розвитку молодшої людини з ООП держава не лише рухається шляхом демократизації, але й готує кваліфіковані кадри для власного майбутнього. Однак, вступаючи до закладу вищої освіти молодь з особливими освітніми потребами стикається з цілою низкою проблем, вирішувати які необхідно в плідній співпраці всіх структурних підрозділів вишу.

Реалії сьогодення показують, що з початком повномасштабного вторгнення вразливість здобувачів освіти зросла загалом, а також розширився спектр вразливих категорій серед здобувачів вищої освіти, як то комбатанти,

ветерани, ветерани з інвалідністю; вимушено переселені особи; безробітні, що перекваліфікуються, здобувачі освіти, що зазнали впливу травмівних подій війни. Недостатня підтримка цих груп - це ризик в подальшому різних дезадаптаційних явищ, неуспішності в навчанні та кар'єрі. Досвід супроводу цих категорій наразі тільки напрацьовується в університетах України та Європи. Наразі в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя надається консультативна та соціальна підтримка здобувачам освіти вразливих категорій в межах різних служб (психологічної служби університету, гуманітарного відділу, університет співпрацює в цьому напрямку з різними громадськими організаціями територіальної громади), що через це є фрагментованою та неузгодженою. Тому актуалізується завдання створення міждисциплінарного сервісу, в якому б реалізувався системний підхід до роботи з вразливими категоріями здобувачів вищої освіти, а також враховує нові виклики, спричинені соціальною напругою та міграцією у світі.

З огляду на це, можна стверджувати, що цінним в нових умовах є досвід застосування розвивальних практик та технологій соціального та академічного тьюторингу для вирішення завдань інтеграції вразливих груп студентської молоді. Залучення тьюторів робить психосоціальний супровід більш персоналізованим та партнерським. Упровадження тьюторингу за принципом «рівний-рівному» для таких категорій як ветерани, мігранти, особи з інвалідністю, переселенці та ін. сприятиме соціальній та академічній інтеграції через довіру та взаєморозуміння.

Мета публікації полягає в аналізі теоретичних основ тьюторингу як механізму соціального супроводу студентів вразливих категорій.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Тьюторство як у закладі вищої освіти, так і загалом в українському освітньому просторі, стає все більш затребуваним. Це пов'язано з тим, що в рамках освітнього процесу все більш актуальним стає індивідуалізація навчання та орієнтація на індивідуальні психологічні, когнітивні та фізіологічні особливості студентів.

Аналіз теоретичних основ тьюторингу дозволяє стверджувати, що

тьюторинг не є новим для нашого суспільства тому що тьюторський супровід як елемент освітньої системи з'явився ще у перших британських університетах у XII-XIVст. Тьюторство - це особливий вид соціальної освітньої діяльності, що полягає в підтримці і супроводі освітньої траєкторії студента; одна з форм посередницької дії [2].

У вітчизняному науково-освітньому просторі питання термінології «тьюторинг» та «тьютор» присвячені праці: М. Альохіна, А. Бойко, Н. Дем'яненко, О. Іваніцької, М. Іващенко, Т. Койчевої, В. Кухаренка, Т. Осипової, С. Толочко.

Фундаментальні дослідження у сфері тьюторингу містяться у працях зарубіжних дослідників: Д. Вуд (D.Wood), К. Топпінг (K. Topping), М. Брей (M. Bray), Д. Палфрейман (D. Palfreyman), В. Мор (W.G.Moore) та ін.

Тьюторинг в англійській науковій літературі представлений як індивідуальна система навчання, яка може відбуватися в малій групі чи один-на-один, реалізується як спеціально організована система освіти або як додаткова освіта (приватний тьюторинг, спеціально організована допоміжна освіта, консультації, допомога у навчанні тощо), здійснюється педагогом або страшим чи більш досвідченим студентом/учнем. Крім академічних задач, тьютори також підтримують своїх підопічних в їх особистісному розвитку.

Виклад основного матеріалу. Право кожної молодої людини з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю, на отримання освіти закріплено низкою міжнародних та державних законодавчих документів [1].

Однак, на нашу думку, створення та функціонування системи вищої освіти в Україні наразі стає оптимальним лише за умови розвитку соціальної роботи з молоддю з особливими освітніми потребами у ЗВО, які впроваджують ідеї інклюзивного навчання.

У процесі аналізу ми з'ясували, що проблематика тьюторингу наразі не розглядається з позицій соціальної роботи в умовах закладу вищої освіти і науково обґрунтованих понять наразі не існує. У зв'язку з цим дефініцію визначеного поняття будемо розглядати, спираючись на педагогічні аспекти

тьюторства як способу організації освітнього процесу закладу вищої освіти.

Поняття «тьюторинг», «тьюторство», «тьюторський супровід» не нові для сучасної освіти. Тьюторство як оригінальна філософія освіти і провідний спосіб організації освітньої системи бере початок у середньовічних європейських університетах XII-XIV століть. Як особлива педагогічна позиція, а потім і посада, воно почало формуватись у найвідоміших найдавніших університетах-містах Великобританії: спочатку в Оксфорді, трохи пізніше в Кембриджі.

З позиційної точки зору, тьютор – це той, хто організовує умови для конструювання і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії особи, яка навчається.

Сьогодні слово «тьютор» є трендовим, але мало хто знає, хто це такий. Відповідь досить проста і сформульована, як в сучасних навчальних програмах більшості європейських країн, так і в освітніх концепціях України. Якщо коротко, то можна сказати, що кожна людина - це унікальна особистість, цінність сама по собі, яка має право на розкриття свого потенціалу і індивідуальну підтримку на цьому шляху. І тьютор саме та особа, яка допомагає в цьому. Тьютор не передає інформацію, не переказує або пояснює навчальний матеріал, а мотивує, надихає на отримання знань, досвіду і розвитку, заохочує до досягнення певних цілей ставить виклики.

Сьогодні близько 80 % занять в Оксфордському і Кембриджському університетах проводяться тьюторами, які працюють з одним або двома студентами. Це обумовлено основною метою британської освіти - розвиток вміння самостійно мислити і діяти. А тьютор – той, хто допомагає студентові реалізувати свій потенціал, ставить перед ним виклики, мотивує до рефлексії над власним розвитком і підтримує своїм досвідом. Цей процес тривалий і регулярний. Тому мета тьютора – підготувати студента до того, щоб він впорався з будь-якими труднощами і завданнями, навіть коли тьютора не буде поруч. Це вміння поєднання лідерства, авторитету і підтримки самостійності підопічного.

Чому саме сьогодні тьюторинг набув такого великого значення у сфері

вищої освіти в Україні? Перш за все, тому що система вищої освіти на даний час реформується з позицій забезпечення рівних можливостей в здобутті вищої освіти всім категоріям: особам з інвалідністю; студентам-ветеранам і ветеранкам; вимушеним переселенцям; безробітним, що перекваліфікуються, здобувачі освіти, що зазнали впливу травмівних подій війни, студентам-іноземцям та ін. Саме ці категорії студентів, на наш погляд, є найбільш вразливими з точки зору соціальної адаптації до умов навчання у вищій школі. Актуальність впровадження тьюторського супроводу в студентському середовищі зумовлюється необхідністю вирішення проблем адаптації означених категорій студентів.

Невідповідність форм і методів впливу на студентів з вразливих категорій може створювати передумови для формування в них негативного ставлення до навчання та девіантної поведінки. Інтеграція студентів з інвалідністю в навчальне середовище передбачає взаємну адаптацію, з одного боку, студентів, які приходять до закладу вищої освіти зі спеціалізованих навчальних закладів чи сімейного кола до нових умов навчання в інтегрованому освітньому середовищі, а також самого ЗВО до потреб студентів з інвалідністю [3].

Все це актуалізує необхідність розгляду упровадження в систему інклюзивної освіти у ЗВО тьюторського супроводу студентів з вразливих категорій. На сьогодні тьюторський супровід освітнього процесу стає органічною частиною системи професійної підготовки майбутнього фахівця. В силу різноманітності освітніх потреб студентів в одних організаціях активно розвивається напрям тьюторського супроводу дистанційного навчання, в інших – супровід студентів з обмеженими можливостями здоров'я, по-третє – супровід позанавчальної діяльності студентів і створення майданчиків для задоволення освітніх потреб студентів і т. д. Кожен з напрямів має свої особливості, але об'єднує їх загальне розуміння ідеї і цілей тьюторства, позиції тьютора, що забезпечує супровід індивідуальних освітніх траєкторій студентів.

Аналіз наукових джерел з проблем організації тьюторингу у закладах вищої освіти дозволив нам визначити види тьюторства, які ми класифікуємо за

спрямованістю супроводу, способу взаємодії учасників освітнього процесу і роду діяльності залучених: онлайн-тьюторство, стратегічне тьюторство, тактичне тьюторство, студентське тьюторство, тьюторство групи, індивідуальне тьюторство, тьюторинг проблемних ситуацій.

Висновки. Найбільш перспективними видами тьюторингу в аспекті соціальної роботи у закладі вищої освіти, на наш погляд, є студентське тьюторство та тьюторинг проблемних ситуацій, запорукою ефективності якого виступає взаємодія однолітків-студентів в освітньому процесі.

Таким чином, тьюторинг ми визначаємо як форму та механізм соціальної підтримки і супроводу студентів вразливих категорій в освітньому процесі закладу вищої освіти шляхом взаємодії у студентському середовищі.

Список використаних джерел:

1. Будяк Л. В. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти: аналіз міжнародних документів і законодавства України: *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2010. №7. с. 202-206

2. Методичні вказівки до вивчення навчальної дисципліни «Тьюторський супровід освітньої діяльності» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки денної та заочної форми навчання. Уклад.: Н. С. Гарань, О. М. Сипченко. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2020. 67 с.

3. Чайковський М. Є., Добровіцька О. О. Соціально-педагогічна робота з молоддю з інвалідністю в інклюзивному освітньому просторі: навч.-метод. посіб. для студентів ВНЗ. Хмельн. ін-т соц. технологій, ВНЗ "Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ. ТАЛКОМ, 2018. 271 с.

Забаровська Світлана Миколаївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, III курс, спеціальність 053 Психологія; викладачка ДПТНЗ «Сновське вище професійне училище лісового господарства»

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРЕДИКТОР ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

В сучасному світі, який визначають як крихкий, тривожний, нелінійний, незбагнений (згідно з концепцією «BANI»-світу), важливе значення має збереження психологічного благополуччя особистості. Психологи-науковці та практики значну увагу приділяють визначенню суті цього психологічного феномену, виокремленню його складових, виявленню чинників, умов та способів підвищення психологічного благополуччя.

На наш погляд психологічне благополуччя особистості можна розуміти як інтегрований, досить стійкий психологічний стан, який виявляється у переживанні задоволеності від життя та відчутті повноти власного функціонування. Вважаємо, що емоційна компетентність, як інтегративне утворення, що поєднує в собі розвинені знання, уміння, навички, досвід, цінності та установки що стосуються емоційної сфери, є важливим чинником психологічного добробуту людини. Цей умовивід підтверджується здобутками ряду сучасних досліджень. Оскільки емоційна компетентність формується на основі функціонування емоційного інтелекту і є своєрідним його «продуктом», то наукові дослідження стосовно емоційного інтелекту одночасно підтверджують значення емоційної компетентності у психологічному благополуччі особистості.

Так, логнітюдні дослідження Дж. Чіаррокі, Г.Скотт [8], Ж.Герра-Бустаманте [9] доводять значимий зв'язок між рівнем емоційної компетентності

досліджуваних і їх емоційним благополуччям. Автори вважають, що емоційна компетентність допомагає захистити людей від стресу, тривоги та депресії. Результати свідчать про те, що чим вищий емоційний інтелект у підлітків, тим ймовірніший вищий рівень щастя, психологічного благополуччя та емоційної адаптованості дітей. А в дослідженнях С.О.Саламі [11] встановлено зв'язок емоційного інтелекту, самоефективності та психологічного благополуччя (щастя, задоволеність життям, відсутність депресії).

Д.Неліс зі співавторами [10] проводив формуюче дослідження, в якому з'ясували, що в ході розвиткової роботи можна підвищити рівень емоційної компетентності людей, що приводить до тривалого значного підвищення їх екстраверсії, зниження нейротизму, і як наслідок, відбуваються позитивні зміни у їх психологічному благополуччі, суб'єктивному здоров'ї, якості соціальних взаємин та підвищується їх здатність працевлаштуватись.

Емоційну чутливість, емоційну зрілість та емоційну компетентність Р.Р.Шарма [12] називає найважливішими предикторами психологічного благополуччя особистості. Високий рівень емоційного інтелекту пов'язаний з використанням людиною зрілих захисних механізмів, з підтримкою позитивної самооцінки та самоефективністю (М. Амірнія, П.Агазаде, А.Басері [7]).

Українською дослідницею К.В. Пилипенко [4] виявлені статистично значущі кореляційні зв'язки між рівнем емоційного інтелекту студентів та оцінкою власного стану щастя, яке ототожнено з поняттям психологічного благополуччя особистості. Зокрема, виявлені статистично значущі кореляційні зв'язки з такими показниками емоційного інтелекту, як самомотивація та управління своїми емоціями. Підтверджено наявність кореляційного зв'язку між рівнем емоційного інтелекту і психологічного благополуччя особистості на вибірці юнаків С.М. Бужинською [1].

Механізми впливу емоційного інтелекту на ефективність розв'язання провідних життєвих завдань (забезпечення власного благополуччя людини, успішності підтримання доброзичливих стосунків із оточуючими, ефективності

самореалізації та особистісної спрямованості на самовдосконалення) з'ясовувались у дослідженні А.Г.Четверик-Бурчак [6]. Конкретним виразом їх дослідниця називає: налаштованість людини на активну діяльність, детермінація активності на рівні настанов, цінностей та ідеалів та її надситуативний характер, емоційна саморегуляція, контроль емоційної експресії, підтримання балансу позитивних та негативних емоцій, зниження кількості конфліктних ситуацій у міжособистісному спілкуванні, розширення кола соціальної підтримки, розуміння та керування власними емоціями та емоціями оточуючих.

Ідею про те, що емоційний інтелект виконує дві провідні функції, стресозахисну та адаптивну, обґрунтовує Е.Носенко [3]. Науковиця зазначає, що роль емоційного інтелекту у спричиненні життєвого успіху людини ґрунтується на спроможності суб'єкта адекватно розпізнавати витoki власних емоцій та емоцій інших людей, здійснювати на цьому підґрунті самоконтроль, підтримувати на цій основі доброзичливі стосунки з навколишніми, самотивувати власну діяльність, виявляти наполегливість у досягненні мети. Емоційний інтелект своєрідно відображається у свідомості людини у вигляді почуття психологічного благополуччя, позитивної самооцінки, вибору адекватних стратегій психологічного подолання [3, с.96]. Стресозахисна та адаптивна функції емоційного інтелекту роблять його важливою особистісною детермінантою успіху життєдіяльності людини. Так, від рівня сформованості емоційного інтелекту залежать інтенсивність і частота стресових реакцій у різних ситуаціях життєактивності. Достатній рівень емоційного самоконтролю, пише Е.Носенко, має інтернальний локус, людина у зовнішній поведінці виявляє досить помірну сензитивність до можливих емоціогенних подразників та достатню інтенсивність реагування на них.

К.А.Санько [5] вивчала психологічне благополуччя як якісний показник роботи емоційного інтелекту у переживанні людиною складних життєвих обставин (на прикладі переживання ситуації пандемії). Здійснене дослідницею дослідження дало підстави для наступних висновків: у контексті перебування у

такій складній життєвій ситуації, як проживання в умовах пандемії, емоційний інтелект має опосередкований вплив на забезпечення адаптивності, психологічного благополуччя та суб'єктивної успішності. Дослідниками І.В.Кряж, Н.В.Гранкіна-Сазонова [2] з'ясовано, що емоційна компетентність, що проявляється в ідентифікації та розумінні емоцій, зміцнює довіру людини до себе як суб'єкта соціальних відносин, що надалі стає важливою передумовою для позитивного функціонування особистості. Вони емпірично доводять і обґрунтовують, що емоційна компетентність пов'язана з психологічним благополуччям саме через довіру до себе.

Отже, знання, уміння і навички, корисний досвід, цінності та настановлення в емоційній сфері, що складають суть емоційної компетентності особистості, є важливими щодо підтримання психологічного благополуччя особистості. Здатність розпізнавати емоції інших, ефективно впливати на їх емоційні стани чи їх передбачати, враховувати у подальшій взаємодії, підвищує якість спілкування, робить для людини його передбачуваним та конструктивним, підвищує відчуття власної компетентності у керуванні середовищем. При зустрічі з несприятливими стимулами з навколишнього світу емоційно компетентна людина може усвідомлено сприйняти, розпізнати та прожити власні емоційні реакції, їх врегулювати за якістю, інтенсивністю, відповідно до своїх потреб і цілей. Це, в свою чергу, дозволяє зберегти емоційну стабільність, продуктивність та самоефективність.

Список використаних джерел:

1. Бужинська С.М., Кривошей К.Ю. Дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту та психологічного благополуччя в юнацькому віці. *Габітус*. 2020. Вип. 15. С. 63-67.

2. Кряж І.В., Гранкіна-Сазонова Н.В. Довіра й емоційний інтелект як предиктори особистісного благополуччя студентів-психологів. *Зб. наук. праць РДГУ*. 2017. Вип. 8. С. 137-143.

3. Носенко Е. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. 2004. №4. С.95-109.

4. Пилипенко К.В. Емоційний інтелект та психологічне благополуччя студентів-майбутніх учителів початкових класів. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. №2. С.146-150.

5. Санько К.А. Обумовленість впливу емоційного інтелекту особистості на адаптивність, психологічне благополуччя та відчуття суб'єктивної успішності (в умовах пандемії). *Психологічний часопис*. 2021. №7 (51). С.48-58.

6. Четверик-Бурчак А.Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості. дис. на здобуття наук. ступеня к. психол. наук: 19.00.01, Дніпропетровськ, 2015. 190 с.

7. Amirinia M., Aghazadeh P., Baseri A. The Effect of Implicit Attitude on Self-Concept, Emotional Intelligence, Personality Characteristics and Ego Defense Styles. *Psychology*. 2024.Vol.15, No.1. P. 92-112.

8. Ciarrochi J., Scott G. The link between emotional competence and well-being: a longitudinal study. *British Journal of Guidance & Counselling*. 2006. Vol.34, Is.2. P. 231-243.

9. Emotional Intelligence and Psychological Well-Being in Adolescents/ Guerra-Bustamante J., León-del-Barco B., Yuste-Tosina R. , López-Ramos V.M. Mendo-Lázaro S. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. №16(10). P. 1720-1732.

10. Increasing Emotional Competence Improves Psychological and Physical Well-Being, Social Relationships, and Employability/ Nelis, D., Kotsou, I., Quoidbach, J., Hansenne, M., Weytens, F., Dupuis, P., & Mikolajczak, M. *Emotion*. 2011. Vol. 11, No. 2. P. 354-366.

11. Salami S.O. Emotional intelligence, self-efficacy, psychological well-being and students attitudes: Implications for quality education. *European Journal of Educational Studies*. 2010. №2(3). P.247-257.

12. Sharma R.R. An Empirical Investigation into the Role of EQ/Emotional Intelligence Competencies in Mental Well-being. *Vision*. 2011. Vol.15, Iss. 2. P.177-191.

Клименко Леся Валентинівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, IV курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки; викладачка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА У ЗВО

В європейських країнах інститут сім'ї почав зазнавати відчутних змін у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Ці зміни, насамперед, пов'язані як і з загальними тенденціями розвитку шлюбно-сімейної сфери, так і з впливом кризових чинників – соціальних, економічних, морально-етичних проблем. Зокрема, зростання психологічної напруги, збільшення кількості стресових факторів, відмова молоді від усталених цінностей негативно позначилися на змісті внутрішньосімейної життєдіяльності. Крім того, серед факторів, які вплинули на трансформацію установок щодо сімейного життя, слід виокремити наступні:

– **соціокультурні впливи** (зміни, які відбуваються в суспільстві, в динаміці культурного розвитку, ціннісних орієнтаціях значною мірою впливають на сприйняття сімейного життя. Це, до прикладу, можуть бути зміни гендерних ролей, поширення альтернативних форм шлюбу, тощо);

– **політична та економічна нестабільність** (враховуючи активні бойові дії на території України, безпекову ситуацію в країні, молодь обирає бездітний спосіб життя, маючи цілком виправдані побоювання за майбутнє – власне та потенційних нащадків);

– **особисті мотиви** (прагнення до економічно більш стабільного життя, яке не вимагає поступок у кар'єрі, витратах; прагнення зберегти власну свободу, небажання жертвувати заради родинного життя (дитини) своїм

розміреним та розпланованим життям, спокоєм, здоров'ям, фізичними силами, бажання присвячувати свій вільний час виключно собі та своїм інтересам).

Дослідницький інтерес до питань сучасної сім'ї та батьківства простежується у працях багатьох науковців. Психологічні аспекти у формуванні сімейних цінностей, особливостей внутрішньосімейних стосунків висвітлені у роботах І. Беха, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Поліщука, Ю. Савченка та ін. Виокремлення педагогічних умов як теоретичної основи представлено у дослідженнях А. Алексюк, А. Дьоміна, Н. Тверезовської, а у науковому доробку О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніної, Г. Лактіонової, О. Лемещенко широко вивчаються питання сутності батьківства. На дослідженні підготовки студентської молоді до усвідомленого батьківства акцентують увагу М. Євтух, І. Зязюн, О. Коберник, В. Кремень, І. Осадченко, Г. Пустовіт, Н. Ревнюк, С. Савченко, К. Федюшкіна та ін.

Отже, метою нашого дослідження є теоретичний аналіз впливу педагогічних умов ЗВО на формування усвідомленого батьківства серед молоді.

Поняття «усвідомлене батьківство» авторським колективом О. Безпалько, І. Зверєвої, З. Кияниці, В. Кузьмінського розглядається як «соціально-психологічний феномен, що, базуючись на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості» [1].

І. Томаржевська під поняттям «усвідомлене батьківство» розуміє ідеальний (оптимальний, педагогічно обґрунтований) варіант реалізації осіб у батьківській діяльності. Цей варіант базується на свідомому підході батьків чи осіб, що їх замінюють, до створення найкращих умов для повноцінного розвитку дитини. Враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожної дитини, цей підхід передбачає володіння батьками конкретними характеристиками та властивостями, необхідними для ефективного виховання та навчання [4].

Узагальнюючи вищенаведені дефініції, вважаємо, що **усвідомлене**

батьківство - це свідомий, цілеспрямований та відповідальний підхід до планування народження, виховання та догляду за дітьми.

Досліджуючи роль закладів вищої освіти у формуванні усвідомленого батьківства, важливою є думка С. Красіна, який зазначає, що метою соціально-педагогічної діяльності ЗВО має стати підготовка юнаків та дівчат до прийняття батьківської ролі, виховання усвідомленого, відповідального батьківства [2].

Результати комплексного дослідження «Родина в уявленнях сучасного студентства», проведеного протягом 2023 – на початку 2024 рр. у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя, підтверджують особливу роль університетського середовища у підготовці молоді до відповідального виконання батьківських функцій. Зокрема, згідно з відповідями більше половини респондентів (50,7%) вказали, що соціально-психологічна служба університету проводить консультативні бесіди на тему сімейних питань. 45,2% студентів повідомили, що питання, пов'язані з різними аспектами функціонування родини, обговорюються в межах викладання окремих навчальних дисциплін. Крім того, 27,6% студентів вказали, що вони вивчають вибіркочу освітню компоненту з питань родини, тоді як 8,6% мають нормативну дисципліну, присвячену ознайомленню з особливостями сімейного життя. Слід зауважити, що нормативні дисципліни вивчаються, в основному, здобувачами спеціальностей 053 Психологія та 231 Соціальна робота (дисципліни фахової підготовки «Проблеми соціалізації молоді», «Психологія сімейних стосунків з основами сексології», «Соціально-педагогічна робота з різними типами сімей», «Соціальна педагогіка»), студенти інших напрямів підготовки мають можливість вивчати вибіркочі навчальні дисципліни – «Профілактика свідомої бездітності серед молоді», «Проблеми соціалізації дітей та молоді», «Педагогіка сімейного виховання», «Генеалогія та родинна історія».

Педагогічний потенціал ЗВО у підготовці студентів до батьківства не обмежується викладанням спецкурсів та навчальних дисциплін. Важливим є

також проведення індивідуальних консультацій, організація заходів, метою яких є популяризація сімейних цінностей, створення інформаційних ресурсів для молоді (тематичних телеграм-каналів, веб-сторінок тощо). На думку С. Красіна, першою і **найважливішою** педагогічною умовою, яка забезпечує підвищення ефективності готовності студентів закладів вищої освіти до усвідомленого батьківства, є підготовка викладачів закладів вищої освіти до реалізації цього процесу [3]. Ми повністю поділяємо цю думку, адже тільки той педагог, який розуміє цінність родини, має відповідні фахові знання, займається самоосвітою – здатний досягти успішних результатів у підготовці студентської молоді до виконання у майбутньому батьківських функцій.

Висновок. Результати дослідження підтверджують важливість створення та реалізації на рівні закладів вищої освіти педагогічних умов, спрямованих на підготовку молоді до усвідомленого батьківства. Під педагогічними умовами у даному контексті розуміємо певні обставини, передумови, сукупність заходів, комплекс чинників, особливості організації освітнього процесу, що забезпечують його успішне здійснення [3]. Перспективним напрямком подальших наукових розвідок вважаємо дослідження рівня професійної підготовки сучасних педагогів вищої школи та їх спроможності досягнути позитивних результатів у роботі з підготовки здобувачів до усвідомленого батьківства.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В., Зверєва І. Д., Кияниця З.П., Кузьмінський В. О. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: Навч.-метод. Комплекс/ За заг. ред. І.Д. Зверєвої, Ж.В. Петрочко. Київ: Фенікс, 2007. 528 с.

2. Красін С. А. Реалізація педагогічних умов формування у студентів вищої школи готовності до усвідомленого батьківства. *Теорія та методика навчання та виховання: зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди.* Харків: Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2020. № 48. С. 172–182

3. Красін С. А. Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти: дисертація на здоб. наук. ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії). Харків, 2020. 259 с.

4. Томаржевська І. В. Теоретико-методологічний аналіз феномена усвідомленого батьківства. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер.: Психологічні науки*. 2015. Вип. 6. С. 107–111.

Коргун Владислав Володимирович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здоров'я дитини, що передбачає гармонійність її фізичного та психічного розвитку на фоні соціального неблагополуччя є однією із актуальних проблем сьогодення.

Існуюча в Україні система фізичного виховання, яка покликана вирішувати головну проблему – здоров'я нації, перебуває в кризовому стані і не може задовольняти населення.

Сучасні умови життя вимагають пошуку нових шляхів удосконалення фізичного виховання підростаючого покоління. Пошуку засобів підвищення ефективності фізичного виховання дітей та підлітків присвятили свої дослідження багато науковців: Т.Ю. Круцевич, Б.М. Шиян, Н.В. Москаленко, О.В.Скалій, Є.В. Столієнко та ін..

Значний інтерес викликають питання раціонального використання фізкультурно-оздоровчого потенціалу засобів туризму, що й обумовило актуальність даної роботи.

Фізична підготовка в процесі туристично-краєзнавчої діяльності являє

собою основний зміст тренувань і спрямована на підвищення фізичної підготовленості підлітків.

Основними задачами, що мають розглядатися при вирішенні даної проблеми є: розширення світогляду дітей через формування уявлень про здоровий спосіб життя, фізичну культуру і спорт, створення стійких мотиваційних установок на збереження та зміцнення здоров'я, формування усвідомленої потреби у розвитку власних фізичних і психічних можливостей, підвищення функціональних можливостей організму, розвиток рухових якостей, підвищення фізичної працездатності, оволодіння найпростішими туристськими вміннями та навичками, участь у змаганнях з туристичної техніки серед однолітків.

В туристичному поході, хоч і короткочасній, але значній зміні способу життя, зміні вже звичного середовища на нове, ще не звичне, прихований великий педагогічний потенціал. Тут, без звичного домашнього комфорту діти швидко змінюють школу життєвих цінностей, адаптуючись до нового середовища. В умовах походу більш рельєфно виявляються характери учнів, їх інтереси, ставлення до товаришів, праці та інше. Діти привчаються до самообслуговування, що сприяє розвитку у них потрібних життєвих навичок і вмінь, вчать раціонально організовувати і культурно проводити свій відпочинок. Туристичні походи відіграють важливу роль також у формуванні дитячого колективу, сприяють вихованню в учнів самостійності, підвищують їх відповідальність за доручену справу. Завдяки згуртованому колективу діти розкривають свої душевні якості, показуючи найкращі риси характеру. Це дає можливість вносити відповідні корективи у процес формування особистості кожного учня і колективу в цілому.

Теоретична робота повинна мати тісний зв'язок з практикою, а здобуті учнями знання повинні збагачуватись спостереженнями у навколишньому середовищі, практичними вміннями і навичками. Це сприяє розвитку в учнів бажання творчо працювати, стимулює допитливість, розвиває логічне мислення, відіграє важливе значення у профорієнтаційній підготовці школярів.

Велику роль у позитивному впливі туристичної діяльності відіграє емоційний фактор. Краса природних краєвидів, радість від подолання перешкод у туристичному поході викликає позитивні емоції, змінює реакцію організму на навантаження, покращує процеси життєдіяльності, знімає втому, піднімає загальну працездатність, настрій, викликає почуття бадьорості та припливу сил.

В походних умовах створюються оптимальні умови для виховання морально-вольових якостей особистості дитини – сміливості, рішучості, терпіння, наполегливості, ініціативності, дисциплінованості.

В процесі занять з туристичної підготовки у вихователя є можливість моделювати педагогічні ситуації, які будуть сприяти підвищенню психологічної стійкості дітей (з використанням прийомів порівняння, стимулювання, заспокоєння тощо). У кожній ситуації діти-туристи повинні знайти вихід і забезпечити власну безпеку. Для цього вихователь повинен вміти регулювати психічний стан дітей, тобто знайти прийоми зниження рівня збудження.

На першому етапі занять туризмом планують розвиток основних фізичних здібностей координації (вміння орієнтуватися у просторі і часі), спритності, швидкості, витривалості, сили, гнучкості. На другому етапі розпочинається формування туристичних умінь і навичок у пішохідних, лижних прогулянках та інших формах туристично-краєзнавчої діяльності.

Одними із складних компонентів туристських походів є марш-кидки, сходження на підвищеності та спуски з них, одноденні та багатоденні походи з ночівлею, форсування невеликих річок, лазіння по канату та ін.. Її та інші способи пересування і подолання перешкод бажано поєднувати з вправами, які сприяють розвитку спостережливості, окоміру, слуху, і вимагають від учасників виявляти ініціативу і силу волі.

Рухливі ігри дають змогу ефективно вирішувати оздоровчі та корекційні завдання. Вони всебічно впливають на фізичний розвиток та оздоровлення дітей і підлітків.. В процесі гри рухова активність збільшується, посилюються процеси обміну, підвищується життєвий тонус.

Розвитку спритності сприяють вправи, виконання яких потребує чіткої просторової і часової регуляції рухів і м'язових зусиль. До них відносяться різноманітні фізичні вправи: загально розвиваючі, основні рухи (стрибки, метання, вправи в рівновазі), рухливі ігри. Вправи спортивного характеру (ходьба на лижах, катання на ковзанах, велосипеді). Елементи спортивних ігор (баскетбол, футбол, волейбол, бадмінтон, настільний теніс).

Також спритність може розвиватись засобами спеціальної фізичної і технічної підготовки – ходьба по колоді, тросу, камінню, купинкам, вправи на льодових, снігових, трав'янистих схилах; переправи через перешкоди.

Вправи по розвитку швидкості не повинні бути одноманітними. Повторювати їх необхідно у різних умовах, з різною інтенсивністю, ускладнюючи або, навпаки, полегшуючи їх виконання для того, щоб запобігти стабілізації швидкості. Ігри і вправи для розвитку швидкості доцільно проводити на початку походу (на першій або другій зупинці), коли діти не втомлені і у них оптимальний стан нервової системи.

Спеціальна витривалість виховується всіма засобами технічної підготовки: походами вихідного дня. Пішохідними і лижними прогулянками, пересуванням по різному ґрунту, переправах через перешкоди.

Доцільно, щоб фізична підготовка юних туристів здійснювалася на основі принципів всебічності, систематичності, послідовності та поступовості, свідомості та активності, наочності, повторності, циклічності та хвилеподібності.

Юних туристів потрібно заздалегідь привчати до труднощів, які можуть спіткати їх у поході (складні метеорологічні умови, природні перешкоди, важкий рюкзак тощо), виховувати вміння швидко приймати рішення в складних умовах, створювати психологічну рівновагу колективу в складній ситуації.

Сміливість – це здатність діяти у небезпечних для життя, здоров'я та престижу людини ситуаціях, не знижуючи при цьому якості діяльності. Під рішучістю розуміють здібність людини швидко приймати рішення і приступати до його здійснення у значущій для неї ситуації, особливо, коли присутні

невпевненість і страх.

Терпіння виявляється у здатності дитини з допомогою вольового зусилля підтримувати інтенсивність роботи на заданому рівні незважаючи на втому чи якість інші причини.

Список використаних джерел:

1. Кондратюк С.М. Спільна робота сім'ї і школи у формуванні здорового способу життя молодших школярів. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 10. Глухів, 2007. С. 62-66.

2. Артюшенко П. Формування вольових і фізичних якостей у старшокласників загальноосвітньої школи засобами туризму. *Гуманітарний вісник (педагогіка)*. Переяслав-Хмельницький, 2008. С. 18-22.

3. Яхно С. Виховання вольових якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі фізкультурних занять туристської спрямованості. *Гуманітарний вісник (педагогіка)*. Переяслав-Хмельницький, 2008. С. 152-155

4. Ковальова Л. Краєзнавство як засіб навчання і виховання учнів. *Гуманітарний вісник (педагогіка)*. Переяслав-Хмельницький, 2008. С. 202-206.

Кужиль Станіслав Валерійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

ГУРТКИ, ЯК ОСНОВНІ ФОРМИ ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Інтенсивна перебудова нашого суспільства, свідками і учасниками якої ми є, веде до зміни звичної для більшої кількості педагогів мети і завдань виховання підростаючого покоління. Останнім часом туристично-краєзнавча робота все ширше почала використовуватися у виховному процесі учнівської та

студентської молоді. Рух за відродження української держави, вивчення історичного минулого свого краю – все це дає великий поштовх нашій молоді для широкого освітньо-пізнавального ознайомлення із духовними цінностями і надбаннями минулого.

Підготувати людину до життя в сучасному надмірно мобільному суспільстві – це значить, виховати особистість, яка повинна володіти стійким світоглядом, моральними переконаннями і в той же час володіти психологічною гнучкістю, здатною в дитинстві і в дорослому житті не обходитися «старим багажем» і тим самим становитися гальмом суспільного прогресу.

Погіршення здоров'я дітей тривалий час розглядалося лише як результат несприятливої дії соціально-економічних, екологічних та інших факторів. Гуртки, однак, не менш значущим є негативний вплив на стан здоров'я комплексу педагогічних факторів. До них відносять: інтенсифікацію навчально-пізнавальної діяльності (постійне збільшення обсягу і темпу навчального навантаження), передчасний початок дошкільного систематичного навчання, невідповідність програм і технологій навчання, функціональним і віковим особливостям дітей, недотримання елементарних фізіологічних вимог до організації навчального процесу.

Поняття «позашкільна освіта» у вітчизняній системі освіти було офіційно представлена в 1992 році у Законі України «Про освіту», де вона умовно поділялася на додаткову освіту дорослих і дітей, основним завданням якої було надання певного рівня освітніх послуг, що виходять за межі обов'язкових базових освітніх програм. Позашкільна освіта забезпечує навчання, виховання, розвиток особистості та компенсує, коректує, розширює рамки базового компонента освіти, орієнтуючи на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації, спрямовуючи свої дії на задоволення пізнавальних, творчих потреб дітей та їхніх батьків, надаючи можливість реалізувати педагогічний потенціал працівників установ додаткової освіти.

Педагогічний процес у позашкільній установі має специфічні особливості,

що відрізняють його від навчальних занять у школі. На відміну від обов'язкових занять у школі, він носить добровільний характер. Мистецтво позашкільного педагога зводиться до напряму і регуляції позашкільною діяльністю, одночасному розвитку багатьох здібностей дитини з метою виховання всебічної особистості.

Позашкільна педагогіка має певну перевагу: вона здатна розташувати дитину до творчості, пробудити в ній прагнення (несвідоме і свідоме) виховуватися, бути вихованим. Іншими словами, діти у позашкільних закладах відкриті для педагогічного впливу. Тобто все це відбувається повільно, непомітно, не в спогляданні, а в процесі улюбленої для дітей діяльності, творчості, а не в умовах академічних, шкільних відносин.

Останнім часом зростає роль позашкільних установ у вихованні школярів, діяльності гуртків і секцій в забезпеченні змістовного і активного використання учнями позаурочного часу. Одним із засобів виховання і гармонійного розвитку школярів є туристсько-краєзнавча робота.

Найпоширенішими з організаційних форм туристично-краєзнавчої діяльності з учнями і студентами є гуртки, секції, клуби, товариства.

Крім того, туристсько-краєзнавча робота реалізує прагнення дітей до неформального об'єднання, співтовариства. Специфіка туристичної діяльності – співіснування між вихованцями і педагогом під час якого спільно розв'язуються життєво важливі для дитячого колективу і значущі для підлітка проблеми.

Останні роки серед позакласних форм роботи збільшується роль туристсько-краєзнавчих гуртків. Вони займають важливе місце і виконують функції, які не можуть забезпечити інші форми роботи з підлітками. Учні, що займаються туризмом, швидше набувають соціальну зрілість, одержують духовне і фізичне загартування, активно готуються до трудової діяльності.

Туристсько-краєзнавча робота виконує ще одну важливу місію – сприяє вихованню та соціалізації підрастаючого покоління. Її педагогічною особливістю у цьому напрямку є те, що вона, по-перше, найбільш демократична

і доступна для всіх верств населення.ю у тому числі і соціально-незахищених. По-друге, є школою адаптації учнів до стресових ситуацій у житті; по-третє, сприяє вирішенню значної кількості прикладних питань. Серед них, організація підготовки молоді до служби в армії. Туристсько-краєзнавча робота дає прекрасні можливості ціннісної орієнтації педагогічного процесу в плані громадсько-патріотичного виховання. Особливо важливим є переростання знань у переконання, бо патріотична свідомість – це не вибір готових знань, які треба просто запам'ятати чи зрозуміти, а система цінностей, які стають невід'ємною частиною свідомості та життєдіяльності особистості.

Практична значимість туристсько-краєзнавчої роботи з дітьми підтверджується конкретними результатами. Це збагачення життєвим досвідом поза школою, залучення до активної науково-пошукової роботи, утвердження здорового способу життя, формування колективістського світогляду, розвиток розумових здібностей школярів, набуття ними навичок активної дослідницької роботи, розвиток художньої творчості, фізичне та морально-психологічне загартування особистості, формування загальнолюдських якостей.

Важливу роль у розвитку шкільного краєзнавства відіграє добре організована робота краєзнавчого гуртка. Головним завданням гуртка є — поглиблення і розширення знань учнів про рідний край, розвиток у них творчих здібностей та вмінь самостійно здобувати знання, залучення учнів до пошуково-дослідницької діяльності, виховання в них світогляду. Це основна і найпоширеніша форма туристично-краєзнавчої роботи у школі та ЗВО. Гурток дозволяє поєднувати та використовувати найрізноманітніші форми виховної роботи.

Гуртки можуть мати саму різноманітну тематичну спрямованість в залежності від місцевих умов, інтересів, спеціальності та умінь керівника.

Не варто відмовляти при прийомі в гурток тим учням, котрі в школі і вдома не виділяються зразковою поведінкою і слухняністю. Існує безліч прикладів, що туристсько-краєзнавча робота, як і будь яка захоплююча справа здатні радикально змінювати характери.

Гуртки, як і інші об'єднання учнів, створюються для того, щоб залучити до роботи максимальну кількість учнів не залежно від віку, рівня розвитку та успішності. Основне завдання цих угруповань полягає в тому, щоб спрямувати мислення і енергію учнів у здорове русло, забезпечити розумний та здоровий відпочинок, цікаве дозвілля, допомогти школярам у пошуках улюбленого заняття, залучити їх в різноманітні краєзнавчі види діяльності.

Досвід роботи краєзнавчих гуртків свідчить, що найефективнішими видами краєзнавчої роботи є екскурсії, походи, експедиції по рідному краю, організація краєзнавчих музеїв, гуртків, виставок, створення краєзнавчих атласів, відеоматеріалів, проведення краєзнавчих вечорів, зльотів, конференцій, вікторин, статей про життя краю для місцевої преси, радіо, телебачення, а також участь у вирішенні практичних питань (створення лісопосадок, парків і скверів, збирання насіння дерев та квітів тощо.).

Заняття краєзнавчого гуртка повинні носити переважно практичний характер, і лише незначна частина їх може проводитись у вигляді лекцій. Зміст занять потрібно поступово ускладнювати, починаючи з виконання простих пошукових завдань: знайомство на місцевості з відомими уже фактами, пам'ятниками природи, історії і культури до виконання завдань державних і народних музеїв, що потребують уміння працювати з літературою, вести записи спогадів тощо.

Список використаних джерел:

1. Криловець М. Краєзнавчий принцип виховання дітей у педагогічній спадщині Софії Русової / Софія Русова – предтеча нової української школи. Ріпки, 2021. С.115-117.
2. Криловець М.Г. Роль шкільного краєзнавства і туризму в соціальному вихованні учнів. *Географія та екологія: наука і освіта*. Умань, 2020. С. 103-106.
3. О. Тімець Значення туризму як суспільного явища. *Гуманітарний вісник (педагогіка)*. Переяслав-Хмельницький, 2010. С. 111-114.
4. Криловець М.Г. Краєзнавча підготовка майбутніх учителів. *Освітні й*

наукові виміри географії та туризму. Полтава, 2020. С. 7-11.

Кунгурцева Олена Андріївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 231 Соціальна робота;

Останіна Ніна Степанівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

САМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. XXI столітті велике значення надає тому, як сама людина визначає своє місце у суспільстві в залежності від її внутрішнього світу. Кожне суспільство влаштоване таким чином, що в ньому завжди є місце для конкуренції, де людина має певні проблеми, вирішення яких супроводжується втратою змісту буття самої людини в сучасному суспільстві. Таким чином, можна пояснити феномен самотності людини супроводжуваними чинниками, а саме розвитком самосвідомості людей та соціальними змінами в суспільстві країни.

Сьогодні розповсюдження проблеми самотності відбиває соціальну динаміку, коли самотність сприймається, як негативне явище: явище, яке ми звикли боятися. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила самотність нагальною загрозою для здоров'я людства. «Самотність не знає кордонів і стає глобальною проблемою громадського здоров'я, що впливає на всі аспекти здоров'я, добробуту та розвитку. Соціальна ізоляція не знає ні віку, ні кордонів», – визначає Чідо Мпемба, член міжнародної комісії з проблем самотності [1].

Після наслідків пандемії Covid-19, яка пригальмувала економічну та соціальну активність, збільшивши рівень самотності, а також на тлі нового

усвідомлення важливості проблеми, ВООЗ створила міжнародну комісію, що має зайнятися проблемою самотності. Комісія працюватиме протягом трьох років, повідомляє газета «The Guardian» (Суспільні новини).

Виклад матеріалу. Попри те, що самотність здебільшого вважають проблемою розвинених країн, соціальну ізоляцію відчуває кожна четверта літня людина в усіх регіонах світу. У них самотність спричиняє підвищення ризику деменції на 50% та ішемічної хвороби (або інсульту) на 30%. Але самотність впливає і на життя молодих людей. Згідно із дослідженням, від 5% до 15% підлітків є самотніми (в Африці таких нараховується 12,7%, а в Європі – 5,3%) [1].

Ризики для здоров'я від самотності такі ж шкідливі, як викурювання до 15 цигарок в день – це більші, ніж ризики, пов'язані з ожирінням і недостатньою фізичною активністю. «Проблеми самотності не стосуються однієї країни... Самотність є недооціненою загрозою громадському здоров'ю», – зазначає Мурті, вивчаючи цю проблему в масштабі світу. Було встановлено, що кількість самотніх людей в країнах постійно зростає. Про це свідчать наступні данні: не більше 1-2% опитаних стверджують, що ніколи в житті не відчували самотності, натомість приблизно 10-30% стверджують, що пережили таке почуття хоча б раз в житті [1]. Підтвердженням є і результати вже проведеного опитування з метою виявлення слів, які на думку людей різного віку, статі та соціального статусу, характеризують нашу дійсність: у 83% відповідей зустрічаються такі слова як «особистість», «судження» та «самотність».

Визначення «самотності», як важкого психічного стану, поряд із яким, найчастіше, присутні наявний поганий настрій і важкі переживання, є розуміння того факту, що самотньою людина стає, коли усвідомлює стан своїх відносин з іншими людьми, які для неї мають значення; коли людина відчуває дефіцит задоволення необхідності в спілкуванні. До того ж, враховуємо, що самотність – складне явище, яке неоднаково сприймається різними людьми: це – тяжка туга за втраченим коханням або близьким другом; це – нетривале почуття нудьги через відсутність спілкування; самотність це – почуття власної

невідповідності оточенню. Взагалі, відчуття самотності для людини – один з найсильніших стресів: коли можна постійно знаходитися серед людей, контактувати з ними і разом з тим відчувати свою «ізолюваність» від них, тобто самотність. Та, незалежно від того, за яких умов людина відчуває себе самотньою, цей стан проявляється в таких симптомах психічних розладів, як: відчуття нудьги та пригніченості, відчуття страху, тривоги, скорботи, або й гніву.

Сьогодні людство отримало нові можливості для посилення соціальної й індивідуальної допомоги тим, хто її потребує. Проте, соціальна робота в цьому напрямку ще перебуває на стадії формування: необхідно вирішувати проблеми що наростають і, паралельно, – не втратити орієнтир на перехід до нової якості професійної діяльності, що спрямована на задоволення основних соціальних потреб індивіда (у т.ч. інформаційних, освітніх, медичних, психологічних) з метою сприяння його успішному соціальному функціонуванню [2].

Соціальна робота з самотніми людьми передбачає використання теорій активності, субкультури, вона повинна сприяти інтеграції людини в комунікативну сферу. Соціальна робота з самотніми має будуватися на принципах єдності соціального захисту і самозахисту, допомоги і самопомоги. До речі, саме цією соціальною спрямованістю і відрізняється соціальна робота від дружньої участі або родинного втручання задля допомоги самотній людині.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Соціальна робота з самотніми людьми є провідним напрямом соціальної політики країни з метою забезпечення права людини, що, потребує допомоги на гідні умови життя. Стратегія соціальної роботи з подолання самотності людей потребує розробки додаткових механізмів та заходів за для запобігання поширенню самотності, а також забезпечення доступу населення до послуг соціальної сфери, незалежно від місця проживання; мінімізації ризиків соціального відчуження через доступність соціальних послуг, зокрема шляхом активізації роботи

мультидисциплінарних команд із надання соціальних послуг, виїзних прийомів працівників соціального захисту населення, закладів та установ, що надають соціальні послуги.

Список використаних джерел:

1. Daniel L Surkalim, Mengyun Luo, Robert Eres, Klaus Gebel, Joseph van Buskirk, Adrian Bauman, Ding Ding. The prevalence of loneliness across 113 countries: systematic review and meta-analysis. URL: <https://www.bmj.com/content/376/bmj-2021-067068> (дата звернення: 15.12.2021)
2. СемигінаТ. Сучасна соціальна робота. Академія праці, соціальних відносин і туризму. Київ: 2020. С. 275
3. Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: Українські реалії та міжнародний досвід: колективна монографія / Поліщук Н.М. та ін. Тернопіль: 2018. 89-94 с.

Ліпатнікова Іванна Степанівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки;

Останіна Ніна Степанівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

СТАНОВЛЕННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

Україна не може стояти осторонь питань розвитку позашкілля і має якнайефективніше використовувати потенціал позашкільної освіти для свого майбутнього, – зазначено у Стратегії розвитку позашкільної освіти [5].

Позашкільна освіта як складова освітньої системи країни, мала і має

важливе значення для навчання й виховання учнівської молоді, для формування важливих життєвих компетентностей підростаючого покоління суспільства. Закономірна функція позашкільної освіти підтверджена багаторічним досвідом взаємодії поколінь у діяльності, спілкуванні, відносинах.

Проблематикою сучасного позашкілля є оновлення змісту освітньої системи закладів позашкільної освіти з врахуванням теоретичного та практичного досвіду становлення, розвитку та функціонування позашкілля в загальній освітній системі країни. Вважаємо, що теоретичне узагальнення становлення та розвитку позашкілля дає можливість удосконалити та оновити зміст освітньої системи закладів позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розвиток позашкільної освіти як в Україні, так і поза її межами зумовлений певними конкретно-історичними умовами (соціальними, економічними, політичними), що визначають її найважливішу закономірність. Освітня система позашкілля, унікальна перш за все своїм виховним досвідом, традиціями, що складають частину загальнолюдської й національної культури.

Представники української школи науковців (І. Бех, О. Биковська, В. Борисова, Л. Ковбасенко, Р. Науменко, Г. Пустовіт, О. Сухомлинська, Т. Цвірова та інш.), які досліджують різні аспекти розвитку позашкільної освіти, стверджують, що реальне становлення позашкілля мало місце з кінця ХІХ – початку ХХ ст. Підтвердженням цього факту вони зазначають те, що саме в цей час із метою підвищення культурного рівня населення виникають профільні клуби та товариства, а задля зменшення дитячої бездоглядності – й «денні клуби для дітей» та ігрові майданчики.

Яскравим проявом становлення позашкільної освіти в Україні можна вважати події 1917 - 1918 року (початок докорінного перетворення суспільної та соціально-економічної політики усієї країни), які відкрили перед українськими освітянами великі можливості докорінної перебудови шкільництва на демократичних засадах. Задля реалізації освітніх реформаторських задумів Центральна Рада бере курс на створення

демократичного суспільства, на організацію нової національної школи [189,79]. Стратегія розвитку освіти вимагала створення певних умов для духовного розвитку молоді, інтелектуально-моральної свободи вибору нею своєї життєвої позиції, формування здібностей відстоювати свої переконання. Проте, здійснення цього плану було можливе за умови охоплення державною освітою всієї учнівської молоді (робітничої учнівської молоді, тощо).

Завдяки активній роботі Секретаріата освіти, в житті педагогічних кіл України 1917 -1920 роки були визначені напруженим, але творчим настроєм, який сприяв появі мережі шкільних, позашкільних та культурно-освітніх закладів в усіх регіонах країни [2]. Підтвердженням цього факту є і той факт, що в країні відбувається ряд педагогічних форумів з питань освітньої політики: I Всеукраїнський з'їзд вчителів (5-6 квітня 1917 року), II Всеукраїнський з'їзд вчителів (10-12 серпня 1917 року) [189,89;126,30], Всеукраїнський професійний учительський з'їзд (13-15 серпня 1917 року). Саме під час роботи першого з'їзду була утворена Всеукраїнська Учительської спілка (ВУС) під головуванням С.Русової. В процесі роботи форумів першочергово розглядалося питання реформи освіти; поряд з цим і питання організації та реорганізації усіх підсистем нової національної школи. Кожен з освітянських форумів привносив у розв'язання стратегічної проблеми свої відповідні завдання. В Україні було створено Департамент позашкільної освіти (1918), який очолила С. Русова, напрямки роботи якого сприяли створенню закладів нового типу: для навчання та виховання дітей: відкриваються перші центри позашкільної освіти; в Ніжині, Києві, Харкові організовані і перші будинки юнацтва [1].

Таким чином, ми бачимо, що набирають популярності й особливим попитом в Україні в 1918–1919 рр. користувалися невеликі дитячі клуби, комуни, секції, у яких до організації навчально-виховним процесом долучалася і молодь. Вони працювали в гуртках, створювали бібліотеки, майстерні. Дитячі об'єднання й клуби ставили собі за мету залучення дітей до активної участі в будівництві нового життя. Такі організації ставали прообразом сучасних позашкільних закладів освіти, першою базою дитячих об'єднань

самоврядування.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ретроспективний аналіз історико-педагогічних джерел, фактів розвитку позашкільної освіти в Україні дає можливість побіжно висвітлити один із періодів становлення позашкілля в країні. В умовах сьогодення позашкільна освіта стає все більш актуальною та пов'язаною з необхідністю розбудови української школи відповідно до сучасних вимог. За належної державної підтримки необхідним є збільшення мережі закладів позашкільної освіти (1554 – у 2013 році), що сприятиме збільшенню відсотку охоплення дітей шкільного віку позашкільною освітою. Вважаємо, що, за певних обставин, позашкільна освіта – це саме та ланка згальної освітньої системи, яка допоможе суспільству активізувати діяльність щодо попередження дитячої бездоглядності, правопорушень, негативних проявів у молодіжному середовищі; є базовою фундацією розвитку творчо – обдарованої молоді.

Список використаних джерел:

1. Балахтар В. Історичний розвиток позашкільної освіти в Україні. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. Одеса, 2007. Вип. 4. С. 279–282.
2. Биковська О. В. Історико-теоретичні основи позашкільної освіти. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр.* Запоріжжя. 2006. Вип. 42. С. 39–48.
3. Вербицький В. В. Позашкільна освіта у вимірі ХХІ століття. *Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки: матеріали Всеукр. пед. конф., 2–3 грудня 2008 р.* Київ: АБЕРС, 2008. 308 с.
4. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. В. Биковської. Київ: ІВЦ АЛКОН, 2018. 96 с.
5. Тихенко Л. В. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку: монографія. Суми, 2013. 270 с.

Лук'яненко Юлія Михайлівна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ЧОЛОВІЧОГО СИБЛІНГА (СББ) У НЕПОВНІЙ РОДИНІ

На формування і розвиток дитячої особистості впливає безліч факторів, але є речі, які дитині даються із самого близького оточення – із сім'ї. Формування рис характеру і особистий досвід кожної дитини розпочинається із родини, де кожен має своє місце, свої права і обов'язки. Сім'я виступає моделлю всесвіту для новонародженої дитини і дає їй захист, підтримку, вчить стосункам з людьми. Саме в колі родини дитина набуває першого, і часто найважливішого, досвіду спілкування і побудови стосунків. В процесі виховання беруть участь всі члени родини, але найцікавішими для цього дослідження є стосунки братів і/або сестер, або, інакше кажучи, сиблінгів. Суродженці або сиблінги це діти (брати і/або сестри), що мають спільних батьків і, як правило, ростуть разом. Зростання в одній родині сприяє розвитку міцних зв'язків між братами і сестрами і супроводжується переживанням сильних почуттів, таких як любов, дружба, ворожість, байдужість тощо. Такі зв'язки часто зумовлені не тільки, вихованням, рисами характеру та особистим досвідом кожного із сиблінгів, але й порядком народження і відіграють значну роль у формуванні особистості всіх членів сімейної системи. Адже сиблінгові стосунки – одні з найбільш тривалих стосунків між близькими людьми.

Існує декілька різновидів сиблінгів:

1) повнорідні сиблінги - рідні брати чи сестри, котрі мають однакових біологічних батьків;

2) напіврідні сиблінги - мають лише одного спільного родича - батька або матір. Міжособистісні стосунки між напів- братами та напів- сестрами можуть бути дуже різні: від дуже близьких до цілковито відчужених.

3) зведені сиблінги - це діти від колишніх шлюбів батьків. Вони неспоріднені кровно, але зростання в одній родині також впливає на формування особистості кожного з них.

4) прийомні сиблінги - це діти, що виростають разом в одній прийомній родині, годіванці родини або біологічні діти опікуна;

5) сиблінги за всиновленням або удочерінням – діти, не споріднені за кров'ю, яких всиновили або удочерили, та які вважають одне одного своїми суродженцями;

Актуальність. Всі перелічені сиблінги, при умові сумісного проживання в одній родині протягом довгого часу, створюють особливу сімейну підсистему, котра органічно пов'язана з іншими сімейними підсистемами (підсистема батьків і дітей, підсистема подружніх стосунків батьків, підсистема «дідусі/бабусі» та інші). Сиблінгова система є частиною цілого і, одночасно, окремим цілим, яке є об'єктом психологічних досліджень. І якщо співіснування і взаємовплив сиблінгів у повних родинях достатньо висвітлений у психологічних працях і педагогічній літературі, то тема сиблінгових стосунків у неповних сім'ях, розкрита не повністю. Однак, в сучасних умовах, коли зростає кількість неповних сімей і в зв'язку з цим змінюються моделі поведінки членів сімейної системи, важливо розуміти процеси, що відбуваються всередині всіх підсистем, а також, як ці процеси впливатимуть на формування особистості дітей, які зростатимуть в таких умовах.

Ступінь досліджуваності проблеми. Значний внесок у вивчення сиблінгової проблематики зробили такі провідні вчені як А. Адлер, який досліджував вплив порядку народження на стиль життя, Д. Леві, якого цікавило сиблінгове суперництво, С. Мінухін, котрий вивчав сиблінгові стереотипи взаємодії з оточуючими. Праця Л. Сонтаг описує реакцію сиблінгів на появу в сім'ї нового члена родини, дослідження В. Томан визначає вплив сімейних

позицій сиблінгів на їхні особистісні особливості і майбутнє подружнє життя. Також слід сказати, що дослідження сиблінгових стосунків розвиваються за трьома головними напрямками: перший присвячений дослідженню проблем, пов'язаних з порядком народження дітей в сім'ї, другий описує внутрішньо-сімейні відмінності і досліджує їхню природу, третій визначає індивідуально-психологічні особливості сиблінгів.

У сучасних наукових дослідженнях провідних учених наголошується на важливості вивчення сім'ї як цілісного феномена із врахуванням взаємодії, що розгортається у трьох підсистемах, при цьому увага акцентується на подружніх та дитячо-батьківських взаєминах (Е. Берн, Дж. Боулбі, Т. Буленко,

А. Джерсильд, В. Ковальов, М. М'ягер, Л. Синютка, З. Фрейд, В. Юстицький). Психологічні особливості однієї підсистеми сімейних взаємин - взаємодія між сиблінгами та можливості педагогічного впливу на таку систему є найменш розробленою проблемою у соціальній та сімейній психології і педагогіці.

Багато в чому наша зовнішність, розумові та творчі здібності, характер та поведінка визначені генами, які ми отримали від батьків. Але оскільки людина – істота суспільна, у нашому вихованні велику роль грає як генетика, так і середовище, у якому ми живемо. І перше середовище, в якому починається формування людської особистості – це сім'я.

Життя в одній родині протягом тривалого часу формує у людини певні стереотипи поведінки, які багато в чому визначають подальші відносини з іншими людьми. Те, в яких стосунках перебувають діти в сім'ї за порядком їхнього народження, визначається їхніми сиблінговими позиціями. Ієрархію народження неможливо змінити, але знаючи про неї і особливості сиблінгових позицій, можна коригувати свою поведінку стосовно оточуючих людей [1].

За основу щодо сиблінгових позицій береться типова сім'я із двома дітьми, у якій можливі такі комбінації:

- 1) два хлопчики, відповідно старший та молодший брати (СББ та МББ);
- 2) дві дівчинки, відповідно старша та молодша сестри (ССС та МСС);

3) різностатеві діти і тут можливі два варіанти – старший брат та молодша сестра (СБС та МСБ) та старша сестра та молодший брат (ССБ та МБС);

4) також виділяють одинаків сиблінгів: чоловіків (ОЧ) та жінок (ОЖ);

5) якщо в сім'ї більше двох дітей, то і сиблінгових комбінацій теж більше і тут потрібно розглядати кожну дитину по відношенню до її старших/молодших сестер/братів окремо;

б) в особливу групу потрапляють також сиблінги близнюки та двійнята та діти з інвалідністю.

Розглянемо особливості педагогічного впливу батьків на старшого чоловічого сиблінга в системі «брати» - старшого брата брата (скорочено СББ).

До народження молодшого брата СББ був єдиною дитиною в сім'ї, вся увага та любов батьків належали тільки йому. Але з'явився молодший брат і все життя СББ змінилося - тепер він змушений розділити увагу і любов батьків з братом. Крім того, батьки хочуть, щоб СББ доглядав за молодшим братом і грав з ним, але те, чи прийме він молодшого брата, цілком залежить від батьків. Батьки часто залишають молодшого в компанії СББ і тим самим роблять його відповідальним за життя та здоров'я молодшої дитини. У СББ формується почуття відповідальності, але водночас і бажання командувати та організовувати все та всіх. Іноді безконтрольна влада над молодшим братом може вилитися в жорстокість, злі глузування та навіть побої, але так буває рідко. Найчастіше СББ подобається поклоніння та прихильність молодшого брата. Це надає СББ впевненості у собі, він відчувається захисником та незаперечним авторитетом для молодшого брата. У повній сім'ї, де троє чоловіків та одна жінка, може розпочатися конкуренція за увагу матері. Тут батько має особистим прикладом показати хлопчикам, як повинен поводитися люблячий і дбайливий чоловік.[6]

У СББ немає досвіду спілкування з дівчатками (адже він не має сестри) і йому буде складно порозумітися з ними. У компанії СББ легко сходиться з хлопчиками і дружить з усіма, крім іншого СББ. Якщо в одній групі

виявляються два СББ, така група неминуче розколюється надвоє. Два лідери за вдачею не можуть ужитися в одному колективі.

У навчанні СББ не завжди все вдається легко через сварки з учителями, особливо, якщо вчителі – жінки. Для СББ авторитетом може лише чоловік, старший за віком і такий, що більше знає і вміє, ніж СББ. Батько, вітчим, тренер – до них він прислухається набагато частіше, ніж до жінок. Хороший початок навчання для СББ – військове училище, де є з кого брати приклад і є чітко поставлені завдання на кожен день.

Для СББ головним авторитетом є батько, якого він хоче поважати, тому якщо в сім'ї відбулося розлучення, мати повинна підтримувати стосунки з батьком дітей.[3] Це необхідно для прийняття ними чоловічого стилю поведінки та виховання відповідних рис характеру. СББ близький до батька, а якщо батька в сім'ї немає, СББ може стати «батьком» для молодших дітей.[7] Він легко бере на себе відповідальність за молодших братів і сестер, намагається в усьому допомагати матері і навіть починає заробляти гроші задля утримання родини. Йому важко примиритися з появою у матері нового чоловіка, він навіть може відчувати себе непотрібним і покинути родину, але якщо стосунки з відчимом складаються добре і СББ відчуває до нього повагу, тоді родинні стосунки можуть стати початком справжньої чоловічої дружби. СББ тяжко переживає смерть матері, для нього це справжня трагедія, але смерть молодшого брата чи кращого друга залишиться для нього важким, обтяженим почуттям провини, спогадом на все життя.

Зважаючи на все вищесказане, стає зрозуміло, що такі зміни в родині, як смерть одного з батьків або розлучення батьків прямо впливають на стосунки між братами і сестрами, а також на формування особистості всіх дітей в сім'ї. Відкритим залишається питання, яким чином має здійснюватися процес виховання дітей з неповних родин вдома і у школі, і які методи виховної роботи можуть позитивно вплинути на процес дорослішання дітей із неповних сімей.

Список використаних джерел:

1. Дідук І.А. Взаємини між дітьми в сім'ї як чинник їхнього психосоціального розвитку: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2001. 20 с.
2. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України: офіційний сайт. URL: <http://www.idss.org.ua/public.html>
3. Крупник І.Р. Проблеми дослідження особливостей уявлень про майбутнє сімейне життя дітей з родин трудових мігрантів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2016. Вип. 1. Т. 1. С. 146–150.
4. Миколайчук М.І. Особливості психосоціального розвитку сиблінгів дітей з психофізичними вадами: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2007. 214 с.
5. Посвістак О.А. Теоретико-історичні основи психології сім'ї. Хмельницький: ХНУ, 2017. 402 с.
6. Цюра С.Б. Характерні особливості педагогічного середовища розвитку сиблінгів. *Вісник Львівського університету. Серія «Педагогічна»*. Львів: Вид-во Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка, 2016. Вип. 30. С. 149–151.
7. Юрченко І. Основні психолого-педагогічні особливості неповних сімей в сучасній Україні. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету] / Херсон. держ. ун-т.: Педагогічні науки*. 2016. № 65.

Лю Сіхуей – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

РОЛЬ ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Одним з пріоритетних напрямків державної культурної політики є забезпечення соціокультурних потреб людини. Якісне забезпечення соціокультурних потреб людини дозволяє підвищити рівень життя громадян.

З огляду на це актуалізується з'ясування особливостей соціокультурних цінностей та їхнього впливу на життєдіяльність людини і суспільства. Вільний і всебічний розвиток особистості є не тільки соціальним ідеалом, але і найважливішою умовою розвитку суспільства, орієнтованого на універсальні гуманістичні та демократичні цінності.

Соціокультурна сфера сьогодні є предметом наукових досліджень, що привертає увагу представників різних галузей і знань. Соціокультурна сфера розглядається як активний комунікативний засіб, якій дозволяє встановити певну рівновагу між людьми, навколишнім світом. В своєму потенціалі, соціокультурна діяльність акумулює життєвий досвід людини, вводить її в культурний діалог з іншими людьми.

Виокремлюючи потенціал соціокультурної діяльності, ми акцентуємо на її унікальній здатності творчого вдосконалення людини, розвитку її інтелектуальних, духовних сил, що вкрай необхідне в наш час.

Сучасна вітчизняна культурологічна наука активно досліджує культурні процеси і феномени, визначаючи їх вплив на формування громадянського суспільства загалом та всебічно розвинутої особистості зокрема. Особлива увага сьогодні приділяється культурному простору, його структурі та характеру взаємодії його елементів.

Однією з інтерпретацій культурного простору є тлумачення його як сукупності сфер суспільно-культурної діяльності, що забезпечують культурні потреби громадян. В цьому контексті до структури культурного простору входять сфери мистецької, культурно-просвітницької, культурно-дозвілєвої діяльності (професійної та аматорської), а також суміжні сфери — освітня і наукова діяльність [1].

У рамках цього твердження важливою складовою культурного простору видається і сфера мистецько-освітньої діяльності, яка інтегрує в собі відносно автономні мистецьку і освітню сфери. Мистецько-освітня діяльність здійснює безпосередній вплив на формування сучасного культурного простору України. Мистецька освіта, інтегруючи освітній та мистецький елементи, з одного боку, виконує роль соціальної підсистеми, яка забезпечує кадрами сферу культури, з іншого — безпосередньо причетна до нематеріального, культурно-духовного розвитку суспільства, продукуючи відтворення та створення мистецьких витворів.

Позашкільна мистецька освіта є невід'ємною та значущою ланкою, діяльність якої спрямована на створення умов для розвитку дітей та задоволення їх інтересів у вільний від навчання час. І це закономірно, адже позашкільні навчальні заклади як освітні осередки надають знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечуючи потреби особистості у творчій самореалізації, сприяючи інтелектуальному, духовному й фізичному розвитку, забезпечуючи підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створюючи умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів. Забезпечуючи тим самим різнобічність та багатогранність усієї організаційно-масової роботи з дітьми та молоддю.

Питання становлення мистецької освіти, формування її як системи в різних регіонах України в історичному контексті досліджували Т. Благова, В. Добровольська, І. Зязюн, М. Чепіль, Р. Шмагалю. Питання розвитку окремих видів мистецької освіти в системі загальноосвітніх навчальних закладів в

Україні і за кордоном вивчали В. Демиденко, Л. Зязюн, І. Полякова, І. Шкелебей та інші. Особливе значення для осмислення предмета початкової мистецької освіти має науковий доробок О. Рудницької, Л. Масол, С. Волкова.

Попри значну увагу науковців до мистецької освіти спостерігається відсутність комплексного дослідження феномену початкової мистецької освіти, яка має значний культуротворчий потенціал.

У зв'язку з сучасними реаліями постають нові теоретичні й організаційні проблеми культурологічного характеру. Як суб'єкти освітніх систем, так і суспільство в цілому починають розуміти необхідність більш активного поєднання навчально-виховного процесу з духовно-культурними компонентами, тобто, виховного потенціалу мистецьких закладів позашкілля.

Основу розуміння виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів становлять актуальні теоретичні підходи стосовно проблеми виховання особистості (Г. Г. Ващенко, В. О. Сухомлинський, А. С. Макаренко, а також І. Д. Бех, О. Л. Кононко, Г. С. Костюк, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська та інші) і методологічні засади позашкільної освіти (Т. І. Сущенко, Г. П. Пустовіт, В. В. Вербицький, О. В. Биковська та інші). Сутність поняття “виховний потенціал позашкільного навчального закладу” доцільно розглядати як можливості позашкільного навчального закладу, які можуть бути використані для досягнення мети виховання особистості.

Виховний потенціал позашкільного навчального закладу становлять комплекс чинників і умов, що визначають його педагогічні можливості. Припускаємо варіативність підходів до визначення компонентів у складі поняття “виховний потенціал позашкільного навчального закладу”. Відповідно до першого як компоненти виховного потенціалу позашкільного навчального закладу можна розглядати:

-суб'єктів виховного процесу (педагогів, вихованців, батьків, адміністрацію закладу);

-виховне середовище закладу (духовне, матеріальне (предметне) та подієве наповнення життєдіяльності вихованців;

- морально-психологічний клімат тощо);
- принципи, покладені в основу навчально-виховного процесу;
- зміст навчально-виховного процесу, форми та методи реалізації змісту;

взаємозв'язки з іншими соціальними інститутами тощо.

Суспільний аспект початкової мистецької освіти розкривається в площині безпосередніх та прихованих взаємозв'язків дитячих мистецьких шкіл із зовнішнім середовищем. Безпосередній вплив на суспільство здійснюється через культурно-просвітницьку і рекламну діяльність навчальних закладів, в той час як опосередковано початкова мистецька освіта впливає на піднесення культурного рівня соціуму через навчання і виховання учнів мистецьких шкіл.

Для висвітлення ролі початкової мистецької освіти в соціокультурному просторі сучасної України з позиції суб'єктів виховного процесу було проведено соціологічне дослідження, в якому брали участь вихованці та батьки музичних шкіл, шкіл мистецтв і художніх шкіл.

Серед батьків учнів більшість представляли музичні школи (49,5 %) та школи мистецтв (45,1 %). Художні школи представили 7,6 % батьків.

Важливим критерієм успішної діяльності початкової мистецької освіти як чинника впливу на соціокультурний оточуючого дитину середовища було визначено поширення результатів навчання учнів дитячих мистецьких шкіл, які вони демонструють поза межами школи. Відповідаючи на запитання: “Де використовує Ваша дитина знання і навички, отримані в мистецькій школі?”, 37,1 % батьків зазначили, що результати навчання мистецтва учні використовують у самій школі. Однак доволі значний відсоток отримала відповідь “в колі сім'ї” — 33,8 %.

В колі друзів використовують свої мистецькі навички 22,9 % учнів дитячих мистецьких шкіл. Тільки 6,2 % батьків зазначили, що їх діти в мистецьких школах готуються до вступу в музичне училище, участі у фестивалях, конкурсах, інших творчих заходах, а також демонструють свої навички в загальноосвітній школі, в місцях організованого відпочинку тощо. Отже, навчання в школі дає їй учням широкі можливості для використання

здобутих навичок у повсякденному житті.

На думку опитаних респондентів, початкова мистецька освіта має велике значення для розвитку суспільства, оскільки впливає на культурне життя населеного пункту, популяризує народне мистецтво, сприяє організації дозвілля дітей та молоді, профілактиці бездоглядності, правопорушень серед дітей та молоді, заохочує дітей та підлітків до естетичної культури. Діти, сформовані на зразках загальнолюдських культурних цінностей, самі стають активними учасниками окультурення життєвого простору.

Отже, як інституціалізована система початкової мистецької освіти дитячі мистецькі школи залишаються відкритими закладами, які здійснюють активну популяризацію своїх послуг. Культурне призначення цих навчальних закладів полягає також у широкому використанні учнями шкіл здобутих навичок у повсякденному житті. Отже, можна стверджувати, що дитячі мистецькі школи виявляють себе активними учасниками культуротворчого процесу, використовуючи зовнішні зв'язки, і безпосередньо впливають на культурний розвиток суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гриценко О.А. Культура, національний культурний простір та суспільна консолідація в сучасній Україні. *Дослідження проблем трансформації культурної сфери та шляхів реалізації ключової ролі культури в соціально-економічному розвитку сучасної України. Аналітичний огляд і рекомендації.* Електронний ресурс. URL: http://www.culturalstudies.in.ua/2009_zv_9_2.php

2. Культурно-дозвіллева діяльність у сучасному світі : кол. монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 328 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12364.pdf>.

3. Просіна О. В. Толока позашкільників: метод. путівник, Київ: СПД Резников В.С., 2018. 76 с.

4. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку: у 3 кн.: монографія / за заг.ред Л. В. Тихенко. Суми: Університетська книга, 2020. Кн.1, 270 с.

Ніжинець Софія Сергіївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ОРКЕСТРУ

В сучасному світі керівництво оркестром вимагає від особистості керівника не лише високої музичної майстерності, але й розвинутої особистісної культури. Організаційна культура визначає атмосферу у творчому колективі та ефективність виконання музичних творів. У даній роботі розглядаються основні аспекти особистісного компонента організаційної культури керівника оркестру, які впливають на формування виразності та гармонії в музичному виконанні.

Організаційна культура керівника оркестру – це система суспільно прогресивних формальних і неформальних правил і норм діяльності, обрядів і традицій, індивідуальних і групових інтересів, особливостей поведінки керівника оркестру, стилю керівництва, показників задоволеності музикантів умовами праці, рівня взаємного співробітництва і сумісності музикантів між собою і з оркестром, перспектив розвитку. На організаційну культуру керівника оркестру впливають звички і схильності, потреби і інтереси, політичні погляди, професійні інтереси, моральні цінності, темперамент [1].

Організаційна культура керівника оркестру залежить від спрямованості його діяльності, як це визначає О. Олексюк. Комплекс професійно значущих якостей формується під впливом вирішення організаційно-управлінських завдань, що включає в себе організованість, ініціативність та відповідальність. Ці якості визначаються здатністю до самоорганізації й саморегуляції дій.

Важливий вплив у роботі керівника з музикантами має професійне спілкування та взаємодія з ними, що сприяє розвитку в них комунікативних

якостей та емпатійності. Керівник оркестру повинен вміти встановлювати взаємовідносини з колективом і володіти культурою демократичного спілкування.

Дослідницький пошук керівника оркестру формує ціннісні орієнтації, ідеали та світоглядні настанови. На розвиток музично-творчих здібностей у музикантів впливає їх здатність до переживання музичних образів та розуміння логіки музичної думки, розвиток креативності [2].

Гуманістичний смисл діяльності керівника оркестру передбачає наявність толерантності, справедливості та ціннісного ставлення до музикантів. Керівник повинен прагнути до самовдосконалення, щоб створювати сприятливий клімат для творчості та ефективної співпраці всією командою.

Оркестрове диригування, як мистецька професія, визначається рядом особливостей, серед яких важливим елементом є необхідність подолання складних фізичних та розумових навантажень, які взаємодіють у паралельних площинах. Диригент, як професійний музикант, повинен володіти фізичною витривалістю та тренуваністю. Одночасно, важливо, щоб він був психологічно стійким і міг впоратися з публічним тиском, вмів керувати своїм тілом і мав високий естетичний рівень рухів.

Слушною є думка М. Шумського про те, що для диригента важливо володіти добре розвиненою диригентською технікою, що включає в себе встановлення адекватного темпу відповідно до композиторського задуму, контроль над точністю метро-ритмічної структури музичного твору та здатність організувати гармонійний виконавський ансамбль всередині оркестру. Ці аспекти вимагають від диригента великої відданості та майстерності для досягнення вищого рівня музичної виразності та злагодженості в оркестровому виконанні [4].

Однією з ключових особливостей особистісного компонента керівника є його творче сприйняття музики. Здатність відчувати та розуміти емоції, які несе в собі музичний твір, є важливою для створення виразного виконання. Керівник оркестру повинен володіти не лише технічними аспектами диригування, але й

мати глибоке розуміння музичної сутності твору.

Розуміння музичної теорії, гармонії та ритміки є не менш важливою складовою особистісного компонента. Керівник повинен володіти високим рівнем професійної підготовки для ефективної передачі своїх музичних ідей оркестрантам. Крім того, його здатність до чіткого та точного використання жестів та мовлення тіла є важливою для ефективної комунікації з музикантами.

Воля грає визначальну роль в діяльності керівника, особливо враховуючи високий рівень відповідальності та потребу у точності та виразності в музичному виконанні. Ініціативність, наполегливість і дисциплінованість – ці якості є необхідними для успішного управління музичним колективом.

Специфіка взаємодії диригента та колективу визначається жестами, що є формою невербальної комунікації. Ця взаємодія є суб'єкт-об'єктною, де музичний колектив є об'єктом управління, а керівник – координатором спільних дій учасників виконавського процесу.

Узагальнюючи, зазначимо, що особистісний компонент організаційної культури керівника оркестру включає в себе творче сприйняття музики, розуміння музичної теорії, волю, ініціативність та вміння ефективно спілкуватися з музикантами. Ці якості, поєднані із високим рівнем майстерності та любов'ю до музики, формують основу успішного керівництва оркестром та створення виразного музичного виконання.

Список використаних джерел:

1. Борщенко В. В. Формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки: автореф. дисе... канд. пед. наук. 13.00.04- теорія і методика професійної освіти. Одеса, 2013. 22 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1148/1/%D0%91%D0%BE%D1%80%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92%D0%B0%D0%B%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20.pdf>

2. Малахова М. О. Формування професійно-особистісних якостей

майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі: автореф. дисе... канд. пед. наук. Київ. 2021. 23 с.
URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39997/1/M_Malakhova_Avtoreferat.pdf

3. Олексюк О. М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.

4. Шумський М. О. Діяльнісна полівекторність сучасної магістерської підготовки оркестрових диригентів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки.* 2023. №3. С.64-70.
http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3147/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%97_%E2%84%963_2023-64-70.pdf

Опришко Сергій Васильович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки;

Борисюк Світлана Олексіївна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА РОЗВИТОК ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальність і широкий спектр тем сучасних досліджень з проблеми інклюзивного навчання свідчать про особливу увагу до освіти дітей з особливими потребами в різних країнах, зокрема, щодо шляхів реформування та оптимізації цієї сфери (Алеєва Н. М, В. В. Засенко, А. А. Колупаєва, Т. Г. Богданова, О. Л. Гончарова, Н. М. Назарова та інші).

За умови реалізації моделі інклюзивної освіти пріоритетними напрямками є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини з

тим, щоб вона відчувала себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя.

У зв'язку з потребою активізації усіх сфер життєдіяльності людини особливого значення набуває запровадження сучасних моделей організації освітнього процесу з використанням творчого потенціалу мистецтва (фольклору, музичного театру, арт-терапії, метафоричних зображень) з метою попередження емоційного дискомфорту, створення позитивної мотивації на заняттях зі школярами в умовах інклюзивної освіти. Найважливішими мають стати як рівень отриманих дитиною знань та умінь, так і особистісні якості самого педагога: його толерантність, емпатія, життєва мудрість, шляхетність. Важливим є емоційний контент корекційної педагогіки, адже, на переконання Л. Беземчук емоційні переживання активізують пізнавальні процеси, визначаючи тим самим успішність будь-якої діяльності [2].

Дослідниця Л. Вавіна [3] зауважує, що реалізація гуманістичного підходу до організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами допоможе забезпечити процес самореалізації та формування соціальних компетенцій кожної дитини. На її переконання, це може відбуватися завдяки створенню відповідних умов, які допоможуть кожній дитині самовиразитися (активність до самореалізації); самоствердитися (активність, спрямована на самореалізацію); самоактуалізуватися (активність щодо збагачення своїх власних сил) [3].

Якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, у дитини завжди є резерви для розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя.

Практики і теоретики засвідчують те, що мистецтво є важливим чинником сприяння інклюзивній освіті за умов його ефективного використання. Мистецтво має позитивний вплив на емоційну сферу, виконує комунікативну, регулятивну функції, сприяє збереженню психічного здоров'я усіх учасників

педагогічного процесу. Саме засобами музичного мистецтва педагоги музичних шкіл можуть попередити емоційний дискомфорт, створити позитивну мотивацію на заняттях, проаналізувати власні емоції, подолати їх негативні прояви.

Як свідчить І. Ярмошук, естетичний розвиток особистості значною мірою може зумовлювати розвиток її емоцій та почуттів. Естетичні почуття – це відчуття краси в явищах природи, у праці, у гармонії барв, звуків і рухів. Гармонійна злагодженість в об'єктах цілого та частин, ритм, консонанс, симетрія пов'язані з почуттям приємного, насолодою, яка глибоко переживається та збагачує душу. Не тільки в мисленні, а й у почуттях людина стверджує себе в предметному світі [4].

Тому актуальним завданням інклюзивної освіти є виховання художньо-естетичних засад особистості дитини через відкриття їй світу мистецтва, зокрема, музичного, залучення до нього і творчого освоєння. У сучасній практиці музичне мистецтво стає дієвим засобом розвитку особистості дитини, якщо у навчальному закладі створюється сприятливе освітнє інклюзивне середовище, пропонуються якісний зміст освіти й педагогічні технології, забезпечується ефективна організація музичного виховання.

Унікальність дії музичного мистецтва полягає саме в можливостях впливати одночасно на три складові людської природи: духовну, ментальну і фізичну.

Вченими доведено вплив музики, в основі якої лежать універсальні закони гармонії, на функції усіх життєво важливих систем організму людини. Ефективною для дітей з особливими освітніми потребами є терапія музикою. Музикотерапія здатна допомогти у вирішенні одного з основних завдань інклюзивної освіти – інтеграції «особливих» дітей у соціальну групу, оскільки в музичній співтворчості добре відпрацьовуються різні комунікативні навички, усувається замкненість, умовності та інші бар'єри для дружнього спілкування.

Сутність музикотерапії в здатності викликати у дитини позитивні емоції, які надають лікувальну дію на психосоматичні та психоемоційні процеси,

мобілізувати резервні сили організму, активізувати важливі фізичні та психічні функції (рух, мовлення, мислення), залучати дитину до різної діяльності, до життя в цілому.

Одним із важливих аспектів музикотерапії є виховання психологічної культури у дітей з особливими освітніми потребами. Здатність музики моделювати поведінку дає можливість дитині оволодіти навичками самоспостереження, самоконтролю, інтроспекції тощо.

Музику можна вважати невербальною формою комунікації, яка в певних почуттях і людських взаєминах здатна бути більш результативною, ніж мовне спілкування. За допомогою поєднання різноманітних форм і методів музикотерапії можна водночас впливати на вирішення важливих завдань, які постають в умовах запровадження інклюзивної освіти у мистецьких закладах – це створення сприятливого клімату в учнівських колективах, атмосфери доброзичливості, довіри, емоційної безпеки, толерантного ставлення.

Музикотерапія як універсальна психолого-педагогічна та здоров'я-збережувальна технологія поширена у всьому світі. Особливо активно вона використовується в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Терапія музикою сприяє відновленню оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності таких дітей, що допомагає їх подальшій інтеграції в соціум.

Отже, музичне мистецтво має значний розвивально-виховний потенціал, який необхідно враховувати під час роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Алєєва Н. М. Діти з порушенням зору в умовах інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / Н. М. Алєєва, Ю. В. Барінов та ін. Київ: Кафедра, 2016. 212 с.

2. Беземчук Л. В. Конструювання творчого компонента змісту музичної освіти в основній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.09. Харків, 2007. 19 с.

3. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та розумового розвитку / за ред. Л. С. Вавіної. Київ: АТОПОЛ, 2010. 242 с.

4. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти. Шлях освіти. 2009. № 2. С. 24–28. С. 24.

Пей Ян – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

РОЗВИТОК ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Центральною ідеєю освіти стає пріоритет соціально-мотиваційних факторів і загальнолюдських цінностей, методологічна переорієнтація освіти на особистість, на забезпечення активної пізнавальної позиції суб'єкта навчання, методологічне, дидактичне і методичне забезпечення навчально-виховного процесу. У цьому контексті змінюється роль гуманітарної освіти, яку можна і треба розглядати як сферу соціокультурної гуманітарної практики, призначеної для збереження, відтворення і розвитку культурної спадщини нації, її духовно-інтелектуального генофонду. Мета освіти при такому підході - людина, особистість, здатна до вільного вибору позиції й професійного самовизначення.

В умовах інтеграції в європейський освітній простір відкрилися широкі можливості для розробки інтегрованої методології психології та педагогіки, яка увібрала б у себе передові психологічні й педагогічні ідеї та технології як вітчизняні, так і зарубіжні.

Розвиток педагогічної науки та практики відображає об'єктивні процеси,

що відбуваються в країні, світі, враховує такі тенденції. У цьому контексті доцільними є наступні позиції.

Перша позиція. Ураховуючи сучасні процеси соціального розвитку, тенденції до інтеграції та глобалізації у європейському і світовому масштабах, необхідно говорити насамперед про три соціальні аспекти освіти:

- збереження національної ідентичності;
- підготовка молоді до міжкультурної взаємодії на основі загальнолюдських цінностей, принципів толерантності та рівноправності;
- сприяння усвідомленню молодим поколінням відповідальності загалом за можливість подальшого розвитку людської цивілізації (у зв'язку із загостренням глобальних екологічних проблем тощо).

Друга позиція. Соціокультурні умови розвитку нашої країни актуалізують питання виховання особистості: нестабільність суспільних пріоритетів, моралі та поширення безвідповідальності в деяких соціальних групах суспільства впливають на рівень загальної культури дітей та молоді, зумовлюють певні негативні зміни ціннісних орієнтацій у молодіжному середовищі. Такий стан вимагає підвищення уваги до участі соціальних освітніх інститутів у процесах виховання особистості дитини.

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти України, що визначено Конституцією України, законами України “Про освіту”, “Про позашкільну освіту”.

Заклади позашкільної освіти виконують важливі соціальні функції щодо освіти і виховання моральної культурної особистості, свідомого громадянина; сприяння соціальному становленню вихованців, їх самореалізації та професійному самовизначення.

У психолого-педагогічних працях, зокрема співробітників Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (І. Д. Бех, О. В. Мельник, К. І. Чорна та інші), підкреслено актуальність виховання особистості, визначено концептуальні основи цього процесу, наголошено на необхідності формування в особистості ціннісного ставлення до навколишньої

дійсності та самої себе, активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції (Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні).

Позашкільна освіта є найбільш мобільною ланкою освіти України, що, з одного боку, відповідає державним інтересам, соціальному замовленню, з іншого, – забезпечує задоволення потреб особистості в соціальному самовизначенні та творчій самореалізації.

Виховні можливості позашкільної освіти є значними, що обумовлено специфічними особливостями цієї ланки освіти та підтверджено результатами наукових досліджень у цій сфері.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених із обґрунтування навчально-виховного процесу позашкільних навчальних закладів О. В. Биковської, В. В. Вербицького, Г. П. Пустовіта, Т. І. Сущенко та інших.

Це, насамперед, обґрунтування теоретико-методологічних і дидактичних засад позашкільної освіти та виховання (Г. П. Пустовіт), дослідження теоретико-методичних основ позашкільної освіти в Україні (О. В. Биковська), історії становлення та розвитку позашкільної освіти (В. Є. Берека, Ф. Харінко, Т. Д. Цвірова); управлінські аспекти у сфері позашкільної освіти (Р. А. Науменко); психологічний супровід духовного розвитку молоді, виховання творчої особистості (Е. О. Помиткін, В. В. Рибалка); формування гуманістичних цінностей, національної самосвідомості особистості, національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу (Т. М. Гавлітіна, А. В. Корнієнко, В. В. Лопатинська); валеологічне виховання підлітків (Т. Г. Шаповалова); виховання соціальних якостей учнів (О. В. Литовченко, С. Г. Мартова, Т. К. Окушко, І. В. Стародубцева) та інше.

Проблеми художньо-естетичного виховання в позашкільних навчальних закладах вирішуються на основі наукових праць О. А. Комаровської, Л. М. Масол, Н. Є. Миропольської, Л. О. Хлебнікової та інших; окремим питанням соціально-педагогічного потенціалу позашкільної освіти присвячено праці Т.

Ф. Алексєєнко, О. В. Безпалько, Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко та інших.

Незважаючи на отримані вагомі результати роботи дослідників з обґрунтування діяльності позашкільних навчальних закладів, вивчення питання з розвитку освітньо-виховного потенціалу закладу позашкільної освіти є важливим щодо подальшого його вивчення. Ця необхідність визначається наступними позиціями..

По-перше, маємо підстави говорити про високий рівень розвитку позашкільля, обґрунтування можливостей реалізації його освітньо-виховного потенціалу в умовах воєнного стану, висувати припущення та обґрунтовувати реалізацію тих виховних можливостей цієї ланки освіти, які на сучасному етапі є потенційними.

По-друге, соціокультурні зміни, сучасний розвиток психолого-педагогічної науки зумовлюють необхідність постійного розвитку та модернізації всіх ланок освіти України, зокрема позашкільної освіти, її виховного потенціалу.

По-третє, умовою не лише теоретичної, а й практичної та соціальної значущості результатів проведеної науково-дослідницької роботи до обґрунтування виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів, є розроблення відповідного науково-методичного та організаційно-педагогічного забезпечення

Активність процесів розвитку освітньо-виховного потенціалу закладу позашкільної освіти безпосередньо пов'язане з упровадженням сучасних технологій освітнього менеджменту, в ініціації концептуалізації та забезпеченні процесів його розвитку. Серед цих технологій необхідно виділити наступні: маркетингові (дослідження соціального попиту, промоуши освітніх послуг), моніторингові (моніторинг якості освіти, ефективності процесів виконання управлінських рішень), організаційно-корекційні (організація і корегування освітніх систем та моделей) та інші., що є необхідними в умовах системного впровадження інновацій. [1]

Важливим організаційно-технологічним аспектом освітнього менеджменту

є оцінка ризику нововведень, що не розв'язується протягом тривалого часу. На наш погляд, ці проблеми зумовлені недооцінкою технологічних особливостей, складності і різноманітності організаційних форм позашкільної, позакласної та позааудиторної роботи; наукоємністю роботи з упровадження або адаптації сучасних методик і технологій до використання у профільних творчих об'єднаннях, міжвікових групах, клубах родинної творчості тощо, недостатньою вмотивованістю педагогів до інноваційної діяльності. [2,4].

Не менш важливим напрямком освітнього менеджменту є визначення ризиків нерозв'язаних організаційно-управлінських проблем для мінімізації наслідків, зумовлених недосконалістю типових штатних нормативів ЗПО, методик оцінювання якості та результатів роботи [2,4].

Утвердження сучасного освітнього менеджменту в системі позашкільної освіти актуалізує проблему організації постійного науково-методичного і психологічного супроводу. Це є важливим для адаптації технологій менеджменту інновацій, підвищення компоненту професійно-творчої компетентності педагогів.

Отже, впровадження сучасного освітнього менеджменту має забезпечувати як підвищення виховного потенціалу позашкільної освіти за рахунок застосування інноваційних технологій, так і забезпечувати його сталий розвиток і реалізацію.

Список використаних джерел:

1. Перепелиця Н.В. Шляхи удосконалення науково-методичної роботи як складової менеджменту освітніх інновацій в позашкільному навчальному закладі. *Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект*. /за заг. ред. Л.В.Тихенко. Суми: Нота-бене, 2012. №1. С. 16-22.

2. Позашкільна освіта: теоретичні і практичні аспекти розвитку: у 3 кн.: монографія /за заг. ред. Л. В. Тихенко. Суми: Університетська книга, 2020. Кн.1, 270 с.

3. Стратегія розвитку позашкільної освіти. 2-ге вид., перер. і доповн. / за ред. проф. О. В. Биковської. ІВЦ АЛКОН, 2021. 117 с.

4. Тихенко Л.В. Концептуальні ідеї розвитку позашкільної освіти у контексті освітнього менеджменту у регіоні. *Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект.* /за заг.ред. Л. В. Тихенко. Суми: Нота-бене, 2012. №1. С.6-15.

Ролік Вікторія Анатоліївна – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Демченко Наталія Михайлівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Україна сьогодні потребує підвищення рівня фінансової грамотності та підприємливості свого населення, що зумовлено наступними причинами:

1) високий рівень фінансової культури суспільства та розвиток підприємництва є невід’ємними складовими розвитку країни з метою досягнення фінансової стабільності, економічної свободи та конкурентоспроможності на міжнародному рівні;

2) в умовах війни та післявоєнної відбудови України оволодіння навичками фінансової грамотності є життєвою необхідністю, яка допоможе населенню стати фінансово стійким до економічних потрясінь та забезпечити необхідний рівень добробуту на рівні родини та країни в цілому;

3) європейський вибір України зумовлює зміни не тільки в політичному та економічному житті країни, він вимагає соціокультурної трансформації, а саме зміни мислення та поведінки населення України щодо власного фінансового

забезпечення, відхід від патерналізму та прийняття відповідальності за особистий та родинний добробут у короткостроковій та довгостроковій перспективах на тлі глобальних геополітичних та економічних криз.

За результатами дослідження рівня фінансової обізнаності українців, проведеного у 2021 році Проектом USAID "Трансформація фінансового сектору" у співпраці з Національним банком України за методологією Міжнародної мережі фінансової освіти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) найвищий рівень фінансової грамотності зафіксовано в українців віком 25–34 роки (12,7 бала) та 30–59 років (12,6 бала). Найменш фінансово обізнаною є молодь віком 18-19 років (10,1 бала).

Низький рівень фінансової грамотності української молоді віком 18-19 років засвідчує брак родинної та шкільної фінансової освіти в країні. На сьогодні молодь не отримує достатній сімейний фінансовий досвід та належну освіту у цьому напрямку, і тому залишається необізнаною в ключових питаннях, що стосуються сфери особистих фінансів. У той же час 79% українців вважають, що дітей мають навчати розпоряджатися своїми грошима в школі.

В Законі України «Про освіту» компетентність "Підприємливість та фінансова грамотність" визначена як одна з 11-ти ключових компетентностей та є обов'язковою для формування у здобувачів базової середньої освіти, та реалізується у тісному взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями.

Враховуючи високий запит на навчання з фінансової грамотності в суспільстві, Міністерство освіти і науки України (далі – Міністерство освіти) впроваджуватиме поетапно (у 2025 та 2026 роках) новий обов'язковий предмет "Підприємництво та фінансова грамотність" у 8 та 9 класах (відповідно до додатка 3 до Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти від 19.02.2021 № 235). Очікується, що знання з предмета «Підприємництво та фінансова грамотність» допоможуть сучасній молоді краще орієнтуватися на ринку фінансових послуг та ефективно їх використовувати в своєму житті. Розуміння

переваг підприємницької діяльності й підприємництва загалом матиме позитивний вплив на розвиток та відбудову України в майбутньому.

Впровадження нового обов'язкового предмету та необхідність інтегрувати компетентнісний потенціал "Підприємництва та фінансової грамотності" висуває вимоги до перегляду системи підготовки вчителів, особливо у системі післядипломної освіти, адже вчитель повинен сам володіти всіма ключовими компетентностями для того, щоб сформулювати їх у школярів.

Враховуючи загальний низький рівень фінансової грамотності населення та за відсутності фахової підготовки майбутніх вчителів за напрямом "Підприємництва та фінансової грамотності" у закладах вищої освіти України, питання якісної післядипломної підготовки вчителів постає особливо гостро.

В цілому питанням підвищення фінансової грамотності населення в Україні присвячені роботи таких вітчизняних науковців, як Кізіми Т.О., Романовського О.О., Соркіна І.В., Смовженко Т.С., Юрія С.І., Федосова В.М., Фесенко Г.А., та ін. Проблем аналізу та впровадження компетентнісного підходу серед вітчизняних педагогів торкаються сучасні вчені та практики, серед яких Локшина О.І., Павленко О.І., Пометун О.І., Паращенко Л.І., Савченко О.Я.

Можливості інтеграції підприємницької компетентності до змісту навчальних програм середньої освіти досліджували Овчарук О.В., Пужайчерда Л.М., Баханов К.О. тощо. Водночас питання післядипломної підготовки вчителів до формування компетентності підприємливості та фінансова грамотність в учнів загальноосвітньої школи розглянуто вченими недостатньо.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці ефективності методики післядипломної підготовки вчителів до формування компетентності підприємливості та фінансова грамотність в учнів загальноосвітньої школи.

Реалізація мети обумовлює необхідність постановки і розв'язання таких завдань:

1) проаналізувати стан розробленості проблеми післядипломної підготовки вчителів до формування компетентності підприємливість та фінансова грамотність в учнів загальноосвітньої школи у психологічній та педагогічній літературі;

2) дослідити методологічні основи післядипломної підготовки вчителів до формування компетентності підприємливість та фінансова грамотність в учнів загальноосвітньої школи;

3) обґрунтувати педагогічні умови та розробити методику післядипломної підготовки вчителів до формування компетентності підприємливість та фінансова грамотність в учнів загальноосвітньої школи;

4) здійснити експериментальну перевірку ефективності розробленої післядипломної підготовки вчителів до формування компетентності підприємливість та фінансова грамотність в учнів загальноосвітньої школи та визначених організаційно-педагогічних умов.

Практичне значення очікуваних наукових результатів:

1) впровадити в освітній процес закладів післядипломної освіти методику підготовки вчителів до формування компетентності підприємливість та фінансова грамотність в учнів загальноосвітньої школи;

2) розробити та впровадити навчально-методичні комплекси для вчителів для викладання предмету «Підприємництво і фінансова грамотність» для 8 та 9 класів загальноосвітньої школи.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. (від 30.09.2020 р.). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

2. Дослідження рівня фінансової грамотності українців. URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#doslidgennya>.

3. Економіка і фінанси. 9 клас: навч.- метод. посібник для вчителя / авт.. кол.; за аг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2020. 123 с.

4. Законодавство України у сфері фінансів. URL: <https://talan.bank.gov.ua/korysne#zakonodavstvo>.
5. Методика викладання фінансової грамотності: навч. посіб. / Т.О. Кізіма, В.В. Письменний, С.Л. Коваль, Н.І. Карпишин та ін.; за ред. д.е.н., професора Кізіми Т.О. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. 200 с.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Підприємництво для школярів. Дія. Цифрова освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/pidpriemnictvo-dla-skolariv-modul-3>.
8. Інтегровані проекти «Підприємливість та фінансова грамотність»: навч. метод. посіб. / за ред.: Л.М. Пужайчереда. Харків: ТОВ «Видавнича група «Основа», 2018. 159 с.
9. Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України (до 18 років). URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#ramky-kompetentnostey>.
10. Рамка фінансових компетентностей дорослого населення України. URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#ramky-kompetentnostey>.
11. «Талан» – центр фінансових знань Національного банку України. URL: <https://talan.bank.gov.ua/>.
12. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (від 30.09.2019). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.
13. Фінансова грамотність (рівень стандарту): підручник для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти / В.В. Письменний. Тернопіль: Астон, 2023. 240 с.

Рязанцев В'ячеслав Вікторович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРОЕКТНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗЕВОГО МАШИНОБУДУВАННЯ

Галузеве машинобудування в сучасному світі відіграє ключову роль у розвитку технологій, формуванні ефективних інженерних рішень та забезпеченні потреб глобального ринку. Однією з найважливіших складових успіху в цій галузі є підготовка висококваліфікованих фахівців, які маютиимуть не лише технічні знання, але й розвинуті компетентності у сфері дизайну, аналізу, технічного проектування та інженерного мислення. Машинобудування є ключовою галуззю промисловості, яка поєднує в собі технічний прогрес, інновації та економічний розвиток.

Дослідження конструкторських компетентностей майбутніх фахівців галузевого машинобудування є актуальним завданням, оскільки сприятиме кращому розумінню потреб сучасного ринку праці та підготовці висококваліфікованих кадрів для подальшої побудови успішної кар'єри в цій стратегічно важливій галузі промисловості.

Підготовка фахівців галузевого машинобудування здійснюється на основі Стандарту фахової передвищої освіти – освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр», галузь знань 13 Механічна інженерія, спеціальність 133 Галузеве машинобудування [3]. У даному нормативному документі подається перелік обов'язкових загальних та спеціальних компетентностей і результатів навчання здобувачів фахової передвищої освіти, серед яких важлива роль відводиться проектно-конструкторській компетентності.

Як зазначає А.В. Антонєць, проектно-конструкторська компетентність сприяє розвитку:

- просторової уяви та абстрактного мислення у здобувачів освіти;
- конструктивно-геометричного мислення;
- здібностей до аналізу і синтезу, які практично реалізуються у вигляді побудови цифрових моделей деталей та креслень конкретних просторових об'єктів;
- інших фахових компетентностей здобувачів і їх професійного рівня в цілому [1, с.110].

Враховуючи вищесказане, будемо розглядати *проектно-конструкторську компетентність* майбутніх фахівців галузевого машинобудування як сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для виконання проєктувальних та конструкторських задач, обробки та укладання конструкторської документації, виконання інженерних розрахунків, супроводу виробів на етапі проєктування або виробництва.

Нам імпонує погляд О.В. Баранової, яка розглядає досліджуваний феномен як інтегративне явище, складовими якого є:

- *мотиваційно-ціннісний компонент* передбачає позитивне ставлення фахівця до проєктування і конструювання у професійній діяльності;
- *когнітивний компонент* включає теоретичні знання щодо побудови зображень; здійснення пошуку літератури, використання бази даних та інших джерел інформації, проєктувати типові елементи деталей та проєкції, вміння виконувати робочі креслення, ескізи та складальні креслення, володіння основами комп'ютерної графіки;
- *діяльнісний компонент* виявляється в уміннях фахівця оформляти конструкторську документацію відповідно до нормативних вимог, розраховувати деталі, вузли і прості механізми, застосовувати елементи конструювання, відповідні стандарти та довідкові матеріали, упроваджувати засоби комп'ютерної графіки для виконання електронних моделей деталей та креслеників простих і складних виробів. Діяльнісний компонент

демонструється через уміння створювати детальні проектні схеми, креслення та 3D-моделі, використовуючи спеціалізоване програмне забезпечення для комп'ютерного проектування (CAD); уміння ефективно планувати, організувати та контролювати весь процес розробки проектів, включаючи розподіл ресурсів, управління строками виконання та забезпечення якості; уміння ефективно планувати, організувати та контролювати весь процес розробки проектів, включаючи розподіл ресурсів, управління строками виконання та забезпечення якості; здатність генерувати нові ідеї та концепції, розробляти альтернативні рішення та впроваджувати інноваційні підходи у проектну діяльність; навички комунікації тощо.

- *рефлексивно-оціночний компонент* визначає рівень розвитку самооцінки, розуміння власної значимості в колективі, відповідальності за результати своєї діяльності, самопізнання і самореалізації у професійному спілкуванні, самоаналіз інженером своєї проектно-конструкторської діяльності та її результатів [2, с. 63].

Отже, майбутні фахівці повинні мати широкі технічні знання, високі навички проектування та аналізу, а також бути здатними до ефективної комунікації та інноваційного мислення. Тільки такі спеціалісти зможуть успішно вирішувати складні завдання проектування та реалізовувати інноваційні ідеї у практичні розробки, що веде до подальшого розвитку галузі.

Список використаних джерел:

1. Антоненць А.В. Психолого-педагогічні передумови формування професійних умінь майбутніх агроінженерів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Глухів: РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2016. Вип. 32. С. 109-113.

2. Баранова О.В. Структура проектно-конструкторської компетентності майбутніх інженерів. *Розвиток українського села – основа аграрної реформи в Україні: матеріали причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу* (м. Миколаїв, 25 - 27 квітня 2018 р.). Миколаїв : МНАУ, 2018. С. 61-65.

3. Стандарт фахової передвищої освіти освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр», галузь знань 13 Механічна інженерія, спеціальність 133 Галузеве машинобудування. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 р. № 288. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Fakhova%20peredvyshcha%20osvita/Zatverdzeni.standarty/2022/04/06/133-Haluzeve.mashynobuduvannya.06.04.22.pdf> (дата звернення: 18.02.2024).

Суханов Ігор Валерійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 231 Соціальна робота

РОБОТА З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ У СИСТЕМІ ПРОБАЦІЇ

Діти та молодь є формуючою основою майбутнього української нації. Однією з ключових особливостей неповнолітніх є їхня психологічна незрілість і відсутність повного розуміння наслідків власних дій. Це може призводити до необдуманих ініціатив та вчинків, включаючи правопорушення. Дослідження показують, що у неповнолітніх часто спостерігаються проблеми з контролем імпульсів та агресивність, що може бути фактором ризику для вчинення правопорушень. Водночас, кожна дитина, яка потрапила в скрутне становище, потребує елементарного спілкування і уваги. Ця увага є набагато кращою мотивацією не вчиняти злочини у майбутньому, ніж покарання у вигляді ув'язнення. Тому зміна антисупільних настанов свідомості з метою реабілітації та реінтеграції дітей, які вчинили правопорушення, нині здійснюється завдяки ефективному функціонуванню системи пробації.

Термін «пробація» у перекладі з англійської означає «випробування» або «умовне звільнення», а у перекладі з латині – «випробувати» або «віддавати під нагляд» [4]. Сутність пробації полягає у запровадженні певного кола обмежень

та обов'язків, що накладаються судом на правопорушника з метою його соціальної реабілітації.

Пробація, згідно зі ст. 2 Закону України «Про пробацію» (2015 р.), є «системою наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого» [5].

Пробаційна програма – це програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити.

Згідно зі ст. 12 Закону, пробація щодо неповнолітніх (осіб віком від 14 до 18 років) здійснюється з урахуванням вікових і психологічних особливостей неповнолітніх [5]. Вона спрямована на забезпечення їхнього нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків. Наразі в Україні функціонують додатково до підрозділів пробації ще й центри ювенальної пробації.

Заходи пробації з засудженими неповнолітніми реалізуються у взаємодії з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень. Соціально-виховна робота з неповнолітніми суб'єктами пробації може проводитися із залученням батьків або їх законних представників. Орган пробації сприяє залученню засуджених неповнолітніх до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти [5].

Ключовим моментом ювенальної пробації є те, що ресоціалізація й виправлення засуджених неповнолітніх відбувається в громаді, без ізоляції від суспільства, відриву від сім'ї, спілкування з однолітками, що запобігає

завданню шкоди психоемоційному стану особи та не призводить до деформації свідомості й цінностей.

Основний принцип правосуддя – невідворотність покарання є достатнім для дорослого. Для дитини ж важливо усвідомити вчинене, понести адекватне покарання та, напевне, найважче – навчитися жити поза кримінальним оточенням, вирішувати численні питання буття не кримінальними способами.

У спрямуванні заходів пробації щодо неповнолітніх робиться акцент на:

- забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку;
- профілактику агресивної поведінки;
- мотивацію позитивних змін особистості;
- поліпшення соціальних стосунків [2].

Підлітки, які перебувають у конфлікті із законом мають доступ до більш розширеного спектру актуальних послуг, можливість ресоціалізації шляхом засвоєння загальноприйнятих норм і правил поведінки, під час спілкування зі своїми однолітками. Ще однією перевагою є те, що за підтримки фахівця та психолога можна дізнатися першочергову причину дій підлітків, допомогти їм соціально адаптуватися та знизити кількість засуджених.

Вирок суду виконується за місцем проживання неповнолітнього. Підлітки проходять корекційні програми з управління гнівом, керування емоціями, вирішення конфліктів, мають можливість для навчання та корисного проведення дозвілля. Для них та їхніх рідних забезпечується індивідуальний супровід, який дозволяє працювати з їх поведінкою та світоглядом.

Головна ідея функціонування ювенальної пробації – не покарати, а допомогти в реабілітації й ресоціалізації неповнолітнього. Вона реалізується через застосування системи альтернативних видів покарань у комбінації з наглядовими та соціально-виховними заходами. Тому ювенальна пробація є тією дієвою системою наглядових, соціальних, виховних і профілактичних заходів, яка дає змогу здійснювати ефективне запобігання злочинності неповнолітніх.

Система пробації відіграє важливу роль у взаємодії з неповнолітніми правопорушниками, пропонуючи альтернативні методи вирішення конфліктів та сприяючи їхній реабілітації та реінтеграції у суспільство. Ключовими аспектами ролі системи пробації у цьому контексті є:

- індивідуальний підхід до кожного неповнолітнього правопорушника, враховуючи його унікальні потреби, можливості та обставини вчинення правопорушення;

- психосоціальна підтримка неповнолітніх правопорушників та допомога у вирішенні їхніх проблем (консультування, психологічна підтримка, посередництво в доступі до послуг та ресурсів, а також навчання соціальним навичкам);

- контроль за виконанням умов альтернативних санкцій, встановлених для неповнолітніх правопорушників;

- реабілітація та відновлення неповнолітніх правопорушників, забезпечуючи їм можливість виправити свої помилки, здобути нові навички та перспективи для майбутнього (участь у програмах навчання, професійній підготовці, соціальній реінтеграції та інших заходах, спрямованих на підвищення їхнього потенціалу);

- система пробації сприяє зниженню ризику вчинення нових правопорушень та покращує безпеку суспільства.

У цілому, система пробації виступає як важливий інструмент у взаємодії з неповнолітніми правопорушниками, допомагаючи їм відновитися та інтегруватися у суспільство, а також забезпечуючи захист суспільства від можливих наслідків їхніх дій.

Список використаних джерел:

1. Гусак А. Пробація як складова ювенальної юстиції в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 2. С. 119-123.
2. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія / за заг. ред. д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка. Харків, 2011. 323 с.

3. Коренюк А. Орган пробації як суб'єкт запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. *Публічне право*. № 3 (31). 2018. С. 31–39.

4. Пробація. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П. С. 736 с.

5. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 №160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

Фу Хун – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

СТРУКТУРА ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

Формування дискурсивної компетентності майбутніх менеджерів освіти передбачає врахування всіх можливих, численних і різноманітних умов, що можуть тією чи іншою мірою вплинути на процес реалізації створеного висловлювання [2, с. 197]. Щоб розробити систему формування дискурсивної компетентності керівників закладів освіти, потрібно структурувати даний феномен.

З урахуванням ідей Є. Хачатрян, Н. Бершадської, Н. Горобченко, І. Киричок ми пропонуємо структуру дискурсивної компетентності майбутніх менеджерів освіти, основними компонентами з яких є: знання мови, експресивні мовні навички, розуміння на слух, розуміння контексту, регулювання дискурсу та комунікативні стратегії в управлінській діяльності, соціальну обізнаність, а також здатність до рефлексії. Ці компоненти взаємозалежні й разом складають комплексну дискурсивну компетентність

особистості керівника:

- знання мови - лінгвальна компетентність. Лінгвальну компетентність як систему знань, умінь і навичок складають: фонологічна, орфоепічна, орфографічна, семантична, лексична, граматична тощо компетентності [6, с.211]. Основою дискурсивної компетентності є знання та розуміння мовної системи. К. Климова у дисертаційному дослідженні виділяє такі складники мовно-комунікативної професійної компетентності учителів: орфографічну, фонологічну та орфоепічну, лексичну і фразеологічну, граматичну і пунктуаційну, стилістичну та дискурсивну [2, с.11]. Це охоплює знання лексики, граматики, фонології, семантики та прагматики, а також здатність розуміти структуру речень і тексту, щоб правильно та коректно здійснювати вплив словом на аудиторію підлеглих та інших співрозмовників;

- експресивні мовні навички як важливу частину дискурсивних навичок, яка стосується здатності особистості виражати думки, почуття, думки та наміри в словах. Вона включає в себе вміння обирати слова та організовувати речення для створення ясних і точних виразів, які можуть бути адаптовані до різних контекстів і потреб аудиторії; здатністю до вільного застосування мовних засобів в різних професійних ситуаціях, які забезпечують управління мовною подією з урахуванням характеру спілкування [3];

- розуміння мови на слух: крім здатності висловлювати свої думки, дискурсивна компетентність включає в себе здатність розуміти мову інших людей. Це включає в себе здатність слухати й розуміти усне і письмове мовлення, витягувати з нього інформацію, міркувати й відповідати, а також розуміти погляди й наміри інших людей;

Дискурсивну компетентність О.Штонь тлумачить як здатність логічно пов'язувати речення, щоб продукувати зв'язні відрізки мовлення. Вона охоплює знання та вміння стосовно логічного створення речень з погляду: теми / реми чи відомого / нового; часового, причинно-наслідкового зв'язку; тематичної організації, зв'язності, логічної організації, стилю, риторичної ефективності, правильності та достатності висловлювання, його доречності

тощо [6, с.211].

- Розуміння контексту: мовленнєві акти характеризуються інтенціональністю, цілеспрямованістю та конвенціональністю [5]. Дискурсивна компетентність також має на увазі здатність розуміти і використовувати екстравербальну, неявну і контекстуальну інформацію. Це передбачає чутливість до невербальних сигналів, тону, контексту і культурного тла, щоб повністю зрозуміти й інтерпретувати значення мови;

- модерація дискурсу та комунікативні стратегії в управлінській поведінці: дискурсивна компетентність також включає в себе здатність модулювати дискурс відповідно до мети та контексту спілкування. Це включає в себе вибір відповідних стилів діалогу, комунікативних стратегій, мовних стилів і дискурсивних структур для задоволення різних комунікативних потреб і досягнення конкретних комунікативних цілей. Закономірно, що для мовленнєвих актів різних типів вибирають різні стратегії. Необхідність приховувати деякі комунікативні наміри в силу впливу соціальних або етичних норм є причиною виникнення одного з тактичних прийомів – вживання непрямих мовленнєвих актів різних видів [1];

- соціальна обізнаність: дискурсивна компетентність також містить у собі здатність розуміти й застосовувати відповідні соціальні правила, ввічливість та дискурсивну владу в управлінській поведінці. Вона включає в себе розуміння різних соціальних ситуацій і культурних відмінностей, а також здатність обирати відповідні слова і моделі поведінки для підтримки ефективних соціальних відносин і взаємодії, якщо це необхідно;

- здатність до рефлексії та корекції мовної діяльності в управлінській поведінці: сформована дискурсивна компетентність також передбачає здатність до рефлексії та корекції своєї та чужої дискурсивної поведінки. Це передбачає усвідомлення можливих наслідків та ефектів використання мови і здатність коригувати свої висловлювання та поведінку для досягнення більш ефективної взаємодії у спілкуванні.

Отже, до структури дискурсивної компетентності майбутніх менеджерів

освіти, на наш погляд, входять такі основні взаємопов'язані компоненти: знання мови, експресивні мовні навички, розуміння на слух, розуміння контексту, регулювання дискурсу та комунікативні стратегії в управлінській діяльності, соціальна обізнаність, здатність до рефлексії мовної діяльності в управлінській поведінці.

Список використаних джерел:

1. Глущенко А. Комунікативні стратегії і мовленнєві тактики для аналізу дискурсу. Комунікативні стратегії і мовленнєві тактики. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2022. С. 25-32.

2. Іпполітова Н.О. Жанрове поле педагогічного дискурсу. Активні процеси в різних типах дискурсів: функціонування одиниць мови, соціолекти, сучасні мовленнєві жанри: мат. Міжнар. конференції. Київ, 2009. С. 196-204.

3. Киричок І. І. Модель формування дискурсивної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2022. С. 7-17.

4. Климова К. Я. Формування мовнокомунікативної професійної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. спец.: 13.00.02. Київ, 2011. 35 с.

5. Остин Дж.Л. Слово як дія. Searle J.R. *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1969. 206 p.

6. Штонь О. П. Формування дискурсивної компетентності майбутніх учителів української мови на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/21_Shton (дата звернення: 30.01.2024).

Чжу Лін – здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

ПРОГРАМУВАННЯ ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

Процеси, пов'язані з трансформацією суспільства, які полягають у створенні принципово нової моделі світової економіки, супроводжуються гострою і затяжною соціально-економічною кризою, наслідки якої не можуть не позначитися на здоров'ї її громадян. Внаслідок несприятливих умов життя більшості населення, зумовлених кризою, зростає захворюваність і смертність, підвищується інвалідність, що в свою чергу, негативно впливає на загальноекономічну ситуацію, скорочуючи можливості збереження і покращення здоров'я громадян. Соціально-економічні зміни створили несприятливі умови життя, призвели до емоційної депресії та відсутності коштів, необхідних для збереження здоров'я населення та лікування хворих. Труднощі, з якими сьогодні зустрічається молодь, пов'язані також із виникненням таких ризиків, яких раніше не існувало. Серед них – зростання безробіття та бідності, майнова нерівність, погіршення доступу до основних соціальних послуг, до якісної освіти та медичного обслуговування, зростання злочинності серед неповнолітніх, нестабільність сім'ї.

Однією з причин погіршення здоров'я нації є низький рівень культури здоров'я дорослих та дітей, недостатність знань, умінь і навичок здорового способу життя. Отже виникла потреба у підготовці учнів до компетентнісного підходу щодо дотримання здорового способу життя. Він включає відомі чинники здоров'я: природу, суспільство, духовність, сприятливий психологічний мікроклімат у сім'ї, колективі та в суспільстві в цілому, збалансоване харчування, засноване на натуральній їжі, раціональний добовий режим, оптимальний руховий режим, загартування, гігієнічні навички та

профілактику захворювань, що є умовою нормального розвитку і функціонування дитячого організму.

На жаль, далеко не в усіх закладах освіти проводиться постійна і систематична робота з озброєння учнів навичками привчання їх до культури здоров'я. Тому в житті часто зустрічаємося з таким станом, коли учні і знають і вміють, але не виконують, сім'я має умови, але не вирішує їх. Зазвичай ніхто не заперечує, що потрібно рухатися, загартовуватися, але більшість, як правило, веде малорухливий спосіб життя. Усе це підводить до висновку, що «знання» молоді про здоровий спосіб життя не стали переконаннями, що молодь мало турбується про своє здоров'я. Це означає, що не сформована свідомо потреба у здоров'ї, і необхідно знайти такі докази і переконання, щоб мотивація до ведення здорового способу життя спонукала дітей і молодь до активної діяльності щодо здоров'ятворення.

Проте, як показує практика, проблеми, що виникли на сучасному етапі, не можливо розв'язати в межах традиційних підходів до освіти та оздоровлення. Дослідження свідчать про те, що сучасна система фізичного виховання учнів і студентів неефективна, а саме: низький рівень знань у галузі фізичної культури й оздоровчих технологій, наявність негативної мотивації до систематичних занять фізичною культурою, відсутність піклування про свій спосіб життя, що є одним із потужних чинників низької фізичної підготовленості та порушення здоров'я людини.

Вдосконалення фізичного виховання і фізкультурно-оздоровчого руху студентської молоді вимагає вирішення цілої низки соціальних, педагогічних, організаційних і управлінських проблем.

Фізична культура і спорт є досить діяльними факторами, що спонукають до збереження та зміцнення здоров'я людини, розвитку її фізичних і психічних якостей. Систематичні заняття фізичною культурою і спортом не тільки укріплюють опорно-м'язовий апарат, вони підвищують можливості серцево-судинної і дихальної системи, розвивають і укріплюють нервову систему, виховують стійкість, витримку, дисциплінованість, здатність управляти своїми

діями та емоційним станом, а головне – відволікають від шкідливих звичок.

Для того, щоб фізична культура стала одним з ведучих факторів зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя, необхідно проробити значну роботу. По-перше, фізична культура повинна стати особистісно значущою для самих студентів; по-друге, студенти повинні знати теоретичні основи фізичного виховання (методику організації і проведення занять, дозування навантаження, контроль за станом здоров'я та ін., що дозволить їм скласти цілісне уявлення про цей феномен); по-третє, необхідно формувати в них позитивні мотиви занять фізичною культурою; по-четверте, важливо активне включення студентів у регулярні заняття фізичними вправами.

Однак, зважаючи на сучасний стан навчально-виховного процесу, його низьку соціальну ефективність, необхідне переосмислення парадигми виховання, оновлення його змісту, форм і методів, пошук і втілення навчально-виховних стратегій, інноваційних технологій.

Пошуку засобів ефективності фізичного виховання присвячено багато робіт. Організаційно-педагогічне та методологічне підґрунтя удосконалення системи фізичного виховання наведено у дослідженнях українських вчених: Е.С. Відьчковського, О.Д.Дубогай, Т.Ю.Круцеич. О.Д. Давиденко, Н.О.Тупчій та багатьох зарубіжних.

Ми погоджуємося з думкою багатьох дослідників, що практично відсутні науково-методичні розробки, які б дозволяли комплексно використовувати сучасні види рухової активності, наприклад заняття фітнесом, у процесі фізкультурно-оздоровчих занять з учнями та студентами залежно від вікових особливостей, фізичної підготовленості, статевих відмінностей у формуванні мотиваційних пріоритетів, які б сприяли розвитку позитивної мотивації до занять фізичною культурою, формування основи самостійної оздоровчої діяльності та формування прагнення до здорового способу життя.

Знання, що складають основу фізичної культури, студенти можуть отримати під час обов'язкових форм навчально-виховного процесу: на лекціях і практичних заняттях; під час позанавчальної діяльності: фізкультурно-

оздоровчих і спортивних заходах, у процесі самовиховання і самоосвіти, індивідуальних бесід з викладачами, лекторіях з валеології тощо.

В сучасних умовах інформатизації суспільства широко впроваджуються в навчальний процес інноваційні педагогічні технології. Від педагогічної науки вимагається пошук нових шляхів якісного вдосконалення фізичного виховання та його складових – позанавчальної фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи, здорового способу життя студентської молоді.

Вдосконалення вищої педагогічної освіти і введення нових освітніх стандартів ставить перед вищою школою завдання модернізації змісту і методів підготовки майбутнього вчителя. Пріоритет ідей гуманізації і демократизації розвиваючого навчання, розвитку школи, формування рекреаційної та екологічної культури вимагає введення в підготовку вчителя туристично-краєзнавчого компоненту. Цей компонент має стати провідним у процесі навчання та виховання учнів.

Дитячий і юнацький туризм має великі можливості для виховання фізично й духовно здорових і загартованих людей. Але наскільки успішно ці можливості будуть реалізовані, багато в чому залежить від учителя – керівника туристського походу чи змагання. Туристська діяльність – пізнавальна, рекреаційно-оздоровча, спортивно-прикладна – є важливою частиною людської культури. Туризм може бути важливим засобом оздоровлення та реабілітації молоді, служити метою всебічного розвитку, підготовки до життя, праці.

Туристсько-краєзнавча діяльність поширюється на дидактику, теорію виховання і пронизує своїми різноманітними функціями весь багатогранний навчально-виховний процес як вищої і загальноосвітньої школи так і позашкільного закладу. Проте ефективність цієї діяльності гальмується через недостатній розвиток теорії, наукового узагальнення здобутків практики й розробки методики туризму і краєзнавства.

Пішохідні походи можуть організовуватися у будь-яких регіонах країни, оскільки це універсальний вид туризму. Пішохідний маршрут можна прокласти на полях і лісах, рівнинах і горах, улітку, узимку й у міжсезоння, причому не

потрібно ніякої техніки. Тому більшість походів, у які відправляються міські жителі – пішохідні. Узимку значна частина туристів використовує також лижі.

Водні походи вихідного дня – в основному байдаркові чи на надувних човнах. Водні походи частіше проводяться дводенними: по-перше, у водників обмежені можливості у виборі маршрутів; по-друге, зібрана байдарка, це нелегкий вантаж, і на один день нести її за місто і назад недоцільно.

Велосипедні походи вихідного дня мають деякі переваги в порівнянні з іншими. Подорожувати можна в будь-якому районі. Прохідність велосипеда майже така ж, як і пішохода. Велопоходи проводяться одноденні й дводенні.

Оздоровчі походи здійснюють певний вплив на здоров'я, особливо на психо-емоційний стан туриста. Він характеризується комплексним впливом оздоровчого туризму на людей різного віку. Походи умовно можна розділити на:

1) Оздоровчі: фізичне оздоровлення (тренування м'язів, загартування, отримання запасу бадьорості і працездатності, зміцнення імунітету); емоційно-психологічне оздоровлення (зняття напруги міського життя, відволікання від щоденних турбот, переключення з одного виду спілкування на інший).

2) Спортивні й тренувальні: подолання природних перешкод і труднощів для підготовки до категорійних подорожей; удосконалення фізичних можливостей, підвищення спортивної кваліфікації.

Юнацький туризм охоплює вікову категорію від 16 до 21 років. Саме в цьому віці туризм набуває емоційно-споживацького характеру притаманному дорослим.

Молодіжний туризм окреслюється віковою межею до 35 років. Це туризм найбільш активних незалежних людей, які багато часу витрачають на професійну діяльність, зосереджені на кар'єрному зростанні та бажають інтенсивного відпочинку.

Особливе місце у туристичній ієрархії займає туризм людей з особливими потребами (інвалідів). Специфіку цього сегменту туристичного потоку визначатиме не стільки вік туристів, скільки вади їхнього здоров'я. З метою

забезпечення рівного доступу до туристичних послуг він повинен мати виключно соціальний характер.

Плановість і наступність у роботі. Розпочинаючи туристко-краєзнавчу діяльність, слід мати продуману програму досліджень і складені на певні відрізки часу деталізовані календарні плани. Цією діяльністю треба займатися безперервно. Чим довше триватимуть спостереження природних і соціально-економічних явищ, тим достовірніші будуть результати. Наступність у туристсько-краєзнавчій діяльності здійснюється встановленням зв'язків між різновіковими туристко-краєзнавчими об'єднаннями учнів..

Ефективним способом підвищення інтересу і мотивації до занять фізичною культурою є впровадження сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій (степ-аеробіка, футбол-аеробіка, кік-аеробіка. Аква-аеробіка, шейпінг тощо) у процес фізичного виховання школярів і студентів під впливом яких значно підвищуються показники усіх функціональних систем організму.

Список використаних джерел:

1. М.Карченкова, О.Нікітенко Корекція фізичного стану студентської молоді засобами туризму. *Гуманітарний вісник (педагогіка)*. Переяслав-Хмельницький, 2010. С. 151-153.

2. Кириченко важливість саморегуляції поведінки в професійному становленні особистості студентів у процесі занять туристською діяльністю. *Гуманітарний вісник (педагогіка)*. Переяслав-Хмельницький, 2010. С. 244-247.

3. А. Палатний Туристсько-краєзнавча діяльність як фактор формування здорового способу життя підлітків. *Гуманітарний вісник (педагогіка)*. Переяслав-Хмельницький, 2010. С. 84-86.

4. Суббота Ю. Фізична культура в житті сучасного студента. *Гуманітарний вісник (педагогіка)*. Переяслав-Хмельницький, 2008. С. 126-129.

Шаблій Роман Анатолійович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Туристсько-краєзнавча діяльність має величезні можливості в розвитку учнівського колективу. Її перевага перед іншими засобами в тому, що залучення до туризму прискорює темпи розвитку колективу за рахунок постійної і різнобічної за своїм характером діяльності. Будь-яке відхилення від вимог, норм і правил поведінки будь-кого з учасників туристського заходу вступає в протиріччя з інтересами колективу, гальмує просування до визначеної мети, а це викликає природну реакцію протесту більшості і, як правило, колектив сам швидко і правильно вирішує непорозуміння і спори.

Серед різноманітних засобів, що сприяють формуванню гармонійної особистості, особливе місце належить туристично-краєзнавчій роботі, яка займає міцні позиції в навчально-виховному процесі в школах, позашкільних та дошкільних установах. Туристично-краєзнавча робота має унікальні можливості за допомогою, яких формує моральні цінності, патріотизм, толерантність, готовність до міжкультурних відносин, навчає любові до своєї малої та великої Батьківщини, дбайливого ставлення до всього, що дісталось від попередніх поколінь, будь то природні багатства, пам'ятники культури, обряди чи традиції наших предків.

Останнім часом туристично-краєзнавча робота все ширше почала використовуватися у виховному процесі учнівської та студентської молоді. Рух за відродження української держави, вивчення історичного минулого свого краю – все це дає великий поштовх нашій молоді для широкого освітньо-пізнавального ознайомлення із духовними цінностями і надбаннями минулого.

Аналіз літератури і практичної діяльності свідчить про значну увагу до шкільного краєзнавства фахівців у різних сферах педагогіки. Педагогічну доцільність краєзнавства у вітчизняній педагогіці вперше ще в ХІХ ст. обґрунтував К. Д. Ушинський. Він вбачав у ньому могутній засіб виховання національно свідомих громадян. Загальні питання пов'язані з розробкою педагогічних принципів і змісту шкільного краєзнавства, системи краєзнавчої діяльності загальноосвітньої школи і педагогічного керівництва нею, обґрунтуванням моделі краєзнавчих циклів, розглядалися в роботах М. Ю. Костриці, В. В. Обозного, Б. П. Пангелова, М. Г. Стельмаховича, О. В. Тімець, Б. О. Чернова. Проблеми краєзнавчої роботи в різних напрямках виховної роботи розкриваються в роботах М. В. Елькіна, О. В. Корнєєва, П. О. Скавронського, Ю. М. Філоненка. Вплив краєзнавства на фізичний розвиток школярів висвітлено у працях Л. В. Волкова, Б. П. Пангелова, Н. О. Фролової та ін.

Краєзнавча робота, яка проводиться під час екскурсій і туристських походів, є найбільш ефективною формою виховання свідомого громадянина, патріота, людини не байдужої до проблем сьогодення. Подорожі по рідному краю, походи по місцях бойової слави, спостереження за явищами навколишнього світу – усе це допомагає педагогічним колективам поліпшити навчання і виховання учнів. Туризм за допомогою краєзнавчого матеріалу допомагає розкривати особливості економічного, історичного і культурного розвитку країни, рідного краю, сприяти тим самим формуванню патріотичного виховання учнів.

Туристсько-краєзнавча діяльність, спрямована на суспільно-корисні справи, завжди пов'язана з подоланням труднощів та перешкод, розв'язанням раніш незапланованих ситуацій, виконанням доручень. Це потребує від дітей прояву таких моральних та вольових якостей як винахідливість, відповідальність, чесність, сміливість, рішучість, активність та ін.

Туризм розвиває в школярів високі моральні якості: колективізм, чесність, працьовитість. Крім того, самостійна підготовка маршруту, спорядження,

виконання дослідницьких робіт і обробка похідних матеріалів формують почуття відповідальності перед колективом за результати своєї роботи.

Учнівські гуртки, музеї, клуби, різні форми позаурочного виховання – бесіди, походи по рідному краю, організація краєзнавчих куточків та інше також дають змогу формувати в учнів почуття патріотизму.

Патріотичне виховання – виховання любові до своєї Батьківщини, до свого народу, гордості за його історичне минуле, до національних традицій. Патріотичне виховання – є одним з найважливіших завдань нашої сучасної школи.

Патріотизм насамперед передбачає глибинне почуття прив'язаності й любові до того місця, де людина народилася і провела своє дитинство. Виховання патріотизму починається з поглибленого пізнання своєї Батьківщини.

Тільки на підґрунті патріотизму і національних святинь відбувається пізнання Батьківщини, з'являється почуття відповідальності за її могутність, багатства, матеріальні і духовні цінності.

Патріотизм являється також основою для формування громадянських інтересів, високої моралі, почуття честі і благородства. Тому завдання педагогів на сучасному етапі — формування в учнів знань про героїчне минуле і сьогодення України, про боротьбу за незалежність Батьківщини, християнської поваги до інших народів та їх культур, формування національної свідомості.

Патріотичне виховання має немало спільного з національним: розуміння і повага інших народів, культур, цивілізацій, життєвих цінностей, включаючи культуру побуту; усвідомлення необхідності взаєморозуміння між людьми і народами; здатність спілкування; дотримання не тільки прав, але й обов'язків по відношенню інших соціальних і національних груп; розуміння необхідності міжнаціональної солідарності та співробітництва; бажання приймати участь у вирішенні проблем іншої народності та етносу. Як і національне, патріотичне виховання ставить своїм завданням налагодження зв'язків між народностями, виходить із необхідності взаємозбагачення культур. Відмінність його в тому,

що воно робить акцент на взаємозв'язок культур і в ньому врахування національних особливостей більш важливе, ніж у національному.

Потрібно намагатися, щоб студенти у процесі навчання не тільки не втрачали набутого досвіду, а, навпаки, поглиблювали свої знання, оволодівали науковою методикою краєзнавчого пошуку, бо у краєзнавстві – невичерпне джерело духовності і культури українського народу. Майбутній учитель повинен знати, що використання краєзнавчого матеріалу на уроках значно їх поліпшить, підвищить зацікавленість учнів предметом

Однак не зважаючи на важливість туристично-краєзнавчої роботи протягом останніх десятиліть, спостерігається підвищена пасивність дітей та учнівської молоді, які надають перевагу віртуальному спілкуванню в мережі Інтернет, що не може не зобразитися на рівні комунікативних здібностей молодого покоління.

Актуальність навчання і виховання особистості у процесі краєзнавчої роботи в сучасному українському суспільстві великою мірою зумовлюється необхідністю державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості.

Відсутність навиків перебування на природі, облаштування свого простору й уміння знаходити спільну мову з ровесниками, а також нехтування елементарними навиками перебування в незвичних для себе умовах (на природі, в експедиції тощо) є вагомими перешкодами у реалізації туристично-краєзнавчої роботи.

Таким чином, зміст шкільного туризму спрямований на досягнення цілей в позакласній і позашкільній виховній роботі по формуванню активності учнів в пізнавальній, трудовій і суспільній діяльності, також дуже впливає на становлення соціально цінних якостей школярів-туристів на культуру їхньої поведінки в походах, подорожах, у повсякденному житті.

Список використаних джерел:

1. В.Логвин. Використання педагогічної спадщини К.Д.Ушинського в організації національно-патріотичного виховання сучасних учнів. *Український*

вимір. Число XV.2018. С. 20-23.

2. Зінченко Н.А. Педагогічні вимоги до вивчення рівня сформованості елементів національної свідомості та патріотичного досвіду сучасного учня. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Випуск 10. Глухів, 2007. С. 91-99.

3. Криловець М.Г. Виховний потенціал учителя. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Випуск 10. Глухів, 2007. С.13-15.

4. Петришен О.Г. О.Залужний про виховний потенціал дитячого колективу. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки».* Ніжин: видавництво НДУ ім.М.Гоголя, 2009. №5. С.191-194.

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Huang Libin – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні вимірювання

EXPERIENCE OF CHINA'S PARTICIPATION IN INTERNATIONAL EDUCATIONAL MONITORING PROJECTS

About monitoring

1. Monitoring is logical and routine gathering of information from project or program, the result obtained is used to improve initiative or to make decision on the future initiative.

2. Monitoring is an activity that involves continuous and systematic checking and observing of a program or a project

A monitoring project is a series of activities involving the systematic and continuous observation and measurement of a particular object or target, with the aim of assessing the condition, changes or trends in that object or target to ensure that it is functioning properly or achieving the desired results. Monitoring projects can involve a variety of fields, such as environmental monitoring, health monitoring, traffic monitoring, energy monitoring, *educational monitoring*, etc.

Monitoring projects require the development of detailed plans and programs, including the selection of monitoring objects, the determination of monitoring indicators, the selection of monitoring methods, data analysis and processing, and so on. Monitoring projects also need to take into account various possible interfering factors and sources of error to ensure the accuracy and reliability of monitoring results. Through monitoring projects, a large amount of valuable data and information can be obtained, providing a scientific basis for decision-making and promoting the development and progress of the relevant fields.

International educational monitoring projects, in which China participates

The **Programme for International Student Assessment (PISA)** aims to understand whether students in a country and region have the potential to become future citizens by testing the knowledge and skills acquired by 15-year-olds in the early years of compulsory education. It also provides strong evidence to support the improvement of teaching and learning in education in each country and region. As a result, PISA is increasingly becoming an important driving force for education governance worldwide. With the development of computer technology, PISA 2018 introduces the Multi-Stage Self-Talking Adaptive Test (MSAT) technology to provide an adaptive measure of students' reading literacy levels. In 2008, China conducted pilot monitoring of basic education quality for the first time, and began to monitor it nationwide in 2015. Compared with the PISA test, China's basic education quality monitoring shows advantages in many aspects, such as richer and broader monitoring content and more diverse monitoring techniques.

At present, China's education quality monitoring is still mainly based on paper-and-pencil tests, and there is a lack of research on the application of computer adaptive tests, and there is a long way to go in terms of the adaptive aspects of the tests. Analysis of the MSAT technology in PISA can bring inspiration for the implementation of adaptive testing in China's education quality monitoring programme in the future.

TIMSS (the Trends in International Mathematics and Science Study) is by far the largest and longest running large-scale international assessment of mathematics and science education, sponsored and organised by the International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IAEA). Conducted every four years since 1995, it measures the knowledge and competence of fourth- and eighth-grade students in two subjects: mathematics and science. TIMSS-2023 all-digital form, can make good use of the advantages of information technology, through the interchangeable system to fully mobilise students to participate in the assessment initiative. Therefore, in the context of China's new round of curriculum reform, in order to comprehensively evaluate the differences in the development of

students in different dimensions, to achieve the core literacy as the starting point of the teaching objectives, teachers can innovate the evaluation methods and approaches to use a variety of evaluation tools. Such tools are: focusing on observation, recording and analysis of the learning process, helping students to record their learning gains through the media of language, text, sound, pictures, etc., guiding evidence-based evaluation, focusing on students' own growth, checking students' progress, actively exploring value-added evaluation, strengthening teacher-student communication, following the principle of students' subjectivity, constructing a consultative evaluation, in which both sides of the evaluation agree with each other and participate together. Also practical operation, results demonstration, group reporting and other methods are used to focus on the performance of the learning process and promote expressive evaluation. In addition, promoting the in-depth integration of examination and evaluation with new technologies is also the development direction of future evaluation methods.

Summary of China's experience in participating in international educational monitoring programs

The summary of China's experience in participating in international monitoring programs mainly includes the following aspects:

Strengthening international cooperation: Participation in international monitoring projects requires strengthening cooperation and exchanges with other countries in order to jointly promote global environmental protection and sustainable development. Through cooperation, technologies and resources can be shared to improve monitoring levels and capabilities, while promoting international cooperation and friendship.

Improvement of technical level: Participation in international monitoring programs requires continuous improvement of one's technical level and innovation capacity. China has already achieved certain results and experience in the field of environmental monitoring, but it still needs to continuously introduce and absorb international advanced technology, strengthen R&D and innovation, and improve the accuracy and reliability of monitoring.

Improvement of monitoring network: Participation in international monitoring projects requires the establishment and improvement of its own monitoring network, including environmental quality monitoring, ecological monitoring and educational monitoring. By establishing and improving the monitoring network, more comprehensive and accurate data can be used to provide a scientific basis for decision-making.

Promote data sharing: Participation in international monitoring programs requires the promotion of data sharing and information exchange. China should actively participate in the sharing and exchange of international monitoring data, improve the transparency and accessibility of data, and contribute to the global sustainable development.

Enhancing international influence: Participation in international monitoring programs can enhance China's influence in the international community. Through cooperation and exchanges with other countries, mutual understanding and trust can be enhanced, and China's international status and voice can be increased. At the same time, it will also help to enhance China's status and role in global environmental governance.

Technical exchanges and cooperation: Participation in international monitoring programs provides opportunities for technical exchanges and cooperation between China and other countries. Through technical exchanges and cooperation, China can introduce international advanced technology and improve its own monitoring level and technical innovation capacity. At the same time, it also provides opportunities for Chinese monitoring technicians to learn and grow.

China's participation in international monitoring programs should focus on strengthening cooperation, improving technology, perfecting monitoring networks, cultivating professionals and promoting data sharing. By actively participating in international monitoring programs, China can contribute to global and sustainable development, and at the same time improve its own scientific research level and capacity, improving technical skills, enhancing international influence, promoting sustainable development, fostering bilateral relations and upgrading the ability to

respond to global challenges.

References:

1. Sun Xiao Jian, Song Nai Qing, Xin Tao. Implementation and Implications of Multi-Stage Adaptive Testing in PISA Testing. *Tsinghua University Press*. 2021. No 5. P. 72-78.
2. Wei Ya Qin, Wang Jin Wen, Luo Ma. Introduction to the TIMSS-2023 Mathematics Assessment Framework and its Implications for Mathematics Education Evaluation in Compulsory Education in China, *Monthly Teaching Magazine (Secondary School Edition)*. 2023. No 1. P. 3-8.
3. PISA. Programme for International Student Assessment. [PISA - PISA \(oecd.org\)](https://www.oecd.org/pisa/)
4. Jiang Tianhui, Li Zihua. International Comparison of PISA. Transmission and the Role of Data Governance from a Neoliberal Governability Perspective. *Tsinghua University Educational Research*. 2023. P. 103-110.

Lin Yajia – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 011 Освітні вимірювання

CURRENT ISSUES OF EDUCATIONAL SCIENCE IN CHINA

Background: After decades of development, Chinese education has made world-renowned achievements, but it also faces some serious problems and challenges. These problems and challenges not only affect the quality and effectiveness of education itself, but also affect social harmony and progress, and even threaten national security and development. Therefore, we must face up to these problems and challenges, find out their roots and causes, and adopt effective countermeasures and measures to promote high-quality development of education in China.

Problem 1: Unbalanced educational resources. Unbalanced educational

resources refer to the uneven distribution of educational resources in space, time, groups, etc., resulting in unfair educational opportunities, conditions, quality, etc. In China, the imbalance of educational resources is mainly reflected in the following aspects:

1. Educational resources are uneven between urban and rural areas. On the one hand, cities have more and better educational resources, such as the number, scale, facilities, teachers, courses of schools, etc.; on the other hand, rural areas lack sufficient and suitable educational resources, such as insufficient number of schools, too small scale, and outdated facilities, lack of teachers, single curriculum, etc.

2. Educational resources are uneven among regions. On the one hand, the eastern coastal areas have more and more advanced educational resources, such as the quantity, quality, and reputation of colleges and universities; on the other hand, the central and western inland areas lack sufficient and high-quality educational resources, such as the small number, low quality, and reputation of colleges and universities and so on.

3. Educational resources are uneven among groups. On the one hand, the wealthy class has more and better educational resources, such as private schools, international schools, overseas study, etc.; on the other hand, the poor class lacks basic educational resources, such as compulsory education, textbook fees, living expenses, etc.

The problem of uneven educational resources not only damages educational fairness and efficiency, but also damages social fairness and stability, resulting in unfair educational opportunities, conditions, quality, etc.

Problem 2: Insufficient educational innovation. Educational innovation refers to beneficial changes and creations in educational concepts, content, methods, means, organization, management to meet the needs of social development. In China, there are still some shortcomings in educational innovation, mainly in the following aspects:

1. The educational concept is not advanced enough. Due to the influence of traditional knowledge transfer and examination-oriented education, some teachers

and students have not fully realized that the essence of education is to cultivate students' comprehensive quality and innovative ability, not just to impart knowledge and test scores.

2. The educational content is not rich enough. Due to the limitations of the subject system and curriculum, some teachers and students have not fully realized that the content of education should be diversified, open, and cutting-edge, not just fixed, closed, and traditional.

3. Educational methods are not flexible enough. Due to the constraints of teacher-student roles and relationships, some teachers and students have not fully realized that educational methods should be diversified, interactive, and practical, not just single, indoctrination, and theoretical.

4. Educational methods are not modern enough. Due to the limitations of information technology and network resources, some teachers and students have not fully realized that education methods should be intelligent, digital, and networked, not just traditional, book-based, and blackboard-based.

5. Educational organizations are not flexible enough. Due to limitations of the education system and management model, some teachers and students have not fully realized that the organization of education should be flexible, diversified, and open, not just fixed, single, and closed.

The problem of insufficient educational innovation not only affects the quality and efficiency of education, but also affects the adaptability and competitiveness of education.

Conclusions: I think we should reform educational methods, optimize educational organization and use teaching methods that are compatible with the modern trends. Anyway, it's a long way to go.

References:

1. Li Xianliang. Challenges and Opportunities of China's Educational Reform. *China Information Technology Education*. 2019. Vol. 49, No 1, P. 67-72.
2. Chinese Academy of Educational Sciences. Report on the Current Situation of Education in China". *New Education Era*. 2018. Vol. 15, No 1, P.35-38.

3. Huang He. Theory and Practice of China's Educational Reform. 2015. *Curriculum Education Research*. 2015. Vol. 20, No 2, P.105-118.

4. Chen Lei. Chinese Educational Sociology. *China Information Technology Education*. 2018. Vol.12, No 1, P.78-89.

5. Han Deqiang. China's Educational Development under the New Normal. *New Education Era*. 2017. Vol. 18, No 1, P.153-167.

Горошко Геннадій Олександрович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 122 Комп'ютерні науки

ІНДИКАТОРИ ЯКОСТІ ПОВІТРЯ

Екологічні проблеми все більше виходять на передній план, більшість людей усвідомлює екологічні проблеми, і питання якості повітря займає центральне місце в забезпеченні здоров'я та збереженні навколишнього середовища.

У цій статті ми розглянемо різні аспекти якості повітря, моніторинг та контроль.

Індикатори, що відображають рівень якості повітря

Існують різні типи індикаторів, які використовуються при визначенні якості повітря, одними з яких є гази, де кожний з них несе свій вклад у загальний склад атмосфери. Прикладом таких газів є діоксид вуглецю (CO₂), діоксид азоту (NO₂), діоксид сірки (SO₂), метан (CH₄) та інші.

Насуним типом індикаторів є «частки» або атмосферні тверді частинки, мікроскопічні частинки твердої або рідкої речовини, що перебувають у повітрі, та класифікуються за розміром:

- PM₁₀ — частинки діаметром 10 мікрометрів або менше, дрібні частинки;

- РМ 2,5 — діаметром 2,5 мкм або менше;
- Наддрібні частинки діаметром 100 нм або менше.

Небезпека забрудненого повітря

Не якісне повітря може негативно впливати на здоров'я людей, оскільки існує небезпека вдихнути повітря, що містить різноманітні токсини, частки, гази та інші шкідливі речовини. Основні джерела забруднення повітря — автотранспорт, промислові викиди, емісії з побутового споживання та інші промислові види діяльностей.

Основними впливами на здоров'я людини, це вплив на серцево-судинну систему та ризики для здоров'я в майбутньому.

Сенсори якості повітря

Сучасні технології сенсорів для аналізу якості повітря дозволяють вимірювати різноманітні параметри атмосферного повітря, такі як концентрація забруднюючих речовин, температура, вологість, тиск та інші.

Однією із поширених технологій є застосування лазерного сенсору для визначення питомого вмісту вуглекислого газу в повітрі (CO₂ MH-Z19B) і вимірювання розмірів та концентрації часток пилу в повітрі (GP2Y1010AU0F).

Іншими типом сенсорів є електрохімічні, які використовують реагент з чутливим шаром безпосередньо на електроді або в розчині чутливої речовини навколо електроду.

Інтеграція IoT

Інтеграція Інтернет речей (Internet of Things — IoT) в основі якої концепція у підключенні найрізноманітніших пристроїв до мережі Інтернет, з метою взаємодії та збору інформації у режимі реального часу. Важливо зазначити, що інтеграція IoT надає можливість у використанні хмарних платформ для зберігання та обробки значних обсягів інформації від груп станції моніторингу якості повітря, що в наступному полегшує створення систем глибокого аналізу даних.

Платформа на базі мікроконтролера ESP-8266

Мікроконтролер ESP8266 з інтерфейсом Wi-Fi та SPI стає все більш популярною платформою для обробки та передачі даних у системах моніторингу якості повітря. Одним з яскравих прикладів цього є проект «SaveEcoBot» з станцією моніторингу якості повітря «SaveEcoSensor 3.0» в основі якого є «Wemos D1 mini PRO» який використовує саме мікроконтролер ESP8266 версії ESP-12F.

В різних відкритих проектах, доволі часто використовують модуль NodeMCU V3 на базі чипа ESP8266 (версія ESP12E) пояснюється це тим, що в даному модулі не потрібно додаткове обладнання, та він легко монтується на монтажних платах. Системи на основі «NodeMCU», котрі мають 11 портів введення-виведення надають змогу підключення різноманітних сенсорів та розширень, що дозволяє кастомізувати пристрій у відповідності до конкретних вимог моніторингу.

Автоматизовані системи виявляють переваги над традиційними методами з таких причин:

- Постійний моніторинг, що дозволяє отримувати звіти про якість повітря в режимі реального часу;
- Висока точність та достовірність даних, завдяки використанню спеціалізованих датчиків та аналітичних алгоритмів;
- Віддалений доступ, що дозволяє контролювати та аналізувати дані з будь-якого місця завдяки інтернет з'єднанню.

Висновок. Автоматизовані системи моніторингу якості повітря на основі сучасних технологій сенсорів надають точні та достовірні дані про забруднення повітря. Вони забезпечують постійний моніторинг, високу точність даних і можливість отримувати доступ до цих даних віддалено. Інтеграція Інтернету речей (IoT) дозволяє збирати та аналізувати дані у реальному часі, забезпечуючи швидку реакцію на зміни якості повітря.

Список використаних джерел:

1. "Індикатори стану екологічної безпеки держави". Аналітична записка | Національний інститут стратегічних досліджень URL:

<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/indikator-stanu-ekologichnoi-bezpeki-derzhavi-analitichna-zapiska> (дата звернення: 12.01.2024)

2. Monastyrskiy L., Hura V. Використання хмарних технологій для аналізу та моніторингу якості повітря. *Електроніка та інформаційні технології/Electronics and information technologies*. №. 24.

3. SaveEcoSensor 3.0 - Станція моніторингу якості повітря URL: <https://www.saveecobot.com/saveecosensor-3.0> (дата звернення: 15.01.2024)

Хоменков Дмитро Володимирович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, II курс, спеціальність 105 Прикладна фізика та наноматеріали

ВПЛИВ ДОМІШКИ КРЕМНІЮ НА ОПТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТОНКИХ ПЛІВОК НА ОСНОВІ ОКСИДУ ГАФНІЮ

Тонкі плівки оксиду гафнію (HfO_2) мають унікальні електричні і діелектричні властивості ($\epsilon \sim 25$), низьку щільність граничних станів на інтерфейсі HfO_2/Si - підкладка, а також велику ширину забороненої зони (5,8 eV) [1], що зумовлює їх використання у мікроелектронних приладах, пристроях пам'яті, які демонструють високу швидкодію, низьке енергоспоживання та високу надійність [2]. Разом з тим, тонкі плівки HfO_2 демонструють привабливі оптичні властивості, такі як високий показник заломлення та низьке поглинання, що робить їх ідеальними для використання в оптичних покриттях і хвилеводах [3].

Загалом фізичні, оптичні та електричні властивості плівок HfO_2 значною мірою залежать від їх мікроструктури, морфології та стехіометрії, які, у свою чергу, залежать від конкретних процесів осадження та умов різноманітних обробок після осадження.

Для виготовлення плівок HfO_2 можна використати різні хімічні та фізичні

методи. Зокрема, хімічне і фізичне осадження з парової фази, атомно-шарове осадження і золь-гель процес, кожен з яких має свої переваги та обмеження.

Серед фізичних методів осадження радіочастотне магнетронне розпилення мішені HfO_2 у потоці аргону є одним з найбільш привабливих, оскільки він дозволяє отримати плівки, хімічний склад яких в точності відповідає хімічному складу мішені [4].

У цій роботі тонкі плівки нелегованого та легovanого кремнієм HfO_2 були нанесені методом радіочастотного магнетронного розпилення мішені HfO_2 та складної мішені $\text{HfO}_2\text{-}x\text{Si}$ на монокристалічні кремнієві підкладки за різних температур з метою встановлення взаємозв'язку між технологічними параметрами та оптичними властивостями плівок.

Перед нанесенням шару, підкладки піддавали стандартній процедурі очищення з наступним зануренням у розбавлений фтористоводневий розчин (10%) протягом 10 с, послідовною промивкою у дистильованій воді та сушці у потоці чистого азоту, після чого пластини розташовували у вакуумній камері установки для осадження. Шари легovanого гафнію були виготовлені за допомогою радіочастотного магнетронного розпилення складеної мішені. У цьому випадку, чиста мішень HfO_2 (99,9%) була покрита каліброваними дисками кремнію, кількість яких змінювалася від 2 до 11. Для порівняння характеристик зразків в залежності від кількості кремнієвих дисків, було введено величину $x(\text{Si})$. Вона оцінювалася як відношення площі всіх дисків кремнію ($A(\text{Si})$) до площі поверхні мішені $A(\text{HfO}_2)$, тобто $x(\text{Si})=A(\text{Si})/A(\text{HfO}_2)$. У цій роботі величина $x(\text{Si})$ змінювалася в межах від 0,03 до 0,12; значення $x(\text{Si})=0$ відповідає нелегованому зразку.

Напилення плівок проводилося у плазмі чистого аргону на підкладки, які витримувалися за різних температур ($T_{\text{П}} = 45 - 500$ °C). Щільність потужності, прикладеної до мішені-катода, становила $P = 0,74$ та $1,20$ Вт/см², а потік аргону - 3 см³/хв, що забезпечував загальний тиску плазми $0,04$ мбар. Відстань між мішенню та підкладкою становила 57 мм. Напилення проводилося протягом $30\text{-}60$ хв, більший час обирався для більших температур підкладки, щоб отримати

однакову товщину плівок (близько 180-190 нм). Дослідження зразків проводилося методом спектральної еліпсометрії та інфрачервоної спектроскопії за кімнатної температури.

На рис. 1 наведено залежності показника заломлення плівок чистого та легованого кремнієм оксиду гафнію від температури підкладки, які отримано моделюванням спектрів еліпсометрії. Можна бачити, що збільшення кількості кремнієвих дисків при незмінних інших параметрах напилення призводить до зростання показника заломлення n . При цьому, порівняння значень (для енергії світла 1.95 eV) вказує на те, що найбільші зміни відбуваються при збільшенні x від 0,02 ($n = 2,01$) до 0,09 ($n = 2.51$), тоді як подальше зростання x майже не впливає на показник заломлення (рис.1). В той же час, дослідження впливу температури підкладки на оптичні характеристики зразків свідчить про те, що при збільшенні $T_{\text{п}}$ має місце зростання показника заломлення нелегованого HfO_2 , тоді як для плівок, легованих кремнієм, спостерігається протилежна тенденція – при збільшенні $T_{\text{п}}$ показник заломлення зменшується. Таку поведінку можна пояснити тим, що напилення плівок HfO_2 на підкладку при високій температурі сприяє кристалізації плівки в процесі напилення, яка, зазвичай, має більший показний заломлення, ніж аморфна плівка. Однак, при розпиленні мішені, вкритої кремнієвими дисками, відбуваються більш складні процеси у плазмі. Зокрема, може мати місце одночасне окислення іонів гафнію та кремнію при досягненні підкладки, для якої підтримується висока температура. Ймовірність утворення структурних елементів типу HfO_2 та, особливо, SiO_2 , зростає, що і впливає на процес формування та морфологію майбутньої плівки.

Аналіз оптичних властивостей плівок проводився у припущенні, що плівки, леговані кремнієм, являють собою ефективне середовище, у якому відсутнє формування будь-яких окремих фаз. У цьому випадку є справедливим порівняння оптичних властивостей зразків, а також є можливим визначення хімічного складу зразків.

Отже, порівняння показників заломлення плівок, виготовлених при $P =$

0,74 та 1,20 Вт/см² ($n = 2.25$ та 2.51, відповідно), вказує на те, що при збільшенні потужності мішені має місце утворення плівки з більшим показником заломлення. Це спричиняється збільшенням вмісту кремнію у плівки, а значення показника заломлення вказує на те, що кремній знаходиться у стані неповного окиснення, тобто як SiO_y, де $y < 2$. При цьому утворення гнучких ковалентних зв'язків Si-O частково компенсує іонну поведінку зв'язку Hf-O і перешкоджає кристалізації плівки. Такі плівки можуть бути привабливими для оптичних застосувань, наприклад, для хвилеводів.

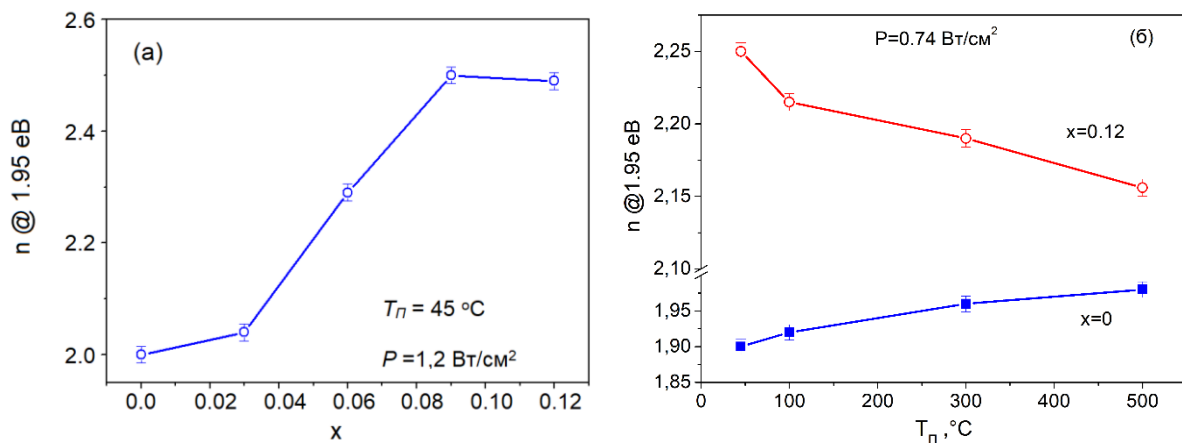

Рис.1. Залежність показника заломлення n від: а) вмісту кремнію у тонких плівках, одержаних при температурі підкладки $T_p = 45$ °C та густині потужності мішені $P = 1,2$ Вт/ст²; б) температури підкладки для нелегованої ($x = 0$) та легованої кремнієм ($x = 0,12$) плівок, виготовлених при $P = 0,74$ Вт/см².

Нещодавні дослідження структурних характеристик плівок показують, що плівки оксиду гафнію при підвищенні температури підкладки утворюють моноклінну кристалічну ґратку [4]. В той же час, плівки, леговані кремнієм, зберігаються аморфну структуру. Оскільки, показник заломлення у плівці, виготовленій при $T_p = 500$ °C перевищує показник заломлення нелегованої плівки, то можна вважати, що у об'ємі легованої плівки утворюються не тільки Hf-O та Si-O зв'язки, а також і зв'язки Hf-O-Si, які свідчать про неповне окиснення кремнію, про що свідчать спектри ІЧ поглинання. Відомо, що показник заломлення n становить 4.1 (для Si), 2.2 (для монооксиду кремнію, SiO) та 1.46 (для диоксиду кремнію, SiO₂) при енергії 1,95 eV. У випадку

моделювання оптичних властивостей легованих плівок з використанням моделі ефективного середовища, одержання показника заломлення у легованих плівка більше, ніж у нелегованих, є можливим лише при припущенні, що у легованих кремнієм плівках, навіть виготовлених за високих температур підкладки, існує певна кількість кремнієвих іонів (атомів), які перебувають у частково окисленому стані (тобто як SiO_y з $y < 1$ або Si).

Таким чином, більший показник заломлення ($n = 2,15$ проти $n = 1,98$ для HfO_2), одержаний для плівки, виготовленій при $T_{\text{П}} = 500$ °C (рис. 1б) вказує на те, що в таких зразках наявні залишкових атомів Si через їх неповне окислення, які можуть утворювати зв'язки Hf-O-Si. Оскільки такі зразки зберігають аморфну структуру, то можна припустити, що вона зумовлена наявністю ковалентних зв'язків Si-O, які є більш гнучкими, ніж іонні зв'язки Hf-O, що і перешкоджає кристалізації таких плівок. Очевидно, що чим більший вміст кремнію, тим меншою є імовірність кристалізації плівок в процесі напилення.

Таким чином, у роботі показано, що легування кремнієм сприяє стабілізації аморфної структури плівки за рахунок утворення зв'язків Hf-O-Si. Що стосується визначенню хімічного складу зразків за рахунок моделювання діелектричної проникності ефективного середовища з врахування адитивного внеску окремих компонентів, то виявилось, що зростання x від 0,02 до 0,12 призводить до зростання вмісту кремнію від 3 ат% до 22 ат%. Однак, додаткові дослідження зразків прямими хімічними методами є необхідними для підтвердження цього результату.

Список використаних джерел:

1. Luo, X. et al. Investigation of HfO_2 thin films on Si by X-ray Photoelectron Spectroscopy, Rutherford Backscattering, Grazing Incidence X-ray Diffraction and Variable Angle Spectroscopic Ellipsometry. Crystals, 2018, 8, 248.
2. Kukli, K. et al. Effect of selected Atomic Layer Deposition parameters on the structure and dielectric properties of hafnium oxide films. J. Appl. Phys. 2004, 96, 5298–5307.

3. Khoshman, J.M.; Kordesch, M.E. Optical properties of a-HfO₂ thin films. Surf. Coat. Technol. 2006, 201, 3530–3535

4. D. Khomenkov, et. al, Evolution of optical properties of silicon doped hafnia thin films stimulated by thermal treatment in nitrogen atmosphere // Збірник тез доповідей конференції «International Conference of Students and Young Researchers in Theoretical and Experimental Physics - HEUREKA-2023», 16-18 травня 2023 року Львів, Україна.

СУЧАСНІ ТРЕНДИ МОВОЗНАВЧОЇ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

Івахно Наталія Олексіївна – доктор філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література), учителька української мови та літератури, англійської мови Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради

ВИВЧЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ДЛЯ 10-11 КЛАСІВ

Поглиблене вивчення власних назв на уроках української літератури залежить від правильно обраного шляху аналізу художнього твору. Робота з літературними онімами має місце в процесі використання сюжетного, хронологічного образного, словесно-образного, проблемно-тематичного, жанрового, стильового та подекуди ідеаційно-концептуального напрямів дослідження художніх творів.

Із-поміж літературних назв антропоніми вважаємо найбільш функціональними, адже поглиблено їх вивчати можна в межах усіх відомих шляхів аналізу художнього тексту.

До прикладу, антропонімам властива сюжетно-композиційна функція, адже власні особові назви героїв нерідко групують навколо себе всі сюжетні події, а також стають основою конфлікту. Часто такі власні найменування виносяться авторами в заголовок твору. Подібне спостерігаємо в реалістичній комедії Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля», у якій антропонім Боруля стає зав'язкою, з ним пов'язані всі подальші сюжетні епізоди та розгортання конфлікту твору. У зв'язку із цим старшокласникам можна запропонувати самостійну роботу найвищого рівня з таким інструктажем: *визначте суть*

провідного конфлікту комедії та простежте етапи його розвиток відповідно до епізодів, пов'язаних із прізвищем Боруля.

Поглиблене вивчення власних назв географічних об'єктів відбувається в результаті пообразного дослідження крізь призму осмислення ціннісно-цільових пріоритетів образів-персонажів. Ключова роль мети у рамках такого підходу до характеристики образів-персонажів – поглибити сформульовані теми та розкрити okazionale значення топоніма-концепта в конкретному художньому творі на основі оцінки ціннісно-цільових програм героїв.

На шкільний аналіз образів-персонажів впливає сутність мети, яку намагаються реалізувати герої (наприклад, схожу мету мають Степан Радченко (роман В. Підмогильного «Місто») та Мина Мазайло (трагікомедія М. Куліша «Мина Мазайло»)), а також ті значення, які вони вкладають у назву хронотопу. Канада для Івана Дідуха (новела В. Стефаніка «Камінний хрест») так само, як і Кононівка для ліричного героя новели М. Коцюбинського «Intermezzo» є порятунком, спасінням, виходом із ситуації. При цьому кожен герой у свій топонім укладає ще й інші додаткові смисли. Якщо Дідух емігрує до Канади назавжди, то для героя Михайла Коцюбинського кононівські поля – це просто перепочинок, пауза, після якої він повертається до звичного міського життя.

Поряд із антропонімічними та топонімічними назвами у творах української літератури старшої школи не дуже яскраво вираженими залишаються міфоніми. Насамперед це можна пояснити функціональністю назв міфічних (які є вигаданими) героїв здебільшого у фольклорі, легендах, а такі літературні жанри не продуктивні в 10-11 класах.

Специфіка роботи з міфонімами полягає в тому, що це вигадані назви, до того ж навіть не автором окремого тексту. Звідси, найперше завдання вчителя та учнів полягає в з'ясуванні етимології міфологічного найменування. Знаючи традиційне значення міфоніма, смисл, укладений народними віруваннями, можна порівнювати його із тими концептами, якими наділяє цю лексему письменник у своєму творі.

Традиційно мавку ототожнювали з дівчиною, яка мала зелене волосся. За

народними уявленнями давніх слов'ян, мавка (нявка) – це «дитя жіночої статі, що вмерло нехрещеним; казкова лісова істота в образі голої гарної дівчини з довгим розпущеним волоссям; мавки заманюють хлопців своєю вродою і чарами і залоскочують їх до смерті» [1, с. 347]. Леся Українка зображує свою героїню подібно до її міфологічного прототипа, однак у драмі-феєрії не просто міфологізований образ, а й символічний.

Поглиблена робота з міфологічними найменуваннями відбувається в процесі структурно-стильового, жанрового та ідеаційно-концептуального напрямів. Усе це передбачає, що старшокласники будуть знати визначення різних жанрів, особливості літературних стилів. Під час вивчення твору Лесі Українки «Лісова пісня» школярам необхідно володіти змістом понять «драма-феєрія» та «неоромантизм».

Список використаних джерел:

1. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

*Кармазін Станіслав Станіславович – здобувач
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя, I курс, спеціальність 035 Філологія
(Порівняльне літературознавство)*

ТЕМАТИЧНА ТА ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ГАЗЕТНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ ПЕРІОДУ ПЕРЕБУДОВИ (1985-1990 Р.)

Вступ. Період перебудови, з 1985 по 1990рр., став переломним для історії України та всієї колишньої радянської тоталітарної системи. Ці роки визначались не лише політичними змінами, але й значущими соціокультурними та економічними трансформаціями. Газетна публіцистика в цей період відіграла

важливу роль у формуванні громадської свідомості. Тематична та жанрова специфіка газетної публіцистики в цей період стала своєрідним відображенням динамічних процесів, що розгорталися в українському суспільстві та політичній арені.

Результати досліджень. Період перебудови в СРСР, також відомий такими термінами як гласність та плюралізм, був історичним етапом в розвитку Радянського Союзу, що відбувався при керівництві Михайла Горбачова. Цей період визначався спробами впровадження демократичних реформ та політичної відкритості в суспільстві, було дозволено мати думку, що відрізняється від партійної, а також характеризувався змінами у економічній системі в надії зберегти тоталітарну систему.

У період перебудови українська газетна публіцистика стала невід'ємною складовою формування громадянського суспільства та пропаганди демократичних цінностей в Україні. Події цього періоду, пов'язані з розпадом Радянського Союзу та початком становлення незалежності, сформували унікальний контекст для газетних публікацій.

Однією з головних тем, які визначали газетну публіцистику періоду перебудови, була прагнення до демократизації суспільства та набуття незалежності Україною. Газетні матеріали віддзеркалювали настрої громадян щодо визволення від радянського владарювання та прагнення до створення самостійної держави. Зокрема, активно обговорювалися питання розпаду Радянського Союзу, проведення перших демократичних виборів та встановлення нових форм влади.

Другою ключовою темою стала національна ідентичність та роль української мови. Газети активно підтримували рух за офіційне визнання української мови, підкреслюючи її важливість для зміцнення національної самосвідомості та створення єдиної української держави.

Третьою тематичною групою були питання соціально-економічного розвитку. Газети акцентували увагу на необхідності економічних реформ, створенні ринкових відносин та залученні іноземних інвестицій. Аналізувалися

проблеми безробіття, гіперінфляції та інші аспекти переходу від неефективної планової до ринкової економіки [2].

У газетній публіцистиці перебудова відзначалася різноманітними жанрами, що відображали різні сторони громадянського життя. Так, наприклад, одним із перших до висунутих перебудовою проблем формування громадянського суспільства звернувся журнал, який ще до 1990 р. мав назву «Жовтень». Зокрема, на його сторінках у 1989 р. письменник О. Романчук у статті «Озирнутися у майбутнє» з позиції громадянської відповідальності журналістів аналізував роль публіцистики в суспільних процесах, що відбулися після XXVII з'їзду КПРС у 1986 р.. Тобто один із ключових жанрів є аналітична стаття, яка надавала глибоке осмислення подій та їхніх наслідків. В аналітичних матеріалах зазначалася необхідність реформ та прогнозування їхніх можливих результатів [3].

Окремо слід виділити репортаж як жанр, що забезпечував інформаційну насиченість та відтворення реальних подій. Репортажі розкривали подробиці виборчих кампаній, національних свят, масових заходів, що допомагало читачам отримати живий зв'язок з актуальними подіями.

Крім того, у газетах активно використовувалися публіцистичні нариси та коментарі, які дозволяли виражати особисті погляди авторів на події та розвиток суспільства. Це сприяло розвитку громадянської позиції та формуванню різних точок зору серед читачів. Проте тоталітарний режим не міг дати слабину і цензурував пресу, так наприклад, лиш 29 квітня 1985 року на трьох рядках тексту в радянській пресі, внизу третьої шпальти, поруч із результатами футбольних матчів і повідомленнями про «Велогонку миру» 6 травня в Києві було повідомлення про аварію на ЧАЕС, проте не згадки про викид радіації [1].

Газетна публіцистика періоду перебудови відігравала ключову роль у формуванні громадської свідомості та керуванні громадськими настроями. Висвітлюючи проблеми та шляхи їх вирішення, газети активно сприяли обговоренню та усвідомленню громадянами важливих аспектів перехідного

періоду, проте режим все рівно обмежував свободу слова, проте період гласності та плюралізму дозволив людям виражати свою думку, що наближало Україну до здобуття незалежності.

Висновок. На фоні ключових подій та глибоких трансформацій, які відбувалися в період перебудови (1985-1990 рр.), газетна публіцистика виявилася важливим майданчиком для відображення та аналізу суттєвих змін в українському суспільстві. Тематична та жанрова специфіка цього періоду визначалася не лише фактами і подіями, але й активною участю громадських сил у формуванні нового політичного, економічного та культурного ландшафту, а однією з ключових тем, яка простежується у газетній публіцистиці періоду перебудови, є прагнення до національного відродження та встановлення гідності. У газетах також широко аналізувалися політичні та економічні перетворення.

Список використаних джерел:

1. Про що говорили радянські газети на період Чорнобильської катастрофи? URL: <https://artefact.live>
2. Храмцова І. А. Журнальна публіцистика періоду перебудови як чинник формування громадянського суспільства. Етнічна історія народів Європи. 2019. Вип.48. С.110-115.
3. Часи перебудови та радянська преса цих часів. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/journalism/22292/>

Оверчук Олена Борисівна – кандидатка філологічних наук, старша викладачка кафедри українознавства факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ

Мовна політика в нашій державі внаслідок низки історичних і геополітичних чинників, довготривалого етапу утиску української мови майже

до сьогодні характеризувалася неоднозначністю. З одного боку, у ній відчувалися результати багатовікового впливу російської імперії та радянського тоталітаризму, метою яких була нівеляція усього українського, з другого, – після отримання Україною незалежності, більшість громадян почала усвідомлювати роль мови в процесі консолідації, формування національної ідентичності, безпеки й суверенітету країни, що, безумовно, позитивно вплинуло й на саму мовну політику. Саме тому проблема забезпечення правової основи функціонування української мови як державної, окреслення правових засад її розвитку й захисту, що завжди була однією з найбільш дискусійних, сьогодні в умовах війни з росією набула особливої актуальності.

Питання стану мовної ситуації в Україні, шляхів реалізації мовної політики; аналізу чинників зміцнення державного статусу мови в сучасній юридичній практиці; вдосконалення якості нормативно-правових актів, що забезпечують і регулюють державний статус української мови; ролі мови в збереженні національної культури й ідентичності досліджували у своїх роботах Н. Артикуца, Т. Демченко, О. Доценко, Г. Євсєєва, С. Зідорук, Г. Ковальчук, Л. Масенко, В. Нагорний, Ю. Прадід, Л. Симоненко, А. Токарська, І. Філіпчук, Г. Черненко, І. Усенко та інші. Попри активну наукову розробку, чимало аспектів окресленої проблематики й досі залишаються недостатньо вивченими, а, зважаючи на останні події, особливої уваги потребує дослідження питання реалізації мовної політики держави та забезпечення її правових засад в умовах воєнного стану.

Мовна політика визначається дослідниками як цілісна система заходів держави та інших політичних інститутів щодо розв'язання проблеми розвитку мов у соціумі. Її реалізація залежить від багатьох чинників, серед яких стан державних інституцій та ідеологія, яка панує на державному рівні; мовна ситуація в країні; успадкована мовна політика; мовно-політичні відносини, які існують на міжвладному, міжполітичному й міждержавному рівнях, а також між опозиційними політичними інституціями [3, с. 93–94]. Складовою частиною мовної політики держави є мовне законодавство, тобто сукупність

ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи в певному напрямі, фундаментом якого для кожної країни виступає мовний закон, що встановлює державну мову та мови національних меншин [1, с. 53].

Державний статус української мови забезпечує Конституція України (ст. 10, 24, 53), а особливості її використання в різних сферах життя визначають Закони України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про освіту», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну службу», Рішення Конституційного Суду України. Попри те, що державний статус української мови було закріплено майже відразу після здобуття Україною незалежності, наша країна, зважаючи на складну спадщину в мовній сфері й панівні позиції російської мови в деяких регіонах, на жаль, мала значні проблеми в реалізації мовного законодавства. Тому прийняття в травні 2019 року Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що остаточно «визначає українську мову як єдину державну мову в Україні та покладає на державу обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [2], нарешті, надало нашій мовній політиці конкретності й системності, дозволило прибрати більшість прогалин у мовному законодавстві. І хоча деякі положення цього закону викликали в неоднорідному за мовними ознаками українському суспільстві значний резонанс і навіть супротив, стали інструментом спекуляцій та маніпуляцій особливо проросійсько налаштованих політичних сил, використовувалися для ще більшої дестабілізації ситуації в країні, його ратифікація показала чітку позицію влади щодо мовного питання.

Особливої гостроти мовне питання набуло сьогодні, коли в умовах військової агресії російської федерації мовна політика в Україні стала гарантом національної безпеки й національних інтересів нашої держави. Повномасштабне вторгнення росії на територію України, однією з головних причин якого був нібито «утиск» російськомовного населення з боку влади, спричинило кардинальні зміни в ставленні суспільства до проблеми мовної

політики. Національне піднесення, зростання патріотизму, небажання використовувати російськомовний контент, які спостерігаються зараз, значно посилили позиції української мови. І хоча російська мова все ще залишається вживаною в різних сферах суспільного життя, в умовах воєнного стану ігнорування вимог законодавства щодо обов'язкового застосування державної мови, зокрема з боку посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, вкрай негативно сприймається громадськістю.

Отже, наше суспільство нарешті усвідомило необхідність послідовної державної мовної політики, спрямованої на зміцнення позицій української мови. Прийнята протягом останніх років законодавча база й зовнішньополітичні чинники дали змогу змінити статус української мови та закріпити її в усіх публічних сферах суспільного життя всією територією України. Варто зауважити, що формування національно свідомого, з чітко визнаними пріоритетами суспільства, здатного відстоювати свої права, яке спостерігається зараз, тільки сприятиме успішності мовної політики держави.

Список використаних джерел:

1. Євченко О.В. Правові засади мовної політики України в умовах воєнного стану. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 26. Том 1. С. 52–55.
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 21.
3. Савойська С. В. «Мовна політика» як явище і категорія. *Політична культура та ідеологія*. 2020. № 2. С. 93–102.

Сапегін Максим Леонідович – здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, I курс, спеціальність 034 Культурологія

АНАЛІЗ КУЛЬТУРНИХ ТА ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ У ФОРМУВАННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У процесі генезису демократичного суспільства важливим аспектом є вплив історичного контексту, культурних цінностей характерних для історичного періоду. Не менш важливим є правове забезпечення демократичних процесів, поступові метаморфози держави повинні фіксуватися у її правових структурах, забезпечуючи поступову демократизацію суспільства. Варто відмітити, що у процесі антропосоціогенезу демократичні форми державності зустрічаються на пізніх етапах соціальної еволюції. Розглянемо культурні та правові аспекти у формуванні демократичного суспільства в Україні.

Формування демократичного суспільства в Україні неможливе без уваги до культурних аспектів, які впливають на формування цінностей, норм, ідентичності та сприйняття громадянами політичних процесів. Розглянемо деякі ключові культурні аспекти, які можуть впливати на формування демократичного суспільства в Україні.

Україна має багату історію, яка вплинула на формування культурних стереотипів, традицій та сприйняття влади. Розуміння історичних подій та їхній вплив на сучасний політичний контекст може сприяти розвитку демократії. Так демократичні риси характерні для козацтва, що відображається у історії та правових засадах [2].

Мова для держави є ключовим елементом національної ідентичності та єдності. Політика мови може впливати на сприйняття державних інституцій та процесів громадянами. Важливим моментом правового забезпечення мовної політики став Закон про мову від 25.04.2019 № 2704-VIII, який регулює правові

аспекти вжитку державної мови.

Україна має різноманітні релігійні спільноти, які впливають на цінності та моральне сприйняття громадян. Важливо забезпечити рівність перед законом для всіх релігійних груп та гарантувати свободу віросповідання. Важливим здобутком є отримання Томосу. Томос було вручено предстоятелю ПЦУ митрополиту Епіфанію під час спільної літургії зі Вселенським патріархом.

Україна має багатонаціональний склад населення, що може впливати на різноманіття поглядів та цінностей. Важливо забезпечити захист прав меншин та розвиток культури взаєморозуміння та толерантності. Відмітимо, що етнічне різноманіття збагачує культурну палітру і впливає на формування специфічного колориту.

Свобода слова та доступ до різноманітної інформації є важливими складовими демократичного суспільства. Необхідно створювати умови для розвитку незалежних ЗМІ та захищати їхню роль у розповсюдженні об'єктивної інформації. Варто відмітити, що через ведення бойових дій та гібридного протистояння з російською федерацією, свобода слова відіграє фундаментальну роль у підтриманні демократичних цінностей [1].

На процеси демократизації впливає освіта, яка грає важливу роль у формуванні громадянської свідомості та активності. Культурні інституції, такі як музеї, бібліотеки та театри, можуть сприяти розвитку критичного мислення та громадянської культури.

Формування демократичного суспільства в Україні включає в себе значний спектр аспектів, серед яких важливе місце посідають правові аспекти. Правова база відіграє ключову роль у забезпеченні демократичних процесів, захисті прав та свобод громадян, а також у зміцненні правової державності.

Конституція України є основним правовим актом, на якому ґрунтується демократичне суспільство. Вона визначає основні принципи державного устрою, права та обов'язки громадян, механізми функціонування держави.

Законодавство України повинно відповідати принципам правової держави і гарантувати демократичні права та свободи громадян. Це охоплює закони про

вибори, свободу слова, зборів, а також закони, що регулюють правові відносини між державою та громадянами. Законодавство України знаходиться у стадії постійного генезу, що сприяє забезпечує процеси демократизації правової системи.

Демократичне суспільство потребує незалежності судової системи. Забезпечення незалежності судів, незалежності суддівського корпусу від впливу зовнішніх чинників є важливим кроком у зміцненні демократії. Даний аспект потребує детального аналізу у контексті окремого дослідження.

Участь громадян та їх об'єднань у формуванні політики, контролі за діяльністю влади, а також захист прав та свобод є необхідною складовою демократичного суспільства. Формування відкритого громадянського суспільства є одним з провідних атрибутів демократії [4].

Боротьба з корупцією та тіншовим бізнесом важливий аспект демократичності суспільства. Нажаль наша держава знаходиться у стані пошуку ефективних форм та засобів для боротьби з корупцією. Формування правової бази для протидії корупції важливий етап демократизації суспільства.

Україна також здійснює співпрацю з міжнародними організаціями та партнерами для підтримки демократії та правової державності. Це може включати обмін досвідом, отримання міжнародної технічної допомоги та участь у міжнародних програмах з розвитку демократії [3].

Проаналізувавши роль культурних та правових аспектів у формуванні демократичного суспільства в Україні, можемо сформулювати наступні висновки:

Загальновизнаним є те, що культурні аспекти грають важливу роль у формуванні демократичного суспільства в Україні. Їх розуміння та врахування в політичних процесах може сприяти розвитку стабільної та процвітаючої демократії.

Аналіз правових аспектів у формуванні демократичного суспільства в Україні вимагає постійного вдосконалення законодавства, зміцнення правозахисних механізмів, забезпечення незалежності судової системи та

боротьби з корупцією. Важливо також забезпечити активну участь громадян у політичному процесі та розвиток громадянського суспільства.

Таким чином, формування демократичного суспільства базується на конвергентних зв'язках між культурним та правовими аспектами, що взаємодоповнюють один одного. На сьогодні актуальним є питання дослідження впливу культурно-правового аспекту на формування демократичного суспільства в Україні, особливу історичну цінність відіграє аналіз періоду ХХ-ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Скиба М. В., Шелудько В. Я. Теоретичні аспекти дослідження розвитку громадянського суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1389> (дата звернення: 19.02.2024).

2. Скиба М.В. Формування інституційних передумов ефективної діяльності громад в Україні. *Вісник НАДУ*, 2010. № 1. С. 152-159.

3. Требіна М.П. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку. Харків: Право, 2013. 536 с.

4. Чувардинський О.Г. Громадянське суспільство в Україні: становлення, функціонування, перспективи розвитку: автореф. дис. д-ра політ. наук: 23.00.02. Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Львів, 2008. 31 с.

*Чичкан Світлана Михайлівна – здобувачка
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя, II курс, спеціальність 035 Філологія
(Порівняльне літературознавство)*

**ПОШУКИ НОВИХ ПРИНЦИПІВ ТА МЕТОДІВ АНАЛІЗУ
ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ХІХ СТ. НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ
НАДІЇ КИБАЛЬЧИЧ**

Наукове вивчення творчості Надії Костянтинівни Кибальчич (1878-1914), яскравої представниці української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття, особливостей її творчого доробку, на жаль, мало вивчене. Тому дослідження її спадщини є актуальним для сучасного літературознавства. З'являються праці, що торкаються не лише окремих творів чи тем, а й визначення місця її прози, віршів у співставленні із тогочасними подіями в Україні та світі, внутрішніми переживаннями авторки, впливу на неї життєвих криз та обставин, з якими вона стикалася протягом життя.

Якщо розглядати часовий проміжок кінця ХІХ – початку ХХ століття через призму тогочасної української літератури у зв'язку з її творчістю, то можна із впевненістю сказати, що це був дуже скрутний період для письменників та їхньої творчості: змінювалися не лише життєві плани, події (причому дуже кардинально та епохально), а й піддавалися змінам настрої та мислення людей різних прошарків, зокрема й митців. Адже у творчий процес у зв'язку з революційними подіями початку ХХ ст. увірвалися нові творчі методи та стилі: неоромантизм, соціалістичний реалізм, імпресіонізм, натуралізм та багато інших мистецьких проявів.

Творчість письменників, на долю яких випало жити у цей буремний час, відрізняється зовсім новими підходами до відтворення життєвих подій та людських доль. І художники слова часто прислухаються до свого внутрішнього голосу, інтуїції і художньо описують у своїх творах впливи змін, які

відбувалися навкруги, подаючи їх через внутрішні переживання, роздуми, пошуки героями свого місця в суспільстві. Наперед виходять рефлекторні, інтуїтивні поштовхи, концептуальні роздуми, основані на моральних засадах. Усі ці процеси, які відбувалися у той час, торкнулися і творчості Надії Кибальчич з її характерними психологічними замальовками внутрішніх переживань та метаморфоз героїв (не лише селян, як це було у більшості випадків попереднього творчого періоду, а й нових образів представників інтелігенції); пошуків себе та свого місця у цьому світі, бажання жити повним, гармонійним життям, яке письменниця бачить ідеальним, намальованим в уяві, з образами, далекими від реального тогочасного життя

Твори Н. Кибальчич відрізняються високим психологізмом, пов'язаним із написанням і показом трагічної долі героїв, розкриттям прихованих, раніше ніким не досліджених, особливостей їхнього характеру, світосприйняттям тих соціальних змін у представників класу інтелігенції та у середовищі селян з новим розкриттям їхніх душевних переживань.

Твори Надії Кибальчич суперечливі, особливо з точки зору показу ілюзорної мрії, світогляду героїв та місця людини у навколишньому світі, який несеться у прірву жорстокості. Письменниця незаангажовано показує тогочасне суспільство таким, яким воно є. Як зауважує дослідниця Н. Комарівська, героїв не розуміють, не сприймають (хай то селянин-бідняк чи вчителька-інтелігент). Образи її творчості «об'єднуються», стають соратниками через нерозуміння, несприйняття їх навколишнім світом. Персонажі повсякчас ніби знаходяться у ситуації вулкана, який може вибухнути будь-якої миті, за будь-якої можливості. І вони розуміють це. Розуміють свою відмінність від інших, хоч і у кращий бік. І усвідомлення цього посилює душевну невпевненість, дисбаланс зовнішнього спокою та внутрішньої кризи, роздратування, невпевненість та, можливо, безумство.

Особисту, внутрішню, заховану далеко від свідомості, самотність героїв Надія Кибальчич майстерно показує, акцентуючи увагу на зовнішніх факторах, подіях, які стали рушіями глибинних метаморфоз. Стверджуючи все це,

дослідниця О. Хобта звернула увагу й на ту особливість, що герої часто були вимушені робити те, що суперечило їхнім переконанням, моральним цінностям, вихованості та інколи й почуттю власної гідності. У зв'язку з цим виникає проблема, яку загострює письменниця – спілкування соціально нерівних представників інтелігенції з деталізацією зіткнення протилежних способів життя та почуттів персонажів.

Літературознавиця Л. Томчук виділила у творчості Н. Кибальчич ще одну творчу особливість письменниці, яка пов'язана з тим, що вона крізь призму душевних страждань, роздумів, переживань показує різні характери, образи, постаті, стилі та умови життя героїв, тим самим ніби об'єднує їх, підкреслюючи маргінес їхньої особистості.

Майже всі дослідники відмічають, що Н. Кибальчич ставить своїх героїв у такі умови, які якнайкраще можуть передати душевні страждання персонажів, їхнє нерозуміння, несприйняття світу, що їх оточує. І тут проявляється позиція письменниці стосовно навколишнього середовища, у якому діють персонажі, з виділенням деталей ситуацій, у які вони потрапляють. І у цьому відчувається бажання письменниці виразніше показати той дисонанс, розбіжність не лише в поглядах персонажів, а й у сприйнятті самого середовища, що їх оточує. І у цьому стані найчастіше знаходяться її герої: учительки, які вимушені терпіти нищих, приземлених індивідуумів, що зустрічаються на їхньому шляху.

Метаморфози образів героїнь, як стверджує дослідниця Любов Томчук, можна пояснити впливом на них не лише оточення, а й світу, подій, які відбуваються навколо, трансформуються зі швидкістю, яку не здатні осмислити персонажі.

І це не просто зображення якоїсь абстрактної особи-вчительки. Це показ самої письменниці, її внутрішніх переконань, роздумів, глибинних пошуків себе. Страждання, які випали на долю Надії Кибальчич, чітко прослідковуються в образах, вчинках та душевних стражданнях її героїнь.

Таким чином, наукові статті, які з'явилися останнім часом у періодиці, засвідчують інтерес дослідників до творчості письменниці Н. Кибальчич, і це

радує, бо вона активно входить у сучасний літературний процес із забуття.

Список використаних джерел:

1. Комарівська Н.О. Прозовий доробок Надії Кибальчич про народного вчителя в контексті розвитку українського письменства кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Молодий вчений*. 2018. № 5.2. С. 12-17.
2. Хобта О.І. Літературні сюжети та образи початку ХХ ст. (за сторінками одеського вісника «Основа»). URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2229>
3. Томчук Л.В. Жіноча меланхолія як текст. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Сер.: Філологічна. Острог, 2008. С. 464-471.
4. Томчук Любов. У світі Надії (Про літературну діяльність письменниці й перекладачки Надії Кибальчич, народженої на Житомирщині). *Волинсько-Житомирщина*. Випуск 13. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. С. 33-40.

Наукове видання

МОЛОДЬ І СУЧАСНІ ТРЕНДИ НАУКОВОЇ ДУМКИ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

01 БЕРЕЗНЯ 2024 РОКУ

Підписано до друку 23.11.2021 р.	Формат 60x84/16	Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman Замовлення № 458	Обл.-вид. арк. 15,15 Ум. друк. арк. 12,67	Ел. видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, вул. Графська, 2
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи ДК № 2137 від 29.03.05 р.